

ΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 796
Παρασκευή
19 Σεπτεμβρίου 2003
Τιμή: 4 Ευρώ

Ψήφο στις ντομάτες...

25 ΦΕΒ. 2004

11/Α

Πακέτα, Χάρτα και εκλογές

Η αυτοκαταστροφή του Ισραήλ

**Μέση Ανατολή: Ανάμεσα στο χάος
και τον πολιτισμό**

Από την Βαβυλώνα στη Βαγδάτη

Δημήτρης Χατζής:

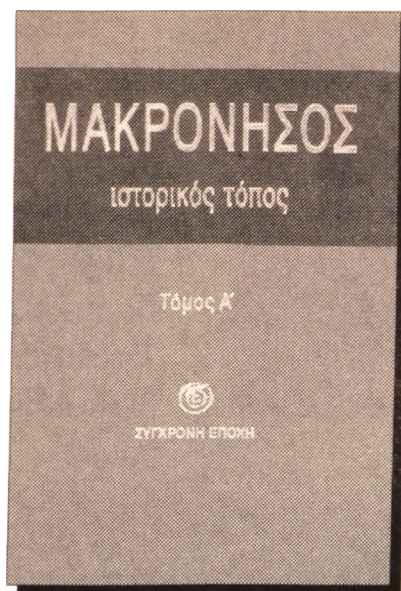
**Ο πεζογράφος μπροστά στην σημερινή
ελληνική πραγματικότητα**

ISSN 1108-9822

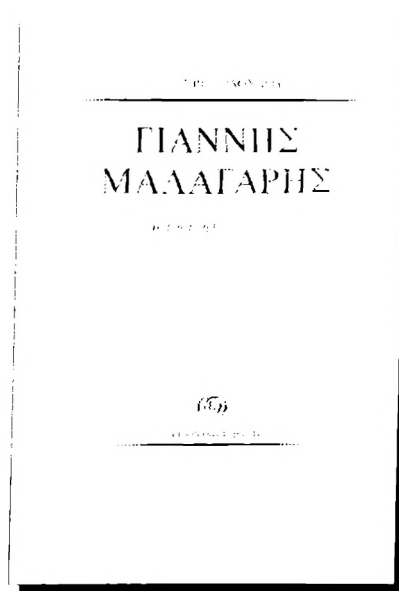

9 771108 982000

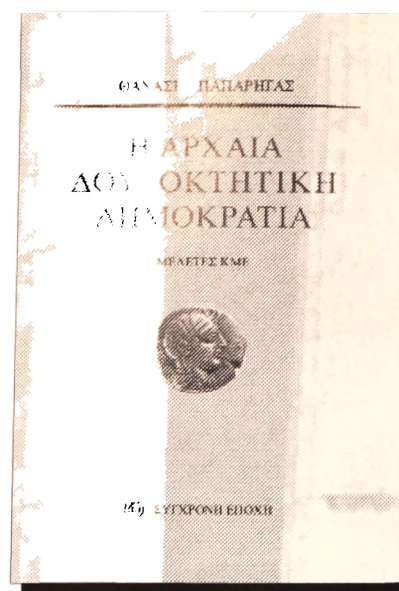
38

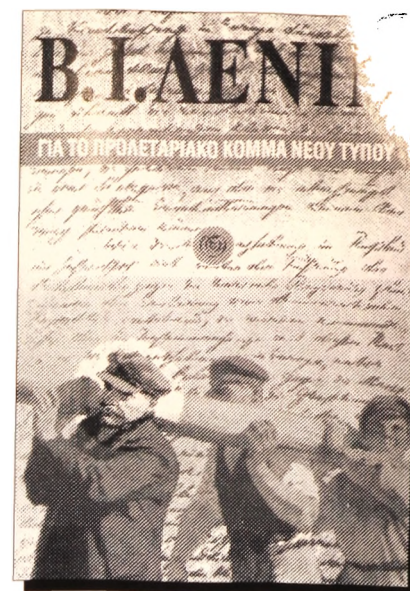
ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ
ιστορικός τόπος - τόμος Β'

Ε. Χριστοδούλου
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΛΑΓΑΡΗΣ
ιστορική βιογραφία - Σάμος 1908-1949

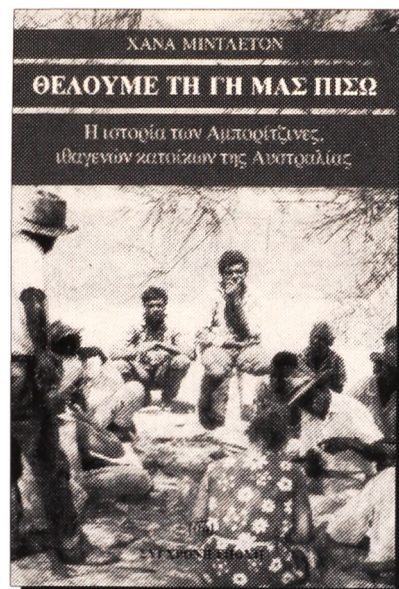
Θ. Παπαρήγας
Η αρχαία δουλολητική δημοκρατία

Β.Ι. Λένιν
Για το προλεταριακό κόμμα νέου τύπου

Η σοβιετική ψυχολογία για την ανάπτυξη του παιδιού
Συλλογή άρθρων - Μεταφρ.: Ελ. Βαγενάς

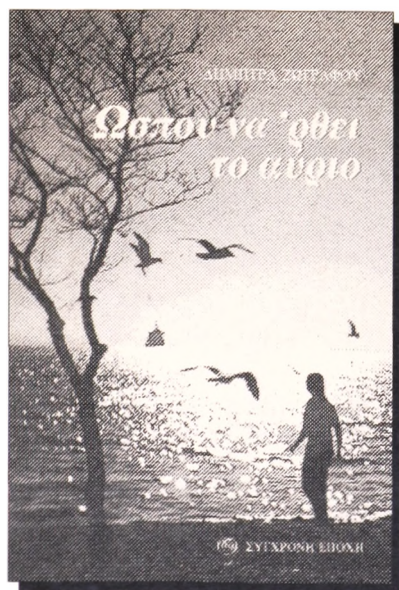
Χ. Μίντλετον
Θέλουμε τη γη μας πίσω

Α. Λάμπρου
Στη γροθιά του Σούπερμαν
μελέτη

Ν. Γεωργιάδης - Τ. Ραχματούλινα
Ο Θόδωρος Δερβενιώτης και το μετεμφυλιακό τραγούδι

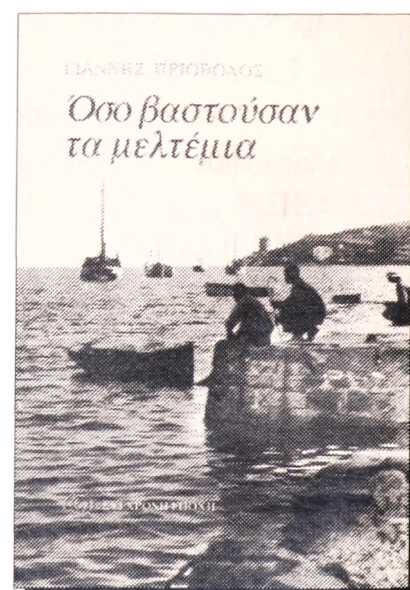
Α. Ζογράφου
Όσπου να 'ρθει το αύριο

Β. Λιόγκαρης
Τι είδε η Γιασμίν;

Μ. Αλειφεροπούλου-Χαλβατζή
Μάνααα...

Γ. Προβόλος
Όσο βαστούσαν τα μελέμια

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 2103820835, 2103823649, Fax: 2103813354. <http://www.sep.gr>, e-mail: info@sep.gr

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132, Fax: 2103829814

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: 1. Αθήνα, Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132. 2. Θεσσαλονίκη, Μπακατσέλου 3 & Εγνατία 65, Τηλ.: 231028. 3. Γιάννενα, 28ης Οκτωβρίου 19, Τηλ.: 2651038090.

Περίοδος Β' • Έτος 30ο • Τεύχος 796

Παρασκευή 19 Σεπτεμβρίου 2003

Τιμή τεύχους: 4 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210 7232713 - 210 7232819

Fax: 210 7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chraprou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Νεφέλη Παπουτσάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Εύη Ζήση

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυσόνερι, τηλ. 210 6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 80 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 160 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λαοσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 237463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Κίμων ο Αγοραίος	4
• Κώστας Κουφογιώργος: Γελοιογραφία	5
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Επί το «αναλογικότερον»... Αλλά η απλή αναλογική στη γωνία	6
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ	8
• Εφημερολόγια από την Εφήμερη (Όλγα Φωτακοπούλου)	12
• Μάνος Στεφανίδης: Η μονομαχία στο Μέγαρο	14
• Στρατής Μοσχονήσιος: Τα «πακέτα», η «Χάρτα» και οι εκλογές	16
• Αλέξανδρος Καζαμίας: Ανάμεσα στον πολιτισμό και το χάος	18
• Τ.Κ.Δ.: Η αυτοκαταστροφή του Ισραήλ	20
• Τάσος Αναστασίου: Ο κύριος Οβίδιος ο Αντι-Παροχικός	22
• Κατερίνα Κόπακα: Η Βαβυλώνα του χθες, η Βαγδάτη του σήμερα	23
• Άνθη Καρρά: Η Αργώ θα ταξιδεύει πάντα...	33
• Μαρία Τσάτσου: Η εθνική ντροπή του παραεμπορίου σκύλων	36
• Αρχίσαν τα ματς από τον Νίκο Πρωινό:	38
• ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ	39
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	40
• Δημήτρης Πετσετίδης: Για τον Ηλία Πετρόπουλο	42
• Δημήτρης Χατζής: Ο πεζογράφος μπροστά στην ελληνική πραγματικότητα	44
• Σωτήρης Λέτσιος: Συνέντευξη με τον Βασίλη Αλεξάκη	52
• Μάνος Στεφανίδης: Η φύση, ο χρόνος και οι νοήμονες	54
• Δημήτρης Φιλιππίδης: Επιστροφή στον τόπο του εγκλήματος	56
• Δημήτρης Χαρίτος: Το Ecocinema στη Ρόδο	57
• Ειρήνη Μουντράκη: Ένας συμπαθητικός Οιδίποδας	58
• Γρηγόρης Ιωαννίδης: Κριτική ή αντίδραση;	59
• Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια: Ελληνίδες ποιήτριες της Διασποράς	60
• Στοχοθεσίες από τον Ηλία Λάγιο	63

KΙΜΩΝ Ο ΑΓΟΡΑΙΟΣ

Τον ακολουθούσαν κυρίως νεαροί καλοντυμένοι, καθένας από τους οποίους, όταν συναντούσε τον Κίμωνα κάποιος ηλικιωμένος ντυμένος ταπεινά, άλλαζε τα ρούχα του με τα ρούχα εκείνου· κι αυτή η πράξη έδειχνε ευσέβεια. Οι ίδιοι κρατώντας και άφθονα χρήματα πλησίαζαν τους τίμιους φτωχούς στην αγορά και τους έβαζαν τα κέρματα στα χέρια, χωρίς να τους λένε τίποτα.

Πλούταρχος, Κίμων ο Αθηναίος, Βίοι παράλληλοι

Ο ΚΙΜΩΝ Ο ΑΓΟΡΑΙΟΣ, όπως αποκαλείται πλέον ο συμπαθέστατος και οικείος (από τα τηλεοπτικά παράθυρα) στο έπακρον συνδιαλλακτικός, υφυπουργός Ανάπτυξης, συγκεφαλαιώνει όλα τα χαρίσματα του εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ του καθηγητή κυρίου Σημίτη κατά την τρέχουσα –προεκλογική– περίοδο.

ΓΙΑ ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ του μας ενημερώνουν καθημερινά τα κανάλια – περιέργως και ιδίως τα κρατικά/κυβερνητικά: Κεντρική Λαχαναγορά του Ρέντη, λαϊκές αγορές στην Ηλιούπολη, το Περιστέρι, τα Πετράλωνα, σούπερ-μάρκετ στην Πεντέλη, τη Νέα Φιλαδέλφεια, ή τον Κολωνό, όπου ιχθυόσκαλα και μπουστάνι, είναι οι χώροι στους οποίους ευρίσκεται και εργάζεται πυρετωδώς ο δραστήριος υφυπουργός συνοδεία των απαραίτητων τηλεοπτικών καναλιών. Στο γραφείο του, όταν βρεθεί, πάλι κάποιο κανάλι θα τύχει να παρευρίσκεται για την συνέντευξη της ώρας η οποία μεταδίδεται on line. Όλα αυτά αποτελούν τις λεπτομέρειες των εμφανίσεων του κυρίου υφυπουργού με τα «επικοινωνιακά» του τρικ.

Ο ΚΙΜΩΝ είναι αυτός που εκπροσωπεί τη συνολική αντίληψη του ΠΑΣΟΚ για το πώς πρέπει ν' ασκείται η κυβερνητική πολιτική: με λαϊκιστικές εξαπλουστεύσεις και με επίμονη την τηλεοπτική προπαγάνδα. Γιατί, βλέπετε, ο Κίμων γνωρίζει να υψώνει μεν στεντορίως τη φωνή του στα εύκολα, αλλά και να σιωπά αιδημόνως στα δύσκολα. Να τάζει και να ψεύδεται: «Παγώνω τις αυξήσεις». Δηλαδή «παγώνει» σήμερα τα τιμολόγια τα οποία είχαν εκτιναχθεί στα ύψη χθες. Η κυβέρνηση διεκπεραιώνει το επικοινωνιακό/προπαγανδιστικό της πρόγραμμα σύμφωνα με τις συνταγές Κίμωνα. Αυτή η τακτική έχει κυριαρχήσει. Η νομιμοποίηση των αυθαιρέτων και οι διευκολύνσεις για την αγορά των τζίπ μήπως δεν συμπορεύονται με την τακτική του Κίμωνα για τη «μείωση του πληθωρισμού»; Ιδού τα τελευταία εκσυγχρονιστικά κατορθώματα!

ΤΙ ΥΨΗΛΗ πολιτική είναι αυτή που νομιμοποιεί τα αυθαίρετα και πνίγει τα οικιστικά σύνολα, επιδοτεί τα τζίπ και πνίγει τους δρόμους με τα ΙΧ; Υποσχεσιολογία και καταστροφική πολιτική για το περιβάλλον· αυτό είναι το χαρμάνι. Όλα θυσία στη μάχη για τη διατήρηση της εξουσίας με κάθε μέσο, θεμιτό ή αθέμιτο.

ΓΕΛΑΜΕ, ΓΕΛΑΜΕ, αλλά ο Κίμων αναστηκώνει τα μανίκια και επικοινωνεί με την μόνη δυνατή πασοκική τακτική: «Τσοβόλα, δώσ' τα όλα». Ο Κίμων αναδείχθηκε στο μεγάλο «αστέρι» του φθίνοντος ΠΑΣΟΚ. Αναγεννήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν μέσω αυτού όλες οι απατηλές μέθοδοι που κυριαρχούν μια εικοσαετία τώρα με το ανδρεϊκό, το σημιτικό, ή το όποιο ΠΑΣΟΚ αναδημιουργεί τώρα το δίδυμο Διαμαντοπούλου-Χρυσοχοϊδη. Στον Κίμωνα παρακολουθείτε ό,τι είχε να μας δώσει το ΠΑΣΟΚ: Αυτό είναι όλο κι όλο. «Κάτω οι τιμές» αναφωνεί ο Κάτων ο Τιμητής, μπαρδόν ο Κίμων, ο των τιμών Αναθεωρητής, αλλά οι τιμές τραβάνε την ανηφόρα.

ΟΠΩΣ Ο ΑΡΧΑΙΟΣ συνονόματός του, γυρίζει κι αυτός στην Αγορά, περιστοιχιζόμενος από τους καλοντυμένους ανθρώπους των media και φλυαρεί για μπάμιες και ντομάτες με τις νοικοκυρές· «ανταλλάσει με τους τίμιους φτωχούς τις γραβάτες του». Εμείς θέλουμε να ρωτήσουμε απλά τον Κίμωνα: Πώς τα κατάφερες, βρε παιδί μου, εσύ, ένας απλός συνταξιούχος της ΔΕΗ, να έχεις όσα δηλώνεις σήμερα; Η απάντηση θα είναι περίπου η εξής: «Δια της εργασίας μου». Και θα διαπιστώσουμε στη δήλωσή του για το «πόθεν έσχες» ότι πράγματι η εργασία αποδίδει όταν κάποιος εργάζεται τόσο σκληρά όσο και ο Κίμων ο Αγοραίος.

ΕΛΥΣΑ ΟΛΑ
ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΣΤΟΝ ΥΠΝΟ ΜΟΥ...

ΑΣ
ΑΣΧΟΛΗΘΩ
ΜΕ ΤΟΝ
ΕΚΛΟΓΙΚΟ
ΝΟΜΟ ΣΤΟ
ΞΥΠΝΙΟ ΜΟΥ...

KD039

Επί το «αναλογικότερον»! ...Αλλά η απλή αναλογική στη γωνία

...ΚΑΙ ΜΕΤΑ τα λογής «πακέτα» (προεκλογικών παροχών, προεκλογικών συγκλίσεων, κ.λπ.), η κυβέρνηση ετοιμάζεται να καταθέσει στη Βουλή το (νέο) σχέδιο του εκλογικού νόμου, επιβεβαιώνοντας, στην πράξη, ότι η προεκλογική περίοδος θα είναι μακρόχρονη. [Τώρα πια, ακόμα και οι δίδγνωμοι έχουν πεισθεί ότι οι εκλογές θα γίνουν την ερχόμενη άνοιξη – τέλη Μαρτίου ή αρχές Απριλίου.]

ΤΙ ΩΘΗΣΕ, όμως, την κυβέρνηση στην απόφαση να καταθέσει νέο εκλογικό νόμο; Αν πιστέψουμε τον υπουργό Εσωτερικών Κ. Σκανδαλίδη, μοναδική κυβερνητική έγνοια είναι η «μεταλλαγή» του ισχύοντος εκλογικού νόμου, έτσι ώστε το νυν εκλογικό σύστημα να καταστεί «αναλογικότερο, δικαιότερο και αποτελεσματικότερο».

ΠΟΣΟ «ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΕΡΟ», όμως; Η κυβέρνηση φέρεται διατεθειμένη να δεχθεί ακόμα και ποσοστό 85% (255 έδρες) που θα κατανέμεται με βάση το σύστημα της απλής αναλογικής, υπό την αίρεση ότι στο πρώτο κόμμα θα «χαρίζονται» (εις βάρος του δεύτερου, φυσικά...) όλες ανεξαιρέτως οι αδιάθετες έδρες. Στόχος: Η αυτοδυναμία, η

«αποτροπή της ακυβερνησίας»! Με βάση τον νέο εκλογικό νόμο, η αυτοδυναμία εξασφαλίζεται αρκεί το πρώτο κόμμα να επιτύχει ποσοστό 40-41%, ενώ αυτοδυναμία δεν έχουμε αν εφαρμοσθεί η απλή αναλογική, που θα απαιτούσε από το πρώτο κόμμα ποσοστό κοντά στο 50%, προκειμένου να σχηματίσει κυβέρνηση.

ΑΥΤΟΝ τον «κίνδυνο» (μη αυτοδυναμίας!) επικαλούνται οι αντίπαλοι της απλής αναλογικής, εν γνώσει ότι η καθιέρωσή της θα άλλαζε άρδην το σημερινό πολιτικό σκηνικό, θα επέτρεπε ν' ανθήσουν νέα κόμματα, θα αποδέσμευε δυνάμεις που ασφυκτιούν σήμερα στα πλαίσια του δικομματισμού, θα υποχρέωνε τα (νυν) μεγάλα κόμματα ν' αναζητήσουν συμμάχους, θα συρρίκνωνε, οπωσδήποτε, την κομπορρημοσύνη κάποιων αρχηγών ή αρχηγίσκων που, απ' όλη την ευρωπαϊκή ιστορία, το μόνο που συγκρατούν είναι το: «Μετά από εμέ, μετά από ημάς (après nous) ο κατακλυσμός (le déluge)»...

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, ο νέος εκλογικός νόμος δεν διαφέρει αισθητά από τον ισχύοντα, δηλαδή από τον νόμο Κούβελα, εφόσον –κατά την εκτίμηση του Ν.

Βούτση, υπεύθυνου του γραφείου τύπου του Συνασπισμού– «συνεχίζει την πολιτική της προηγούμενης ηγεσίας, που είχε θέσει, επίσης, εκτός των αναζητήσεών της την απλή αναλογική». Το ερώτημα, ωστόσο, παραμένει: προς τι ο νέος εκλογικός νόμος (που και αν ακόμα ψηφισθεί, θα ισχύσει για τις μεθεπόμενες εκλογές), όταν είναι δεδομένη η αντίθεση όλων σχεδόν των κομμάτων της αντιπολίτευσης; Εκτός και αν το «άπαντον» του σχεδίου εκλογικού νόμου είναι η διάταξη εκείνη που λέει ότι, εφεξής, οι εκλογικές συνεργασίες θα έχουν την ίδια μεταχείριση με τα αυτοτελή κόμματα!

ΑΛΛΟ ΟΙ ΠΑΡΟΧΕΣ – ΚΑΙ ΑΛΛΟ Η «ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ»...

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, κι ενώ οι παροχές, ακόμα και σε «είδος», συνεχίζονται (όπως είναι γνωστό, η κυβέρνηση υποσχεται νομιμοποίηση όλων των αυθαιρέτων κτισμάτων), φαίνεται ότι η επιχείρηση «μαζεύω ψήφους» δεν σχεδιάστηκε καλά! Αυτό, τουλάχιστον, υποστηρίζουν αναλυτές, φίλα προσκείμενοι στην κυβέρνηση, σύμφωνα με τους οποίους τα «πακέτα» όχι μόνο καλλιέρ-

Γραφτείτε συνδρομητές στο Αντί

Το Αντί κυκλοφορεί από τη Μεταπολίτευση, συνεχίζοντας μιαν ιστορία που άρχισε μέσα στη δικτατορία. Στα τεύχη του καταγράφεται η πολιτική και πολιτιστική ζωή της χώρας.

Γραφτείτε συνδρομητές στο Αντί

για να εξασφαλίσετε τη συνεχή και αντικειμενική ενημέρωσή σας.

γησαν υπέρμετρες προσδοκίες, αλλά και αναζωπύρωσαν διεκδικήσεις πέραν της αντοχής της ελληνικής οικονομίας. Ήδη, καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης και δάσκαλοι απορρίπτουν τις αντιπροτάσεις της κυβέρνησης (για αυξήσεις μισθών, κ.λπ.) και συντονίζουν τις κινήσεις με τους διδάσκοντες στα πανεπιστήμια για τα περαιτέρω.

ΤΟ ΝΕΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ, πάντως, στις διεκδικήσεις αυτές, είναι η ευθεία παρέμβαση της Τράπεζας της Ελλάδας, η διοίκηση της οποίας ανησυχεί «για το κλίμα παροχολογίας και το κύμα διεκδικήσεων που έχει δημιουργηθεί το τελευταίο διάστημα». Ειδικότερα, ο υποδιοικητής της Τράπεζας, Π. Θωμόπουλος, με άρθρο του στο *Βήμα* (της Τετάρτης), τονίζει ότι οι μεγάλες ονομαστικές αυξήσεις στους μισθούς απλά ενισχύουν την «ψευδαίσθηση του χρήματος». Κατά τον υποδιοικητή της Τράπεζας, σώφρων πολιτική θα ήταν αν οι ονομαστικές αυξήσεις των μισθών περιορίζονταν στο 5% «για να έχουμε πληθωρισμό 2,5% και πραγματικές αυξήσεις μισθών 2,5%». Η κυβέρνηση, παρά ταύτα, συνεχίζει τα παζάρια με τους εκπαιδευτικούς, αν και δηλώνει ότι αποδοχή των αιτημάτων τους θα σήμαινε επιβάρυνση του προϋπολογισμού με 300 εκατομμύρια ευρώ. Στην πράξη, φαίνεται να ακολουθεί το γνωστό παιχνίδι «ζεστό-κρύο-ζεστό», με τον πρωθυπουργό να δηλώνει «δεν θα υποκύψουμε σε παράλογες διεκδικήσεις», αλλά με τους υπουργούς Οικονομίας, Ν. Χριστοδουλάκη, και Παιδείας, Π. Ευθυμίου, να ερίζουν, μεταξύ τους, ως προς τα «οικονομικά της Παιδείας».

ΣΗΜΙΤΗΣ-ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: ΠΡΩΤΙΣΤΩΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ...

ΚΑΙ ΜΕ το Κυπριακό, τι γίνεται; Φαίνεται ότι η τελευταία «εξέλιξη» είναι η συνάντηση του προέδρου Τ. Παπαδόπουλου με τον πρωθυπουργό Κ. Σημίτη, με αντικείμενο «τη διαπραγματευτική διαδικασία για τη λύση του Κυπριακού». Αυτό, στην απλοελληνική, θα πει (μεταφέροντας τις διατυπώσεις Σημίτη) ότι «πρέπει να διατηρήσουμε την ετοιμότητά μας, για να υπάρξει

άμεση επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, όταν δοθεί η ευκαιρία με βάση το σχέδιο Ανάν». Μέχρι στιγμής, δεν είναι σαφές αν η ετοιμότητα αυτή θα περιοριστεί σε μια δική μας (παθητική) στάση αναμονής –περιμένοντας τη «λύση» από τρίτους– ή προβλέπει (=συνεπάγεται) και ανάπτυξη πρωτοβουλιών, από πλευράς Αθήνας/Λευκωσίας.

ΦΥΣΙΚΑ, θα επιδιώξουμε να πετύχουμε «τις βέλτιστες λύσεις»... Φυσικά η Τουρκία «θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα που διαθέτει, για να επιτύχει την ημερομηνία των ενταξιακών της διαπραγματεύσεων». Το πρόβλημα είναι σε τι βαθμό θα μπορέσουμε να προωθήσουμε την επανένωση του νησιού, στα πλαίσια του σχεδίου Ανάν, κατάλληλα προσαρμοσμένου στα σημερινά ευρωπαϊκά δεδομένα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι δυνατόν να μη συνεκτιμηθούν: α) οι εκλογές στα κατεχόμενα, τον ερχόμενο Δεκέμβριο, και β) το ενδεχόμενο πρόωγων εκλογών στην ίδια την Τουρκία, σε περίπτωση που το Ανώτατο Δικαστήριο εγκρίνει την προσφυγή της Τανσού Τσιλέρ, η οποία, όπως είναι γνωστό, ζητεί την ακύρωση των ψήφων του κουρδικού κόμματος DEHAP «επί τω ότι» δεν πέρασε το φράγμα του 10%

και δεν εισήλθε στη Βουλή, άρα κακώς οι έδρες του πέρασαν στο κόμμα του πρωθυπουργού Ταγίπ Ερντογάν.

ΚΑΙ Η ΜΕΝ παράθεση στοιχείων είναι εύκολη. Δύσκολη είναι η πρόβλεψη και, κυρίως, η ετοιμότητά σου να αντιμετωπίσεις όλα τα ενδεχόμενα: Πώς Λευκωσία και Αθήνα θα αντιμετωπίσουν το ενδεχόμενο ήττας του Ντενκτάς στα κατεχόμενα; Και αν το κυβερνητικό σχήμα που θα προκύψει, από τις εκλογές στα κατεχόμενα, είναι «καθοριστικό για τις εξελίξεις», σε τι βαθμό παρακολουθούμε τα προεκλογικά εκεί τεκταινόμενα; Η συνάντηση του υπουργού Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου με ηγέτες της τουρκοκυπριακής αντιπολίτευσης, ήταν ένα κάποιο βήμα. Πόσο ουσιαστικό; Και αν ναι, τι συνέχεια δώσαμε, δίνουμε;

ΑΠΟ ΤΗΝ άλλη, καλή η συνεργασία Αθήνας-Άγκυρας. Εφόσον Άγκυρα και Ντενκτάς δεν παίζουν το ίδιο παιχνίδι και δεν «παρακαλούμε» την Άγκυρα να παρέμβει στον Ντενκτάς, για να γίνει «διαλλακτικότερος»! Αυτός ο εμπαιγμός πρέπει κάποτε να σταματήσει.

ANTHΝΩΡ

ΣΥΜΦΕΡΕΙ

Αποφάσισα τι θα ψηφίσω. Για να ψηφίσει κανείς πρέπει πρώτα να κάνει τους υπολογισμούς του.

Και εάν δει ότι τον συμφέρει το τάδε κόμμα, τότε το ψηφίζει. Πήρα λοιπόν το μολύβι μου και τα έβαλα κάτω. Έλαβον από τον κ. Σημίτη –αυτόν που βάζει κροτίδες όταν έχουμε χούντα– 6 τα εκατό, δηλαδή 60 ευρώ το μήνα, ίσον 2 την ημέρα. Μου πήρανε 2,5 τα εκατό στη ΔΕΗ δηλαδή 7 ευρώ, συν 20 λεπτά τα τσιγάρα ημερησίως ίσον 13 ευρώ τον μήνα. Άμα υπολογίσω και την αύξηση στο γάλα που δεν πρόσεξε ο κ.

Κουλούρης, τότε μας κάνουν 20 ευρώ το μήνα. Από την αύξηση λοιπόν που μου έδωσε ο δυναμικός αντάρτης πόλεων στο παρελθόν και νυν πρωθυπουργός, μου μένουν καθαρά 40 ευρώ το μήνα, δηλαδή 1 και κάτι ημερησίως. Αυτό όμως είναι το πουρμπουάρ που δίνω κάθε μέρα στον μπάρμαν μου, τον κ. Γιάννη στο Galaxy. Οπότε δεν γεννάται ζήτημα. Με συμφέρει το ΠΑΣΟΚ.

ΑΠΟΤΟΜΑ

Μου κάνει εντύπωση που οι υπουργοί του ΠΑΣΟΚ είναι συνήθως ευτραφείς. Και επειδή χοντροί είναι συνήθως οι φτωχοί, λόγω κακής διατροφής, πιστεύω πως μάλλον δεν έχουν καλό μεταβολισμό. Τρώνε βιαστικά και απότομα. Το λένε όλοι οι γιατροί. Μετά από δίαιτα πρέπει να προσέχεις τη διατροφή σου.

Απόστολος Διαμαντής

Σε ναυάγιο κατέληξε η 5η Υπουργική Διάσκεψη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στην πόλη Κανκούν του Μεξικού. Μια αποτυχία που υπογραμμίστηκε με τον πιο τραγικό τρόπο από την αυτοκτονία, μπροστά στις κάμερες, ενός κορεάτη αγρότη.

Η αρνητική αυτή εξέλιξη βαρύνει αποκλειστικά τις ΗΠΑ - Ευρωπαϊκή Ένωση και την πολιτική που ακολουθούν – πολιτική που επικεντρώνεται στη λογική της απελευθέρωσης του εμπορίου, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των πραγματικών αναγκών της πλειονότητας των κατοίκων της Γης.

Ο ΠΟΕ αδυνατεί να ξεπερά-

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΚΟΥΝ

σει την βαθιά εσωτερική και εξωτερική κρίση που αντιμετωπίζει εδώ και πολλά χρόνια. Μια από τις αιτίες γι' αυτό αποτελεί σαφώς η απουσία της διαφάνειας και των δημοκρατικών διαδικασιών, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες από την πλευρά τους αρνούνται –όπως είναι φυσικό– τον ρόλο της χωματερής που τους επιφυλάσσουν οι πλούσιες χώρες. Έτσι αρνούνται και την επέκταση των διαπραγματεύσεων σε άλλα θέματα, αν προηγουμένως οι «μεγάλοι» δεν πάψουν να τις στραγγαλίζουν.

Παρ' όλα αυτά, ο ΠΟΕ επέμεινε στην προσπάθειά του να προωθήσει ως απώτερο στόχο

του το ελεύθερο εμπόριο, προς όφελος των ιδιωτικών συμφερόντων. Τα αιτήματα για βιώσιμη ανάπτυξη και περιβαλλοντική πολιτική άφησαν ασυγκίνητους τους ισχυρούς, οι οποίοι συνεχίζουν να θεωρούν περιττές τις όποιες εναλλακτικές προτάσεις διατυπώνονται.

Απέχουμε άραγε πολύ από το να αναληφθεί –στο ορατό μέλλον– ο επαναπροσδιορισμός των κανόνων ενός δικαίου του εμπορίου, υπό την αιγίδα ενός ουδέτερου φόρουμ όπως αυτό των Ηνωμένων Εθνών; Πόσες αυτοκτονίες απαιτούνται ακόμα για να γίνει αυτό πραγματικότητα;

Σ. Λέτσιος

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΦΤΗΝΑ ΤΣΕΡΟΚΙ!

Τα φτηνά τσερόκια που εξήγγειλε ο πρωθυπουργός στην Δ.Ε.Θ. (Δεν Έχει τον Θεό του) σκόρπισαν αγαλλίαση και ενθουσιασμό σ' όλο το χριστιανικό πλήρωμα καθ' άπασαν την επικράτεια. Δεν είναι μικρή παροχή αυτή, ιδίως γιατί θα αναπνεύσουν τα χαμηλότερα εισοδήματα.

Ο κ. Χριστοδουλάκης, επίσης πανευτυχής μέσα στο διαρκώς φοβικό χαμόγελό του, δήλωσε ότι από 105,5% του ΑΕΠ το 2002 το δημόσιο χρέος έχει κατέβει στο 103,6% το 2003. Και τότε γιατί προβαίνετε σε νέους δανεισμούς, κ. Υπουργέ; Ο κ. Σουφλιάς δήλωσε ότι έχουν προεξοφληθεί έσοδα έως και το 2019 (sic).

Οι άνθρωποι αυτοί, το επαναλαμβάνουμε για πολλοστή φορά, είναι επικίνδυνοι επειδή είναι ανενδοίαστοι. Να μου το θυμηθείτε: Ο Χριστοδουλάκης θα εξελιχθεί στον μοιραίο άνθρωπο του εκσυγχρονισμού. Θα είναι ο πρώτος που θα καρατομήσει ο Μαρά του Κινήματος εκ Δολιανών όταν έλθει εν τη βασιλεία του και ξεκινήσει η εποχή της τρομοκρατίας. Τότε δεν θα την γλιτώσουν ούτε οι Ροβεσπιέροι. Πόσο μάλλον κάτι Μαρίες Αντουανέτες.

Η λύση είναι μία: Τώρα που φτήνηναν τα τσερόκια, τα καθαλάμε και φεύγουμε!

Τζιμ Μπούκης

ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΟΜΟΙΩΣΗ

Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες και της 8ης κατά σειρά Συνόδου της Βουλής των Εφήβων, όπου μεταξύ άλλων τα θέματα που αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων ήταν σε γενικές γραμμές παρόμοια μ' αυτά που απασχόλησαν και παλαιότερες συνόδους: Ο πόλεμος, τα ελληνοτουρκικά και η Κύπρος, τα ναρκωτικά, ο ρατσισμός.

Και αυτό που για άλλη μια φορά έγινε αντιληπτό, ήταν η προσπάθεια των νεαρών μαθητών να αντιγράψουν μες από το λόγο τους τις τυποποιημένες φράσεις, την τυπικότητα των εκφράσεων και των απόψεων που χαρακτηρίζουν τη συμπεριφορά των ενηλίκων βουλευτών.

Ουσιαστικά οι έφηβοι θέλησαν να δώσουν διαπιστευτήρια νοητικής και ιδεολογικής νομιμοφροσύνης απέναντι σ' ένα σύστημα το οποίο τυπικά αντιπολιτεύονται, παρότι στην πράξη ονειρεύονται μια μέρα να βρεθούν στις ίδιες θέσεις, με τα ίδια προσόντα και προνόμια.

Για την ώρα ας γευτούν ένα διάλειμμα «επαναστατικότητας» εγκεκριμένης από τις επιτροπές ωριμότητας των «σοφών» ενηλίκων...

ΣΩ.ΛΕ

ΓΚΑΛΟΠ-MANIA

Ο Σεπτέμβρης θα είναι ο μήνας των δημοσκοπήσεων. Με αποτελέσματα που εν πολλοίς θα καθορίσουν την προεκλογική στάση και τον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής των κομμάτων. Πάντως άνθρωποι του χώρου δηλώνουν με βεβαιότητα ότι η διαφορά της ΝΔ από το ΠΑΣΟΚ, στα μεγάλα αστικά κέντρα της εκτός Αθηνών Ελλάδας, παγιώνεται πλέον στις 9 ποσοστιαίες μονάδες...

ΣΩ.ΛΕ

ΣΗΜΙΤΗ ΔΩΣ' ΤΑ ΟΛΑ

Εχουμε και λέμε: Το δημόσιο χρέος της χώρας βρίσκεται ήδη στα 175 δισ. ευρώ. Υπενθυμίζουμε ότι το ΠΑΣΟΚ παρέλαβε το 1981 από τη «νοικοκυρούλα» Ν.Δ. το δημόσιο χρέος στο 35% του ΑΕΠ και την ανεργία στο 4%. Επίσης ο προϋπολογισμός του 2003, αριστούργημα του αλχημιστή-εκσυγχρονιστή κ. Χριστοδουλάκη, μόλις στο πρώτο επτάμηνο του έτους παρουσίασε έλλειμμα 7,5 δισ. ευρώ, αυξάνοντας το δημόσιο χρέος περί τα 10 δισ. ευρώ (3,5 ψωρο-τρισεκατομμύρια δρχ.).

Η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το κοινωνικό πακέτο -διάβαζε παροχολογία- κινείται στα 2,3 δισ. ευρώ. Αν όμως θυμηθούμε πόσο υπολόγισαν οι εγκεφαλοι της κυβέρνησης το κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων και πού αυτό έχει φτάσει -θα το πληρώνουμε μισόν αιώνα μετά- μπορούμε να κρίνουμε την αξιοπιστία και αυτού του υπολογισμού.

Πολύ σωστά ο Γιώργος Σουφλιάς στο άρθρο του στον *Κόσμο του Επενδυτή*, 7/9, θύμισε στον πρωθυπουργό την επιστολή παραίτησής του το 1987, η οποία δήλωνε στον Ανδρέα πως «είναι εθνικά επιζήμιο να δίδονται παροχές με δανεικά». Θα πρόσθετα τέλος πως η «δανεική» παροχολογία, επειδή βλάπτει καίρια την εθνική ανάπτυξη, μακροπρόθεσμα κάνει τους Έλληνες φτωχότερους.

Κι ας μην ξεχνάμε πως τα στατιστικά στοιχεία της ίδιας της ΕΕ θεωρούν ότι το 23% των Ελλήνων ζει κάτω από το όριο της φτώχειας (τι βλακώδης έκφραση, αλήθεια, και πώς όλοι αναπαράγουμε τους δημοσιογραφικούς βαρβαρισμούς!).

Το οικονομικό καρτέλ που υποστηρίζει το κρατούν κόμμα-κομματικό κράτος έχει δώσει σαφή εντολή για αγώνα μέχρις εσχάτων. Τι να σου κάνει και ο κ. Σημίτης; Μήπως αυτός κυβερνά;

Μανωλάκης ο Βομβιστής

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΧΡΩΣΤΟΥΣΑΝΕ, ΜΑΣ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΔΙ ...

Δεν λεω. Αυτή τη φορά οι ευρωπαϊστές - εκσυγχρονιστές κυβερνητικοί, οι πλέον πετυχημένοι πρόεδροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μας άφησαν άναυδους με την πρωτοτυπία τους... Έχουμε μείνει κατάπληκτοι!!! Προεκλογικά, δηλαδή σε ανύποπτη χρονική περίοδο, διασπείρουν κατάλληλα πληροφορίες ότι προτίθενται να νομιμοποιήσουν τα αυθαίρετα! Υποθέτω αυτά των φτωχών στα δάση, εκείνα των πλουσιότερων στα δάση και τις παραλίες και τα άλλα των πάμπλουτων στα δάση, στις παραλίες και στα νησιά. Να μην μείνει κανένας παραπονεμένος...

Γιατί μη νομίζετε πως έχει στα χέρια του κανένας, «αναρμόδιος» όπως συνήθως, φορέας, όπως ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων ή το Τεχνικό Επιμελητήριο, κάποιο κείμενο που να αποσαφηνίζει τις «νεωτερικές» προθέσεις τους. Στην Ελλάδα της Ευρώπης κοινωνικοί εταίροι νοούνται μόνον οι επιχειρηματίες και οι μεγάλες εργοληπτικές επιχειρήσεις και φυσικά με την έννοια αυτή μόνον με αυτούς συνομιλούμε.

Εύγε σας, παιδιά. Αφού μας πρήξατε επί τρία χρόνια τώρα ότι προτεραιότητά σας είναι η... Χωροταξία, τώρα το ξανασκεφτήκατε και τείνετε προς την

Χωρο-αταξία. Εντάξει, ας περιμένει μερικούς μήνες ο ελλαδικός χώρος την επόμενη «τετραετή» θητεία μας θα τον ρυθμίσουμε, εμείς οι μόνοι ικανοί να διαχειριστούμε την εξουσία. Την παρούσα τετραετία δουλέψαμε. Ρυθμίσαμε την Αττική, μαζί και τις τσέπες μας και αυτές των προτιμώμενων εταίρων μας, υλοποιώντας αυθαίρετες προελημμένες αποφάσεις με τις τεράστιες ολυμπιακές υποδομές και εγκαταστάσεις, τις οποίες στη συνέχεια νομιμοποιήσαμε.

Έλεος...

P.K.

ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ...

«Τετριμμένα λόγια, γνωστά λόγια, μεγάλα λόγια» σχολίασε τις δηλώσεις Καραμανλή ο υφυπουργός Τύπου κ. Χυτήρης. Και πρόσθεσε: «εμείς κάνουμε πράξη και έργο, ενώ αυτοί ρητορείες», εννοώντας «πακέτα», «Χάρτα», συζητήσεις για το «πόθεν έσχες», εκλογικά κ.λπ. Από την πλευρά του ο Κ. Καραμανλής μίλησε γενικώς και αορίστως για «νέα διακυβέρνηση και νέα αντίληψη», το περιεχόμενο των οποίων όμως κράτησε σαν επτασφράγιστο μυστικό, απαντώντας σε όποιον ρωτούσε ότι «δεν είναι όλα του παρόντος» και τονίζοντας ότι έχει «απέχθεια στην λογική των εύκολων προεκλογικών υποσχέσεων», κάτι που «πρέπει όλοι να σεβαστούν»...

Τέτοιος πολιτικός λόγος...

Σ.Μ.

ΑΝΟΗΤΟΙ

Κάποιοι καταγγέλουν τη ΝΔ και το ΚΚΕ ότι συμπλέουν στον αντιαμερικανισμό! Προφανώς το κάνουν για να πάρει το μήνυμα ο Καραμανλής. Αλλά δεν γνωρίζουν πως οι Έλληνες δεν είναι καθόλου αντιαμερικανοί. Και τις ΗΠΑ συμπαθούν και πολύ περισσότερο τα ποτά, τα σινεμά και τα τσιγάρα τους. Απλώς δεν μασάνε κουτόχορτο ώστε να συμφωνούν με τους «άξοντες του κακού» και τις «τρομοκρατίες». Καλά θα κάνουν λοιπόν να συμβουλευθούν τους κονδυλοφόρους τους να μην λένε βλακείες. Αλλιώς πρέπει να τροφοδοτήσουν τον φιλοαμερικανισμό.

ΥΨΗΛΟΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ

γνωστός Ρόκο της Στάζι. Ο πρωθυπουργός δέχεται πολλούς σημαντικούς εκπροσώπους της ελληνικής κοινωνίας, μας πληροφορήσε ο κ. Πρωτόπαπας. Ένας απ' αυτούς κι ο Ρόκο. Οι εκλογές έφτασαν. Μετά το προσωρινό κουκούλωμα του σκανδάλου Κόκκαλη, ύστερα από την

καταδίκη της Καθημερινής, μπορούμε τώρα να βλέπομαστε και στις πλατείες, θα σκέφτηκε ο κ. Σημίτης. Έχει όμως πίσω η αγλάδα την ουρά. Να τον δεχθείτε κι άλλες φορές, κ. πρωθυπουργέ. Να πυκνώσουν οι συναντήσεις. Είναι για όλους χρήσιμες.

Χ.Ν.

ΚΑΓΚΕΛΑ ΠΑΝΤΟΥ, ΞΑΝΑ

Νομίζω πως τώρα που όλη η πόλη είναι ένα σκαμμένο χωράφι κι ένα γιαπί, τον τόνο δίνει η σημειολογία των κάγκελων του πρώην δημάρχου. Ξεκοιλιασμένοι δρόμοι, σωροί χωμάτων, ανασκολοπισμένα πεζοδρόμια, ξεχειρωμένα πάρκα –το περίφημο «Πάρκο των Ολυμπιονικών», το καμάρι του Αβραμόπουλου στην Καλλιρόης, που έγινε πλέον στάχτη και μπούρμπερη υπέρ του τραμ–, καταβυθισμένες πλατείες, πετάσματα που κλείνουν το χώρο και κρύβουν τον ορίζοντα, αλλά και τα κάγκελα κάγκελα. Ως σύμβολο απαγόρευσης, αποκλεισμού, φοβικής απειλής και ως σήμα πολεοδομικής αντίληψης.

Οι εντός των κάγκελων – ασφαλείς παρ' ότι περίκλειστοι, οι εκτός – εκτεθειμένοι – καλά να πάθουν! Είναι δε τόσο κακοσχεδιασμένα τα κάγκελα αυτά που, αλίμονό σου αν βρεθείς από την πλευρά του οδοστρώματος. Δεν υπάρχει τρόπος να υπερβείς το καγκελένιο τείχος, δεν υπάρχει άνοιγμα και άρα βαδίζεις παράλληλα προς το ρεϊθρο, πάνω στην ασφαλτο, στο έλεος των τροχοφόρων.

Θα μπορούσαν να έχουν προβλεφθεί ανοίγμα-

τα του μισού μέτρου ώστε να περνάνε οι πεζοί και ν' αποκλείονται τα δίκυκλα, όπως συμβαίνει σε άλλος δήμους. Αλλά στην Αθήνα η «νοικοκυροσύνη» των κρατούντων έστεργε μόνο σε ριζικές λύσεις. Τσεκούρι και κάγκελο! Κιγκλιδώματα δεκάδων μέτρων.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: Το πεζοδρόμιο της Εθνικής Πινακοθήκης, επί της αρχής της Μιχαλακοπούλου, είναι ελάχιστο. Μόλις υπερβαίνει το ένα (1) μέτρο. Ε, κι εδώ το κάγκελο είναι συνεχές, σε βαθμό ώστε δεν χωράνε να περάσουν δύο. Αν συνυπολογίσουμε κι έναν στύλο της ΔΕΗ στη μέση του πεζοδρομίου, δεν περνάει ούτε ένας πεζός. Η αποθέωση της σχεδιαστικής εργονομίας και της εργολαβικής οξύνοιας.

Πάντως ο εκσυγχρονισμός παίρνει την εκδίκησή του. Ξηλώνει τα πεζοδρόμια του Αβραμόπουλου, ξεθεμελιώνει τις πλατείες του απ' άκρου εις άκρον. Εκτός βέβαια από τα κάγκελα. Αυτά χρειάζονται για να θυμίζουν πόσο σχετικά είναι τα όρια της ελευθερίας.

Μάνος Στεφανίδης

ΟΙ «ΧΑΡΤΕΣ»

Σκληρός ο ανταγωνισμός των τελευταίων ημερών μεταξύ Κ. Σημίτη και Κ. Καραμανλή, καθώς και οι δύο πασχίζουν να μας πείσουν ότι είναι διατεθειμένοι να μεταμορφώσουν, ως διά μαγείας, τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της χώρας σε χρόνο-ρεκord.

Με ορίζοντα το 2008 η «Χάρτα» του ΠΑΣΟΚ, με προοπτική το 2010 η «Χάρτα» της Ν.Δ. Τζόγος από την... ανάποδη δηλαδή. Αλλά μήπως έχουν να χάσουν τίποτα;

Σ.Λ.

ΟΙ ΕΝΔΟΤΙΚΟΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΕΣ

Για την επικοινωνιακή διαχείριση της εξελίξεως κ.λπ. κ.λπ. είναι το ενδιαφέρον του υπουργείου Εξωτερικών. Ποιας εξελίξεως; Η υπόθεση αφορά τους αεροδιαδρόμους πάνω από τη Λήμνο που «παραχωρήθηκαν» στην Τουρκία. Η ιστορία του αεροδιαδρόμου της Λήμνου είναι πάρα πολύ παλαιά. Το ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ και η Τουρκία μόνιμως έπαιζαν το δικό τους παιχνίδι στον έλεγχο του εναερίου χώρου του Αιγαίου. Όταν το Μάιο του 1981, το Αντί αποκάλυπτε ότι το ΝΑΤΟ απέκλεισε τη Λήμνο από κάποια νατοϊκή άσκηση ακριβώς εξαιτίας των τουρκικών διεκδικήσεων, ο Ανδρέας Παπανδρέου, αρχηγός τότε της αξιωματικής αντιπολίτευσης, ξεσπάθωσε και βρόντηξε και εγκάλεσε τον Ευ. Αβέρωφ για κάποιους αμφιλεγόμενους χειρισμούς του. Βέβαια ο Ευ. Αβέρωφ δεν προσυπέγραψε τότε τις απαιτήσεις των τούρκων συμμάχων. Σήμερα, το εκσυγχρονιστικό ΠΑΣΟΚ παραχωρεί, υπογράφει, συμφωνεί. Δεν είναι ίσως το περισσότερο εξοργιστικό, αλλά είναι χαρακτηριστικό: Όλο κι όλο το μέλημα του Γιωργάκη και των περί αυτόν είναι ο «επικοινωνιακός χειρισμός της εξελίξεως της υποθέσεως» κ.λπ. κ.λπ.

Πού φτάσαμε, κύριε καθηγητά!

Ο Παλιός

ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

Περιέργως πώς αλλά το νέο βραδυνό δελτίο ειδήσεων στο ΜΕΓΑ είναι μια ευχάριστη έκπληξη για ιδιωτικό κανάλι. Ο παρουσιαστής του κρατά την νεανική του φρεσκάδα. Να την κρατήσει θα παρακολουθούμε.

Οι καιροί που έρχονται είναι δύσκολοι. Για ακροατές, για παρουσιαστές, για όλους...

Χ.Ν.

Η ΧΥΤΡΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο γιος του Προέδρου της Δημοκρατίας θα είναι υποψήφιος του ΠΑΣΟΚ στην Αχαΐα. Η πληροφορία από πατρινή εφημερίδα με καλές διασυνδέσεις: Το διαβάσαμε στο *Βήμα της Αιγιάλειας*.

Εκεί πληροφορηθήκαμε ότι ο νέος περιφερειάρχης Δυτ. Ελλάδας, ηλικίας 53 ετών σήμερα, είναι γέννημα-θρέμμα του ΠΑΣΟΚ. Δικηγόρος στο επάγγελμα, ο οποίος μετατέθηκε από νομάρχης Λασιθίου όπου είχε εκλεγεί επί δύο τετραετίες. Ακούστε όμως τι άλλο διέτελεσε ο νέος περιφερειάρχης: Την περίοδο 1993-4 είχε διοριστεί Νομάρχης Ηρακλείου. Αλλά διέτελεσε και (πάρτε ανάσα):

Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Λασιθίου, της Αναπτυξιακής Λασιθίου ΑΕ, του Διοικητικού Συμβουλίου Ιεραπέτρας, του ΒΙΟΠΑ Αγίου Νικολάου, της Εταιρείας Τουρισμού Κρήτης. Αλλά υπήρξε και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος, της Ένωσης Αναπτυξιακών Εταιρειών Ελλάδος, του Περιφερειακού Συμβουλίου Κρήτης, της Επιτροπής Περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Περιφερειακού Συμβουλίου Υγείας Κρήτης. Και για πολλά χρόνια Γραμματέας της Νομαρχιακής του ΠΑΣΟΚ Λασιθίου. Το ερώτημα της εφημερίδας είναι: Πότε και για πόσο χρονικό διάστημα όλα αυτά τα χρόνια δούλεψε και σαν δικηγόρος. Ερώτημα αφελές βεβαίως. Πολύ αφελές.

Η εικόνα της επαρχίας: να πώς πέρασε το φετινό καλοκαίρι στην Ζάτouna. Αντιγράφουμε από την εφημερίδα *Ζάτouna-Μάρκου-Λόγγος*:

«Για όλα ανεξαιρέτως τα χωριά της περιοχής μας, το φετινό κα-

λοκαίρι ήταν το πιο «δραματικό». Οι πιο λίγοι κάτοικοι απ' όλα τα προηγούμενα χρόνια επισκέφθηκαν τα χωριά μας. Μόνον γύρω στο 15αύγουστο, και για λίγες ημέρες, υπήρξε εντονότατη κίνηση. Όλος ο Ιούλιος θύμιζε στην Ζάτouna χειμώνα. Ερημιά παντού, όλο οι ίδιοι και οι ίδιοι. Στις 9 μ.μ., όλα τα μαγαζιά είχαν κλείσει! Η ίδια κατάσταση και στην Δημητσάνα, Βυτίνα. Όσο για την Στεμνίτσα, που φέτος δεν έχει ξενοδοχείο –λόγω ανακαίνισης– ήταν να την κλαις.

Από νερό τα πήγαμε σχεδόν καλά. Έπεσε η ιδέα να οργανώσουμε του χρόνου γιορτή νερού πόσιμου.

Γεμάτα τα χωριά μας από φίδια, όλων των ειδών, αλεπούδες και αγριογούρουνα. Όσο για τα σκουράκια ουκ έστιν αριθμός. Ειδικά τώρα με την παραγωγή των καρυδιών, που φέτος είναι άφθονη, θά'ναι στις δόξες τους.

Με τη σκεπή του Σχολείου και της Εκκλησίας τι θα γίνει;»

ΦΩΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ήρθε στα χέρια μας το ετήσιο περιοδικό Φωκικά Χρονικά, που εκδίδει στην Αμφίσσα ο χαλκέντερος ερευνητής Δρόσος Κραβαρτόγιαννος. Από τα ενδιαφέροντα άρθρα του ξεχωρίζουμε τα εξής: Δρόσος Κραβαρτόγιαννος, «Μια εμβόλιμη παράγραφος στα "Απομνημονεύματα" του Μακρυγιάννη. Πειστήριο γνησιότητας του κειμένου», Χρήστος Ρέππας, «Το "Ημερολόγιον" ενός γαλαξιδιώτη караβοκύρη αγωνιστή του '21», Πανουριάς Πανουριάς, Γερο-Πανουριάς και Αδαμαντία Δασκαλοπούλου, «Καταστατικό του συνδέσμου των εν Αμφίσση και Ιτέα Βυρσοδεψών». Όσοι θέλουν να το προμηθευτούν ας απευθυνθούν στον εκδότη στη διεύθυνση: Αγ. Θεόδωρων 25, 33100 Αμφίσσα, τηλ.: 22650 28505.

Εφημερολόγιο

ΠΕΜΠΤΗ 4/9/2003

- Με καθυστέρηση μιας μέρας πληροφορήθηκα σήμερα ότι «η Αθήνα μπορεί να κάνει μαγικούς Ολυμπιακούς Αγώνες», και ότι «δουλεύει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για το σκοπό αυτό». Εκ μέρους της... Αθήνας τις... μαγικές δηλώσεις έκανε η Πρόεδρος Γιάννα. Και δεν πρέπει να έχει άδικο. Με «μαγικό» τρόπο τούς διεκδικήσαμε, με «μαγικό» τρόπο τούς «πήραμε» και με «μαγικό» τρόπο θα τους... κάνουμε. Δυστυχώς δεν έχει βρεθεί ακόμα ο «μαγικός» τρόπος που θα τους πληρώσουμε. Να φανταστώ ότι η... Αθήνα «δουλεύει με τον καλύτερο τρόπο» και για το σκοπό αυτό;

- Σκέφτομαι ότι θα χρειαζόμουν επειγόντος, ειδικά σήμερα, τη γνώση της μαγικής τέχνης, αν ήμουν οπαδός του ΠΑΣΟΚ και εργαζόμενη στην Ολυμπιακή Αεροπορία. Καθώς η θέση μου θα ήταν πολύ δύσκολη και θα 'χα κι ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο. Με το ένα χεράκι θα μετρούσα πόσοι βουλευτές ψήφισαν (ονομαστικά) την τροπολογία για τη «Νέα Ολυμπιακή». Και με το άλλο χεράκι πόσες φορές τούς ψήφισα σε βάθος χρόνου. Δε θα μου έμενε έτσι κανένα ελεύθερο χεράκι για να... εκφραστώ αναλόγως. Αλλά κι αν ακόμα έβρισκα μ' ένα μαγικό τρόπο ένα τρίτο χέρι, θα είχα ένα άλλο πρόβλημα: Το εσωτερικό της παλάμης με τα ανοιχτά δάκτυλα πού θα κοίταζε; Προς τα μέσα ή προς τα έξω;

Α, και το ένα ευρώ που εξήγγειλε ότι μου έκανε δώρο ο πρωθυπουργός, με ποιο χέρι θα το έπαιρνα;

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 5/9/2003

- Δύο εκρηκτικοί μηχανισμοί εξερράγησαν σήμερα στην Ευελπίδων. Ωχ, πάλι ο Μίλερ θα κάνει δηλώσεις για την τρομοκρατία... Καθώς

και ο «Αθήνα 2004» για «τους ασφαλέστερους Ολυμπιακούς Αγώνες», που με μαγικό βεβαίως τρόπο προεξοφλεί.

ΣΑΒΒΑΤΟ 6/9/2003

- Η 11η Σεπτεμβρίου ορίστηκε ως η πρώτη μέρα της νέας σχολικής χρονιάς. Μεγάλη μέρα. Τα επιτελεία των κομμάτων ακονίζουν τα επικοινωνιακά μαχαίρια τους, προκειμένου να βγει η καλύτερη φωτογραφία και το καλύτερο πλάνο του «δικού» τους. Ως γνωστό, με ένα παιδάκι κι ένα ζωάκι αγκαλιά, αγγίζεται η τρυφερή καρδιά του έλληνα ψηφοφόρου καλύτερα. Αλίμονο στα –εκάστοτε– παιδάκια και ζωάκια... Ο υπουργός Κίμωνας θα είναι ο μεγάλος κερδισμένος φέτος. Ήδη αυτές τις μέρες ακούω να δηλώνει για τις τιμές των σχολικών ειδών ότι θα τις κρατήσει χαμηλές προτάσσοντας τα στήθι του...

ΚΥΡΙΑΚΗ 7/9/2003

- Εικοσιέξι είναι τουλάχιστον οι νεκροί μετανάστες που βρέθηκαν στο βυθό του Έβρου: πιθανότατα Πακιστανοί, αν κι αυτό ελάχιστη έχει σημασία. Με θλίψη θυμήθηκα την πρόωρη χαρά του πρωθυπουργού για τις (και οικονομικής διάστασης) δεσμεύσεις που υποτίθεται ότι ανέλαβε η ΕΕ, προκειμένου να βοηθήσει τη χώρα μας ν' αντιμετωπίσει το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης. Εκτός από πρόωγη ήταν και ατυχής. Τα πράγματα αποδεδειγμένα πια είναι σαφώς σοβαρότερα από το «μπάτζετ» που εκπονείται.

ΔΕΥΤΕΡΑ 8/9/2003

- Εκεί που έπλενα τα πιάτα ακούγοντας ειδήσεις, προς στιγμή νόμισα ότι με γέλασαν τ' αφτιά μου. Ειπώθηκε ότι θα κατασκευαστεί μουσείο για τη 17Ν; Και η φωνή

αυτή ήταν του Πάνου Σόμπολου; Ήταν του Πάνου Σόμπολου... Τότε η πληροφορία είναι ακριβής, σκέφτηκα... Έχει και η αντιτρομοκρατική την ανάγκη να βρει ένα «τοίχο» να κρεμάσει τα τρόπαιά της.

- Ο χειμώνας δεν έρχεται από μόνος του. Επιστρέφει μαζί του και το SARS. Στη Σιγκαπούρη εντοπίστηκε το πρώτο θύμα του δεύτερου γύρου...

ΤΡΙΤΗ 9/9/2003

- Στη Σουηδία οι πολιτικοί κυκλοφορούν χωρίς τη συνοδεία φρουράς. Κάτι αδιανόητο για τα ελληνικά δεδομένα (αυτή όμως είναι μια άλλη ιστορία). Η υπουργός Εξωτερικών της Σουηδίας, Άννα Λίντ, δολοφονήθηκε σήμερα σε πολυκατάστημα όπου έκανε τις αγορές της χωρίς φρουρά. Αυτό όμως που προσωπικά με άφησε άφωνη ήταν η σουηδική αστυνομία. Εκπρόσωπός της ζήτησε από τηλεοράσεως από τον άγνωστο δολοφόνο να παραδοθεί! Όταν εικάζεται ότι θα μείνει και ασύληπτος και άγνωστος όπως ο δολοφόνος του Ούλοφ Πάλμε!

ΤΕΤΑΡΤΗ 10/9/2003

- «Κοινωνική Χάρτα Σημίτη». Μπορώ να προεξοφλήσω τα αυριανά δημοσιεύματα, αναλύσεις και δηλώσεις. Δεν έχει μόνο ο πρωθυπουργός μπλοκάκι για να κρατά τις σημειώσεις του και να το ανασύρει σε κάθε προεκλογική περίοδο. Έχουμε και οι άλλοι πού να γράφουμε τις υποσχέσεις για να μην τις ξεχνάμε κάθε φορά. Γράψε και κλάψε.

- Εντωμεταξύ στην πραγματική κοινωνία οι άνθρωποι υποφέρουν όλο και πιο πολύ. Η περίπτωση του 67χρονου καρκινοπαθή Γιάννη Μπιτζανάκη, που αυτοκτόνησε μέσα στον οικογενειακό του τάφο γιατί δεν άντεχε

να υποφέρει άλλο τον πόνο και την αρρώστια, θα μπορούσε να φέρει στην επιφάνεια ένα μεγάλο θέμα: Του τρόπου μείωσης του πόνου των καρκινοπαθών. Σιωπηλά όλ' αυτά τα χρόνια επιστήμονες και πολίτες-συγγενείς προσπαθούν να βρουν μεθόδους ανακούφισης του πόνου των ασθενών που πάσχουν από καρκίνο. Στον κόσμο των ράντζων κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να ήταν ούτε καν υποσημείωση μιας «σοβαρής» και βαρύγδουπης «κοινωνικής» χάρτας.

ΠΕΜΠΤΗ 11/9/2003

- Τη δολοφονία τριών χιλιάδων ανθρώπων μάς θυμίζει η σημερινή επέτειος. Τόσα ήταν τα θύματα την πρώτη μέρα μόνον της επιβολής της 17χρονης χούντας του Πиноσέτ στη Χιλή πριν από 30 χρόνια. Περισσότεροι από 20000 (είκοσι χιλιάδες) Χιλιανοί δολοφονήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του καθεστώτος Πиноσέτ. Εκατοντάδες χιλιάδες άλλοι φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν ή αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα. Αυτός ήταν ο φόρος αίματος που πλήρωσε ο χιλιανός λαός στις αμερικανικών συμφερόντων πολυεθνικές εταιρείες που προηγουμένως είχε εθνικοποιήσει ο Αλιέντε. Ακόμη και σήμερα όμως είναι απαγορευμένες οι διαδηλώσεις των οργανώσεων που ζητούν απονομή δικαιοσύνης, προκειμένου να μην διαταραχθεί η διαδικασία της εθνικής συμφιλίωσης. Αντίληψη την οποία αμφισβητεί η Διεθνής Αμνηστεία και το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

- Για την άλλη επέτειο τι να πούμε; Δεν την ξεχνάμε έτσι και αλλιώς. Μας τη θυμίζουν τα ρεπορτάζ και τα τηλεγραφήματα ανά την υφήλιο. Πολιτισμός είναι –ανάμεσα στ' άλλα– και η ίση «αξία» του

θανάτου. Ανεξάρτητα από το ποιος είναι ο τρομοκράτης που σε κάθε περίπτωση παίζει το ρόλο του Θεού.

- «Πρέπει να εξαφανισθεί από τη σκηνή της ιστορίας». Μ' αυτή τη δήλωση ο Σαούλ Μοφάζ συνόδεψε το... χαρτάκι της... έξωσης του Αραφάτ από την Παλαιστίνη, που αποφάσισε η κυβέρνηση Σαρόν. Ο ισραηλινός υπουργός Άμυνας ίσως να θεωρεί ότι η κυβέρνησή του μπορεί επιπλέον και να ξαναγράψει την ιστορία. Διαγράφοντας βεβαίως τις... λεπτομέρειες, όπως αυτή ενός ολόκληρου λαού. Δεν είναι άλλωστε ο πρώτος που εκφράζει τέτοιες αντιλήψεις. Κάποιος Αδόλφος, ακριβώς επειδή επιδόθηκε με πάθος σε τέτοιου είδους προσπάθειες «παρέμβασης στη σκηνή της ιστορίας», καταγράφηκε σ' αυτήν με τα μελανότερα χρώματα.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 12/9/2003

- Τέλος στη ζωή του έδωσε νοτιοκορεάτης αγρότης χθες στο Κανκούν του Μεξικού, όπου πραγματοποιείται η σύνοδος των 146 κρατών μελών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, διαμαρτυρόμενος για τις πολιτικές του Οργανισμού. Μια από τις ειδήσεις που περνούν στα «ψιλά». «Κόσμος» είναι μόνο οι ΗΠΑ και η ΕΕ...

- «Γενιά 386»(!) ονομάζονται οι τριαντάρηδες στη Νότιο Κορέα, οι οποίοι εκτοπίζουν τους σαραντάρηδες! Σύμφωνα με την *Ελευθεροτυπία*, πρόκειται για πόλεμο γενεών. Και εδώ έχουμε. Μόνο που εδώ πολεμάνε οι βετεράνοι: εξηντάρηδες εναντίον πενηντάρηδων. Σιγά μην αφήσουν το τατσικό να σηκώσει κεφάλι!

ΣΑΒΒΑΤΟ 13/9/2003

- Και μου το 'χε πει κατ' επανάληψη η σοφή μαμά μου: «δεν υπάρχουν μαγικές λύσεις. Αν δεν βρέξεις πόδια,

ψάρι δεν τρως». Οι μαγικοί τρόποι της «μαγικής Ολυμπιάδας» λοιπόν, δεν φαίνεται να λειτουργούν. Διαβάζω στον Τύπο: «Υπερβάσεις 1,5 δισ. ευρώ διαπιστώνει το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους λόγω των σοβαρών πιέσεων που μεταφέρουν στον προϋπολογισμό οι Ολυμπιακοί Αγώνες οι οποίοι απαιτούν υψηλές εκταμιεύσεις στην παρούσα φάση επιτάχυνσης των έργων και αφαιρούν τεράστιους πόρους από το Πρόγραμμα των Δημοσίων Επενδύσεων». Δεν φτάνει μόνο που τους ακριβοπληρώνουμε, υποθηκεύουμε και το μέλλον γι' αυτούς. Σκέφτομαι ότι «αφαίρεση πόρων από το Πρόγραμμα των Δημοσίων Επενδύσεων» για τον φίλο μου τον ψιλικατζή απέναντι, σημαίνει με δυο λόγια ότι πληρώνει cash μια «ιδέα» –έστω μαγική– με τα λεφτά που θα εισπράξει στο μέλλον και τα προορίζει για την ανακαίνιση του μαγαζιού, ώστε να γίνει ανταγωνιστικό...

- Η πρόθεση του γραμματέα Χρυσοχοϊδη –όπως προκύπτει από δηλώσεις του– είναι να ενισχύσει τα ψηφοδέλτια του ΠΑΣΟΚ με «λαμπερά ονόματα». Μετά απ' αυτό, ψάχνω με αγωνία να βρω πότε είναι «λαμπερό» ένα όνομα. Αν με έλεγαν Φωτεινή για παράδειγμα, θα είχα ελπίδες άραγε; Το βέβαιον σ' αυτή την περίπτωση είναι ότι ο φίλος μου Λάμπρος έχει ένα «λαμπερό» όνομα. Και η Λαμπρινή επίσης. Μπα, αν περιοριστούμε στο όνομα, δεν έχω ελπίδες να είμαι υποψήφια εθνομητέρα. Αν περιλαμβάνει και το επίθετο όμως, τότε παίζω δυνατά και έχω πολλές πιθανότητες όπως όλα τα επίθετα με «φως». Μ' αυτή τη χαρούμενη σκέψη για το ξαφνικό πολιτικό μου μέλλον, περιμένω οσονούπω το τηλέφωνο του συντρόφου γραμματέα.

ΚΥΡΙΑΚΗ 14/9/2003

- Μετά την «Κοινωνική Χάρτα Σημίτη» σειρά σήμερα είχε και η... «Κοινωνική Αντιχάρτα Καραμανλή». Την εξήγγειλε από τη Θεσσαλονίκη.

- Τι θέλει η αλεπού στο παζάρι; Μετά την πρόσφατη άρνηση της Γαλλίας στην πρόταση των ΗΠΑ για αποστολή ειρηνευτικής δύναμης (εν είδει «παραδουλεύτρας» που καλείται να καθαρίσει αυτά που έκανε «η κυρία») στο Ιράκ στο πλαίσιο του ΟΗΕ, μου φαίνεται τουλάχιστον περίεργη μία επίσκεψη: Αυτή του μπαμπά Μπους στη Ρωσία. Επισκέφθηκε με τη Μπάρμπα τον πρόεδρο και την κυρία Πούτιν στο εξοχικό τους. Άλλος ένας από τους ανεξήγητους συνειρμούς που κάποτε-κάποτε έχω...

ΔΕΥΤΕΡΑ 15/9/2003

- «Χάρτα Σημίτη», «Αντιχάρτα Καραμανλή» και σήμερα η «Χάρτα Γιωργάκη», μέσω συνέντευξής του στον Τύπο. Με τόση σπατάλη χαρτιού θα ξεσηκωθούν και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις...

- Κι ενώ ο υπουργός Κίμων περιμένει τις τιμές να πέσουν από σήμερα και να ολοκληρωθεί ο σοσιαλιστικός παράδεισός μας, ένας 73χρονος συνταξιούχος μάγειρας δεν τον άκουσε και νομίζοντας ότι δεν έχει λεφτά για τα φάρμακά του, λήστεψε 300 ευρώ από το σούπερ-μάρκετ της γειτονιάς του. Αυτά παθαίνει όποιος δεν ζει μέσα σε μια κοινωνική χάρτα με τον υπουργό Κίμωνα να τον προστατεύει και τον πρωθυπουργό να του χτυπάει φιλικά την πλάτη και μετά (τις εκλογές) να τον τυλίγει σε μια κόλλα χαρτί...

- Μετά από ορισμένα... έξυπνα σούπερ-μάρκετ, και ορισμένα... έξυπνα φαστ-φουντάδικα πείσθηκαν από τον υπουργό Κουλούρη και παράλληλα επωφελήθηκαν

από τη δωρεάν διαφήμιση «παγώματος των τιμών». Εννοείται ότι οι τιμές παγώνουν στο ύψος του... «καύσωνα» όπου μέχρι τον Αύγουστο είχαν ανέβει.

- Ένταση δημιουργήθηκε (παρουσία αστυνομικών δυνάμεων) όταν κάτοικοι έκλεισαν τις γραμμές του ΟΣΕ στους Αγίους Αναργύρους, διαμαρτυρόμενοι για τον προαστιακό σιδηρόδρομο. Να δείτε όμως που εδώ τα μάγια θα πιάσουν, και μ' ένα... μαγικό τρόπο θα παρακαμφθούν οι αντιδράσεις των κατοίκων ώστε το έργο να είναι εγκαίρως έτοιμο για τη... μαγική Ολυμπιάδα.

ΤΡΙΤΗ 16/9/2003

- A1 (>3%,v,80%,+41) ή B1 (>3%,v,85%+46) = Το ΠΑΣΟΚ (θα) είναι εδώ (για πάντα)!!! Τα κόμματα χθες βράδυ πληροφορήθηκαν από τον υπουργό Σκανδαλίδη τα δύο σενάρια εκλογικού νόμου που τους δόθηκαν για διάλογο. Τς, τς, τς! Τελικά το ΠΑΣΟΚ έχει και μαθηματικές διάνοιες! Με μαθηματικές εξισώσεις λοιπόν κυβερνούν την Ελλάδα δυο δεκαετίες τώρα. Άντε και Νόμπελ!

ΤΕΤΑΡΤΗ 17/9/2003

- Διαβάζω σήμερα στον Τύπο και αναρωτιέμαι (sic!): Σε τι θα ωφεληθούν οι Ολυμπιακοί Αγώνες από τις στρατιωτικές ασκήσεις που θα μπορεί πλέον να κάνει η Τουρκία σε πεδίο βολής που της παραχωρούμε στην Λήμνο! Διότι αυτό είναι το άλλοθι της κυβέρνησης η οποία υπέγραψε με την Τουρκία μια «ιστορική συμφωνία» που ρυθμίζει «την εναέρια κυκλοφορία στο Αιγαίο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες». Άλλη μια διπλωματική νίκη του υπουργού Γιώργου ως ΥΠΕΞ. Ας φανταστούμε τι... επέλαση θα κάνει ως πρωθυπουργός, αν κάποτε γίνει...

Εφήμερη

Η μονομαχία στο Μέγαρο

του Μάνου Στεφανίδη

Στο λογικάδικο της εξουσίας
είμαι μηδενιστής
όσο είναι και η Άνοιξη
μηδενίστρια
Ν. Καρούζος

Η πολιτική αναμέτρηση που ήδη σοβεί, αφορά αποκλειστικά δύο μονομάχους και ό,τι αυτοί εκπροσωπούν. Απ' τη μια είναι ο Κώστας Καραμανλής, οι παραδοσιακοί οπαδοί της ΝΔ και οι –πολλοί– δυσσαρεστημένοι από την εικοσάχρονη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Απ' την άλλη ο κ. Λαμπράκης και σύμπαν το εκδοτικο-οικονομικό κατεστημένο του τόπου, ταυτισμένο πλήρως με τον «εκσυγχρονισμό» του κ. Σημίτη. Άρα η έκβαση μιας τέτοιας σύγκρουσης δεν μπορεί παρά να είναι αμφίρροπη και αβέβαιη ως την τελευταία στιγμή. Γι' αυτό κανούν πολύ λάθος τα μεγαλόσχημα στελέχη της αξιωματικής αντιπολίτευσης να εφησυχάζουν, ν' ακολουθούν τη θεσσαλονικιώτικη σχολή του «χαλαρά», και να ενεργούν σαν να έχουν ήδη κερδίσει τις εκλογές.

Αυτή η τόσο ενοχλητική βεβαιότητα και η συμπαρομαρτούσα αλαζονεία αφενός συσπειρώνουν το ΠΑΣΟΚ –το οποίο γνωρίζει πόσα πολλά έχει να χάσει, αν χάσει στην αναμέτρηση του προσεχούς Μαΐου– και αφετέρου επιτείνουν την παγωμάρα των «ουδέτερων» που φοβούνται ότι θα έρθει στα πράγματα ένα άλλο «ΠΑΣΟΚ», εξίσου εκδικητικό και κρατικοδίκαιο με μόνη την αλλαγή προσώπων και τον εξωραϊσμό διαδικασιών. Τούτων δοθέντων, ο νηφάλιος παρατηρητής, όσο κι αν καγχάζει με τις χάρες και τους χάρτινους ηγέτες, κατά βάθος γνωρίζει ότι η πορεία του τόπου είναι εδώ και πολύ καιρό προκαθορισμένη, με περιορισμένες τις δυνατότητες της όποιας απόκλισης και με το τιμόνι της πλεύσης τόσο μακριά όσο και οι Βρυξέλλες, έδρα της ΕΕ.

Τι τα ζουλάς; Δεν κορνάρουν!

Αν λοιπόν αυτό που έχει να προτείνει από πλευράς ανανέωσης η ΝΔ, είναι ένα γενικό ευχολόγιο για το «καινούργιο», το «μέλλον», τη «νέα Ελλάδα», τους «ανοιχτούς ορίζοντες» και λοιπά λυρικά, ενώ πάλι από πλευράς προσώπων ετοιμάζονται οι «σοφοί» της παράταξης –Έβερετ, Βαρβιτσιώτης (συν τα τέκνα), Σιούφας, Γιακουμάτος, Πετραλιά, Πολύδωρας– ν' αναλάβουν τα ηνία, τότε φοβάμαι ότι θα μείνουν με την... αισιοδοξία. Ο τόπος αυτός, έχουμε κουραστεί να το επαναλαμβάνουμε, χρειάζεται ριζικές τομές και γενναίες ρήξεις για ν' αποσπασθεί απ' τη χαύνωση και τη μιζέρια.

Ο κ. Σημίτης πάλι, ως μετανεωτερικός συνδυασμός ευρωπαϊσμού και λαϊκισμού –ή, αν προτιμάτε, Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ανδρέα–, έχει αρκετά ακόμη βέλη στη φαρέτρα του. Εγκαίνια, έργα του 2004, κονδύλια κοινοτικών προγραμμάτων, την Ελλάδα όλη σε εργοταξιακό οργασμό. Ο κ. Σημίτης

μπορεί να λέει ότι άλλαξε τη χώρα και να μην ψεύδεται· το ζητούμενο όμως είναι αν την άλλαξε προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο. Αλλά επ' αυτού δεν θα δοθούν απαντήσεις στο αμέσως προσεχές μέλλον. Είναι κι αυτό ένα από τα μυστικά, ή τα μυστήρια της πολιτικής. Ο λογαριασμός, κατά το σήνηθες, πληρώνεται πάρα πολύ αργά. Το δυστύχημα βέβαια είναι ότι στο τέλος πληρώνεται εξ άπαντος και μάλιστα από αυτούς που έχουν ξοδέψει τα λιγότερα.

Ο κ. Σημίτης είναι, το γνωρίζει κι ο ίδιος, πρωθυπουργός υπό προθεσμία. Θα υποστηριχθεί ή θ' αποσυρθεί ανάλογα με την εξέλιξη της παρτίδας. Ο άρχων του ΔΟΛ ούτως ή άλλως παραμένει grand maître του gumbling. Μπορούν εκ του ασφαλούς λοιπόν οι δύο μονομάχοι, ο κ. Λαμπράκης και ο κ. Καραμανλής, να ακονίζουν τα ξίφη τους. Όμως ο τελευταίος δεν πρέπει να λησμονεί ότι συσπειρώνει κόσμο επει-

δή εξήγγειλε κάποτε αγώνα κατά της διαπλοκής. Σήμερα, χωρίς να έχει υποστείλει μεν τις σημαίες, εμφανίζεται κάπως μουδιασμένος. Τεράστιο σφάλμα. Ειδικά τη στιγμή που δεν έχει τίποτα να χάσει και είναι δεδομένο ότι έχει αντιπάλους του τη συντριπτική πλειοψηφία των ΜΜΕ.

Ο δε κ. Σημίτης μπορεί να υπαινίσσεται ότι προχώρησε την κάθαρση στο αμαρτωλό του κόμμα αποκεφαλίζοντας τον γκουρού του, τον Κώστα Λαλιώτη, και προωθώντας νέους και αδιάφθορους επικοινωνιακά πολιτικούς όπως ο Χρυσοχοϊδης ή η Μιλένα. Και βέβαια μην ξεχνάμε πως το όποιο επικοινωνιακό τρικ του πρωθυπουργού θα το χειροκροτήσουν εκστασιασμένοι σύμπαντες οι καθεστωτικοί δημοσιογράφοι.

Λέγοντας τα ανωτέρω υποστηρίζω ότι εκλογές δεν θα είναι περίπατος για τη ΝΔ και ότι το παιχνίδι θα χοντρύνει επικίνδυνα προς πάσαν κατεύθυνση.

Απ' την άλλη πλευρά η ευρύτερη Αριστερά θα υποστεί ποικίλες πιέσεις ή εκβιασμούς, ώστε να υφαρπαγούν οι ψήφοι της κατά το σύνηθες και κυρίως ν' αμφισβητηθεί η ιδεολογική της αυτοτέλεια, το χάος που χωρίζει την ίδια και την πολιτική της από τα κόμματα εξουσίας. Ό,τι κι αν λένε οι σφυγομετρήσεις, το μέλλον του ΣΥΝ στη διαφαινόμενη πώλωση, δεν μπορεί να θεωρείται ρόδινο. Και επ' αυτού απαιτείται δράση και επαγρύπνηση τόσο από την ηγεσία όσο και από τη βάση. Ούτε επιτρέπουν οι συνθήκες μεμψιμοιρίες, σεχταρισμούς ή εσωστρέφεια. Ο Συνασπισμός της Αριστεράς υπερασπίστηκε πολιτικές επιλογές που δικαιώθηκαν με την πάροδο του χρόνου, υποστήριξε αταλάντευτα τόσο τα λαϊκά αιτήματα όσο και τους δημοκρατικούς θεσμούς, όποτε αυτοί δεινοπάθησαν απ' την κυβερνητική αυθαιρεσία, και λειτούργησε διεθνιστικά συντρέχοντας τους κατατρεγμένους όπου γης. Άρα δικαιούται να περιμένει την επιδοκιμασία του εκλογικού σώματος.

Απ' την άλλη η λεγόμενη Κεντροαριστερά, όσο κι αν διακωμωδήθηκε στις επιθεωρήσεις και στα βαριετέ, παραμένει ακόμα ένα όπλο στην αμήχανη κυβερνητική φαρέτρα. Ο ίδιος ο άρχων του ΔΟΛ, ο ιδιώτης που με το δημόσιο

χρήμα ασκεί τα χόμπι του παρεμβαίνοντας καθοριστικά στην κυβερνητική πολιτική, δεν έχει πει ακόμη την τελευταία του λέξη στην υπόθεση της Κεντροαριστεράς. Όπως εξάλλου και στην υπόθεση του νέου κτηρίου για το λυρικό θέατρο της χώρας. (Δες «Επισημαίνουμε»).

Ο ίδιος, με την ταξική απέχθεια του αστού προς ό,τι το αριστερό, θέλει αφενός να εξευτελίσει όσους ακόμη πιστεύουν σ' ό,τι εκείνος περιπαίζει, και αφετέρου να εξασφαλίσει το αναγκαίο δεκανίκι στο καταρρέον αλλά όχι αποθνήσκον ΠΑΣΟΚ. Διερωτώμαι αν ο πρόεδρος της ΝΔ έχει συνείδηση ολόκληρου του φάσματος των κινδύνων που τον απειλούν. Αν αντιλαμβάνεται ότι απέναντί του δεν έχει ένα κόμμα αλλά ένα καθεστώς. Ένα καθεστώς που περισσότερο από τους πολιτικούς το στηρίζουν οι οικονομικοί του μεγαλοπαράγοντες.

Πιστεύω ότι το συντριπτικό ποσοστό της Αριστεράς θέλει να φύγει το ΠΑΣΟΚ από την εξουσία για τους λόγους που έχω συχνά αναφέρει. Και θέλει η Αριστερά την ήττα του ΠΑΣΟΚ γιατί μόνο τότε η ίδια θα ξανακερδίσει και τη συνοχή και την παρεμβατικότητα της τόσο στην κοινωνία όσο και στον πολιτικό διάλογο.

Το ΠΑΣΟΚ όλ' αυτά τα χρόνια κατάφερε να θολώνει τα ιδεολογικά νερά εξισώνοντας πράγματα εξ ορισμού αντίθετα. Πέτυχε να ρητορεύει σαν Γκράμσι και να κυβερνά σαν Μπερλουσκόνι. Να υπερφαλαγγίζει ακόμη και το ΚΚΕ σε αριστερές κορόνες και να υιοθετεί καθαρά δεξιές επιλογές. Το ΠΑΣΟΚ δοκιμάστηκε και απέτυχε. Οποιοδήποτε άλλο κόμμα στην εξουσία θα προσφέρει σήμερα θετικές υπηρεσίες στον τόπο και τη δημοκρατία. Η Αριστερά δεν φοβάται κανέναν άλλο πλην του κακού, δηλαδή του συμβιβασμένου και ενδοτικού, εαυτού της. Είναι δε η μόνη στην παρούσα φάση που μπορεί να υπερασπιστεί ουσιαστικές ρήξεις. Και να επηρεάσει, με το σθένος και την ειλικρίνειά της, όλες τις πτέρυγες του (μελλοντικού) κοινοβουλίου. Γιατί βέβαια ακόμη στην Ελλάδα η πολιτική ασκείται στο κοινοβούλιο. Όσο κι αν κάποιοι θα την ήθελαν να βυσσοδομεί στο Μέγαρο.

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ

ΕΓΩ, Ο ΠΙΕΡ ΡΙΒΙΕΡ,

ΠΟΥ ΕΣΦΑΞΑ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ,
ΤΗΝ ΑΔΕΡΦΗ ΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΑΔΕΡΦΟ ΜΟΥ...

ΜΙΣΕΛ
ΦΟΥΚΩ

Εγώ, ο Πιερ Ριβιέρ,
που έσφαξα τη μητέρα μου,
την αδερφή μου
και τον αδερφό μου...

ΜΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΗΤΡΟΚΤΟΝΙΑΣ-ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΙΑΣ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Πρόκειται για τον λόγο
ενός εγκληματία ή το
παραλήρημα ενός τρε-
λού;

Πρόκειται, εντέλει για
τη διαμάχη του δικαστι-
κού με τον πρωτοεμφα-
νιζόμενο τότε ψυχιατρι-
κό λόγο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΕΔΡΟΣ

Γ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 3, ΑΘΗΝΑ 106 78
ΤΗΛ. 210-38.09.712

www.kedros.gr / books@kedros.gr

Τα «πακέτα», η «Χάρτα» και οι εκλογές

του Στρατή Μοσχονήσιου

Και ξαφνικά, στη χώρα της «φαιδράς πορτοκαλέας» έλαμψε φως και τα πάντα έγιναν ιδανικά. Ξαφνικά χάθηκαν από τον ορίζοντα οι φόβοι, οι ανασφάλειες, η λιτότητα, η ακρίβεια, η ανεργία, η μιζέρια τέλος πάντων που μας χαρακτηρίζει ως κράτος και ως έθνος. Ξαφνικά βρέθηκαν τα πλεονάσματα, άνοιξαν οι κρουνοί του κρατικού κορβανά και ως διά μαγείας οι φτωχοί έγιναν πλουσιότεροι, γενικώς γίναμε ίσοι με τους άλλους Ευρωπαίους. Μέχρι και τα σούπερ-μάρκετ αποφάσισαν, λέει, να «παγώσουν» τις τιμές τους (μέχρι το τέλος του χρόνου βεβαίως, γιατί από κει και πέρα ο Θεός να βάλει το χέρι του) και άντε τώρα να πας κόντρα σε μια κυβέρνηση που πασχίζει για την «Ευρώπη μας», που αγωνίζεται «για μian ισχυρή Ελλάδα», που τα δίνει όλα «για τον πολίτη».

Δεν είναι βεβαίως η πρώτη φορά που το ΠΑΣΟΚ χρησιμοποιεί λέξεις που ανταποκρίνονται σε πόθους και αγωνίες του λαού –αυτό έχει γίνει πλέον «παράδοση» από την εποχή της ίδρυσής του ακόμα– ούτε η πρώτη φορά που καταφεύγει στην παλιά, καλή συνταγή των παροχών και υποσχέσεων, όχι γιατί πιστεύει στην ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, το οποίο εδώ και πολύ καιρό έχει αποποιηθεί, αλλά με μοναδικό στόχο τη νίκη στις επικείμενες εκλογές.

Η αναρρίχηση του Κ. Σημίτη στην ηγεσία του κόμματος και στην εξουσία, το 1996, είχε δείξει, μέσα στις συνθήκες της εποχής, μια τάση αλλαγής του σκηνικού: ο νέος πρωθυπουργός εμφανιζόταν περισσότερο «γήινος», σοβαρός και αντιλαϊκιστής, εμφορούμενος από νέες ιδέες. Μόνο που η αυταπάτη δεν κράτησε πολύ. Οι νέες αυτές ιδέες, μαζί με –ή με άλλοθι– τις διεθνείς συγκυρίες, οδήγησαν στις μυλόπετρες της παγκοσμιοποίησης και σε μια καθαρά νεοφιλελεύθερη πολιτική, την οποία ο Κ. Σημίτης και οι άνθρωποί του υπηρετούν μεν όσο καλύτερα μπορούν, από την άλλη δε, εξυπηρετώντας και τις πε-

λατειακές ανάγκες του κόμματος, εξακολουθούν να τη «ντύνουν» με αριστερή φρασεολογία.

Παρ' όλα αυτά, ο λαός, μια μεγάλη μερίδα του οποίου παρασυρόταν άλλοτε από τα φραστικά πυροτεχνήματα του κυβερνώντος κόμματος, άρχισε πολύ σύντομα να δείχνει μια δυσανεμία που ογκώνεται συνεχώς.

Στις εκλογές του 2000, ο Κ. Σημίτης, για να αντιστρέψει το κλίμα από αυτή τη δυσανεμία, είχε υποσχεθεί μια σειρά από μέτρα υπέρ των ασθενέστερων τάξεων, υπέρ της δικαιότερης διαχείρισης των πόρων, υπέρ της σύγκλισης με την Ευρώπη (με αιχμή του δόρατος την ένταξη της χώρας στην ζώνη του ευρώ), υπέρ της αύξησης του ρυθμού ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας, υπέρ της μείωσης της ανεργίας και άλλων.

Ουσιαστικά βεβαίως, οι υποσχέσεις Σημίτη την εποχή εκείνη δεν ήταν άλλο από την επίσημη εξαγγελία της υλοποίησης συγκεκριμένων οδηγιών που ήδη είχαν δοθεί νωρίτερα στην Αθήνα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και στις οποίες η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε έτσι κι αλλιώς να πειθαρχήσει.

Να όμως που τρία χρόνια αργότερα και εν όψει των νέων εκλογών, ο ίδιος ο Κ. Σημίτης, αφού μας... βομβάρδισε με τα –παραδοσιακά πλέον– «πακέτα» των προεκλογικών παροχών, τα οποία ωστόσο προηγουμένως απέκλειε λόγω οικονομικής στενότητας, μας έδωσε την περασμένη εβδομάδα και την... χαριστική βολή, με την περίφημη «Χάρτα Σύγκλισης». Ο βαρύγδουπος αυτός τίτλος της δεν είναι παρά το (ποιος ξέρει τίνος εφεύρημα) νέο περιτύλιγμα των ίδιων παλιών υποσχέσεων: η εξαγγελία δηλαδή της εφαρμογής των μέτρων που η κυβέρνηση του κ. Σημίτη ήταν υποχρεωμένη να έχει ήδη υλοποιήσει τουλάχιστον στο διάστημα της τριετίας από το 2000 μέχρι σήμερα.

Η ειρωνεία μάλιστα είναι ότι, ναι μεν κάποια από τα «πακέτα» των παροχών είναι πιθανό να υλοποιηθούν πριν από τις ερχόμενες εκλογές, οι υποσχέσεις όμως που απορρέουν από την «Χάρτα» παραπέμπουν στην επόμενη τετραετία –με ορίζοντα το... 2008– εφόσον όμως κερδίσει το ΠΑΣΟΚ τις εκλογές (!), όπως λέει ο ίδιος ο πρωθυπουργός, που όμως αφήνει και μια «πισινή», χαρακτηρίζοντας την επόμενη τετραετία ως «τετραετία ρίσκου».

Που σημαίνει στην πράξη ότι ο κ. Σημίτης επιχειρεί μια ωραιοποίηση της κατάστασης της χώρας και φυσικά του έργου της κυβέρνησης, κατασκευάζοντας μια εικόνα που πιστεύει ότι θα ενισχυθεί περισσότερο και με τις νέες συζητήσεις που θ' αρχίσουν σύντομα για τα θέματα που αφορούν στις εκλογές, ενώ στο επικοινωνιακό πεδίο ως μεγάλο «ατού» παραμένει και η εφεδρεία των ολυμπιακών έργων που θ' αρχίσουν να ολοκληρώνονται από τις αρχές του ερχόμενου χρόνου. Ωραιοποίηση όμως μίας χρήσης, όσο δηλαδή να ολοκληρωθούν οι εκλογές –άντε και οι Ολυμπιακοί Αγώνες–, οπότε θα

πέσουν τα φτιασίδια, θα χαθεί η λάμψη, και η χώρα θα επανέλθει στην ίδια, αν όχι μεγαλύτερη αβεβαιότητα, ανασφάλεια και μιζέρια που βρισκόταν πριν.

Τα «πακέτα» όμως και οι υποσχέσεις δεν πείθουν πλέον κανέναν σοβαρά σκεπτόμενο πολίτη. Αντίθετα, συγκριμένοι κλάδοι εργαζομένων –οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, για παράδειγμα, οι οποίοι παρεμπιπτόντως εξαιρέθηκαν από τις προβλέψεις των «πακέτων», οι νοσοκομιακοί γιατροί και πολλοί άλλοι– αγανακτισμένοι από την κυβερνητική αναλγησία και κοροϊδία, οργανώνουν δυναμικές κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας.

Έτσι απομένουν μόνο κάποια στελέχη του ίδιου του ΠΑΣΟΚ, που εμφανίζονται με αναπτρωμένο ηθικό, είτε διότι εξ αντικειμένου είναι υποχρεωμένα να στηρίζουν τις επιλογές της ηγε-

σίας τους, είτε διότι βρίσκονται μακριά από την πραγματικότητα. Ωστόσο δεν λείπουν κι εκείνοι που δεν συμμερίζονται κανένα αίσθημα αισιοδοξίας, αλλά βλέπουν την πορεία του κόμματός τους με σκεπτικισμό.

Η αισιοδοξία πάντως, απ' όπου κι αν εκδηλώνεται, ενισχύεται και από την εκτίμηση –και ελπίδα– ότι τελικά ο κίνδυνος της επικράτησης της ΝΔ στις επικείμενες εκλογές μπορεί να εξαλειφθεί, με το επιχείρημα ότι η πολιτική Σημίτη, χωρίς να απομακρύνεται από τις φιλελεύθερες επιταγές στις οποίες και τα δύο κόμματα συμφωνούν, υπερκαλύπτει το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης –έστω σε επίπεδο υποσχέσεων– ως προς τις διαμαρτυρίες του για ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και οικονομικών θεμάτων.

Μόνο που την εκτίμηση αυτή ενισχύει και η ίδια η ΝΔ, η οποία, παρά τα

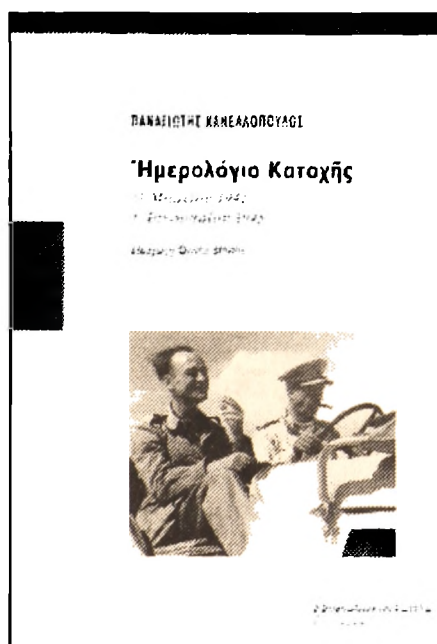
ανοίγματα που επιχειρεί, δεν εμφανίζεται ως αξιόπιστη εναλλακτική λύση. Αντίθετα δείχνει περισσότερο αμήχανη, καθώς δεν στερείται μόνο δυναμικής αντιπολιτευτικής στρατηγικής –περιοριζόμενη σε προσωπική μάχη χαρ ακωμάτων έναντι του κυβερνώντος κόμματος–, στερείται επίσης ενός πολιτικού λόγου που να εκφράζει κάποιο συγκεκριμένο όραμα για το μέλλον, αλλά και ενός επεξεργασμένου προγράμματος ρεαλιστικών λύσεων για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τόπος.

«Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα» δηλαδή για μια μεγάλη μερίδα του εκλογικού σώματος, η οποία παρ' όλ' αυτά εξακολουθεί να παραμένει εγκλωβισμένη στη λογική του διπολισμού και της κατ' ανάγκην ανάδειξης του ενός ή του άλλου από τα δύο μεγάλα κόμματα στην εξουσία.

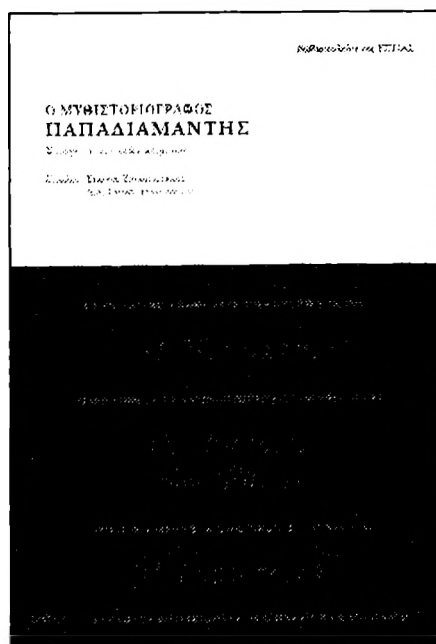

βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ από το 1885

Ν Ε Ε Σ Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
Ημερολόγιο Κατοχής

Ο μυθιστοριογράφος
Παπαδιαμάντης

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ
Η πριγκίπισσα Ιζαμπώ

ΤΣΙΒΕΤΑΝ ΤΟΝΤΟΡΟΦ
Μνήμη του κακού
Πειρασμός του καλού

info@hestia.gr • www.hestia.gr

Ανάμεσα στον πολιτισμό και στο χάος

του Αλέξανδρου Καζαμία

«Κανένα ελεύθερο έθνος δεν μπορεί να μένει ουδέτερο στην πάλη ανάμεσα στον πολιτισμό και στο χάος.»

Τζορτζ Μπους (12 Σεπτεμβρίου 2003)

Όταν κάποιοι αμερικανοί στρατιώτες σκοτώνουν έντεκα ιρακινούς χωροφύλακες που οι ίδιοι προσέλαβαν για να φρουρούν το καθεστώς κατοχής το οποίο επέβαλαν στη χώρα τους, τότε αντιμετωπίζουμε άραγε φαινόμενα πολιτισμού ή χάους; Κι όταν η Κατοχική Διοίκηση του πρέσβη Μπρέμερ δηλώνει επί 36 ώρες ότι «δεν έχει πληροφορίες» για το συμβάν, ενώ επάνω στα χυμένα τους μυαλά υπάρχουν αμερικανικοί κάλυκες τύπου «AMM LOT MA-92A170-024», τότε πού βρίσκεται άραγε ο πολιτισμός και πού το χάος; Αλλά και το υπουργικό συμβούλιο του Ισραήλ, που συζητά αν «θα δολοφονήσει» τον εκλεγμένο πρόεδρο της Παλαιστινιακής Αρχής προκειμένου ν' ανοίξει ο δρόμος για την ειρήνευση του «Οδικού Χάρτη», στ' όνομα τίνος απ' τα δύο αποφασίζει; Στη δίμηνη ανακωχή που τήρησαν για χάρη του «Οδικού Χάρτη» μέχρι τις 6 Σεπτεμβρίου, οι Παλαιστίνιοι θρήνησαν 24 θύματα «στοχευμένων δολοφονιών» του ισραηλινού στρατού, περιλαμβανομένων και τριών παιδιών: λοιπόν πού βρίσκεται αλήθεια ο πολιτισμός και πού το χάος;

Κάθε πολιτισμός που τάσσεται μ' όλες τις δυνάμεις του σ' έναν ολομέτωπο αγώνα κατά του χάους δεν μπορεί παρά να είναι ένας βλακώδης και πρωτόγονος πολιτισμός. Πρώτον, διότι το χάος είναι μια μόνιμη συνθήκη που υπάρχει σε κάθε στιγμή της πιο αυστηρά οργανωμένης κοινωνίας· και στο βαθμό που ο πολιτισμός μας φιλοδοξεί να είναι πιο εξελιγμένος από τους προγενέστερους, είναι διότι μπορεί να συνδυάζεται με το χάος αναχαιτίζοντας έτσι την αμορφία του (βλ. J. Gleick, *Chaos*,

1987, σ. 157). Η ελευθερία, η ευελιξία, η σχετικότητα, ο πλουραλισμός και η διπλωματία είναι ορισμένες από τις τεχνικές με τις οποίες ο πολιτισμός μας μαθαίνει να χειρίζεται και να δαμάζει την ανομία του χάους.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο μόνο μωροί μπορεί να στέλνουν στρατιές ενόπλων σε σύγχρονες τιτανομαχίες κατά του χάους δεν είναι άλλος από το γεγονός ότι μόνο τέτοιοι αδυνατούν ν' αντιληφθούν πως με τον τρόπο αυτό μόνο το χάος ωφελείται και όχι ο πολιτισμός. Διότι αυτό το άτοπο πεδίο, στο οποίο «χάνονται τα πάντα», απλούστατα δεν κατακτάται από στρατούς: αντίθως θρέφεται και θειρεύει από τη μυρωδιά της βίας και καταπίνει στο αβυσσαλέο του κενό κάθε άκαμπτη και κανονιστική δομή που επιθυμεί να το καθυποτάξει κατακτητικά. Κι όσο πιο απόλυτη και επιθετική είναι η έφοδος ενός πολιτισμού κατά του χάους, τόσο βαθύτερα διαβρώνονται οι δομές και αξίες του από την ανομία που το κυβερνά, ώσπου να γίνουν κάποια μέρα και αυτές ένα αναπόσπαστο μέρος της ίδιας της ασυδοσίας του – δηλαδή το ακριβώς αντίθετο του πολιτισμού.

ΠΟΣΟ ΕΥΘΥΝΕΤΑΙ Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΟΣ;

Σύμφωνα με την πάγια λογική των Αμερικανών, των Άγγλων και των Ισραηλινών, η κύρια πηγή του χάους που απειλεί σήμερα τη Μέση Ανατολή είναι η τρομοκρατία. Αν πιστέψουμε στα λόγια του ισραηλινού αντιπροσώπου στον ΟΗΕ την περασμένη Τρίτη, τότε «η αδιάκριτη διεθνής τρομοκρατία είναι δημιούργημα του Αραφάτ, εφεύρημα του Αραφάτ» (BBC, 16.9.03). Την άποψη αυτή φαίνεται να συμμερίζεται και ο αμερικανός αντιπρόσωπος, ο οποίος, προτού ασκήσει βέτο κατά του συριακού ψηφίσματος για την προστασία της ζωής του προέδρου της Παλαι-

στινιακής Αρχής, εξήγησε πως το δίλημμα της χώρας του είναι αν θα διαλέξει ανάμεσα στην «ειρήνη και στο χάος». Την ίδια μονομανή αντίληψη εξέφρασε και ο Τόνυ Μπλερ στις 9 Σεπτεμβρίου, όταν απέδωσε όλα τα δεινά της Μέσης Ανατολής «στον τρομερό ιό της τρομοκρατίας». Χωρίς να ονομάσει τον Αραφάτ, ο βρετανός πρωθυπουργός κατέστησε ωστόσο σαφές ότι αυτός ο «τρομερός ιός» δεν απειλεί μόνο τον «Οδικό Χάρτη», αλλά και την ομαλοποίηση στο μεταπολεμικό Ιράκ. «Οι άνθρωποι που καθυστερούν... την εξέλιξη του Ιράκ σε σταθερό και δημοκρατικό κράτος που θα στείλει ένα μεγάλο και σημαντικό μήνυμα σε όλη τη Μέση Ανατολή... είναι μία μικρή ομάδα τρομοκρατών» (*Guardian*, 11.9.03).

Διόλου βεβαίως δεν εκπλήσσει ότι αυτή η θεωρία περί απόδοσης του χάους στην «ίωση» της τρομοκρατίας επιμένει να παραγνωρίζει συστηματικά ότι στο Ιράκ του Σαντάμ φαινόμενο τρομοκρατίας δεν υπήρχε, ενώ και στα παλαιστινιακά εδάφη απ' το 1993 ως το 2000, η κατάσταση ήταν σαφώς καλύτερη. Πασιφανής σκοπός της είναι να συσκοτίσει τη βασική αιτία που οδήγησε στο ξέσπασμα της τρομοκρατίας και στις δύο αυτές εστίες, δηλαδή το καθεστώς της ξένης κατοχής που επέβαλε ο τυχοδιωκτισμός των Ισραηλινών και των Αμερικανών και Άγγλων, στα παλαιστινιακά εδάφη και στο Ιράκ αντίστοιχα. Άλλωστε, σύμφωνα με το πρόσφατο πόρισμα της Μικτής Επιτροπής Πληροφοριών της βρετανικής Βουλής, ο Τόνυ Μπλερ αγνόησε τον περασμένο Φεβρουάριο την προειδοποίηση των Μυστικών Υπηρεσιών του πως «η αλ-Κάιντα και παρεμφερείς ομάδες συνεχίζουν να παρουσιάζουν το μέγιστο κίνδυνο κατά των δυτικών συμφερόντων, και πως ο κίνδυνος αυτός θα αυξηθεί από μια στρατιωτική επίθεση κατά του Ιράκ». Καθώς φαίνεται όμως, ο Μπλερ δεν εί-

χε λόγο να νοιάζεται για τις ευθύνες του στην όξυνση του φαινομένου της τρομοκρατίας στη Μέση Ανατολή, αφού εν καιρώ θα το απέδιδε σε κάποιους βιολογικούς ή ίσως ηλεκτρονικούς «ιούς».

Αλλά, κι από ποσοτικής πλευράς, αυτή η τρομοκρατική αντίδραση στην ξένη κατοχή ευθύνεται για ένα μικρό μερίδιο στη δημιουργία του «χάους» που τώρα πολεμά ο πρόεδρος Μπους. Από το ξέσπασμα της δεύτερης Ιντιφάντα στις 28 Σεπτεμβρίου 2000, τα θύματα των Ισραηλινών από τις τρομοκρατικές επιθέσεις αυτοκτονίας έφτασαν τα 850, ενώ εκείνα των Παλαιστινίων από τις επιθέσεις του ισραηλινού στρατού ανέρχονται στα 2.600, δηλαδή στο 75% του συνόλου. Η δε δολοφονία του ηγέτη της Χαμάς, Ισμαήλ Άμπου Σάναμπ, με εκτόξευση ρουκέτας από ισραηλινό ελικόπτερο στις 21 Αυγούστου, υπήρξε η 138η «στοχευμένη δολοφονία» εκ μέρους της κυβέρνησης Σαρόν – μια πράξη που συνιστά έγκλημα πολέμου και ωμή παραβίαση του ισραηλινού και του Διεθνούς Δικαίου της Κατοχής. Το ασύλληπτο σ' αυτή τη «μαφιόζικη συμπεριφορά», όπως πολύ σωστά τη χαρακτήρισε στέλεχος της Παλαιστινιακής Αρχής, είναι πως καμία αμερικανική ή βρετανική επίσημη πηγή δεν την καταγγέλλει, όχι ως έγκλημα κρατικής τρομοκρατίας, αλλά έστω ως μία αναποτελεσματική αντιτρομοκρατική πολιτική, παρόλο που έχει αποδεδειγμένα αποτύχει στο να εξαλείψει το «χάος της τρομοκρατίας», επαναφέροντας στους Ισραηλινούς την περιβόητη «ασφάλεια» που τους υποσχεται ο Σαρόν εδώ και τρία χρόνια.

Όσο για το Ιράκ, είναι πολύ αμφίβολο αν οι δολοφονίες 73 αμερικανών στρατιωτών από τη λήξη της εισβολής την 1η Μαΐου ως σήμερα θα έπρεπε να χαρακτηριστούν «τρομοκρατικές» πράξεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, η θανάτωση των στρατιωτών μίας ξένης κατοχικής δύναμης είναι νόμιμη αντιστασιακή πράξη· αλλά, ανεξάρτητα απ' τη νομιμότητά της, η θανάτωση «ενόπλου στρατιωτικού προσωπικού... σε συνθήκες εχθροπραξιών» δε θεωρείται τρομοκρατική πράξη ούτε κι από το δίκαιο των ΗΠΑ (βλ. *Αντί*, τχ. 785, σ. 15). Εκεί που όντως επρόκειτο περί τρομοκρατίας ήταν στην ανατίναξη της έδρας του

Το χάος της βίας σε όλο του το μεγαλείο: Ένα αμερικανικό τεθωρακισμένο όχημα φλέγεται από έκρηξη βόμβας, στην πόλη Φαλούτζα του Ιράκ, κοντά στο σημείο που οι Αμερικανοί σκότωσαν «κατά λάθος» 11 ιρακινούς αστυνομικούς.

ΟΗΕ στη Βαγδάτη, με 20 θύματα, και στη δολοφονία του Σιίτη ηγέτη Μπακίρ αλ-Χακίμ, με πάνω από 100 νεκρούς. Οι ΗΠΑ, ως γνωστόν, απέδωσαν τις επιθέσεις στην αλ-Κάιντα, όμως η οργάνωση του Μπιν Λάντεν, που αναλαμβάνει συνήθως την ευθύνη των εγκλημάτων της, αρνείται κάθε ανάμιξη. Εκείνο όμως που υπερβαίνει κάθε λογική είναι η εμμονή του προέδρου Μπους στο να καταγγέλλει τους τρομοκράτες, το χάος, αλλά και τον «πολιτισμένο κόσμο» που δεν κάνει «δική του υπόθεση» την αντίθεση στους βομβιστές της έδρας του ΟΗΕ, (*Financial Times*, 9.9.03), σαν να μη διαθέτει στο ιρακινό έδαφος 170.000 στρατιώτες που άλλη δουλειά δεν έχουν απ' το να κυνηγούν τους τρομοκράτες!

ΑΠΟ ΤΑ «ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ» ΠΙΣΩ ΣΤΗΝ «ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ»

Σε συνέντευξη που έδωσε στο κανάλι CBS στις 7 Σεπτεμβρίου, η Κοντολίσα Ράις ανέπτυξε την πλέον αλαμπουργέζικη θεωρία για το χάος που σήμερα επικρατεί στο Ιράκ. Λοιπόν, σύμφωνα με τη Διευθύντρια του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ, «αυτό που τώρα βλέπουμε είναι μια κεντρική μάχη στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, και αυτό οι τρομοκράτες το γνωρίζουν. Γι' αυτό πηγαίνουν στο Ιράκ» (CBS, *Guardian*, 9.9.03, σ. 4). Κατ' αρχάς, αυτό που ισχυρίζεται εδώ η Ράις

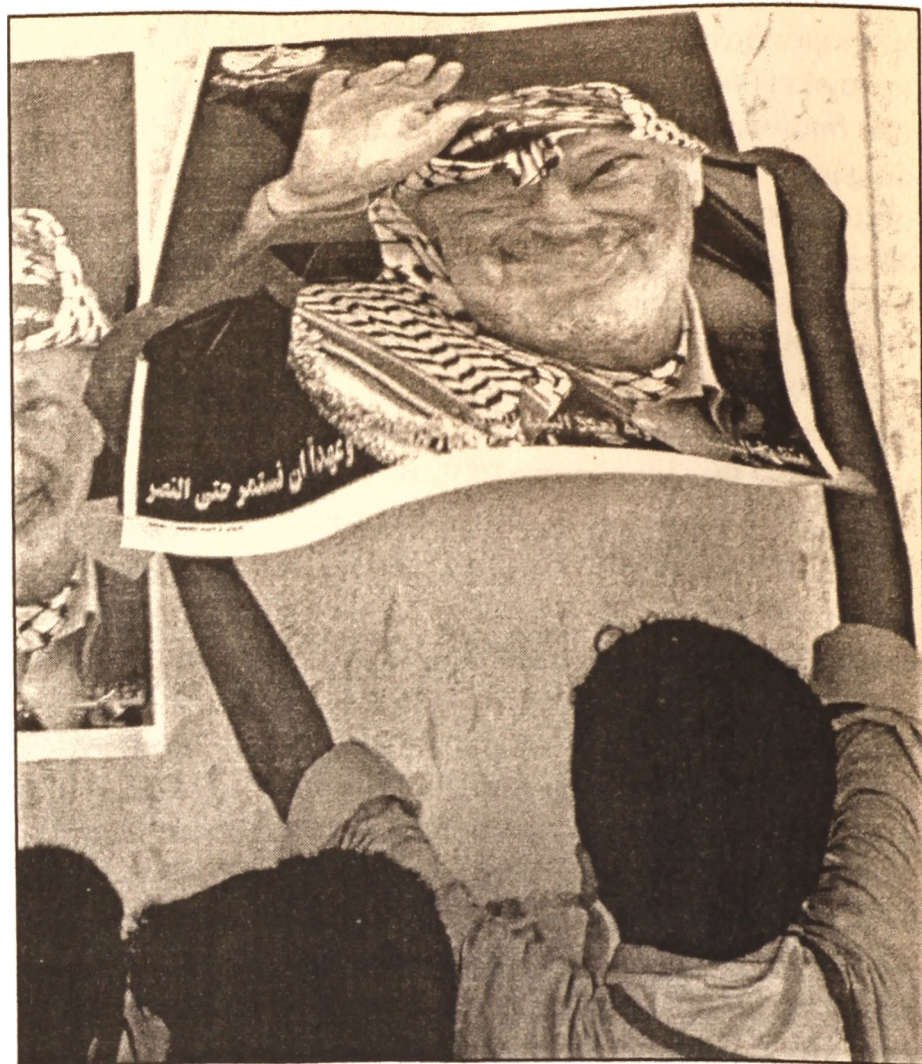
είναι πως οι Αμερικανοί και οι Άγγλοι πήγαν στο Ιράκ για να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία κι όχι για τα όπλα μαζικής καταστροφής! Πρωτότυπο μεν, αλλά αν το πιστέψουμε αυτό, τότε γιατί οι τρομοκράτες «πηγαίνουν τώρα στο Ιράκ»; Εφόσον η εισβολή έγινε για να τους καταπολεμήσει, τότε κι αυτοί, σαν σοβαροί τρομοκράτες που είναι, θα όφειλαν τουλάχιστο να βρίσκονται εξ αρχής εκεί. Κι όμως, λάθος: σύμφωνα με τη Ράις, «τώρα πηγαίνουν». Έστω. Όμως γιατί να τρέχουν άραγε τώρα οι τρομοκράτες ένας-ένας, όταν υπάρχει μέτωπο 170.000 στρατιωτών που δίνουν «κεντρική μάχη κατά της τρομοκρατίας»; Μήπως αποφάσισαν ξαφνικά όλοι αυτοί να ηττηθούν;

Δυστυχώς, αυτό που θέλει να πει ο θλιβερά άναρθρος λόγος του Λευκού Οίκου είναι ότι η τυχοδιωκτική εισβολή των Άγγλων και Αμερικανών στο Ιράκ κατάφερε, εκ του μη όντως, να δημιουργήσει ένα ακόμα εύφορο έδαφος για την εξάπλωση της διεθνούς τρομοκρατίας. Πρόκειται για το ίδιο ακριβώς δράμα που βήμα-βήμα κατασκεύασε και ο σιωνιστικός σοβινισμός των κυβερνήσεων Νετανιάχου, Μπαράκ και Σαρόν: επανέφερε την Κατοχή που γέννησε τους νέους βομβιστές του ίδιου του λαού τους. Είναι τα έργα και οι ημέρες ενός πολιτισμού που δημιουργεί με τα ίδια του τα χέρια το χάος ενώ πιστεύει πως το πολεμά.

Η αυτοκαταστροφή του Ισραήλ

Ο κυνισμός, ο «τσαμπουκάς», η απάνθρωπη και αναίτια βία, με το αίμα να ρέει καθημερινά στο Ισραήλ, συχνότερα με θύματα αθώους πολίτες, κλιμακώνονται συνεχώς, φέρνοντας τη χώρα στο χειρότερο σημείο που έχει βρεθεί ποτέ. Στο σημείο «μηδέν», πριν από την εκδήλωση της μεγαλύτερης απειλής όχι μόνο για το ίδιο το Ισραήλ, αλλά και για ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής – με την ανοχή μάλιστα, αν όχι με τη συμπαράσταση, μερίδας της διεθνούς κοινότητας με επικεφαλής τις ΗΠΑ, που εξακολουθούν να καλύπτουν με προκλητικό τρόπο την πολιτική του Τελ Αβίβ, ανάγοντάς την σε μέρος του δικού τους «πολέμου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας». Ενός πολέμου, οι στόχοι του οποίου περιλαμβάνουν κάθε φωνή που αντιστρατεύεται τα δικά τους συμφέροντα σ' ολόκληρο τον πλανήτη.

Τη σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι, πνίγοντας κάθε απόπειρα για μια ειρηνική επίλυση της διαμάχης μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων, αποτέλεσε φυσικά η απόφαση της κυβέρνησης του Αριέλ Σαρόν για τη σύλληψη και απέλαση –ή ακόμα και τη δολοφονία– του παλαιστίνιου ηγέτη Γιασέρ Αραφάτ, τον οποίο ο ίδιος ο Σαρόν παρουσιάζει σαν το μοναδικό εμπόδιο στην ειρηνευτική διαδικασία. Μια απόφαση που ξεσήκωσε χιλιάδες Παλαιστίνιους, οι οποίοι κύκλωσαν το αρχηγείο του Αραφάτ στη Ραμάλα, σε μια ανθρώπινη ασπίδα, έτοιμοι να δώσουν και τη ζωή τους για τον ηγέτη τους.

Την περασμένη Τρίτη το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απέτυχε, μετά από μια πολύωρη συζήτηση, να υιοθετήσει ένα σχέδιο ψηφίσματος που είχε καταθέσει η Συρία εκ μέρους των αραβικών χωρών, και καλούσε την κυβέρ-

νηση του Ισραήλ να ανακαλέσει την απόφαση αυτή, που είχε πάρει από τις 11 Σεπτεμβρίου, για την απέλαση του Γιασέρ Αραφάτ, καθώς και «να αποσύρει κάθε απειλή κατά της ασφάλειας του εκλεγμένου προέδρου της Παλαιστινιακής Αρχής».

Στην αποτυχία οδήγησε, όπως αναμενόταν άλλωστε, η άσκηση «βέτο» από τον αντιπρόσωπο των ΗΠΑ Τζον Νεγκρεπόντε, ο οποίος πρόβαλε ως δικαιολογία ότι το προτεινόμενο σχέδιο «δεν καταδίκασε συγκεκριμένα την τρομοκρατία των παλαιστινιακών εξτρεμιστικών οργανώσεων» και κυρίως «ήταν προκατειλημμένο εναντίον του Ισραήλ».

Για την ιστορία πάντως, να σημειωθεί ότι, παρά το αμερικανικό «βέτο», το σχέδιο ψηφίσματος είχε εξασφαλίσει τη θετική ψήφο 11 μελών του Συμβουλίου, ενώ από την ψηφοφορία απείχαν η Βρετανία, η Γερμανία και η Βουλγα-

ρία, προτιμώντας ν' ακολουθήσουν έμμεσα τη θέση της Ουάσιγκτον.

Το ερώτημα όμως είναι, πώς ο Σαρόν και η κυβέρνησή του έφτασαν να πάρουν μια τέτοια απόφαση, που έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με κάθε έννοια διεθνούς δικαίου, ενώ παράλληλα βρίσκεται μακριά από κάθε λογική ή επιθυμία διευθέτησης της διαμάχης. Διότι είναι βέβαιο ότι μια τέτοια απόφαση, ακόμα κι αν δεν εφαρμοσθεί ποτέ, θα προκαλέσει μεγαλύτερη ακόμα κλιμάκωση της σύγκρουσης και θα τινάξει στον αέρα οποιαδήποτε ιδέα για ειρηνική λύση.

Βεβαίως ο Σαρόν δεν είναι άσχετος με την πολιτική και γνώριζε καλύτερα από τον καθένα τους κινδύνους που διέτρεχε από μια τέτοια απόφαση, όσο κι αν το μίσος του για τον παλαιστίνιο ηγέτη είναι αγεφύρωτο. Που σημαίνει ότι η απόφαση ήταν σκόπιμη – τουλάχιστον από τη δική του πλευρά· διότι το

υπόλοιπο υπουργικό συμβούλιο έτσι κι αλλιώς αποτελείται κυρίως από ακραίους εθνικιστές, που δεν θα είχαν κανέναν ενδοιασμό, κάτω από ευνοϊκές συνθήκες, να πάρουν την υπόθεση της δολοφονίας στα ίδια τους τα χέρια.

Αναφορικά με τον Σαρόν άλλωστε, είναι γνωστό ότι αυτός κατά κύριο λόγο πρωτοστατεί στον τορπιλισμό κάθε απόπειρας για προσέγγιση με την άλλη πλευρά, από το 1995 (όταν δολοφονήθηκε ο τότε πρωθυπουργός Γιοσχάκ Ραμπίν) και μετά, υπονομεύοντας όχι μόνο τη συμφωνία που είχε επιτευχθεί μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστίνιων στο Όσλο το 1993, αλλά και κάθε προσπάθεια των κυβερνήσεων που προηγήθηκαν της δικής του να εξομαλύνουν την κατάσταση στη χώρα.

Στο πλαίσιο αυτό, ήταν ο Σαρόν που αξιοποίησε το κλίμα που δημιουργήθηκε από την πολλαπλή τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, για να ταυτίσει τους Παλαιστίνιους με τους Ταλιμπάν του Αφγανιστάν και τον Γιάσερ Αραφάτ με τον Οσάμα μπιν Λάντεν, ενώ αργότερα, πριν και κατά τη διάρκεια της εισβολής στο Ιράκ, έθεσε σε εφαρμογή τα σχέδια απομόνωσης των Παλαιστίνιων, με την κατάληψη παλαιστινιακών πόλεων από τον στρατό και την αστυνομία, με τις βάρβαρες επιθέσεις εναντίον αμάχων – με το πρόσχημα του κυνηγητού τρομοκρατών της Χαμάς και των άλλων οργανώσεων – και παράλληλα με τη δημιουργία νέων ισραηλινών οικισμών και, βεβαίως, με το χτίσιμο του «τείχους» που θεωρητικά θα χωρίζει τους Ισραηλινούς από τους Παλαιστίνιους, με μοναδικό σκοπό τη διαιώνιση της κατοχής των παλαιστινιακών εδαφών.

Μια τακτική που συνεχίστηκε χωρίς διακοπή όλο αυτό το διάστημα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, παρά τις κατά καιρούς διακηρύξεις του ίδιου του Σαρόν για το αντίθετο, κάθε φορά που ασκούνταν «πιέσεις» από τον διεθνή παράγοντα, στις οποίες εμφανιζόταν «πρόθυμος» να πειθαρχήσει.

Η στάση του διεθνούς παράγοντα ήταν άλλωστε η αιτία για τον ασαφή τρόπο με τον οποίο δημοσιοποιήθηκε η απόφαση, ώστε να μπορεί να «παγώ-

σει» αν χρειασθεί. Αυτό βέβαια δεν ξέγέλασε κανένα, με αποτέλεσμα να υπάρξουν άμεσες αντιδράσεις – αλλού έντονες και αλλού χλιαρές – καθώς και προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, κυρίως από τις χώρες του Αραβικού Συνδέσμου.

Ωστόσο αυτό δεν αλλάζει την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί. Φανερά πλέον κυρίαρχο αρνητικό στοιχείο είναι η αδιαλλαξία του Αριέλ Σαρόν, που αποδεικνύει πέρα από κάθε αμφιβολία ότι είναι αντίθετος με οποιαδήποτε λύση θα ευνοούσε έστω και στο ελάχιστο τους Παλαιστίνιους. Μεγαλύτερη απόδειξη γι' αυτό, πέρα κι απ' την απόφαση για την απέλαση ή τη δολοφονία του Γιάσερ Αραφάτ, ενός ιστορικού ηγέτη εκλεγμένου από τον ίδιο τον λαό του, αποτελεί η συστηματική γενοκτονία του παλαιστινιακού λαού που συντελείται εδώ και δεκαετίες. Και εδώ ένα μεγάλο μερίδιο ευθύνης ανήκει στον ίδιο τον Σαρόν.

Βέβαια η πολιτική του δεν είναι τυχαία. Κατά το μεγαλύτερο μέρος τα ερείσματά της βρίσκονται κατ' αρχήν στην προκλητικά ολόπλευρη υποστήριξη που του παρέχεται από τις ΗΠΑ και του επέτρεψε να είναι ο μοναδικός ηγέτης χώρας, μετά τον Τζορτζ Μπους, που αποφασίζει να απελάσει και πολύ περισσότερο να δολοφονήσει άλλον αρχηγό κράτους και μάλιστα εκλεγμένο. Με την ίδια υποστήριξη εξάλλου, έχει αγνοήσει επιδεικτικά όλες τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, ενώ παραβιάζει συστηματικά το διεθνές δίκαιο.

Δευτερευόντως, έχει την έμμεση υποστήριξη, ή την ανοχή, ορισμένων άλλων κρατών, που διάκινται φιλικά προς, ή απλώς φοβούνται τις ΗΠΑ, καθώς και διεθνών οργανισμών που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο επηρεάζονται από την υπερατλαντική υπερδύναμη. Αν η υποστήριξη αυτή δεν υπήρχε, θα ήταν πολύ εύκολο να υποχρεωθεί ο Σαρόν να αλλάξει άρδην τη στάση του.

Ως «σύμμαχοι» του Σαρόν όμως μπορούν να λογισθούν και ορισμένες παλαιστινιακές οργανώσεις, οι οποίες κάποτε στηρίχθηκαν από τους Ισραηλινούς, σαν αντίπαλο δέος στην κυριαρ-

χία του Γιάσερ Αραφάτ και των αριστερών παλαιστινιακών δυνάμεων, τώρα όμως εννοούν να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του μέλλοντος για τους Παλαιστίνιους και, εκφράζοντας έναν έντονο εθνικιστικό ριζοσπαστισμό, πραγματοποιούν τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον ισραηλινών στόχων, με δεκάδες αθώα θύματα, συμβάλλοντας έτσι στην υπονόμευση της ειρηνευτικής διαδικασίας.

Μόνο που τελικά, η πολιτική του Σαρόν και η εμμονή του εναντίον του Αραφάτ (τον οποίο στην πραγματικότητα φοβάται, ίσως γιατί αποτελεί μέρος του προβλήματος αλλά αναπόφευκτα και της λύσης του) καθώς και το αδιέξοδο της Παλαιστινιακής Αρχής, που φάνηκε ανήμπορη να χαράξει μια στρατηγική που θα την έφερνε πιο κοντά στην ανεξαρτησία, έχουν οδηγήσει τον παλαιστινιακό λαό σε απόγνωση. Η απόγνωση αυτή μεγαλώνει, από την αίσθηση ότι ο κόσμος τούς έχει εγκαταλείψει, και μπορεί να προκαλέσει επικίνδυνες εξελίξεις, με απρόβλεπτες συνέπειες σε όλη την περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Κατά τη συζήτηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ο αμερικανός αντιπρόσωπος, σε μια προσπάθεια να αμβλύνει τις αντιθέσεις, αναφέρθηκε στο «εξαιρετικά καλό σχέδιο» που υπάρχει ήδη στο τραπέζι – εννοώντας τον ήδη αποτυχημένο «οδικό χάρτη» – και διευκρίνισε ότι μέσα σ' αυτόν τον μήνα θα γίνει συνάντηση του «κουαρτέτου» (ΗΠΑ, Ρωσία, Ευρωπαϊκή Ένωση και ΟΗΕ) προκειμένου να εξετασθούν τα επόμενα βήματα στο Ισραήλ.

Είναι βέβαιο όμως ότι, αν χαρακτηρίζονται τρομοκράτες οι Παλαιστίνιοι, το ίδιο τρομοκρατική είναι και η πολιτική που ασκεί ο Αριέλ Σαρόν και αν δεν τερματισθεί, με μία άμεση και αποφασιστική παρέμβαση του διεθνούς παράγοντα που θα περιορίζει την παρελκυστική τακτική και την επιθετικότητα των Ισραηλινών – ως το μόνο μέσο να πεισθούν και οι Παλαιστίνιοι ότι μια λύση είναι εφικτή – η έκρηξη θα είναι αναπόφευκτη.

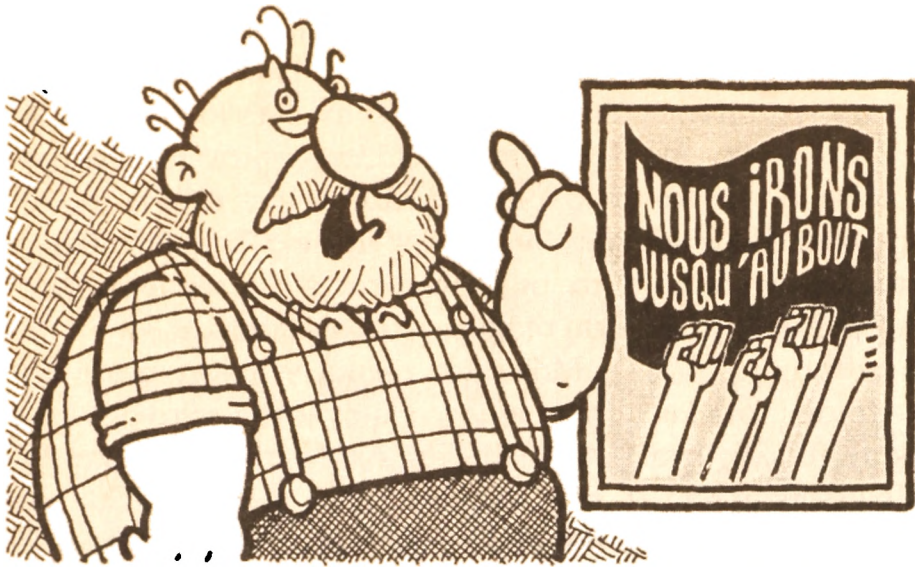
Τ.Κ.Δ.

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΟΒΙΔΙΟΣ Ο ΑΝΤΙΠΑΡΟΧΙΚΟΣ

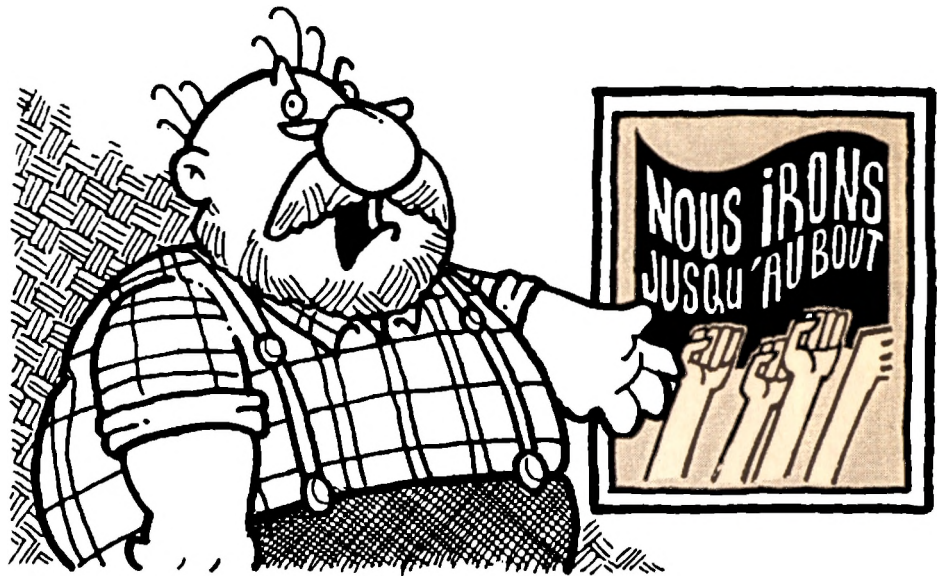
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 9403

ΚΑΘΕ ΤΕΤΡΑΕΤΙΑ ΤΑ ΙΔΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ!
ΒΓΗΚΑΝ ΠΑΛΙ ΟΙ ΠΑΣΟΚΟΙ ΚΑΙ ΔΗΘΕΝ ΜΟΙΡΑΖΟΥΝ
ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ, ΓΙΑ ΝΑ ΚΡΑΤΗΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ!
ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΣ;

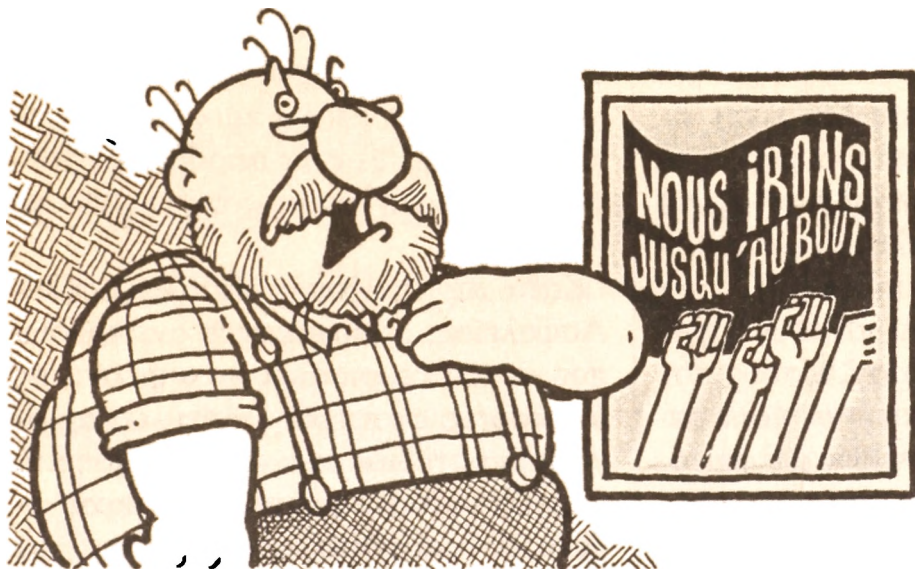
ΟΜΩΣ ΤΟΥΣ ΕΧΟΥΜΕ ΜΑΘΕΙ ΠΙΑ! ΟΥΤΕ
ΤΙΣ ΜΠΑΡΟΥΦΕΣ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ, ΟΥΤΕ
ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΞΕΠΟΥΛΗΘΟΥΜΕ ΓΙΑ ΨΙΧΟΥΛΑ!

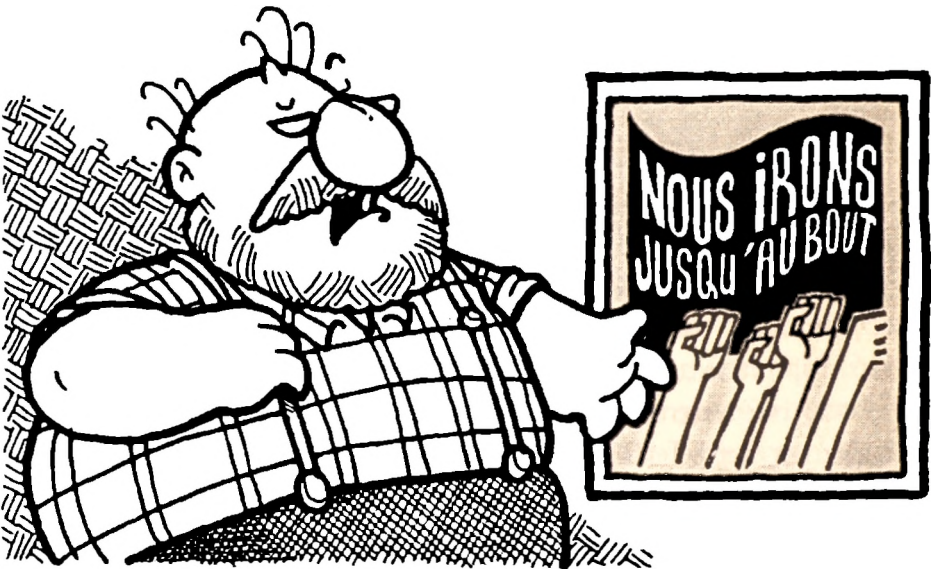
ΔΙΟΤΙ, Ο ΛΑΟΣ ΔΕΝ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΓΙΑ
ΜΙΚΡΟΠΑΡΟΧΕΣ ΑΛΛΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΠΟΤΕΡΟ ΜΕΛΛΟΝ,
ΜΕ ΟΠΟΙΕΣ ΘΥΣΙΕΣ ΚΙ ΑΝ ΧΡΕΙΑΣΤΟΥΝ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ!

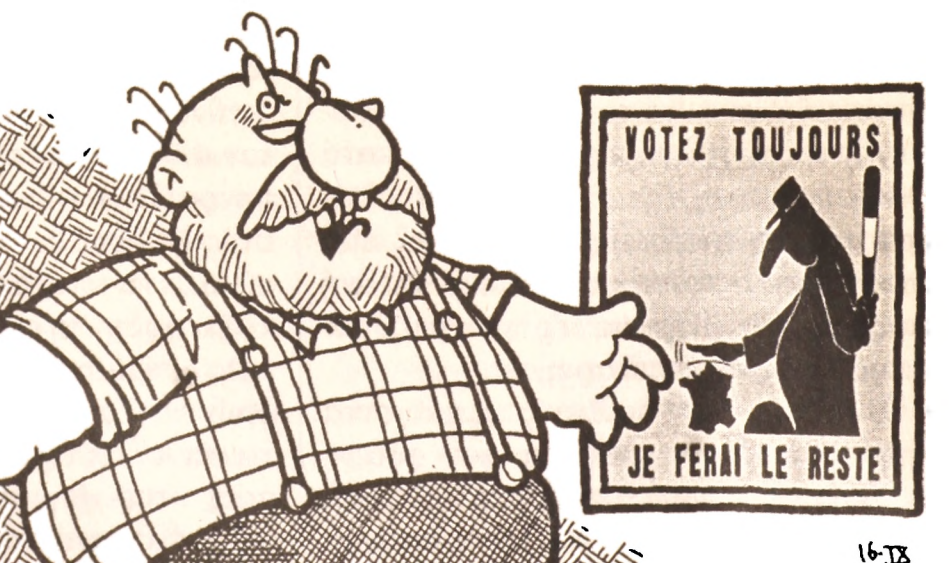
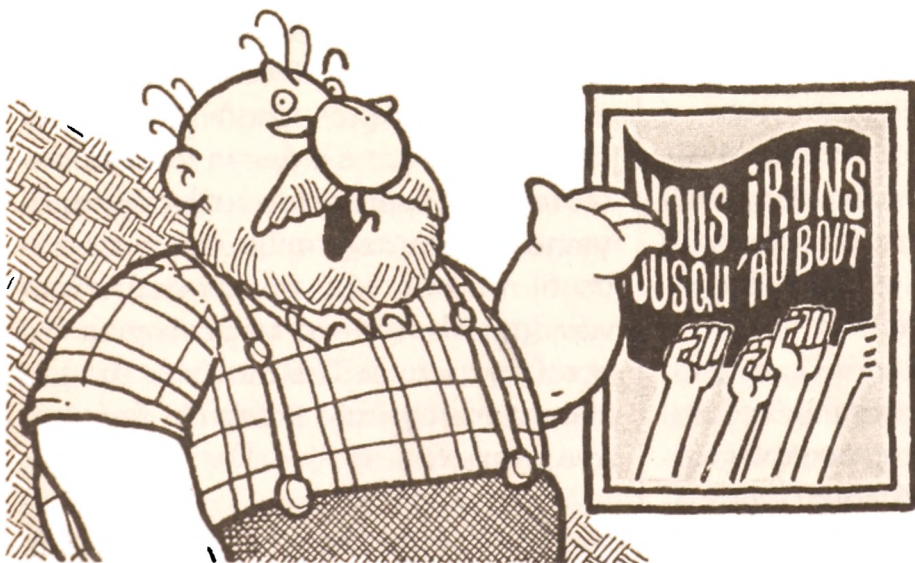
...ΕΤΣΙ ΩΣΤΕ ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΗΘΕΙ ΚΑΤΙ ΑΠΟ ΤΟ
ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΝΑ ΔΙΑΣΩΘΕΙ
Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ
ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ!

ΑΣ ΚΑΤΑΛΑΒΟΥΜΕ, ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ, ΟΤΙ ΖΟΥΜΕ
ΣΕ ΕΠΟΧΕΣ ΥΨΗΛΟΥ ΡΙΣΚΟΥ! ΚΙ ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΑΛΛΑΓΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΜΕΣΑ ΣΕ
ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΜΟΙΡΑΙΑ!

ΚΙ ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΔΙΝΟΥΝ, ΛΟΙΠΟΝ, ΠΟΛΛΑ ΕΙΝΑΙ!
ΣΤΟ ΚΑΤΩ-ΚΑΤΩ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΔΕΝ ΖΗΤΑΝΕ
ΝΑ ΕΞΑΓΟΡΑΣΟΥΝ ΤΗΝ ΨΗΦΟ ΜΑΣ! ...ΑΠΛΩΣ
ΝΑ ΤΗΝ ΔΩΣΟΥΜΕ ΑΝΤΙΠΑΡΟΧΗ!

16-ΣΧ

Το κείμενο που ακολουθεί υπήρξε το πιο μακρύ και δύσκολο που έχω ίσως ετοιμάσει ποτέ. Προέκυψε από μια «εμπόλεμη» κατάσταση της ψυχής, που με κόπο αποφορτίστηκε για να αποκτήσει επιστημονική συγκρότηση. Ξαν κάποια χειροτεχνία του νου, ακολούθησε, σκηνή-σκηνή, τις επιλεκτικές πολεμικές αναμεταδόσεις από το Ιράκ – προσαρμόζοντας ασταμάτητα τα σύγχρονα δρώμενα σ' ένα καμβά από σημαινόμενα του μακρινού παρελθόντος. Απαντά ουσιαστικά σε μια δική μου διπλή εσωτερική επιταγή: να εξαιρεθώ από τον συγκεκριμένο πόλεμο – που με καταργεί, αν και γίνεται, λένε, στο όνομά μου και των παιδιών μου. Αλλά και να μετάσχω, όσο νηφάλια μπορώ, στην προσπάθεια «κατανόησής» του: δίνοντας έμφαση στην επιπόλαια αγνοημένη πτυχή της πολιτιστικής κληρονομιάς του Ιράκ – της αρχαίας Μεσοποταμίας – και της παγκόσμιας ιστορικής οφειλής σε αυτήν. Μέσα από την αρχαιολογική προοπτική που, σε περιόδους ισορροπίας αλλά και ύφεσης, καλείται να υπενθυμίσει μια κυκλική, οικουμενική

τάξη των πραγμάτων: τις υλικές και συμβολικές «γενεαλογίες» των σημερινών λαών· τις κοσμολογικές εκείνες συνέχειες και ασυνέχειες που διατηρούν την ανθρωπότητα σε ζωή – με συλλογικότητα, με συνοχή, μέσα από ποικίλα παλίμψηστα, και απειράριθμους δυστυχώς «στρωματογραφικούς» ορίζοντες ολέθρου. Και να υπογραμμίζει τη στρατηγική ισχύ των μνημείων, ως απτών μαρτύρων-φορέων της παναθρώπινης συλλογικής μνήμης. Προειδοποιώντας συγχρόνως για τον κίνδυνο της διαπολιτισμικής «αμνησίας», όταν τα μνημεία καταστρέφονται. Οι πρόσφατες συλήσεις του Μουσείου, της Βιβλιοθήκης, του Πανεπιστημίου της Βαγδάτης, και τόσων άλλων ιρακινών μνημείων στη Μοσούλη, τη Βασόρα, το Τικρίτ και αλλού, επικαιροποιούν δραματικά την απολογία που οφείλομε – οι πολίτες του δυτικού κόσμου – επειδή, μεταξύ άλλων, «λησμονήσαμε» ότι η ίδια μας η επίσημη Ιστορία αρχίζει στη Μεσοποταμία, περίπου 5500 χρόνια πριν.

«Σκηνές» πολέμου στη Μεσοποταμία Η Βαβυλώνα του χθές, η Βαγδάτη του σήμερα

της Κατερίνας Κόπακα

Ο πόλεμος είναι φαινόμενο κοινωνικό. Ως τέτοιο, συνυπάρχει και συνεξελίσσεται με τις εκάστοτε ανθρώπινες κοινωνίες. Η ιστορία του πολέμου είναι επομένως μια ιστορία της βιολογικής και της πολιτισμικής πορείας συγκρότησης, συμβίωσης και επιβίωσης του είδους μας. Ιδίως στο πλαίσιο των σύνθετων, ιεραρχικών κοινωνιών, κανένας πολιτισμός – ούτε και ο «ειρηνικότερος» – δεν ξέφυγε, φαίνεται, στην

πραγματικότητα από ανταγωνισμούς, διενέξεις, συγκρούσεις που ρυθμίστηκαν με αίμα: ληστρικές επιδρομές, καταπατήσεις ορίων, ανατροπές, εισβολές, εκστρατείες, επαναστάσεις, εμφύλιοι, προδοσίες... από άτομα, οικογένειες, γένη, φυλές, κράτη, θρησκείες... για τη ζωή, την επικράτηση, την κυριαρχία, τον πλούτο, την εξουσία...

Κάθε πόλεμος είναι συγχρόνως ένα ενδοκοινωνικό φαινόμενο που εμπλέκει όλους τους μηχανισμούς της κοινω-

νικής ομάδας: τα εδάφη, τους πληθυσμούς, τους συμμάχους της... Εξίσου συνολικά βιώνονται και οι συνέπειες του πολέμου: από τους ανθρώπους κάθε φύλου, ηλικίας και τάξης, αλλά και από τα ζώα, τις σοδειές, τα νερά, τα μνημεία... των εμπόλεμων τόπων.

Η ιστορία του πολέμου είναι και η ιστορία της ειρήνης· αφού ακόμη και σε επίσημες περιόδους ισορροπίας λανθάνει πάντα ένας δυνητικός πόλεμος, που οργανώνει το σύνολο της κοινωνίας, προετοιμάζοντας ουσιαστικά την επόμενη σύγκρουση (π.χ. από τον Πόλεμο του Κόλπου ως τον σημερινό...). Στο μεταξύ, ο πόλεμος «θεσπίζεται» φαντασιακά – σε έπη, βεντέτες, μοιρολόγια, κεφάλαια ιστορίας... – ως αποτροπαϊκό αλλά και ουσιαστικά προπαγανδιστικό υλικό συγκρότησης κοινωνικής ταυτότητας – για τις επερχόμενες γενιές, στη μακρά διάρκεια.

Να πούμε λοιπόν ότι και ο πόλεμος στο Ιράκ έχει απλώς μια θέση στην ατέρμονη αλληλουχία των συγκρούσεων των «πολιτισμένων» λαών; Τότε για-

Το κείμενο αυτό είναι η εμπλουτισμένη μορφή ομιλίας που έγινε στη Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, στις 8/4/2003. Παρουσιάστηκε επίσης σε ημερίδα με τίτλο «Ο Πόλεμος στο Ιράκ και τα Μνημεία. Οι «απρόβλεπτες» καταστροφές ενός «προληπτικού» πολέμου», που διοργάνωσε στις 23/5/2003 στο Ρέθυμνο το Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Παν/μίου Κρήτης σε συνεργασία με το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS. Η μικρή αυτή συμβολή είναι προϊόν μιας περιορισμένης γνώσης της Προϊστορικής Αρχαιολογίας της Εγγύς Ανατολής, την οποία οφείλω στους πανεπιστημιακούς μου δασκάλους J. Deshayes, J. Cauvin, J.-L. Huot και O. Aurenche, όσο και σε κάποιες προσωπικότερες, ανασκαφικές μου εμπειρίες στις όχθες του τουρκικού Ευφράτη, που επέδρασαν καταλυτικά στη ζωή και την επιστημονική μου συγκρότηση.

Η Προϊστορία των Πολιτισμών της Ανατολής δεν διδάσκεται συστηματικά, από ειδικούς, στα ελληνικά πανεπιστήμια· αλλά μόνο σποραδικά, από λίγους διδάσκοντες, άλλων συνήθως ειδικοτήτων. Το σοβαρό αυτό γνωστικό κενό είναι επείγον να πληρωθεί, αφού μεταξύ άλλων εμποδίζει κάθε προσπάθεια σφαιρικής θεώρησης, κατανόησης και αξιολόγησης της ίδιας της δικής μας πολιτιστικής κληρονομιάς.

τί αυτός φαίνεται τόσο «αλλιώτικος» – αναίτιος, «απαίδευτος», απαξιωτικός και μακροπρόθεσμα πιο ολέθριος; Να καταστρατηγεί τόσο φανερά τη συλλογική έννομη τάξη; Να υιοθετεί αρχαϊκές στρατηγικές «ισοπέδωσης» και να αχρηστεύει την «οπλοθήκη» του διαπολιτισμικού διαλόγου, που με κόπο σφυρηλατήθηκε έως σήμερα; Μήπως, εν μέρει, και επειδή αγνοεί ότι «επιτίθεται» στην ίδια την αρχαία μητρόπολη του συστηματικού πολέμου – τη χώρα της Σουμέρ; Και ότι στους «γενετικούς χάρτες» της ανθρωπότητας –εκεί τουλάχιστον– η Βαγδάτη του σήμερα είναι η ισχυρή υπόμνηση της Βαβυλώνας του χθές;

Ουρούκ, Ουρ, Νιππούρ, Νινευή, Βαβυλώνα, Ασσούρ· Γκιλγκαμές, Σαργών, Χαμμουραπί, Ναβουχοδονόσορας· Αβραάμ, Νώε -ο Κατακλυσμός· ο Πύργος της Βαβέλ, η Πύλη της Ιστιάρ, οι Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας· ο Κήπος της Εδέμ... Αν «η έλλειψη κατανόησης του παρόντος γεννιέται μοιραία από την άγνοια του παρελθόντος», όπως υποστηρίζει ο Μ. Bloch, ας «θυμηθούμε» συνοπτικά για ποια –προχριστιανικά– κομμάτια του παρελθόντος μας πρόκειται.

Ο ΧΩΡΟΣ

Η χώρα του Τίγρη και του Ευφράτη –η Μεσοποταμία του Αλέξανδρου, του Αρριανού, του Διόδωρου, κυρίως του Πτολεμαίου...– εκτείνεται σήμερα νότια του τουρκικού Ταύρου, έως τον Περσικό Κόλπο, ανατολικά της μεγάλης συρο-αραβικής ερήμου, και δυτικά της οροσειράς του ιρανικού Ζάγρου. Συχνά ωστόσο στην αρχαιότητα κάλυπτε εκτάσεις γειτονικών της ή και μακρινότερων περιοχών –της Συρίας, της

Εικ. 1: Χάρτης της αρχαίας Εγγύς και Μέσης Ανατολής.

Ανατολίας, του Ιράν– φθάνοντας ενίοτε και στη Μεσόγειο (εικ. 1).

Οι πτυχωτοί πρόποδες των Β και Δ οροσειρών διαμορφώνουν το μόνο μεσοποταμιακό ανάγλυφο από ήπιους λόφους. Μαζί με τη στεπώδη και πεδινή βόρεια έκταση της Τζαζίρα, τα υψώματα αυτά εγγράφονται στην καρδιά της Εύφορης Ημισελήνου: της εκτεταμένης ζώνης-κοιτίδας των άγριων δημητριακών που πρώτες εξημέρωσαν και καλλιέργησαν οι νεολιθικές κοινότητες της Εγγύς και Μέσης Ανατολής. Νότια της Βαγδάτης εκτείνεται η κατεξοχήν επίπεδη Μεσοποταμία. Ένα τεράστιο δηλαδή δέλτα των ποταμών –περίπου ως τη συμβολή τους στο Σατ ελ-Άραμπ (εικ. 2)– το οποίο συνεχώς μεγαλώνει

Εικ. 2: Ο Τίγρης και ο Ευφράτης, στην ελώδη συμβολή τους (Σατ ελ-Άραμπ). Πότισμα κοπαδιού στον Τίγρη.

με τις προσχώσεις τους. Πριν την προχωρημένη 1η χιλιετία π.Χ., η ακτογραμμή περνούσε ίσως πάνω από το Ουμ Κασρ, ακόμη και τη Βασόρα, στο ύψος μάλλον της αρχαίας επικράτειας της πόλης Ουρ.

Τα δύο ποτάμια είναι η ευλογία της γης της Μεσοποταμίας – και της Ανατολής. Κυριαρχούν στη διαμόρφωση του φυσικού και του ανθρωπογενούς της τοπίου. Πρωτοστάτησαν ενωρίς στη μεσογειακή φαντασιακή συγκρότηση του Κήπου της Εδέμ – του επίγειου παραδείσου. Ο Τίγρης στα ανατολικά, ο μακρύτερος και πυκνότερα «καμπυλούμενος» Ευφράτης στα δυτικά, και οι πολλοί και σημαντικοί τους παραπόταμοι αποτελούν διαχρονικές πηγές νερού για αστούς, χωρικούς και νομάδες-βεδουίνους. Είναι συγχρόνως σπουδαίες υδάτινες οδοί επικοινωνίας και ανταλλαγής ανάμεσα στις περιοχές του βορρά και του νότου. Οι τελευταίες διαθέ-

τουν το επιπλέον προνόμιο της πρόσβασης στη θάλασσα του Κόλπου: έναν κομβικό δρόμο για το ναυτικό εμπόριο με την Αραβία, την Αφρική και τους πλούσιους ανατολικούς κόσμους, έως την Ινδία.

Χωράφια με δημητριακά και όσπρια, κήποι με λαχανικά, συστάδες από σκιερές χουρμαδιές και άλλα καρποφόρα δένδρα συνιστούν το καλλιεργημένο σκηνικό της χώρας. Το τοπίο αυτό του νερού και της βλάστησης δεν είναι ωστόσο πάντοτε εύκολο στη διαχείρισή του. Μεγάλες ελώδεις εκτάσεις· συχνές πλημμύρες που απειλούν ή/και καταστρέφουν τις εγκαταστάσεις· αγροτική γη που χρειάζεται τεχνητή άρδευση για να αποδώσει, ιδιαίτερα στον Νότο, όπου οι βροχές είναι λιγοστές.

Στον μεσοποταμιακό τόπο η πέτρα δεν είναι εξαιρετικά οικείο αγαθό. Οι αρχιτεκτονικές δημιουργίες είναι συνήθως μεγαλειώδεις συνθέσεις από λάσπη, πηλό και διαφορετικούς τύπους πλίνθων. Ξυλεία παρείχαν τα βόρεια και τα ανατολικά βουνά – και ο Αμανός του Λιβάνου· ενώ καλάμια προμήθευαν οι πυκνοί τοπικοί καλαμιώνες. Τα μεταλλεία του Ομάν ήταν η πλησιέστερη πηγή χαλκού. Πολλά άλλα «εξωτικά» αγαθά εισάγονταν από μακρινούς κόσμους – όπως ο δημοφιλής κύανος (το *lapis lazuli*), από το Αφγανιστάν ή το Βελουχιστάν. Το πετρέλαιο ήταν «δώρο άδωρο» στην αρχαιότητα: με εξαίρεση ένα υποπροϊόν του, την άσφαλτο, που χρησιμοποιήθηκε εντατικά ως μονωτικό, συνδετικό και διακοσμητικό υλικό.

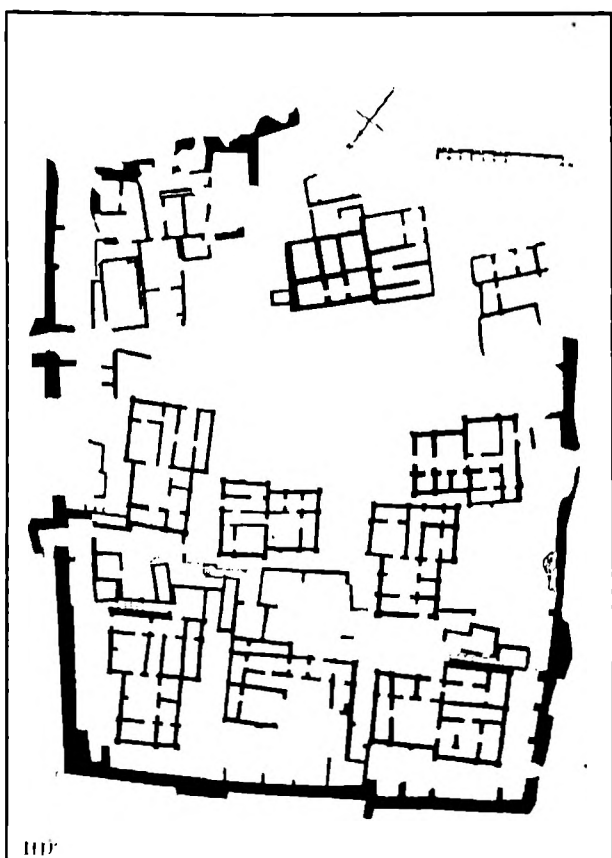
Ο ΧΡΟΝΟΣ

Τη σχετικά ομοιογενή αυτή γεωγραφική ενότητα δεν κατατεμάχισαν, φαίνεται, στο παρελθόν έντονες πληθυσμιακές και πολιτικές διαφορές – όπως π.χ. τη γειτονική Ανατολία ή τη Συρία. Μία βασική διαφοροποίηση ίσχυσε διαχρονικά, ανάμεσα στο βόρειο τμήμα –την Άνω Μεσοποταμία, τη μετέπειτα Ασσυρία– και στο νότιο τμήμα – την Κάτω Μεσοποταμία, τη Σουμερία και μετέπειτα Βαβυλωνία. Στο μεταίχμιο περίπου των δύο ζωνών έχει κτιστεί η Βαγδάτη.

Νεαντερτάλιες σπηλαιοκαταλήψεις

της Μέσης Παλαιολιθικής, όπως η σπουδαία εκείνη στο σπήλαιο Σανιτάρ του ΒΔ Ζάγρου, στην περιοχή του Κιρκούκ, αποτελούν ενδείξεις μιας πολύ πρώιμης ανθρώπινης παρουσίας στο Ιράκ – έως ίσως 80000 χρόνια πριν. Αργότερα ο χώρος θα συμμετάσχει πολύ ενεργά στη λεγόμενη «Νεολιθική Επανάσταση»: Την κρίσιμη εκείνη πολιτισμική επιλογή που, μέσα από την εξημέρωση των χρήσιμων φυτικών και ζωικών ειδών, ξεκίνησε 12000 χρόνια πριν να μεταμορφώνει πρώτους τους κατοίκους της Εύφορης Ημισελήνου, σε πανίσχυρους διαχειριστές του φυσικού τοπίου¹. Σε γεωργούς δηλαδή και κτηνοτρόφους, που δένονται πλέον οριστικά με τη γη και τον έλεγχό της: παράγουν με μόχθο, αποθηκεύουν συστηματικά και σωρεύουν αγαθά, σε συνθήκες ανταγωνισμού. Ερμηνευτικά, η «Έξοδος από την Εδέμ» ή ο Άβελ και ο Κάιν της Διαθήκης δεν μοιάζουν ασύνδετα με τη νεολιθική αυτή τροπή της ανθρώπινης ιστορίας.

Σε στέρεο επομένως νεολιθικό υπόβαθρο (εικ. 3) θα δομηθούν οι μεσοπο-

Εικ. 3: Κάτοψη του οργανωμένου χωριού της 4ης χιλ. στο Τελλ ες-Σαουάν (Β. Ιράκ).

ταμιακές κοινωνίες της Εποχής του Χαλκού. Από την 4η χιλιετία, οι ειδικοί χρονολογούν με μεγάλες πολιτισμικές περιόδους: με ηγεμονίες πόλεων και

δυναστείες βασιλέων που συγκρούονται ασταμάτητα για να τις κατακτήσουν, να τις συνενώσουν ή/και να τις καταλύσουν.

Οι πρώτες περίοδοι (η Πρωτοεγγράμματη –ή Πρωτοαστική ή Περίοδος της Ουρούκ– και η Πρώιμη Δυναστική) είναι από τις σημαντικότερες και αντιστοιχούν στον Σουμεριακό Πολιτισμό (4η και μεγάλο τμήμα της 3ης χιλιετίας). Στο πλαίσιο του ανιχνεύονται οι πρώτες οργανωμένες πόλεις – με εμπεδωμένη κοινωνική ιεραρχία και αυταρχικό μοναρχικό καθεστώς.

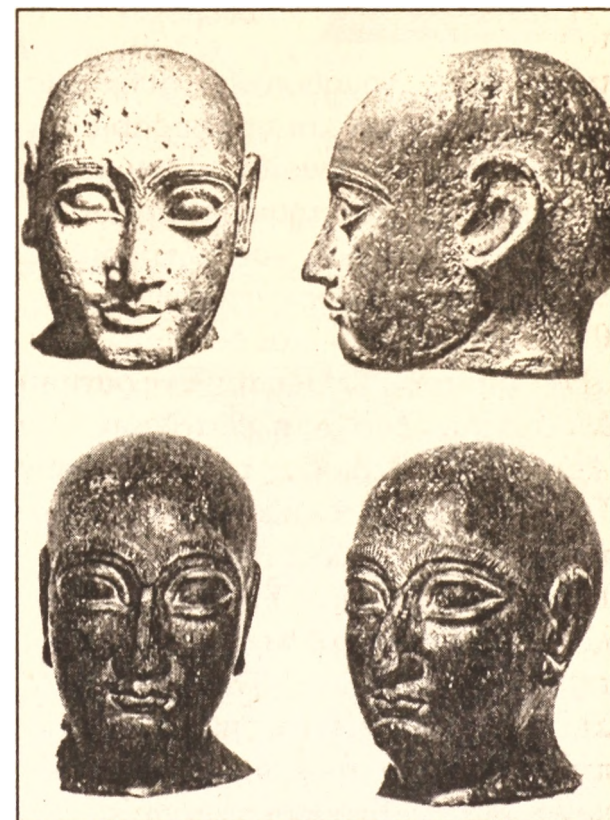
Το αστικό οικονομικό και διοικητικό σύστημα στηρίζεται σε μια όλο και πιο σύνθετη γραφειοκρατία, που θα επινοήσει και θα επεξεργαστεί, γύρω στο 3300 π.Χ., τα μαγικά εκείνα εργαλεία της αρίθμησης και της γραφής. Έτσι, σχεδόν συγχρόνως με την Αίγυπτο, δύομιση περίπου χιλιετίες πριν αποτυπωθούν γραπτά η Ιλιάδα και η Οδύσσεια των Ελλήνων και τα πρώτα κεφάλαια της εβραϊκής Βίβλου, άνθρωποι γνώριζαν να γράφουν και να διαβάζουν στη Νότια Μεσοποταμία. Η επίσημη επομένως Ιστορία της ανθρωπότητας, εκείνη που συμβατικά αρχίζει με τη συστηματική χρήση της γραφής, αναγνωρίζει ως βασική της αφετηρία τη Σουμερία²: την ευρύτερη ακριβώς πε-

Εικ. 4: Χάλκινο κεφάλι ηγεμόνα, ίσως του Σαργών ή του Ναράμ-Σιν, από τη Νινευή (36x20 εκ., 2400 π.Χ. περ., Βαγδάτη).

ριοχή όπου, μέσα από μια παράξενη συγκυρία, ξεκίνησε –και δύσκολα προχώρησε– ο σημερινός πόλεμος.

Η πρώτη συνένωση των σουμεριακών πόλεων σε ένα εκτεταμένο κράτος –μια «αυτοκρατορία»– αποδίδεται στον Σημίτη ηγεμόνα Σαργών που εγκαινίασε, λίγο μετά τα μέσα της 3ης χιλιετίας, την Ακκαδική Περίοδο (εικ. 4). Ο επίσης ισχυρός εγγονός του, Ναράμ-Σιν (εικ. 13), που με έπαρση αυτοχρίστηκε «θεός της Ακκάδης», μετέβαλε τη φυσιογνωμία του Σουμεριακού Πολιτισμού και συνέβαλε στη σταδιακή παρακμή του. Την πρωτεύουσά του κατέστρεψαν οι Γκούτι, «ένas λαός από τα βουνά [τον Ζάγρο] που δεν τον σταματούσε τίποτα... που σκέπαζε τη γη όπως οι ακρίδες...»³. Στα τέλη της 3ης χιλιετίας, μια τελευταία, περιορισμένη [νεο]σουμεριακή άνθηση θα συνδεθεί αφενός με τον ηγεμόνα της Λαγκάς, Γκουντέα (εικ. 5), και αφετέρου με τους βασιλείς

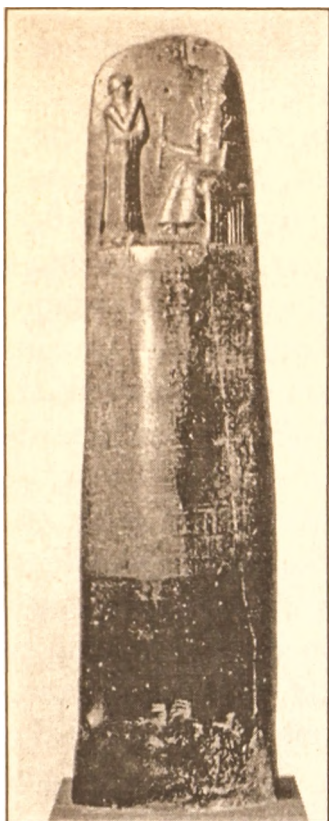

Εικ. 5: Κεφάλια αγαλμάτων σύγχρονων του ηγεμόνα Γκουντέα (2255 π.Χ. περ., Βερολίνο, Λούβρο).

της 3ης Δυναστείας της πόλης Ουρ.

Την Αρχαία Βαβυλωνιακή Περίοδο, στο πρώτο κομμάτι της 2ης χιλιετίας, χαρακτηρίζουν εξωτερικές επιδρομές, καθώς και έντονες αντιζηλίες ανάμεσα σε δυναστείες – στις οποίες θα επιβληθεί ένας νομαδικός λαός, οι Αμορίτες. Το 1792, ο Χαμουραμπί έγινε βασιλιάς

της νεοσύστατης Βαβυλώνας. Στα 40 περίπου χρόνια της βασιλείας του, συνένωσε ξανά τις πόλεις-κράτη της αρχαίας Σουμερίας και Ακκαδίας. Ο περίφημος κώδικάς του (εικ. 6) συνθέτει

Εικ. 6: Στήλη από βασάλτη με τον κώδικα που παραλαμβάνει ο Χαμουραμπί ίσως από τον θεό Σαμάς (ύψ. 2,25 μ., βάρος 4 τόνοι. 3500 γραμμές σε σφηνοειδή. Λούβρο).

παλαιότερες νομοθετικές ρυθμίσεις επιμέρους πόλεων και τις προσαρμόζει στις ανάγκες του ενιαίου πλέον μεγάλου κράτους. Την τριμερή κοινωνική του διαστρωμάτωση –σε εύπορους ή «πλήρεις ανθρώπους», φτωχούς ή «μικρούς ανθρώπους», και δούλους– διακρίνει μια τάση βελτίωσης των συνθηκών ζωής των δύο χαμηλών τάξεων.

Η επόμενη Περίοδος των Κασσιτών (1600-1200 π. Χ.) είναι μια μακρά, άσημη εποχή για τη χώρα. Μετά τον θάνατο του Χαμουραμπί οι Χετταίοι κατέλυσαν το βαβυλωνιακό κράτος και κατέλαβαν τη Βαβυλώνα. Τα οικονομικά και πνευματικά κέντρα της Ανατολής μετατοπίστηκαν σταδιακά από τη Μεσοποταμία στη Συροπαλαιστίνη και την Κύπρο – στη Ρας Σάμρα, τη Βύβλο, την Τύρο, την Έγκωμη... που συνδέονταν στενά με την Αίγυπτο, την Ανατολία, το Αιγαίο. Τον 15ο αι., ένας άλλος λαός του Ιράν, οι Κασσίτες, βασιλεύουν στη Νότια Μεσοποταμία· ενώ στη Βόρεια, ντόπιοι Χουρρίτες, με επικεφαλής τους ινδοευρωπαίους Μιτάννι ελέγχουν, αναποτελεσματικά, ένα τεράστιο χώρο από το Ιράν έως τη Μεσόγειο. Σε αυτούς θα επιβληθούν οι βασιλείς που οργάνωσαν το Μέσο Ασσυριακό κράτος,

με κέντρο την Ασσούρ στον Μέσο Τίγρη.

Το τέλος της 2ης χιλιετίας θα φέρει μέσα από μεγάλες ταραχές τους «Σκοτεινούς Χρόνους» και στη Μεσοποταμία. Ο χώρος θα γνωρίσει ωστόσο μια νέα περίοδο άνθησης στις αρχές της 1ης προχριστιανικής χιλιετίας, στο πλαίσιο του Νεοβαβυλωνιακού και του Νεοασσυριακού κράτους –που αποκτά μια καινούργια πρωτεύουσα, τη Νιμρούν. Το 605 π.Χ., ο Ναβουχοδονόσορας II, ο μεγάλος ηγεμόνας της Βαβυλωνίας, θα νικήσει στο Κάρκεμις τον αιγυπτιακό στρατό από Αιθίοπες, Λυδούς και Λίβυους συμμάχους-μισθοφόρους. Με τον θάνατό του η χώρα μπαίνει σε οριστική παρακμιακή τροχιά. Το 539 π.Χ. ο Ναβωνίδης, ο τελευταίος βασιλιάς της ελεύθερης Βαβυλώνας, θα ηττηθεί από τους Πέρσες του Κύρου Β'.

Ακολούθησαν κατακτητές Μακεδόνες, Σελευκίδες, Πάρθοι, Ρωμαίοι, Άραβες, Μογγόλοι, Οθωμανοί. Όλοι προσπάθησαν, καθένας με τον τρόπο του, να οικειοποιηθούν το ένδοξο παρελθόν και να ορίσουν το μέλλον της γης της Μεσοποταμίας – όπως και εμείς σήμερα. Τον 8ο αι. μ.Χ. η οικοδόμηση της Βαγδάτης στον Τίγρη θα «κλείσει» συμβολικά τον κύκλο της Βαβυλώνας στον Ευφράτη. Η νέα αυτή πρωτεύουσα-σύμβολο, που δεν είχε πολλά να ζηλέψει από την παλιότερη Βαβυλώνα, φώτισε το μουσουλμανικό σύμπαν – έως τον δικό μας 21ο αι. μ.Χ.

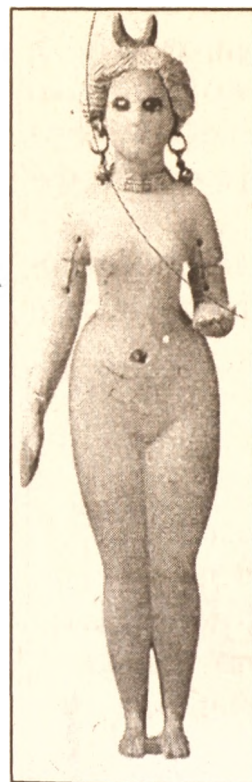
ΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ

«Όταν η βασιλεία κατέβηκε από τον ουρανό... η πόλη Εριντού έγινε η έδρα της... ο Αλουλίμ βασίλεψε στην Εριντού 28000 έτη, ο Αλαγκάρ 36000 έτη...»

Ο *Βασιλικός Κατάλογος* των αρχών της 2ης χιλιετίας, ξεκινά ενδεικτικά ως προς τον θεοκρατικό χαρακτήρα της μοναρχίας και την άμεση διασύνδεσή της με τις πόλεις. Περιλαμβάνει πολλούς ηγεμόνες και δυναστείες, παρέχοντας έτσι κάποια σχετική ιστορική διαβάθμιση του Σουμεριακού Πολιτισμού. Αποδίδει μυθικές διάρκειες βασιλείας –συνολικά περίπου 250000 χρόνια– στους θρυλικούς βασιλείς των πρώτων δυναστειών πριν τον Κατακλυσμό, στην

πρώιμη, σουμεριακή απόδοση του οποίου ο Ζιουζούντρα της Σουρουπάκ πέρασε 7 μέρες και 7 νύκτες σε μια κιβωτό, όπως ο μετέπειτα, επίσης Μεσοποτάμιος, Νώε. Ακριβέστεροι είναι ευτυχώς αντίστοιχοι βασιλικοί κατάλογοι της 2ης χιλιετίας – π.χ. εκείνος της πόλης Λάρσα, που συντάχθηκε το 30ό έτος της βασιλείας του Χαμουραμπί.

Οι ηγεμόνες αντλούν απευθείας ισχύ από ένα ευρύ και πολύμορφο πάνθεον – εμπνευσμένο από τον κόσμο της φύσης και του πολιτισμού. Αυτό συγκροτείται ιεραρχικά, κατά την επίγεια μοναρχία, από όχι πάντοτε ειρηνικές ανδρικές και γυναικείες θεότητες. Ανάμεσά τους, ο μεγάλος Ανού, ο βασιλιάς του ουρανού· η Ιναννά - η αγαπημένη Ιστάρ των Βαβυλωνίων (εικ. 7): η εκδι-

Εικ. 7: Αλαβάστρινο ελληνιστικό ειδώλιο της θεάς Ιστάρ (ύψ. 25 εκ., Λούβρο).

κητική δέσποινα του έρωτα και της γονιμότητας· και ο σύντροφός της Ντουμούζι, θεός της βλάστησης· ο Ενλίλ, ο κύριος του αέρα/των ανέμων, της καταιγίδας και της προϋπάρχουσας κοσμικής τάξης· ο Ενκί, θεός των γλυκών νερών και της θάλασσας, της εξυπνάδας, της μαγικής γνώσης· οι Ναννά-Σιν, Ούτου-Σαμάς και Αντάντ, οι θεότητες της σελήνης, του ήλιου και της δικαιοσύνης, της βροχής και της καταιγίδας· η Νινλίλ, η θεά του σιταριού και των δαιμόνων του Κάτω Κόσμου· και η Νισάμπα, θεά των δημητριακών, των καλαμιών, της γραφής· η Λίλιθ, η προπομπός του θανάτου (γνωστή και από την Παλαιά Διαθήκη)· ο Νινγκιρσού, με το

αστροπελέκι και το άροτρο· οι πανίσχυροι «εθνικοί» θεοί Μαρντούκ της Βαβυλωνίας και Ασσύρ της Ασσυρίας...

Οι βασιλείς είναι κύριοι υπεύθυνοι για την ευημερία των πόλεων και των πολιτών, την οποία τούς εγγυάται η εκάστοτε εύνοια των θεών. «Οικοδομούν» διαχρονικά το κύρος τους στα έργα που κατασκευάζουν, στη γνώση, στη σοφία τους, στην ικανότητα να επιβάλλουν την τάξη... Και βέβαια στις νίκες τους, τις μυθικές –π.χ. ενάντια σε τερατόμορφους εκπροσώπους του χάους– και τις πολεμικές – επί γειτονικών ή/και μακρινότερων πόλεων και κρατών. Έτσι, ο Σουμέριος Γκιλγκαμές «είδε τα κρύφια και τα άδηλα» και «έκτισε τα τείχη της Ουρούκ». Το έπος του είναι το αρχαιότερο στον κόσμο, και τόσο μακρόβιο και δημοφιλές όσο ίσως μόνο το κατοπινό εκείνο του Αλεξάνδρου/Ισκεντέρ. Ο δε Σαργών της Ακκάδης, ο ηγεμόνας-πρότυπο της Μεσοποταμίας, με την προσωπική ιστορία που θυμίζει τόσο εκείνη του Μωυσή, υπήρξε ο πρώτος «Βασιλέας των Τεσσάρων Περιοχών» (όλου δηλαδή του τότε γνωστού κόσμου), αφού θριάμβευσε σε 34 μάχες και έφθασε μέχρι την άκρη της θάλασσας.

Η πρώτη διαστρωματωμένη πολιτική-κοινωνική οργάνωση στη Μεσοποταμία –και στους άλλους πολιτισμούς των μεγάλων ποταμών, στην Αίγυπτο, την Ινδία, την Κίνα...– συνδέθηκε από τον Μαρξ με έναν «ασιατικό τρόπο παραγωγής», βασισμένο στον απαραίτητο κεντρικό έλεγχο των νερών και των αρδευτικών έργων. Συναφής είναι η ερμηνευτική υπόθεση του Wittfogel για έναν «Ανατολικό Δεσποτισμό», που δεν μοιάζει ωστόσο να επαληθεύεται απόλυτα από τη σύγχρονη προϊστορική έρευνα. Πριν από την 1η χιλιετία μ.Χ. δεν διαπιστώνονται στη Μεσοποταμία μεγάλης κλίμακας τεχνικές επεμβάσεις, που θα απαιτούσαν σημαντική και ελεγχόμενη συλλογική επένδυση για την κατασκευή, συντήρηση, κατανομή και γενικά τη διαχείριση των υδραυλικών εγκαταστάσεων. Ωστόσο, όχι πολύ μακριά από το μαρξιστικό σχήμα, η αρδευτική αγροτική στρατηγική θα πρέπει να επέδρασε από νωρίς αποφασιστικά στη

διαμόρφωση των ιεραρχικών μεσοποταμιακών δομών, αφού μεταξύ άλλων παρείχε σε άτομα και ομάδες διαφοροποιημένες δυνατότητες πρόσκτησης και συσσώρευσης πλούτου και κύρους⁴. Την υλική και ιδεολογική σχέση των ηγεμόνων με την παραγωγή της γης «μαρτυρούν» περισσότερες σκηνές στη σουμεριακή τέχνη, όπως εκείνη στο μεγάλο αλαβάστρινο τελετουργικό «Αγγείο της Ουρούκ» – το «κόσμημα» αυτό του Μουσείου της Βαγδάτης, που μάλλον «αγνοείται» μετά τα πρόσφατα γεγονότα.

Την πολυτέλεια της ζωής της ηγετικής τάξης καθρεπτίζουν με τον καλύτερο τρόπο τα ευρήματα της Βασιλικής Νεκρόπολης της Ουρ, του τέλους της 3ης χιλιετίας. Εκεί, ανάμεσα σε πλήθος απλών τάφων διαφορετικών περιόδων, ο Sir L. Woolley αποκάλυψε στη δεκαετία του 1920 δεκαέξι υπόγεια θολωτά, «βασιλικά» ταφικά συγκροτήματα. Στα πλούσια ευρήματά τους περιλαμβάνονται λεπτότεχνα κοσμήματα, αγγεία, όπλα, επιτραπέζια παιχνίδια, μουσικά όργανα... από χρυσό, ασήμι, χαλκό και άλλα πολύτιμα και ημιπολύτιμα υλικά. Συγκαταλέγονται επίσης μερικά ξεχωριστά κειμήλια της νεοσουμεριακής

υλικής παραγωγής: χρυσοποίκιλτες λύρες, το γλυπτό κριάρι (εικ. 8), και το διάσημο «Λάβαρο της Ουρ» (βλ. και παρακάτω). Όλα αυτά συμμετείχαν σε μια συνταρακτική –και ανορθόδοξη– ταφική πρακτική ανθρωποθυσίας, που δεν αναφέρεται σε κανένα γνωστό κείμενο και αποτελεί ένα «άπαξ» στη μεσοποταμιακή ιστορία. Ολόκληρες άμαξες με τους οδηγούς και τα βόδια τους, δεκάδες στρατιώτες, μουσικοί –έναν με το χέρι ακόμη στη λύρα– και καταστούλιστες γυναίκες είχαν συνοδέψει στον τάφο κάποιους επιφανείς νεκρούς και των δύο φύλων.

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ

Τριάντα τουλάχιστον σημαντικές μεσοποταμιακές πόλεις δημιουργήθηκαν κατά μήκος των ποταμών, συχνά στη θέση παλαιότερων εγκαταστάσεων: η Ουρούκ, με έκταση πάνω από 4.000 στρ. ήδη την 3η χιλιετία, και η Ουρ (εικ. 9), η Εριντού, η Έσουννα (Τέλλ Ασμάρ), η Ισίν, η Λάρσα, η Λαγκάς, το Τέλλο, η Κις, το Μάρι (στον συριακό Μέσο Ευφράτη), η Βαβυλώνα, η Ασσύρ...

Με χωροτακτικά πρότυπα που δεν απέχουν θαρρείς πολύ από τα σημερινά, περιλάμβαναν πολλούς ανοικτούς

Εικ. 8: Βασιλική Νεκρόπολη της Ουρ. Όρδιο κριάρι που ακουμπά σε δάμνο (τέλη της 3ης χιλ.).

Εικ. 9: Αεροφωτογραφίες της Ουρούκ και της Ούρ (3η/αρχές 2ης χιλ.).

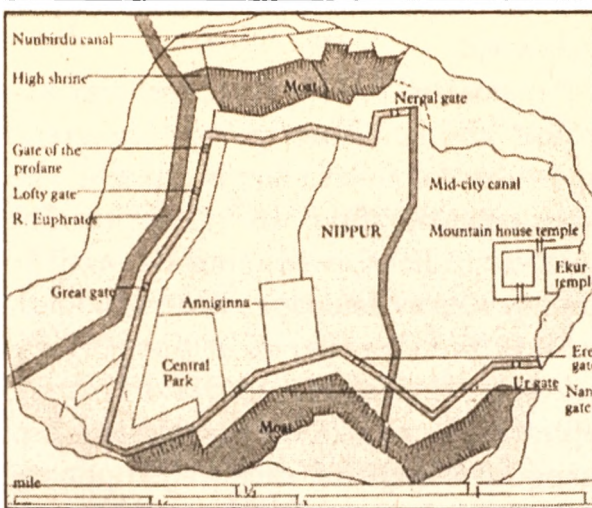
χώρους με κήπους από φοινικιές και άλλα δένδρα, ιδιωτικά τετράγωνα και, από νωρίς, εντυπωσιακά δημόσια κτήρια – ένα ή περισσότερα ανάκτορα και ιερά. Περιβάλλονταν συνήθως από τείχη σημαντικών διαστάσεων, με πολλές πύλες και πύργους: την 1η χιλιετία, το ανακτορικό τείχος της Νινευή είχε μήκος 4,2 χλμ.· ενώ το ύψος της επιβλητικής Πύλης της Ισάαρ στη Βαβυλώνα έφθανε τα 12 μ.

Της πόλης ηγείται η πολιούχος θεότητα – και οι πάρεδροί της, ο βασιλέας, η στενή και διευρυμένη του οικογένεια, και η υπόλοιπη τοπική θρησκευτική και πολιτική ελίτ. Εκείνοι φροντίζουν για την αποτελεσματική νομή και προστασία της καλά οριοθετημένης της επικράτειας: της υπαίθρου, των αρδευτικών τάφρων, και των άλλων αστικών και αγροτικών οικισμών που μετείχαν στο κοινό πολιτικο-οικονομικό σχήμα της κάθε πόλης-κράτους. Οι διαχρονικές επισκευές και ανοικοδομήσεις των εγκαταστάσεων στην ίδια θέση διαμορφώνουν τα *tell*: τεχνητούς λόφους με αλληπάλληλα στρώματα κατοίκησης στις τομές τους.

Η εξοικείωση με τον πολεοδομημένο χώρο είναι τέτοια που επιτρέπει ακόμη και τη συνολική σχεδιαστική του απόδοση, όπως δείχνει η εκπληκτική κάτοψη της ιερής πόλης Νιππούρ (εικ. 10): μια ακριβής υπό κλίμακα σκαρίφηση με επεξηγηματικό κείμενο.

Η μεσοποταμιακή πόλη είναι ένα ζωντανό, προσωποποιημένο σύμπαν. Θνητοί εξυμνούν τα τείχη και τα ιερά της, και προσεύχονται για τους ηγεμόνες-θεμελιωτές της. Θεοί επαγρυπνούν για την καλή της τύχη ή εκδικούνται με οργή την έπαρσή της. Την πώση της, τέλος, καταγράφουν θρήνοι: όπως ο θρήνος της Ουρ, που ενέπνευσε αργότερα τον εβραίο ποιητή, όταν εκτοπισμένος στη Βαβυλώνα κλαίει και θυμάται την ηττημένη Ιερουσαλήμ – τη δική του Σιών.

Τα ιερά αποτελούν τους πρωιμότερους οικονομικούς και πολιτικούς πυρήνες των σουμεριακών πόλεων. Περιλαμβάνουν έναν ή περισσότερους ναούς με βωμό και βάθρο για το χρυσελεφάντινο (μάλλον) άγαλμα της θεότητας. Γίνονται σταδιακά κέντρα εργα-

Εικ. 10: Εγχάρκτη πινακίδα με την κάτοψη της Νιππούρ (0,21x0,18. Μέσα 2ης χιλ., Γαλλία).

σίας και παραγωγής, με εργαστήρια, αποθήκες, αρχεία, χώρους εκπαίδευσης και επιστημονικής παρατήρησης... Στα ευρήματά τους συγκαταλέγονται ποικίλα αναθήματα. Έτσι, στον αποθήκη του Τετράγωνου Ναού του Αμπού, στο Τελλ Ασμάρ, βρέθηκαν εικοσιένα ειδώλια ανδρών και γυναικών-λάτρων, με εκφραστικά μάτια που έχουν πελώριες κόρες από κύανο (εικ. 11).

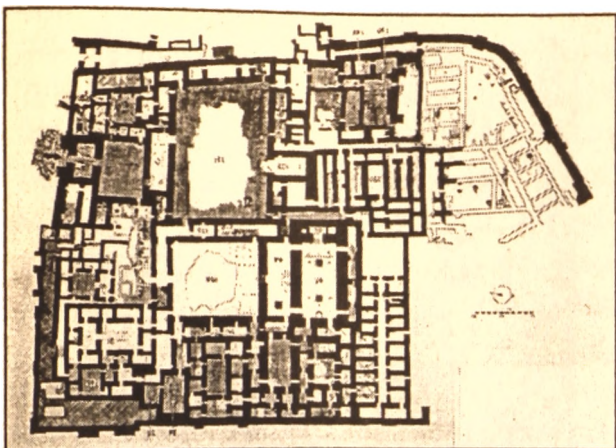
Εικ. 11: Οι λάτρες του Τελλ Ασμάρ (μέγ. ύψ. 72 εκ., 2700 π.Χ. περ., Βαγδάτη).

Οι συχνές επισκευές των ιερών ανύψωναν συνεχώς το επίπεδο θεμελίωσής τους. Έτσι δημιουργήθηκαν μάλλον τα

πρώτα επιβλητικά και πολύ χαρακτηριστικά μεσοποταμιακά *ζιγκουράτ* – για παράδειγμα εκείνο του Ουρ-Ναμμού στην Ουρ της 3ης Δυναστείας, με την κτιστή βάση που φθάνει τα 61x46 μ. Κλιμακωτά άνθηρα, γεμισμένα με πηλό, πλίνθους και άλλα υλικά, οδηγούσαν μέσα από πολύπλοκα συστήματα κλιμάκων στον ναό της κορυφής. Τα άνθηρα κυμαίνονταν από 3, στην Ουρούκ της 3ης χιλιετίας (ύψος 13 μ.), έως 7, στη Βαβυλώνα του 7ου αι. (ύψος πάνω από 70 μ.). Το *ζιγκουράτ* αυτό του Μαρντούκ είναι ο διάσημος Πύργος του Βήλου των Ελλήνων, και της Βαβέλ της Γένεσης. Η πλευρά της σωζόμενης κρηπίδας του ξεπερνά τα 90 μ. Τις εντυπωσιακές του διαστάσεις κατέγραψαν αρχαίες μεσοποταμιακές πινακίδες και επιβεβαιώνουν έλληνες ιστορικοί όπως ο Ηρόδοτος και ο Διόδωρος.

Τα μεσοποταμιακά ανάκτορα δεν κατάφεραν μάλλον ποτέ να επιβληθούν εντελώς στα ιερά, ούτε και οι ηγεμόνες τους να ανεξαρτητοποιηθούν από την εύνοια του κλήρου. Στα σουμεριακά ήδη κέντρα Κις, Εριντού, Τελλ Ασμάρ..., πρόκειται για μεγάλα κεντρικά κτήρια, κλειστά προς τα έξω – οχυρωμένα ή με μνημειακές προσόψεις. Τα συνθετότερα ανακτορικά συγκροτήματα της 2ης χιλιετίας οργανώνονται γύρω από εσωτερικές αυλές και διασφαλίζουν, ευκρινέστερα πλέον, σύνθετες οικονομικές, διοικητικές και πολιτικές λειτουργίες των πόλεων. Στους χώρους τους φιλοξενούν, από την Ακκαδική Περίοδο κυρίως, την εντατική παραγωγή υπαλλήλων, βιοτεχνών, καλλιτεχνών, γραφέων...

Ανάκτορα και ιερά κοσμούσαν ενίοτε τοιχογραφίες: στέψεις βασιλέων, κυνηγετικές και άλλες σκηνές αποδίδονται για παράδειγμα ζωγραφικά στο εντυπωσιακό ανάκτορο στο Μάρι (εικ. 12). Τα στόλιζαν όμως προπαντός ποικίλα γλυπτά: αγάλματα, ανάγλυφες στήλες, ορθοστάτες, οβελίσκοι... Το πρώιμο μυθολογικό και θρησκευτικό τους θεματολόγιο αρχίζουν σταδιακά να μονοπωλούν παραστάσεις που ρητά εξυμνούν τα βασιλικά κλέη. Δεκαεννέα γνωστά αγάλματα «απαθανατίζουν» τον φιλότεχνο Γκουντέα (εικ. 5) της Λαγκάς, σε πράξεις που αφιερώνει

Εικ. 12: Μάρι. Το ανάκτορο (αρχές 2ης χιλ.).

στους θεούς. Από τα μέσα της 2ης χιλιετίας τα ασσυριακά και βαβυλωνιακά ανάκτορα κυριολεκτικά γεμίζουν ανάγλυφα, όπου γλύπτες και γραφείς αφηγούνται με εικόνες και κείμενα, βίαια συνήθως γεγονότα που οδήγησαν τους ηγεμόνες στη δόξα. Προκύπτουν έτσι οι τολμηρές ανάγλυφες νεοασσυριακές και νεοβαβυλωνιακές συνθέσεις της 1ης χιλιετίας. Όπως οι εκπληκτικές εκείνες του Σαργών II στο Χορσαμπάντ, και των Σενναχερίμπ και Ασσυρμπανιπάλ στη Νινευή, που εγγράφουν στον χώρο-χρόνο μακρές αλληλουχίες πολεμικών εκστρατειών, πολιορκιών, αλώσεων, μαζικών «μετοικήσεων» στην αιχμαλωσία.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

«...και έκανα να χυθεί το αίμα τους προς τον ποταμό Ουλάι και έβαιψα τα νερά του [ερυθρά] σαν την πορφύρα», καυχάται ο Ασσυρμπανιπάλ για τη νίκη του επί του στρατού του ελαμίτη βασιλέα Τε'ουμμάν.

Άρρηκτα συνδεδεμένος με την πόλη, ο οργανωμένος –πολιτικός– πόλεμος είναι, και αυτός, δημιούργημα της Σουμερίας⁵. «Σκηνές πολέμου» στη σουμερο-ακκαδική τέχνη παραπέμπουν ήδη σε τακτικά στρατιωτικά σώματα –πεζικό και άρματα– με εξελιγμένο αμυντικό και επιθετικό οπλισμό, που θυμίζουν τον πολύ μεταγενέστερο στρατιωτικό μηχανισμό της ελληνικής πόλης-κράτους. Στη Μεσοποταμία, όπως στην υπόλοιπη αρχαία Ανατολή και στην κλασική Ελλάδα, ο πόλεμος υπήρξε φαίνεται διαχρονικά η συνήθης κατάσταση: μια υποχρέωση περισσότερο παρά μια συμφορά που έπρεπε ν' αποφευχθεί⁶. Λίγοι μεσοποτάμιοι ηγεμό-

νες φημίστηκαν για το κατεξοχήν ειρηνικό τους έργο: ίσως ο ευσεβής Γκουντέα και ο μεγάλος Ναβουχοδονόσορας II. Η ειρήνη ήταν κατά κανόνα η ανάπαυλα στο διάλειμμα των πολεμικών επιχειρήσεων.

Μια σουμεριακή απόδοση «πολέμου και ειρήνης» αποτυπώθηκε στο λεγόμενο «Λάβαρο της Ουρ». Στις επάλληλες ζώνες της «πολεμικής» του όψης εικονίζονται οπλισμένοι στρατιώτες και τέθριππα άρματα που ποδοπατούν γυμνά κορμιά εχθρών· ενώ πάνω ψηλά, ο (μεγαλόσωμος) ηγεμόνας δέχεται μπροστά στο άρμα του τους δεμένους αιχμαλώτους. Η «ειρηνική», άλλη πλευρά αφιερώνεται σε ένα –επινίκιο (;)– συμπόσιο της βασιλικής αυλής με τη συνοδεία μουσικής· ενώ χαμηλότερα, μια πομπή ανθρώπων με ποικίλες ενδυμασίες οδηγούν αγαθά και ζώα στους άρχοντες. Πρόκειται μάλλον για έναν πραγματικό πόλεμο – άγνωστο όμως, αφού δεν υπάρχει επεξηγηματική επιγραφή.

Το αρχαιότερο ενεπίγραφο μεσοποταμιακό «μνημείο πολέμου» είναι η ανάγλυφη Στήλη των Γυτών. Πρόκειται για τη συνθήκη που ρυθμίζει μια «ενδημική» εδαφική αντιδικία των γειτονικών πόλεων Λαγκάς και Ούμμα. Επί τρεις περίπου γενιές («από την αρχή των καιρών»), οι ηγεμόνες τους πολεμούν για μια αρδευτική τάφρο που βρίσκεται στο όριο των δύο επικρατειών. Το συνοδευτικό κείμενο υπενθυμίζει τα αίτια, την πορεία και την έκβαση του πολέμου, θέτοντας τη συνθήκη υπό την προστασία του πολιούχου της Λαγκάς, Νινγκιρσού. Στην «ιστορική» όψη του αναγλύφου εικονίζονται σε διαφορετικά επίπεδα: ο νικητής Εαννάτουμ επικεφαλής πυκνής φάλαγγας στρατιωτών· με μεγάλες ασπίδες περικεφαλαίες, δόρατα, πελέκεις, αυτοί προχωρούν και ποδοπατούν τους εχθρούς, τα μέλη των οποίων σπαράσσουν, υψηλότερα, γύπες. Στην παρέλαση μετά τη νίκη, το άρμα του ηγεμόνα ακολουθεί ο στρατός, με χαμηλωμένα όπλα. Στη «μυθολογική» όψη της στήλης, ο ίδιος ο Νινγκιρσού σφίγγει στο μεγάλο του δίκτυ και τιμωρεί τους επίορκους αντιπάλους. Τεράστιος, ο γενειοφόρος θεός κρατά τον τρομερό του κεφαλοθραύ-

στη και τον λεοντοκέφαλο αετό – το σύμβολο του σημερινού ιρακινού κράτους.

Αντιπροσωπευτική μιας ακκαδικής «ιδεολογίας» του πολέμου είναι η στήλη που «απαθανατίζει», γύρω στο 2300 π.Χ., τη νίκη του Ναράμ-Σιν επί της φυλής των Λουλλούμπι, στα βουνά του Ζάγρου (εικ. 13). Ο βασιλιάς, πιο μεγάλος

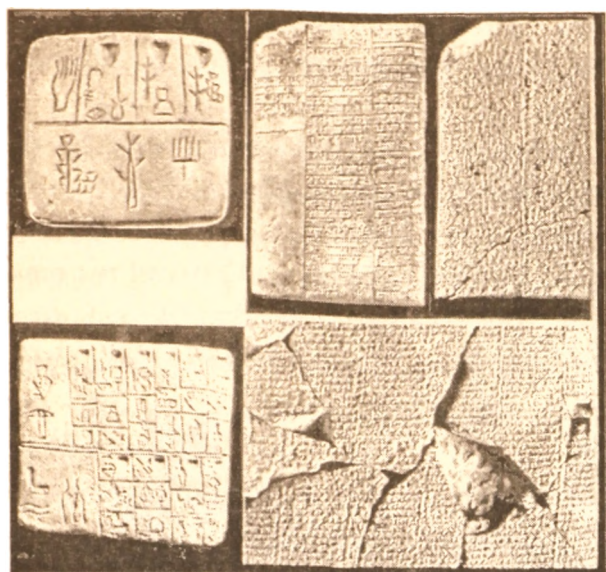
Εικ. 13: Η Στήλη του Ναράμ-Σιν. Βρέθηκε στα Σούσα (ύψ. 2 μ., 2ο ήμισυ 3ης χιλ., Λούβρο).

λος από τους στρατιώτες του, φορά αλαζονικά στο κεφάλι τη θεϊκή τιάρα με τα κέρατα, και ανεβαίνει στην κορυφή του ορεινού όγκου με τα δένδρα. Ηττημένοι εκλιπαρούν το έλεός του, ενώ εκείνος συνθλίβει δύο από αυτούς με το πόδι.

Η ΓΡΑΦΗ

Η πραγματική δύναμη των πολιτισμών της Μεσοποταμίας είναι η γραφή: από τα πρωιμότερα σουμεριακά σφραγίσματα και αριθμητικά σύμβολα σε πηλό, από τα πρώτα απλά πικτογραφικά σημεία στις μικρές πινακίδες της 4ης χιλιετίας, έως τα εκατοντάδες λογογράμματα και ιδεογράμματα που σύνθετον τα πιο όψιμα κείμενα σε σφηνοειδή (εικ. 14).

Η σφηνοειδής είναι το σημαντικότερο

Εικ. 14: Δύο πικτογραφικές πινακίδες (αρχές 3ης χιλ., Λούβρο, Βαγδάτη) και δύο πινακίδες σε σφηνοειδή (τέλη 3ης/αρχές 2ης χιλ., Φιλαδέλφεια, Κωνσταντινούπολη).

και μακροβιότερο γραφικό σύστημα στην Ανατολή⁷. Κατέγραψε τη σουμεριακή – μια αινιγματική, «προσθετική» γλώσσα, με πολλά φωνήεντα, που χρησιμοποιούσαν ακόμη σποραδικά λόγιοι έως και τους χριστιανικούς χρόνους. Κατέγραψε επίσης τα (σημιτικά) ακκαδικά (μετέπειτα ασσυριακά και βαβυλωνιακά), που ομιλούνταν ακόμη τον 5ο αι. π.Χ. στη Βαβυλώνα, και αποτέλεσαν για μακρύ διάστημα τη γλώσσα της ανατολικής διπλωματίας – γνωστή σε χεττιτικά και αιγυπτιακά αρχεία, όπως εκείνο της Αμάρνα. Μέσα από μια παράξενη συγκυρία, το τελευταίο γνωστό ακκαδικό κείμενο (μια ενεπίγραφη πινακίδα αστρονομίας της Περιόδου των Πάρθων, το 75 μ.Χ.) βρέθηκε στην πόλη Ουρούκ, το λίκνο της γραφής περισσότερο από 3000 χρόνια ενωρίτερα.

Επιπλέον, σε κατάλληλα προσαρμοσμένη σφηνοειδή, έγραψαν με τους 600 περίπου ακκαδικούς χαρακτήρες όλοι σχεδόν οι ανατολικοί λαοί τις σημιτικές, αλλά και ινδοευρωπαϊκές τους γλώσσες: τα ελαμικά, χουρριτικά, αμοριτικά, χαναανιτικά, χεττιτικά, περσικά – στη Συροπαλαιστίνη, την Ανατολία, την Αρμενία, το Ιράν... Μόνο στα αρχεία της Χαττούσας έχουν ανιχνευθεί τρεις διαφορετικές γλώσσες που χρησιμοποιούν όλες ακκαδικούς χαρακτήρες σε σφηνοειδή. Με τη μακρά και επίπονη αποκρυπτογράφηση της σπουδαίας αυτής γραφής, στα μέσα περίπου του 19ου αι., έχουν συνδεθεί ο Βρετανός

Henry Rawlinson και η μεγάλη τρίγλωσση επιγραφή (στα περσικά, βαβυλωνιακά και ελαμικά) του Δαρείου Α', στον βράχο του Behistun, στο Ιράν.

Περισσότερες από 20000 πινακίδες στο αρχείο του Ζίμρι-Λιμ, στο Μάρι του 18ου αι. π.Χ. Άλλες 23357 πινακίδες, προσεκτικά καταχωρημένες σε ράφια και πιθάρια, στη βιβλιοθήκη του Ναβουχοδονόσορα ΙΙ, στη Νινευή του 7ου αι. π.Χ. Συνολικά, εκατοντάδες χιλιάδες γραπτά τεκμήρια (σε σφραγιδόκυλινδρους, πινακίδες, αγάλματα, στήλες, ορθοστάτες, αναθηματικές πλάκες, πλίνθους θεμελίωσης...) συγκροτούν το ανεκτίμητο κληροδότημα των λαών του Τίγρη και του Ευφράτη στην ανθρωπότητα. Είναι συγχρόνως οι αμεσότεροι οδηγοί στην προσπάθεια κατανόησης της μεσοποταμιακής ζωής και σκέψης.

Η γραφή δεν ενδιαφέρθηκε ωστόσο για όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας στη Μεσοποταμία. Ούτε υιοθετήθηκε ποτέ συνολικά από τους κατοίκους της: δεν την χρησιμοποίησαν για παράδειγμα μεγάλες και σημαντικές περιοχές, π.χ. τα ανατολικά ορεινά, τα νότια ελώδη, η δυτική στέπα... Ακόμη και η ίδια η πεδιάδα της αρχαίας Σουμερίας σταμάτησε φαίνεται για αρκετές γενιές να γράφει, και χρειάστηκε να «αλφαβητιστεί» ξανά από τη Βαβυλωνία, γύρω στα μέσα του 15ου αι. π.Χ. Περισσότεροι εξάλλου ηγεμόνες και μεγάλα τμήματα του κοινωνικού συνόλου δεν έγραψαν και δεν διάβασαν ποτέ: βασίστηκαν στη διαχρονικά μεγάλη ισχύ της ανατολικής προφορικής παράδοσης, και στην ειδική «εγγράμματη» γνώση των έμπειρων γραφέων και λογίων τους.

Στις πρωτότυπες μεσοποταμιακές δημιουργίες της 2ης κυρίως χιλιετίας συγκαταλέγονται: οικονομικά και διοικητικά κείμενα με πληροφορίες για τα υπαλληλικά σώματα, τις καλλιέργειες, τα ζώα, τα εμπορεύματα, τα εργατικά σιτηρέσια, φορολογικές ρυθμίσεις, αγοραπωλησίες ή δωρεές δούλων, γαιών και προϊόντων... Αλλά και νομοθετικοί κώδικες, συμβολαιογραφικά τεκμήρια – γάμων (εικ. 15), υιοθεσιών κ.λπ. Αλληλογραφίες – βασιλικές, διπλωματικές, εμπορικές και ιδιωτικές –

Εικ. 15: Πινακίδα στο πήλινο περίβλημα («φάκελό») της, με επιγραφή συμβολαίου γάμου (ύψ. 12,6 εκ., 1820 περ., Λούβρο).

που διακινούνταν ταχύτατα από δίκτυα εκπαιδευμένων αγγελιαφόρων... Κατάλογοι θεοτήτων και βασιλέων, κοσμολογικά και άλλα θρησκευτικά κείμενα, εορτολόγια, ύμνοι, προσευχές, μαγικές φόρμουλες... Και ακόμη, ποιήματα, σατιρικοί και άλλοι μύθοι, παροιμίες, ηθικές παραινέσεις και εν γένει «κείμενα σοφίας»...

Στην καρδιά του εγγράμματος αυτού σύμπαντος βρίσκονται πρωτοποριακά εργαλεία επιστημονικής γνώσης – αλλά και διάνοησης. Εκπαιδευτικά βοηθήματα, π.χ. για την εκμάθηση της γραφής, σχολιασμένοι κατάλογοι όρων και συνωνύμων, δίγλωσσα και πολύγλωσσα λεξικά... Απειράριθμες πινακίδες με πρωτότυπες ανακαλύψεις στα μαθηματικά, την αστρονομία και αστρολογία, τη χημεία – με σύνθετους υπολογισμούς και συγκεντρωτικούς πίνακες των συναφών δεδομένων. Κείμενα εμπειρικής ιατρικής, φαρμακολογίας, θεραπευτικής· ακόμη και γεωγραφίας και τοπογραφίας... Τα συγκροτημένα αυτά σώματα πληροφοριών στηρίζονται στη σοβαρή, πολύ αναλυτική παρατήρηση. Πηγάζουν από μια ιδιοφυή

περιέργεια εξέτασης και κατανόησης του «ολικού» σύμπαντος· και συγχρόνως από ένα αίσθημα ευθύνης για τη δημοσιοποίηση, διάχυση και διαιώνιση της συγκεντρωμένης γνώσης, μέσα από τις γραφές, που διδάσκουν τους ανθρώπους, ευχαριστούν τους θεούς και διαιωνίζουν την ισορροπία του κόσμου. Θα αποτελέσουν, στην προχωρημένη 1η χιλιετία, πολύτιμη υποδομή των επιστημονικών συνθέσεων των χαλδαίων αλλά και των ελλήνων διανοητών.

Η οργάνωση του χρόνου παίζει σημαντικό ρόλο στην τόσο ανήσυχη μεσοποταμιακή σκέψη, όπου το παρελθόν διδάσκει το παρόν και το μέλλον. Ήδη στα τέλη της 3ης χιλιετίας, πρόσωπα και δράσεις μπαίνουν σε τάξη. Οι θεϊκές και επίγειες ιεραρχίες «καταλογογραφούνται» και τα δρώμενα «χρονολογούνται» – σημειώνεται συστηματικά η ημέρα, ο μήνας, το έτος. Προκύπτει έτσι μια σχετική «ιστοριογραφική» προοπτική⁸, στο πλαίσιο της οποίας, σταδιακά μετά τον 14ο αι., ασσύριοι και βαβυλώνιοι ηγεμόνες συντάσσουν πραγματικά χρονικά των βασιλείων τους. Παρ' όλη τη συχνά προπαγανδιστική διάθεσή τους, τα κείμενα αυτά καταγράφουν ωστόσο επίσημα – κρατικά, διακρατικά και διεθνή – γεγονότα, φυσικά φαινόμενα, ακόμη και επιμέρους ιδιαίτερα συμβάντα. Ο συνεχής και συγκροτημένος τρόπος παράθεσης δείχνει ένα καλό έλεγχο του χρόνου· και συγχρόνως μια απαισιοδοξία για την πορεία των πραγμάτων στο πέρασμά του, αφού οι άνθρωποι συνεχώς υποβαθμίζουν τον πολιτισμό που τους παρέδωσαν οι θεοί. Η επίγνωση των περασμένων κρίσεων όμως, αντί να οδηγεί σε μοιρολατρική αδράνεια, ωθεί αυθόρμητα σε διορθωτικές «προσαρμογές» στο παρόν – «κατά των καταχρήσεων των αρχαίων ημερών...».

Τη βαρύνουσα σημασία του λόγου –στη μακρά διάρκεια– αποκαλύπτει και το πλήθος των μεταφράσεων και αντιγραφών σπουδαίων παλαιότερων και σύγχρονων, μεσοποταμιακών και ξένων έργων: 5000 τέτοια γραπτά περιείχε μόνο το αρχείο της Νινευή. Το γεγονός ότι οι πολιτισμοί της Μεσοποταμίας, εκτός των άλλων, συνέλεξαν, μετέφρασαν, διέσωσαν –συνειδητά δηλα-

δή προόρισαν στο μέλλον– τεκμήρια σημαντικά για την ιστορία της ανθρωπότητας, προσδίδει δικαιωματικά στη χώρα τους τον χαρακτήρα μιας παγκόσμιας αρχαίας πατρίδας της γνώσης, και στους ηγεμόνες τους την ιδιότητα των ανατολικών «διαφωτιστών».

Πολλές από τις μεσοποταμιακές «γραφές» αφαιρέθηκαν ή/και καταστράφηκαν πρόσφατα –σκίστηκαν, κάηκαν(!)– σχεδόν «μπροστά στα μάτια μας»... Πού να στηριχθεί τώρα η γνώση των αρχαίων καιρών και η αναμέτρηση του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον;

* * *

Μετά τη νίκη στα Γαυγάμηλα (στην Ασσυρία, ανατολικά της Μοσούλης), ο Αλέξανδρος κατευθύνθηκε στη Βαβυλώνα. Περίμενε να συναντήσει μεγάλη αντίσταση στη λαμπερή αυτή πρωτεύουσα της περσικής επικράτειας· και προχωρούσε έτοιμος για μάχη. Τίποτε παρόμοιο δεν συνέβη. Οι πύλες της άνοιξαν από μέσα, και τα μεγάλα της πλούτη τού παραδόθηκαν αμαχητί από τους προεστούς και τον σατράπη Μαζαίο⁹.

Η Βαβυλώνα στον Ευφράτη... Η Πύλη του Φωτός. Η τελευταία αρχαία μεσοποταμιακή μοναρχία... Η μεγαλύτερη, η ενδοξότερη, η πολυτελέστερη πόλη της Ανατολής – το διαχρονικό έρισμα των ηγεμόνων της... Η προστατευόμενη του ισχυρού Μαρντούκ... Η μητρόπολη του Χαμουραπί, του Ναβουχοδονόσορα... Στη νεοβαβυλωνιακή της ακμή, τον 7ο-6ο αι. π.Χ., την κατοικούσαν, λένε, 80000 άνθρωποι – όλες οι γλώσσες και οι φυλές της βιβλικής μεταφοράς. Τους Κρεμαστούς της Κήπους εμπνεύσθηκε η θρυλική Σεμίραμις. Το ίδιο και τα τρομερά της τείχη – που δεν είχαν αποτρέψει, ούτε και ενωρίτερα, την παράδοσή της στον Κύρο και τους Αχαιμενίδες.

Γοητευμένος από την πόλη-σύμβολο, ο «αλλιώςτικός» αυτός κατακτητής –ο πρώτος από τη Δύση– έδειξε σεβασμό. Στη Βαβυλώνα του Αλέξανδρου δεν γκρεμίστηκαν αγάλματα προηγούμενων ηγεμόνων· δεν διασύρθηκαν βάρβαρη ηττημένοι αντίπαλοι· δεν καταστράφηκαν κειμήλια των σπουδαίων μεσοποταμιακών πολιτισμών· δεν «ε-

ξελληνίστηκαν» με τη βία οι τοπικές παραδόσεις... Διατάχθηκε, αντίθετα, να ξαναστολιστούν τα παλιά ιερά που είχε συλήσει ο Ξέρξης· να αναστηλωθεί ο Πύργος του Βήλου· και στο εξής να λατρεύονται ελεύθερα και με κάθε μεγαλοπρέπεια οι βαβυλωνιακοί θεοί όπως και «επί Ναβουχοδονόσορος».

Στις αρχές του περασμένου Απριλίου, το Εθνικό Ιρακινό Μουσείο της Βαγδάτης καταστράφηκε, επειδή μια στρατιωτική διαταγή δεν δόθηκε ποτέ. Ένα πολεμικό άρμα των νικητών αρκούσε να πλησιάσει μερικά μέτρα και να φυλάξει την είσοδό του...

Καταλύθηκε έτσι, «αδιάφορα» (εικ. 16), σε χρόνο αναπνοής, η ιρακινή «κι-

Εικ. 16: «Σκηνές πολέμου» στη Βαγδάτη του σήμερα.

βωτός» με τα αντικείμενα υπόμνησης του παλαιολιθικού, νεολιθικού, σουμεριακού, ακκαδικού, βαβυλωνιακού, ασσυριακού και μεταγενέστερου παρελθόντος. Στις αρχές της δικής μας 3ης χιλιετίας μ.Χ., η τέτοια συθέμελη καταστροφή ήταν άραγε ο μοναδικός τρόπος να αναμετρηθούμε μ' αυτούς τους πολιτισμούς;

Πώς να πείσει η πολεμική νίκη, όταν ανεπανόρθωτα ταυτίζεται με μια παρόμοια πολιτισμική ήττα; Ποιος να πιστέψει ότι ένας λαός «λυτρώθηκε» μέσα

από την απaráμιλλη συσκότιση της πολιτιστικής του κληρονομιάς; Πόσο φερέγγυος είναι ο «προληπτικός πόλεμος» που εγκαινιάζουμε, όταν δεν προβλέπει «εντολές» για την προστασία των μνημείων; Τι ισχύ έχουν εντέλει οι Διεθνείς μας Συνθήκες – εκείνη της Χάγης «για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης»; Τι πρόλαβε να προστατευθεί στο Ιράκ, και τι πραγματικά «αγνοείται»: το Αγγείο και η Κυρία της Ουρού; Ο χαμογελαστός ταύρος της λύρας των βασιλέων της Ουρ; Λάτρες του Τελλ Ασμάρ με βλέμμα από κύανο (εικ. 11); Και τώρα ποιοι να σταματήσουν τις εκτεταμένες «μεταπολεμικές» καταστροφές; Τι και πώς μπορεί να αποκατασταθεί;

Η Βαγδάτη ολόφωτη καθώς βομβαρδίζεται από «υπερέξυπνες» (;) βόμβες. Οι καλαμιές του Τίγρη, όταν ταχύτατα πλημμυρίζουν από τα ντόπια πλήθη και τα βουητά τους· μια λυτρωτική ανεμοθύελλα από «κίτρινο χιόνι» της ερήμου... Μήπως τελικά, πέρα από όποιους ανατολικούς δεσπότες, και όποιους δυτικούς μαθητευόμενους πολέμαρχους, οι εικόνες αυτές είναι που παραμένουν τα οικεία, νηφάλια και αξιόπιστα σκηνικά για το μέλλον; Μήπως με εκείνα είναι τελικά που συμμαχούμε;

Πώς να κατανοήσουμε τη μεγάλη σύγχυση, τη μαζική διεθνή αλληλεγγύη με την Ανατολή και την οργή για τη δυτική λύση μιας παγκόσμιας «αρμονίας»; Πώς απαντούμε στον νεαρό που θρηνεί «Ιράκ, Ιράκ, πατρίδα μου σε έχασα! Τι θα μου συμβεί τώρα;». Ή στην κυρία με την αρχαϊκή θλίψη κι αξιοπρέπεια, που δεν πιστεύει «πώς άφησε ο κόσμος να συμβεί αυτό στο Ιράκ;». Τέλος, στην κοπελιά που διαπιστώνει ανέκφραστα: «“Ελευθερία”, “δημοκρατία” δεν είναι πια παρά απλές λέξεις στα παγκόσμια λεξικά». Το ιρακινό πένθος ταιριάζει σε ολόκληρο τον δυτικό κόσμο. Αφού και η Δύση χάνει σήμερα μια σπουδαία πατρίδα, μια «Βαβυλώνα». Επειδή «επέτρεψε» την ολέθρια σύγκρουση με κάποιες κεντρικές αρχέγονες ρίζες της. Σωστά νιώθει τώρα ανελεύθερη, απάτρις, με πληγωμένη κοινωνικότητα, επομένως με αμ-

φίβολη διάρκεια και προοπτική.

Αίφνης τα νήματα του ιστορικού χρόνου μοιάζουν παράξενα μπερδεμένα: η περίφημη «Επόμενη Μέρα» ήταν η Χθесινή, ή είναι κιόλας η Σημερινή – και μήπως ακόμη η Αυριανή... Η πρωτεύουσα του «ολικού» ιρακινού τοπίου, η Βαγδάτη, βρίσκεται ανώφελα ισοπεδωμένη – αφού νομοτελειακά σχεδόν της εμέλλετο να αλωθεί. «Η Μητέρα Όλων των Μαχών» καν δεν άρχισε· και ούτε αυτός ο πόλεμος τελείωσε ποτέ: η λήξη του προεξαγγέλθηκε αμήχανα – σαν ένας τοκετός με καισαρική. Οι «νικητές» ερρίζουν αμφίβολα τρόπαια που δεν ακουμπά κανείς. Ενώ το παρόν ασφυκτιά από τόσους ακόμη άμαχους νεκρούς, τραυματίες, ορφανευμένους..., από τόσους βάρβαρους συλητές... Και το μέλλον ηχεί τρομακτικά γνωστό: «ο εκσυγχρονισμός» – η «παγκοσμιοποίηση» – της χώρας του Τίγρη και του Ευφράτη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Οι πολιτισμοί», λέει ο Braudel, «είναι πρόσωπα ξεχωριστά και η μακροβιότητά τους ξεπερνάει το μυαλό του ανθρώπου. Παρά την απίστευτη ηλικία τους, εξακολουθούν να ζουν μέσα μας, στον καθένα από μας, και θα ζουν ακόμη για πολύ καιρό μετά από μας.»¹⁰

Ιστορικοί και αρχαιολόγοι υποστηρίζουν σήμερα ορθά ότι οι πολιτισμοί δεν έχουν μια, αλλά συχνά περισσότερες ροές: δημιουργούνται και εξελίσσονται σε ποικίλους χρόνους, σε διαφορετικές συνθήκες, με περισσότερους ρυθμούς. Ο δαμασμός της φωτιάς, η τροφοπαραγωγή, η οργάνωση σε πόλεις, η χρήση της γραφής... κατακτήθηκαν, υιοθετήθηκαν ή και όχι, βελτιώθηκαν ή/και εγκαταλείφθηκαν, ανάλογα με τις εκάστοτε ανθρώπινες ανάγκες και επιλογές: εκείνες που προσδίδουν σε κάθε κοινωνικό σύνολο την ιδιαίτερη φυσιογνωμία, τις παραδόσεις, τις ιδεολογίες του. Σε όλα τα σημεία της ιστορίας, τα πράγματα θα μπορούσαν μάλλον να έχουν πορευθεί διαφορετικά...

Μετά από αυτόν τον πόλεμο, είτε η εμφανής σημερινή κρίση του Δυτικού Πολιτισμού να μας κατευθύνει, επιτέλους, σοφότερα: όχι προς τον απαίδευ-

το αυταρχισμό, την ανασφάλεια και την αλαζονεία που μόλις επιδείξαμε· αλλά προς τη γνώση, την κατανόηση και τον σεβασμό της διαφορετικότητας των ανθρώπινων νοοτροπιών και κεκτημένων.

Δεν αποκλείεται η χώρα του Τίγρη και του Ευφράτη να μας δίνει ξανά ένα μάθημα Ιστορίας: «διδάσκοντας» στα παιδιά μας – που είχαμε φοβηθεί ότι λησμόνησαν – να ξεχύνονται στους δρόμους, με συλλογικές διεκδικήσεις, με κοινά συνθήματα για τη γόνιμη διαπολιτισμική και πολυπολιτισμική συνύπαρξη και ανταλλαγή. Αν αυτά μάθουν καλύτερα από μας να βλέπουν σε κάθε Βαγδάτη του σήμερα μια Βαβυλώνα του χθες, ίσως αποφύγουν άλλους ανιστόρητους πολεμικούς «περιπάτους» στις αρχέγονές τους κοιτίδες. Για να διαφυλαχθεί έτσι το Χαλέπι, η Δαμασκός, η Τεχεράνη και, γιατί όχι, η Αθήνα... ως οι στερεότερες υποθήκες του ανθρώπινου υλικού και συμβολικού σύμπαντος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. J. Cauvin, *Γέννηση των θεοτήτων. Γέννηση της γεωργίας. Η Επανάσταση των συμβόλων στη Νεολιθική Εποχή* (μτφρ. υπό έκδοση, Παν/κές Εκδόσεις Κρήτης).
2. S. N. Kramer, *L' Histoire commence à Sumer*, Paris, 1986 (πρωτότυπο: *From the Tablets of Sumer*, 1956).
3. Α. Ζώης, *Μαθήματα Αρχαιολογίας. Από την εμφάνιση του ανθρώπου ως τους αστικούς πολιτισμούς της Ανατολής*, Αθήνα, 1980, 288 (κατά S. N. Kramer, *The Sumerians*, Chicago & London, 1963).
4. J.-L. Huot, *Les Sumériens. Entre le Tigre et l' Euphrate*, Paris, 1989. S. Pollock, *Ancient Mesopotamia*, Cambridge, 1999.
5. Μεταξύ άλλων, J. Harmand, *La guerre antique, de Sumer à Rome*, Paris, 1973.
6. J. Deshayes, *Les civilisations de l'Orient Ancien*, Paris, 1969.
7. B. André-Leicknam, C. Ziegler (éd.), *Naissance de l' écriture. Cunéiformes et hiéroglyphes*, Paris, 1982.
8. D. Arnaud, *αυτόθι*.
9. J. G. Droysen (εκδ. P. H. Σ. Αποστολίδης), *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου I*, Αθήνα, 1996.
10. F. Braudel, *Γραμματική των Πολιτισμών*, Αθήνα, 2001.

Η Αργώ θα ταξιδεύει πάντα...

Μια τριήμερη συνάντηση στην Ανατολική Κρήτη για τον πολιτισμό και την ειρήνη

της Άνθης Καρρά

Το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Αυγούστου η Εταιρεία Γραμμάτων και Τεχνών Ανατολικής Κρήτης διοργάνωσε, σε συνεργασία με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, τους Δήμους Αγίου Νικολάου και Ιτάνου και το Πανεπιστήμιο Κρήτης, και με τη συμμετοχή των Δήμων Σητείας, Λεύκης, Μακρύ Γιαλού και Ιεράπετρας, μία πολύ ενδιαφέρουσα τριήμερη συνάντηση για τον πολιτισμό και την ειρήνη.

Ηταν η τρίτη κατά σειρά εκδήλωση μιας ιδιαίτερα αξιόπαινης προσπάθειας που ξεκίνησε το 1997 χάρη στην πρωτοβουλία του πρώην κοινοτάρχη της Μιλάτου Γεώργιου Σφυράκη, για αδελφοποίηση της Μιλάτου με την τουρκική κωμόπολη Ακ-Γενίκιοϊ, πλάι στην οποία βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της ιωνικής Μιλήτου.

Όσο κι αν οι πιο πρόσφατες αρχαιολογικές ανασκαφές φαίνονται να επιβεβαιώνουν, κατά τον καθηγητή Wolf-Dietrich Niemeier του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης, την ταύτιση της ιωνικής Μιλήτου με την χιτιτική Μιλλαβάντα, ο Στράβωνας παραδίδοντάς μας μια μεταγενέστερη, πλησιέστερη σ' αυτόν ιστορική μνήμη, την θέλει αποικία των Κρητών, οι οποίοι ξεκίνησαν από την κρητική Μίλατο με αρχηγό τον αδελφό του Μίνωα Σαρπηδόνα κι έκτισαν στις εκβολές του Μαιάνδρου την περίφημη

ιωνική πόλη. Η δε μυθολογία, μεταφέροντάς μας με τον δικό της τρόπο, μέσα από ψήγματα ιστορικής μνήμης, τον απόηχο των σχέσεων της μινωικής Μιλάτου με τη μικρασιατική Μίλητο, δίδει και στις δύο κοινό ιδρυτή το γιο του Απόλλωνα Μίλητο, ο οποίος, επειδή τον υποπευόταν ο Μίνωας ότι εποφθαλμιούσε το θρόνο του, προτίμησε να εγκαταλείψει την Κρήτη και να καταφύγει με τον φίλο του Σαρπηδόνα στην Καρία, όπου νυμφεύτηκε την Κυανέα, θυγατέρα του Μαιάνδρου, έκτισε μία πόλη που πήρε το όνομά του, και ζήσαν ευτυχισμένοι στα εύφορα -χάρη στα νερά του πεθερού του- εδάφη της! Οι αρχαιολογικές πάλι ανασκαφές έχουν ήδη από τον περασμένο αιώνα επιβεβαιώσει με πολλαπλά ευρήματα τις σχέσεις μεταξύ της κρητικής και της ιωνικής πόλης.

Όλα όμως αυτά θα ήταν παλιές, ξεχασμένες ιστορίες ανάμεσα στις τόσες και τόσες που επιβεβαιώνουν το μακραίω-

νο αλισβερίσι που ενώνει τους λαούς που κατοικούσαν, και κατοικούν, τις δύο όχθες του Αιγαίου, αν ο καθηγητής Niemeier, ο οποίος χρόνια τώρα ερευνά τις σχέσεις της μινωικής Κρήτης με την ιωνική Μίλητο, δεν βοηθούσε τις σημερινές αρχές των δύο αυτών πόλεων ν' αντιληφθούν πόση σημασία διατηρούν ακόμα σήμερα οι ιστορίες αυτές και πόση έμπνευση μπορούν ν' αποτελέσουν για ένα ειρηνικό μέλλον.

Απαντώντας θετικά στην πρόταση του κ. Σφυράκη, ο δήμαρχος του Ακ-Γενίκιοϊ, Γιλμάζ Οζ, ήλθε τον Ιούλιο του 1998, με μια αντιπροσωπεία 13 ατόμων την οποία αποτελούσαν δημοτικοί σύμβουλοι και αρχαιολόγοι, για μια τριμερή επίσκεψη γνωριμίας στην κρητική Μίλατο, όπου και υπογράφηκε το σχετικό πρωτόκολλο για πολιτιστικές επαφές και πιο αλληλέγγυες σχέσεις μεταξύ των δύο πόλεων.

Το Ακκιοϊ (= Ασπροχώρι) ήταν ως το 1922 ένα αμιγώς ελληνόφωνο χριστιανικό χωριό 4.500 κατοίκων, 4 περίπου χιλιόμετρα από τη θάλασσα, και άλλα 4 χλμ. νοτιοανατολικά της αρχαίας Μιλήτου. Όταν οι Αχκισίτες, όπως λέγονταν οι κάτοικοί του, σκόρπισαν το 1922 πρόσφυγες στην Ελλάδα, άρχισαν να συρρέουν νομάδες από τα περίχωρα της λίμνης Μπάφα στην περιοχή αυτή, κι έτσι δημιουργήθηκε ένα παραλιακό χωριό, στο οποίο έδωσαν το όνομα Γεσιλκιοϊ (Πρασινοχώρι) από την καταπράσινη -χάρη στον ποταμό Μαίανδρο- πεδιάδα του. Στους νομάδες προστέθηκαν πρόσφυγες από τα Βαλκάνια, το χωριό έγινε κωμόπολη κι άρχισε ν' αναπτύσσεται χάρη στον τουρισμό με ιδιαίτερα γρήγορους ρυθμούς τα τελευταία χρόνια. Το 1991 έγινε επίσημα δήμος με την ονομασία «Ακ-Γενίκιοϊ»

(=Άσπρο-Νέο χωριό), η οποία παραπέμπει άμεσα στον παλαιότερο οικισμό, και με πολλές απ' ό,τι φαίνεται φιλοδοξίες, αν κρίνει κανείς από το ρυθμιστικό του σχέδιο, βάσει του οποίου προετοιμάζεται υποδομή για πόλη 90.000 κατοίκων!

Η μικτή πολιτιστικά προέλευση των κατοίκων του, η γειτνίαση με πολλούς ιδιαίτερα σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους (Μίλητος, Δίδυμοι, Πριήνη), η γνώση του πρόσφατου ελληνόφωνου παρελθόντος της περιοχής, σε συνδυασμό βέβαια και με τις συνθήκες ειρήνης και σταθερότητας που απαιτεί μία ταχέως αναπτυσσόμενη τουριστική βιομηχανία, ίσως να εξηγούν τη θερμή με την οποία αγκάλιασε ο δήμαρχος, αλλά και ο λαός του Ακ-Γενίκιοϊ την πρωτοβουλία αυτή.

Στην Κρήτη πάλι, ο Μικρασιάτης γραμματέας της Εταιρείας Γραμμάτων και Τεχνών Ανατολικής Κρήτης, κ. Κωστής Χατζηφωτεινός, δήλωσε αμέσως ολόψυχη συμμετοχή σ' αυτή την προσπάθεια· πόσο μάλλον που οι ρίζες του, απ' τη μεριά του πατέρα του, είναι από ένα χωριό 12 μόλις χιλιόμετρα πιο πέρα, τον «Γέροντα», όπως έφθασε παραφθαρμένη μέσα από τους αιώνες στα χείλια των Ρωμιών η λέξη «Ιερόν», από το χωριό δηλαδή που κτίσθηκε πάνω στα ερείπια του περίφημου μαντείου του Διδυμαίου Απόλλωνα.

Η πρώτη στη σειρά εκδήλωση της προσπάθειάς αυτής, με τίτλο «... και η

γαστρονομία μάς ενώνει», το καλοκαίρι του 2000 στον Άγιο Νικόλαο, γνώρισε μεγάλη επιτυχία, και έθεσε το στόιχημα για μια δεύτερη συνάντηση με προσκεκλημένους αυτή τη φορά λογοτέχνες, και δη ποιητές. Έτσι διοργανώθηκε η φετινή τριήμερη συνάντηση η οποία παράλληλα με τις δύο λογοτεχνικές βραδιές (η πρώτη στον Άγιο Νικόλαο και η δεύτερη στο χωριό Καρύδι), προσέφερε στους τούρκους, έλληνες και κύπριους προσκεκλημένους μία ιδιαίτερα φιλόξενη περιήγηση στ' αξιοθέατα του νομού Λασιθίου.

Προσκεκλημένοι από την Τουρκία ήταν ο δήμαρχος του Ακ-Γενίκιοϊ, Γιλμάζ Οζ, καθώς και ο δήμαρχος της γειτονικής πόλης των Σωκίων, ο διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου της Μιλήτου, κ.Μεχμέτ Γιαλντίζ, ο κ. Μπιλάλ Τούρκογλου, Τουρκοκρητικός στην καταγωγή που ζει στον πάλαι ποτέ Γέροντα και νυν Ντιντίμ (Δίδυμοι), ο Χανιώτης στην καταγωγή ποιητής Τζεβάτ Τσαπάν, ο ποιητής Ερντάλ Αλόβα, και η επίσης Χανιώτισσα στην καταγωγή Μουφιντέ Πεκίν, πανεπιστημιακός και μεταφράστρια ελληνικής λογοτεχνίας στα τουρκικά. Από την Κύπρο οι ποιητές Κυριάκος Χαραλαμπίδης και Φικρέτ Ντεμίραγ (ο οποίος δεν μπόρεσε δυστυχώς τελικά να παρευρεθεί), η ποιήτρια Νεσέ Γιασίν καθώς και η γερμανίδα ποιήτρια Αννέτ Φόνμπεργκ που διαμένει μόνιμα στην Κύπρο. Από δε την Ελλάδα ο ποιητής Κώστας Παπαγεωργίου, η κα Έλσα Χίου, συγγραφέας του βιβλίου *Η γενέ η Σμυρνιά* και η υπογράφουσα το κείμενο αυτό Άνθη Καρρά, η οποία και εξασφάλισε την ελληνική απόδοση των τουρκικών ποιημάτων. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης εκπροσώπωσε ο καθηγητής κ. Αλέξης Πολίτης.

Η πρώτη λογοτεχνική βραδιά πραγματοποιήθηκε στον Άγιο Νικόλαο, το Σάββατο 30 Αυγούστου αργά το απόγευμα, στον κλειστό χώρο του θεάτρου REX, που, όπως ήταν αναμενόμενο, δύσκολα μπορούσε να συναγωνισθεί τη ζεστή καλοκαιρινή κρητική βραδιά. Παρουσιάζοντας την εκδήλωση ο γραμματέας της Εταιρείας Γραμμάτων και Τεχνών κ. Κωστής Χατζηφωτεινός, ο οποίος είχε αναλάβει το κύριο βάρος όλης της διοργάνωσης, τόνισε μεταξύ

άλλων ότι «οι πνευματικοί δημιουργοί έχουν χρέος να μπουν μπροστά και να δείξουν το δρόμο της συνύπαρξης». Ο δε αντιδήμαρχος κ. Μανόλης Θραψανιώτης, αναφερόμενος στα αρκετά και σοβαρά προβλήματα που υπάρχουν στις σχέσεις με την Τουρκία, επεσήμανε ότι το ζητούμενο είναι να μπορέσουν «ν' αναπτυχθούν σχέσεις εμπιστοσύνης, φιλίας και συνεργασίας ανάμεσα στους δύο λαούς» και τόνισε τον καθοριστικό ρόλο που μπορεί να παίξει στην προσπάθεια αυτή η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ο δήμαρχος του Ακ-Γενίκιοϊ, αφού συνεχάρη με τη σειρά του την Εταιρεία για τη διοργάνωση, τόνισε πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των ποιητών και των συγγραφέων στην εδραίωση της ειρήνης. Την εκδήλωση χαιρέτισε στη συνέχεια ο πρόεδρος της Εταιρείας Γραμμάτων και Τεχνών κ. Γεώργιος Χατζηδάκης, ο οποίος αφού υπογράμμισε τη σημασία και την αξία που έχουν για την υπόθεση της συμφιλίωσης των λαών οι εκδηλώσεις μεταξύ των τοπικών κοινωνιών, επεσήμανε ότι «οι αξίες της ζωής και της ειρήνης είναι παντού ίδιες, και οι μύστες του πνεύματος και της τέχνης είναι οι θεράποντες αυτών των αξιών». Χαιρετισμό απήθυνε επίσης ο πρόεδρος του Συλλόγου Μικρασιατών και Ποντίων κ. Νίκος Σωτηριάδης, ο οποίος και καλωσόρισε ιδιαίτερα θερμά τους προσκεκλημένους Τουρκοκρητικούς.

Προτού δοθεί ο λόγος στους ποιητές, ο καθηγητής κ. Αλέξης Πολίτης, μ' ένα κείμενο που προκαλούσε συνεχώς το ακροατήριό του να πλησιάζει το χθες με όλα τα εφόδια που του παρέχει η εμπειρία του σήμερα, υπενθύμισε ότι στο κοινό οθωμανικό μας παρελθόν «το καράβι της λογοτεχνίας, το καράβι της ποίησης, η Αργώ μας, περνούσε άφοβα τις συμπληγάδες της γλώσσας, της θρησκείας, των κοινωνικών διακρίσεων», και δεν μετέφερε μόνο ελληνικά ή τουρκικά προϊόντα, αλλά «κι ευρωπαϊκά, τόσο στους Έλληνες όσο και στους Τούρκους»... Αναφέρθηκε στις αντιπαλότητες, πολύ σκληρές καμιά φορά, που πάντα συνυπήρχαν με την συμπόρευση, και πρόσθεσε ότι «αν θέλουμε να τις ξεπεράσουμε οριστικά», ώστε «να ταξιδεύουν με την Αργώ μο-

νάχα ποιητές, φιλόσοφοι, επιστήμονες, ή απλώς καλοπροαίρετοι ταξιδιώτες, τότε την ιστορία δεν πρέπει να την αγνοούμε, ούτε να την παραμορφώνουμε. Γιατί η ιστορία δεν μας συνδέει όπως συνήθως λέμε με το παρελθόν, παρά μας επιτρέπει, αντίθετα, να το ξεπεράσουμε».

Το αμιγώς λογοτεχνικό κομμάτι της βραδιάς άρχισε με την παρουσίαση του Χανιώτη στην καταγωγή αξιόλογου τούρκου ποιητή και μεταφραστή ποίησης Τζεβάτ Τσαπάν, και απαγγελία από τον ίδιο ποιημάτων του, συνεχίστηκε με την ομιλία σε θαυμάσια ελληνικά της κ. Μουφιντέ Πεκίν, για τη σχέση της με την κρητική γλώσσα της γιαγιάς της, και τη νεοελληνική γλώσσα που η ίδια μέσα από σπουδές κατέκτησε. Τον λόγο πήρε στη συνέχεια η κ. Έλσα Χίου, η οποία μίλησε για την πολύτιμη εμπειρία που της προσέφερε ως τώρα η σταθερή πλέον επαφή της με τη μικρασιατική πατρίδα των γονιών της, και για την ελπιδοφόρα προσπάθεια προσέγγισης σε τοπικό επίπεδο που καταβάλλεται αυτή τη στιγμή κι από τις δύο πλευρές στο Ανατολικό Αιγαίο.

Ο τούρκος ποιητής Ερντάλ Αλόβα συγκίνησε ιδιαίτερα το ακροατήριο διαβάζοντας ένα νεανικό του ποίημα, γραμμένο το 1978-79 σε στιγμές ελληνο-τουρκικής έντασης, με τίτλο «Νήσος εξορίας Λέρος» και αφιερωμένο στον ποιητή Γιάννη Ρίτσο.

Τη σκυτάλη πήραν στη συνέχεια οι κύριοι ποιητές, ο κ. Κυριάκος Χαραλαμπίδης αρχικά, ενώ τα ποιήματα του

απόντος, ιδιαίτερα σημαντικού τουρκικού κυρίου ποιητή κ. Φικρέτ Ντεμίραγ απήγγειλε στο πρωτότυπο ο Τζεβάτ Τσαπάν. Η βραδιά έκλεισε με την αισθαντική απαγγελία της τουρκοκύπριας ποιήτριας Νεσέ Γιασίν.

Η δεύτερη «Ποιητική συνάντηση», το βράδυ της Κυριακής 31 Αυγούστου στο ορεινό χωριό Καρύδι του δήμου Ιτάνου, αποζημίωσε όσους είχαν ελπίσει μεγαλύτερη προσέλευση στη λογοτεχνική βραδιά του Αγίου Νικολάου. Μια ομάδα παιδιών με τοπικές ενδυμασίες υποδέχτηκε τους προσκεκλημένους στην κατάμεστη από ντόπιο, και όχι μόνο, κόσμο αυλή του Δημοτικού Σχολείου, προσφέροντάς τους ένα κλωνάρι ελιάς κι ένα κόκκινο τριαντάφυλλο. Μετά από μερικούς σύντομους χαιρετισμούς και τους κρητικούς χορούς των παιδιών του χορευτικού συγκροτήματος Παλαικάστρου, το λόγο πήρε ο κ. Αλέξης Πολίτης, ο οποίος με πλήρη συναίσθηση του ακροατηρίου του επέλεξε αυτή τη φορά να πλησιάσει την εμπειρία αυτής της συνεύρεσης Ελλήνων, Τούρκων και Κυπρίων, με βάση τον «Κοινό Λόγο», των αφηγήσεων δηλαδή των απλών ανθρώπων. Μεσ από αυτόν τον «πλημμυρισμένο από συναισθήματα, και εικόνες... λόγο κοινό, απλό» ακούσαμε την χωρίς μεσολαβητές φωνή της καθημερινότητας να περιγράφει στιγμές αγωνίας, οργής και μίσους αλλά και συνάμα ανθρωπιάς και αγάπης, αφού όπως πολύ χαρακτηριστικά είπε «στις ιστορίες αυτές θα βρούμε και τη φιλία και την επαφή, και

την έχθρα – ανθρώπινη είναι κι η έχθρα», εκφράζοντας στο τέλος την ευχή να «στήσουμε πίσω από τον κοινό μας λόγο κάτι πολύ πιο δύσκολο, τη Λογική με λάμδα κεφαλαίο».

Το ποιητικό πρόγραμμα, όμοιο σε γενικές γραμμές με το πρόγραμμα της προηγούμενης βραδιάς, συμπλήρωσαν με τις απαγγελίες τους οι Κρήτες ποιητές Κωστής Δεμιρτζάκης, Νίκος Πετράκης, Μανώλης Ροδανάκης και Κωστής Χατζηφωτεινός, και με μουσική και τραγούδια μια ομάδα νέων μουσικών.

Το τριήμερο έκλεισε για τους προσκεκλημένους με επισκέψεις στ' αξιοθέατα της Ανατολικής Κρήτης (Βάι, Μονή Τοπλού, Κάτω Ζάκρος), δεξιώσεις από τους δημάρχους Μακρύ Γιαλού (κ. Γιώργο Χατζάκη) και Ιεράπετρας (κ. Νίκο Χριστοφοράκη), την ιδέα το επόμενο βήμα αυτής της προσπάθειας να είναι η φιλοξενία το καλοκαίρι μαθητών Γυμνασίου, και παντού σε αφθονία τα νόστιμα φαγητά, το καλό κρασί και τη ρακή της Ανατολικής Κρήτης.

Ίσως τίποτα να μην αποδίδει καλύτερα το πνεύμα που έδωσε ψυχή στο τριήμερο αυτό από τον εύγλωττο στίχο που είχε αφιερώσει το 1999, στα πρώτα βήματα αυτής της προσπάθειας, ο Μικρασιάτης Κωστής Χατζηφωτεινός στον δήμαρχο του Ακ-Γενίκιοι Γιλμάζ Οζ:

*Ως τότε σαν νίκες
θα πανηγυρίζουμε τις ήττες μας;
Κουράστηκε να μας περιμένει το μέλλον.*

Σεπτέμβριος 2003, Βρυξέλλες

Η εθνική ντροπή του παραεμπορίου σκύλων

της Μαρίας Τσάτσου

Στη χώρα μας παρατηρούνται, εδώ και περίπου τέσσερις δεκαετίες, πολλά ανεξήγητα φαινόμενα που αφορούν στον καλύτερο φίλο του ανθρώπου. Φαινόμενα που έχουν να κάνουν μ' ένα ανομολόγητο παραεμπόριο σκύλων, αλλά και άλλων ζώων.

Το μακάβριο αυτό ζήτημα, όχι μόνο πονάει τους ζωόφιλους, οι οποίοι ακόμα και αν το υποψιάζονται δεν τολμούν να το δουν ως ζωντανή πραγματικότητα, αλλά δίνει και στην Ελλάδα την ταυτότητα μιας τριτοκοσμικής χώρας, καθώς οι ασκούντες την παράνομη διακίνηση ζώων, ή εκείνοι που συνδέονται μ' αυτήν, χάρη σ' ένα πολυδιάστατο σύστημα διαπλοκών, έχουν γίνει κατεστημένο και δρουν ανενόχλητα, όντας στο απυρόβλητο, κάτω από διάφορες κυβερνήσεις, επεκτείνοντας διαρκώς τις δραστηριότητές τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι ίδιοι άνθρωποι, «επαγγελματίες ζωόφιλοι», καθώς κι εκείνοι που χρησιμοποιούνται από αυτούς, έχουν απλώσει έναν πέπλο σιωπής και μύθου πάνω στο αδιαμφισβήτητο και πασίγνωστο παραεμπόριό τους. Και οι μύθοι που κατασκευάζουν γίνονται πιστευτοί, ακριβώς γιατί είναι... απίστευτοι.

Μύθοι για «παράδεισους σκύλων» στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη, για κυρίες –αγγέλους ζωοφιλίας– που κάνουν το παν για αδέσποτα της χώρας μας. Για πρόσωπα υπεράνω κάθε υποψίας, που πείθουν ανυποψίαστους έλληνες ζωόφιλους να στείλουν τα αδέσποτά τους στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ και τον Καναδά, πληρώνοντας τεράστια ποσά. Πίσω όμως από τη βιτρίνα των «έντιμων ζωόφιλων» κινούνται οι έμποροι, στυγνοί, οργανωμένοι και βεβαίως πλούσιοι.

Είναι τρομερά, αλλά και εύγλωττα περίεργο ότι, όταν στις 17 Νοεμβρίου 1994 έγινε (από την *Απογευματινή*) η πρώτη αποκάλυψη για το παράνομο εμπόριο ζώων, αντί να προχωρήσει η έρευνα, προκειμένου να εντοπισθούν οι υπεύθυνοι και να πληροφορηθεί το κοινό για τη φρίκη αυτή, η υπόθεση σκεπάστηκε. Το ίδιο συνέβη άλλωστε και τον Ιούλιο 2002, με τρόπους θεμιτούς και αθέμιτους, όταν με δημοσιεύματα σε εφημερίδες ανακινήθηκε το θέμα – μεταξύ αυτών και άρθρο της υπογράφουσας, η ανταμοιβή της οποίας ήταν να κληθεί ως μάρτυς στο Πταισματοδικείο, για την εκδίκαση μήνυσης κατ' αγνώστων από μια ομάδα προσβεβλημένων.

Μετά απ' όλ' αυτά, ελάχιστοι γνωρίζουν για το παγκόσμιο εμπόριο γούνας σκύλων και γάτων, που ανθεί ανά τον κόσμο, όχι με 2 εκ. σκυλιά και γάτες, όπως ισχυρίζεται στην ιστοσελίδα της η βρετανική οργάνωση CAFT (Campaign Against the Fur Trade), αλλά με πάνω από 200 εκ., καθώς σε όλες τις εμπλεκόμενες χώρες λειτουργούν αδήλωτα εκτροφεία κατοικίδιων ζώων «μη ράτσας», ώστε να μην εμπίπτουν στον σχετικό νόμο ο οποίος κάνει λόγο για «εκτροφή και εμπόριο κατοικίδιων ράτσας».

Η τυπική αντίδραση είναι: Μα πώς γίνεται γούνα από σκύλους και γάτες, αφού μαδάνε; Η αλήθεια είναι ότι και τα άλλα γουνοπαραγωγά ζώα μαδάνε. Έτσι οι έμποροι σκύλων αποκομίζουν τεράστια αφορολόγητα κέρδη, εξάγοντας ζώα στις βιομηχανικές χώρες, αδιάφοροι για τον εξευτελισμό που υφίσταται η χώρα μας από τη δραστηριότητα αυτή.

Η αλήθεια είναι ότι αυτή τη στιγμή είναι περισσότερο κερδοφόρο ένα εκτροφείο σκύλων απ' όσο μια μονάδα που εκτρέφει... κατσίκια. Διότι η γούνα των σκύλων προσφέρεται έτοιμη, καθώς δεν υπάρχει ανάγκη να πληρωθούν παγιδευτές, ενώ δεν χρειάζονται επίσημα εκτροφεία που φορολογούνται από το κράτος. Επιπλέον, τα σκυλιά και οι γάτες, όπως και τόσα άλλα εκμεταλλεύσιμα ζώα, αποτελούν βιομηχανική μάζα· δηλαδή εκτός από την γούνα τους, χρησιμοποιούνται το δέρμα τους, το κρέας τους, τα μάτια τους, τα σπλάχνα τους και τα κόκκαλά τους.

Καθαρό χρυσάφι, ακόμα και τα άρρωστα, τα οποία χρησι-

μποιούνται ως πειραματόζωα σε κτηνιατρικές κλινικές και ινστιτούτα έρευνας της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης – μην ξεχνάμε ότι τα παράνομα πειράματα στη γενετική και την μετάλλαξη, οι εφαρμογές στα καλλυντικά και τα πειράματα οξύτητας, δίνουν και παίρνουν στην Ευρώπη, αλλά και έξω από αυτή.

Όλα αυτά τα αγνοούν οι έλληνες ζωόφιλοι, τα γνωρίζουν όμως οι Βρετανοί, οι Γερμανοί, οι Αμερικανοί και άλλοι που μιλούν σε διάφορες ιστοσελίδες για την Pets Mafia –την μαφία των γουνεμπόρων σκύλων– και με τεράστιους τίτλους στις εφημερίδες τους καταγγέλλουν το παράνομο πείραμα που απλώνεται ανά τον κόσμο.

Καραβάνια αδέσποτων σκύλων από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, καθώς και χώρες της νότιας Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ακολουθούν σκοτεινούς δρόμους της Ανατολής, μέχρι τα βάθη της Τουρκίας, την Ινδία, το Πακιστάν και αλλού, όπου τα εργατικά χέρια είναι πάμφθηνα και όπου δεν υπάρχουν ούτε οι στοιχειωδέστεροι νόμοι προστασίας των ζώων.

Και αν προχωρήσουμε αυτή την «υπόθεση εργασίας» –ο όρος είναι απαραίτητος, αφού μέχρι τώρα δεν έχει γίνει καμία έρευνα και καμία σύλληψη ενόχων, κανείς δεν σταμάτησε ποτέ νταλικά σε τελωνείο, ούτε «cargo» με τριάντα σκυλιά σε αεροδρόμιο– θα οδηγηθούμε στο βέβαιο συμπέρασμα ότι η ιστορία αυτή δεν θα μπορούσε να πάρει τις διαστάσεις που έχει σήμερα χωρίς τη συγκατάθεση ή την ανοχή κάποιων δημόσιων φορέων.

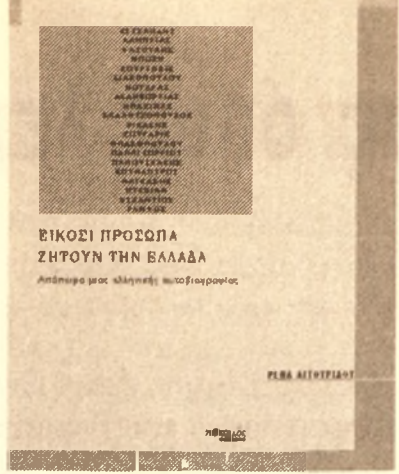
Ερώτημα: Μήπως υπάρχει κάποια σιωπηρή συμφωνία του τύπου «αφού θα ψοφήσουν έτσι κι αλλιώς, γιατί να μη χρησιμεύσουν σε κάτι;» Όμως σε ποιο σημείο θα χαράξουμε τη γραμμή που χωρίζει την ηθική από το έγκλημα, την επιστημονική έρευνα από το βίτσιο; Ας θυμηθούμε τα πειράματα του ναζιστή Μέγκελε πάνω στους διανοητικά υστερούντες και το σημερινό παράνομο εμπόριο παιδικών σπλάχνων σ' όλο τον κόσμο για μεταμοσχεύσεις σε πλουσίους.

Και είναι αφελές το επιχείρημα που χρησιμοποιείται, ότι δηλαδή όλες οι γούνες σκύλων και γάτων που κυκλοφορούν στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ και τον Καναδά, προέρχονται από την Κίνα. Συνήθως μια μακρινή –σχεδόν τριτοκοσμική– χώρα γίνεται εύκολα αποδιοπομπαίος τράγος. Όμως οι ξένες οργανώσεις είναι σαφείς: Η παράνομη διακίνηση ζώων γίνεται μέσα στην Ευρώπη.

Γνωρίζουν τη διακίνηση φορτηγών γεμάτων με το παράνομο εμπόριο που διασχίζουν τα σύνορα χωρίς κανέναν έλεγχο –διότι υπάρχουν και τελωνειακοί που έχουν μερίδιο στη λεία–, γνωρίζουν τις «γραμμές» του εμπορίου αυτού που ξεκινά από τον ευρωπαϊκό νότο με κατεύθυνση τον βιομηχανικό βορρά, όπως γνωρίζουν και για το εμπόριο σκύλων και κουταβιών για σκυλομαχίες με τεράστιο τζίρο.

Αυτή είναι η πραγματικότητα, που όσο μας αφορά, καταρρέει την εικόνα της Ελλάδας στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, της Ελλάδας που στιγματίζεται ως χώρα βαρβάρων με την ανοχή των κρατικών της λειτουργιών. Μια πραγματικότητα την οποία πολλοί κάνουν τα αδύνατα δυνατά για να αποσιωπηθεί, για να προστατευθούν υποτίθεται τα αδέσποτα.

RENA ΑΓΓΟΥΡΙΔΟΥ
Είκοσι πρόσωπα
ζητούν την Ελλάδα:
Απόπειρα μιας ελληνικής αυτοβιογραφίας

Ένα βιβλίο για την Ελλάδα που ζήσαμε και ζούμε
ΠΟΤΑΜΟΣ
ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ 31 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ. 010. 72.31.271

«Ένα οδοιπορικό που διαβάζεται σαν μυθιστόρημα και που δίνει πράγματι, με χρώματα, μουσικές κι αρώματα, ένα στίγμα της ζωής και του πολιτισμού του τόπου μας, μπαίνοντας στον 21ο αιώνα. Κι ακόμα τι θα πει συνέντευξη με λόγο ύπαρξης και ποιότητα».

Όλγα Μπακομάρου, Ελευθεροτυπία

«Ένα καταπληκτικό βιβλίο»

Χρ. Μιχαηλίδης, Σταθμός 101,3

«Η Ρένα Αγγουρίδου μοιάζει ικανή να ανασύρει αλήθειες ακόμη και από τον πλέον "κλειστό" συνομιλητή της».

Κ. Νούλας, Αντί

ΓΙΑΝΝΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ

Πεινιαουρίσματα

Μια συχουργική περιήγηση στο μικρόκοσμο των γάτων.
Ένα χορταστικό ταξίδι στα λαίμαργα βλέμματα και στις παμφάγες αδυναμίες τους.
Εδώ συναντάμε όλη τη μικρή κοινωνία των γάτων.
Ένα βιβλίο που γράφτηκε για παιδιά, αλλά τρώγεται με τα μάτια από τους αφοσιωμένους γατόφιλους κάθε ηλικίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΕΓΑΝΙ

Κεντρική διάθεση: Απόλλων, τηλ: 210 5157200

Κάρτα μέλους, όπως λέμε κάρτα καυσαερίων

Του Νίκου Πρωινού

Επιστρέψαμε από τις διακοπές. Καιρός ήταν! Συνήθως λέμε καλό χειμώνα. Αλλά το φαινόμενο του θερμοκηπίου έχει μπερδέψει τόσο πολύ τις κλιματικές συνθήκες που και καλό καλοκαίρι να πεις, κανείς δε θα σε παρεξηγήσει.

Κάτι σαν το μπέρδεμα Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ εξαιτίας του νεοφιλελευθερισμού...

Όμως τα 40ρια της ζέστης έχουν και παρενέργειες. Δείτε τι έγινε στην ΑΕΚ(Α) του Μπίστη. Όχι του Στάθη. Για να μην πούμε για τους λόγους του πρωθυπουργού στη Θεσσαλονίκη!

Οι ζέστες βέβαια χτυπούν και τους αθλητοπατέρες. Ο πρόεδρος του Ολυμπιακού για παράδειγμα, στον τελευταίο του επικό ειρωνεύτηκε την κατάσταση των πραγμάτων στην ΑΕΚ (αυτοί βέβαια δεν έχουν τη μεγάλη αγκαλιά του... ΟΤΕ) και έδωσε δίκιο στους φιλάθλους του ΠΑΟΚ για το μπάχαλο που επικρατεί με τους ιδιοκτήτες.

Βέβαια τα καρντάσια δεν τσιμπούν και σίγουρα οι περιπτώσεις Καφέ και Γεωργιάδη που κατηφόρισαν στο Λιμάνι έχουν χρεωθεί. Και μπορεί οι Κανελογκαγκάτσηδες να φρόντισαν ο αγώνας ΠΑΟΚ-Ολυμπιακού να γίνει κεκλεισμένων των θυρών, ενώ θα μπορούσε να γίνει σε ουδέτερο γήπεδο με φιλάθλους, αλλά έχουν γνώσιν οι φύλακες, κύριε Κρόκο μου.

Πάτωσαν οι εθνικές μπάσκει και βόλει. Φανταστείτε να τοίμπαγαν κανένα μετάλλιο, τις φιέστες των αρμοδίων υπουργών. Οπότε... ουδέν κακόν αμιγές καλού.

Αντίθετα η εθνική ομάδα ποδοσφαίρου τα πάει μια χαρά κι ο προπονητής από «άσχετος», «αδιάφορος», «γέρος», «τουρίστας» έγινε ξαφνικά «δάσκαλος», «ψυχολόγος», «σοβαρός», «μοναδικός». Από τα ίδια δημοσιογραφικά παπαγαλάκια και φυσικά τους τεμπέληδες της εύφορης κοιλάδας της ΕΠΟ.

Στον Παναθηναϊκό η ομάδα μάλλον ρολάρει και προς το παρόν υπάρχει μια εκεχειρία με τους οπαδούς... Μέχρι το πρώτο στραβοπάτημα.

Η ΑΕΚ με Μπάγιεβιτς, αν λύσει το οικονομικό, θα οδηγήσει την κούρσα – αν της επιτραπεί. Ξέρετε τώρα: διαιτησία, ΕΠΑΕ κ.λπ.

Ο Ολυμπιακός, ελέγχοντας όλους τους μηχανισμούς, είναι το μεγάλο φαβορί. Ανεξαρτήτως ποδοσφαιρικής προσφοράς. Δείτε τι έγινε με τον Εργοτέλη πριν από λίγες μέρες για το κύπελλο. Όταν τα πράγματα έσφιξαν, αποβλήθηκε παίκτης, δόθηκε πέναλτι, και το ένα φάλτσο σφύριγμα ακολουθούσε το άλλο, για να νικήσει 3-2.

Αλήθεια, πώς την έχει δει δημοσιογράφος απογευματινής εφημερίδας (του εκσυγχρονισμού) που έχει πάρει εργολαβικά την υπόθεση του ΟΦΗ και προσπαθεί να μας πείσει ότι για όλα φταίει το Βαρδινογιαννείο ακόμα και τώρα που αποχώρησε;

Αλήθεια, κάρτα μέλους του Ολυμπιακού έχει; Ή ανήκει στα αριστίνδην μέλη της κόκκινης οικογένειας, όπως ο συμπατριώτης του βιλάρχης-διαιτητής;

Και μια και μιλήσαμε για μέλη, τα πλάνα που έβαλαν θυμίζουν τα αντίστοιχα σταλινικά για την αγροτική παραγωγή. Το πιάσατε το υπονοούμενο, που λέει κι ο Καρατζαφέρης.

Ποιος είναι ο εφιάλτης του μικροβενιζέλου; Μην πείτε ο Μπατατούδης που τον έχει βάλει σε μπελάδες (είναι πολλοί οι ψήφοι του ΠΑΟΚ γαμώ το). Το όνομα Όσβαλντ σας θυμίζει τίποτα;

Ο ελβετός επιθεωρητής των Ολυμπιακών Αγώνων, όταν δίνει συνεντεύξεις στο εξωτερικό, τολμά ο άθλιος να εκτομίζει πράγματα ενοχλητικά, που χαλούν την εικόνα που θέλει τα πάντα με τη διοργάνωση να πάνε πρίμα. Οπότε; Στο πυρ το εξώτερο. Ο ανθέλληνας!

Βέβαια υπάρχουν τα κονέξια της δουκίσσης Ιωάννας με τον Ζακ Ρογκ και ψιλοσημαζεύεται το σκηνικό. Ψυχραιμία παιδιά. Το στρες κάνει κακό στην υγεία.

Κι ένα κουίζ για «δύσκολους» λύτες: Ποιος διαιτητής ήταν πρώτο τραπέζι πίστα στη λαοσύναξη του Κοκκαλιστάν στη Μυτιλήνη, η οποία σημειωτέον δεν μάζεψε πάνω από τρεις δεκάδες νοματαίους;

Δύσκολο το τέννις! Τάδε έφη όχι Ζαρατούστρας αλλά Σημίτης, όταν τον επισκέφτηκαν οι έλληνες αθλητές που πήραν μέρος στους Πανευρωπαϊκούς. Για να το λέει ο Πρόεδρος, κάτι θα ξέρει(;)!

δια λογος αναγνωστών

Μια διευκρίνιση

Ο Νίκος και η Αργυρώ
Κοκοβλή μάς γράφουν:

Αγαπητό Αντί,

Στο κατά τ' άλλα αξιόλογο άρθρο «Η μνήμη της Εθνικής Αντίστασης στην Κρήτη» του συνεργάτη σας κ. Αλέξανδρου Καζαμιά, στο τεύχος 795 (5/9/03), θα θέλαμε να κάνουμε τις παρακάτω διορθώσεις σε λάθη που παρεισέφεραν:

α) ο Στέλιος Γιατρουδάκης δεν υπήρξε ποτέ –όπως γράφτηκε– πρόεδρος της «Ένωσης Κρητών». Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Σωματείου «Διατήρησης Ιστορικής Μνήμης» και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ΕΔΙΑ) που εδρεύει στην Αθήνα και η οποία βοήθησε στη δημιουργία του Μουσείου Εθνικής Αντίστασης στο Θέρισσο.
β) Πρώην Πρόεδρος της «Παγκρήτιας Ένωσης» ήταν ο κ. Κ. Ξυλούρης που ενήργησε για να δοθούν οι κρατικές επιχορηγήσεις, να γίνει το κτήριο και να στεγαστεί το Παγκρήτιο Μουσείο στο Θέρισσο.
γ) Τη γερμανική γραφομηχανή την είχε κλέψει από τους Γερμανούς το στέλεχος της ΕΠΟΝ Γεώργιος Γεωργουδάκης και μ' αυτή στη διάρκεια της Κατοχής έβγαζε προκυρήξεις. Ο Γεώργιος Γεωργουδάκης έχει πεθάνει. Τη γραφομηχανή τη διαφύλαξε και την παρέδωσε στο Μουσείο ο γιος του Γρηγόρης.

Με τους χαιρετισμούς μας
Νίκος - Αργυρώ Κοκοβλή

Στη Μακρόνησο

Από τον φίλο Δημήτρη
Μανιάτη το γράμμα που
ακολουθεί:

Σου γράφω για να αποτυπώσω συνοπτικά την εμπειρία μου απ' τις τριήμερες εκδηλώσεις μνήμης στη Μακρόνησο.

Τυπική υποχρέωση, πλην όμως απαραίτητη εν όψει των εκλογών. Μην ξεχνάς πως το λατρευτό μας κόμμα διανύει μια απ' τις δύσκολες φάσεις του! Ίσως βέβαια, έχει υποστεί και μια φθορά λόγω της παρατεταμένης διακυβέρνησης του τόπου.

Αλήθεια, είναι δυνατόν οι αντιπολιτευόμενοι να μιλούν για «κακοδιαχείριση» ή και «εξαθλίωση της κοινωνίας»; Μα τόσο αχάριστοι; Τίποτε δεν αναγνωρίζουν;

Παρ' όλα αυτά, παρ' όλη τη γκρίνια (γνώρισμα των ηττημένων), είμαι σχεδόν βέβαιος για τη νίκη μας στις εκλογές. Νίκη που θ' αποφέρει κέρδη και οφέλη στην εταιρεία μας.

Εξάλλου, ό,τι μας υποσχέθηκε η κυβέρνηση την προηγούμενη τετραετία, το υλοποίησε ακέραια. Διεκδικήσαμε απ' τα κοινοτικά κονδύλια, απαλλαχθήκαμε από φόρους και γίναμε λιγότερο απαιτητικοί οι υπάλληλοί μας λόγω των νέων εργασιακών σχέσεων που εφαρμόστηκαν.

Μια συνεπής κυβέρνηση που χρειάζεται και τη βοήθειά μας για να μην περάσει στα έδρανα της αντιπολίτευσης. Στόχος μας λοιπόν; Η νίκη που θα 'ρθει μέσω της διεύρυνσης της εκλογικής μας βάσης.

Γι' αυτό και η συμμετοχή μου στις τριήμερες εκδηλώσεις της Μακρόνησου. Δεκανίκι στην κυβέρνηση, βελτίωση του image της εταιρείας μας. Μ' ένα σμπάρο, δύο τρυγόνια.

Πήγαμε με το κότερο, ο καιρός καλός. Ο Γιώργος (παρεμπιπτόντως επιμένω να παραμείνει υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων), έκλεισε θέσεις δίπλα στο σύντροφο Υπουργό Κοινοτικών Πλαισίων, και μου 'δωσε κάποιες συμβουλές για τη στάση που έπρεπε να κρατήσω στο ξεχωριστό event. Προβάραμε θλίψη, συγκίνηση, αμπέχωνα και αναχωρήσαμε. Μέρους πριν αλλά και κατά τη διάρκεια του σύντομου ταξιδιού αποστήθισα τη «Ρωμιοσύνη» και άκουσα διαδοχικά, τραγούδια του Μίκη.

Το νησάκι ξερό, μυρωδιά θυμαριού, κόσμος πολύς. Κάποιοι έκλαιγαν (γιατί άραγε;), ενώ εγώ σε κάποια φάση άρχισα να πλήττω. Ευτυχώς άρχισε η συναυλία κι ο χρόνος κύλησε πιο γρήγορα. Ο Γιώργος επέμενε πως κάποιες φωτογραφίες με υπουργούς και βουλευτές σε τέτοιο τοπίο θα τονίσει το προοδευτικό ύφος της εταιρείας μας. Με τον Μίκη δεν βγάλαμε βέβαια, αφού δεν το επέτρεψε και έδειχνε πολύ απόμακρος (γιατί το χρυσό μου;).

Ωραία ήταν και τις τρεις μέρες. Την τελευταία όμως ομολογώ πως βαρέθηκα. Άσε που δεν είχε ούτε ένα φαν-ρέστοραν να κάτσουμε να τσιμπήσουμε. Χορτάσαμε ξεροστάλιασμα.

Στην επιστροφή, ένας γέ-

ρος στο Λαύριο μόλις αντίκρισε το κότερό μας, φώναξε πως «λεηλατήσαμε το σώμα της Αριστεράς». Καλά, κι εμείς αριστεροί δεν είμαστε, τι εννοούσε; Δεν έδωσα σημασία, του χαμογέλασα κι επιβιβάστηκα στην Πόρσε μας.

Έλυσα τα Πράντα για να χαλαρώσω και αποκοιμήθηκα γλυκά στο πίσω κάθισμα.

Άλλη μια υποχρέωση βγήκε: Άνοιξα την ατζέντα να δω τις επόμενες, όμως ο ύπνος με νίκησε τελειωτικά.

ΥΓ. Ωραία στιγμή ήταν όταν τραγουδάγαμε όλοι μαζί υπό την «καθοδήγηση» του Μίκη. Μου θύμιζε το Ρομέο, όμως ο κόσμος δάκρυζε κι έλειπαν τα τραπέζια, τα λουλούδια και οι βότκες.

Ένωσα λίγο ξένος.

Μετά τιμής
Πέτρος Νεοπλούτογλου
Και για την αντιγραφή
Δημήτρης Μανιάτης

Άντεια Φραντζή
ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΚΥΜΑ
Ποιήματα

Άντεια Φραντζή
ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

NEFELI

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Ασκληπιού 6 Αθήνα
www.nefeli-books.gr

Επισημαίνουμε

Opera qui, opera là

Η Εθνική Λυρική Σκηνή είναι Ν.Π.Ι.Δ όπως είναι και το Μέγαρο Μουσικής. Αντίθετα η Εθνική Πινακοθήκη λ.χ. είναι Ν.Π.Δ.Δ. Η διαφορά ως προς τη χρήση του «εθνικού» είναι εμφανής. Η Λυρική Σκηνή πέραν των κτηριακών ή λειτουργικών της προβλημάτων δεν είναι αρκούντως «εθνική», δηλαδή δεν είναι θωρακισμένη θεσμικά ώστε να εκπληρώνει τους στόχους που αξιωματικά δικαιούται. Συχνά οι υπάλληλοί της έχουν μονοετείς συμβάσεις και αντιμετωπίζουν το φάσμα της απόλυσης.

Είναι επίσης κοινή συνείδηση ότι το κτήριο των ΟΛΥΜΠΙΩΝ στην οδό Ακαδημίας, το οποίο στεγάζει την ΕΛΣ από την εποχή του Μεταξά με υψηλότατο αντιμίσθιο προς το ΜΤΣ, είναι πια εντελώς ακατάλληλο και για την Όπερα και για το Μπαλέτο. Εδώ και αρκετό καιρό υπάρχει μια κίνηση που ενισχύεται και από την Πολιτεία για την ίδρυση νέας Όπερας και Ακαδημίας Μουσικών Σπουδών στο Γκάζι. Είναι γνωστό ότι έχει εκδοθεί ΦΕΚ και απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ που ορίζουν μεγάλη περιοχή στην υποβαθμισμένη Ν-Δ Αθήνα για ανέγερση κτηρίου εθνικής πολιτιστικής εμβέλειας. Τρία πράγματα μπορούν να είναι αυτό: θέατρο, όπερα, βιβλιοθήκη (δεδομένου ότι το Μουσείο της Ακρόπολης έχει ήδη δρομολογηθεί).

Ακριτομυθίες φέρουν τον ίδιο τον πρωθυπουργό να συναινεί στην ανέγερση εκεί νέας Όπερας. Αλλά και η φιλότεχνη κοινή γνώμη βλέπει απόλυτα θετικά αυτή την εξέλιξη η οποία δικαιώνει τη μουσική παράδοση του τόπου που τιμά τη μνήμη του Σκαλκώτα, του Μητρόπουλου, της Κάλλας, του Λαβράγκα.

Ποιος είναι ο μόνος που αντιδρά; Μα αυτός που εναντιώνεται και στο Μουσείο Γουλανδρή αλλά και σε κάθε μεγάλο έργο πολιτισμού που είναι εκτός επιρροής του. Αυτός που σκάβει λαγούμια για γκαράζ, δηλαδή υπόγειες όπερες, και που γράφει νόμους και προφήτες στα παλαιά του υποδήματα. Αυτός που κυβερνάει τον τόπο απ' το παρασκήνιο και πραγματοποιεί τα χόμπι του με δημόσιο χρήμα. Αυτός που διορίζει υπουργούς Πολιτισμού ή Παιδείας κατά βούληση και που απομυζά το ένα τρίτο των κονδυλίων του ΥΠΠΟ. Αυτός που προκειμένου να στηρίξει την όπερα των εργολάβων του εξαφάνισε το Πάρκο Ελευθερίας, δεν επιτρέπει την υλοποίηση της Εθνικής Όπερας που απαιτούν οι φιλόμουσοι αυτής της χώρας.

Δυστυχώς στο παιχνίδι αυτό αλληλέγγυός του εμφανίζεται και ο υπουργός Πολιτισμού. Ο οποίος ιδρύει Μέγαρο στην Κύπρο αλλά αρνείται να συμφωνήσει με την εισήγηση του ΥΠΕΧΩΔΕ ονοματοδοτώντας «Νέα Εθνική Λυρική Σκηνή» το οικόπεδο στο Γκάζι. Ο οποίος, τέλος, επιλεκτικά ανακοίνωσε στον φιλικό του Τύπο ότι το κτήριο που σήμερα νοικιάζει η ΕΛΣ στην Ακαδημίας είναι, λέει, διατηρητέο, γιατί έτσι έκρινε το ΚΑΣ και γιατί το ανακαίνισε, λέει, ο Κίμων Λάσκαρις το 1943. Ω της υποκρισίας! Ω του καθυστερημένου ενδιαφέροντος για την -ρημαγμένη και υποτιμημένη- ελληνική αρχιτεκτονική! Ω του μπερτοδούλειου σχεδίου που θα υπαγάγει τη νυν Λυρική υπό το νυν και αεί Μέγαρο και θα θάψει οριστικά το όνειρο μιας νέας Όπερας!

Ελπίζω πάντως ο πρωθυπουργός να παρέμβει και η Εταιρεία για τη Δημιουργία Νέου Κτηρίου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής και της Ακαδημίας «Μαρία Κάλλας» στον Κεραμεικό, αυτή η μη κερδοσκοπική κίνηση υπό την Βάσω Παπαντωνίου, να μην υποστεί την αγωνιστική της σημαία. Εξάλλου στη μυθολογία της όπερας υπάρχουν τόσο ο Ριγκολέτο όσο και ο Φιντέλιο. Τόσο ο Φάλσταφ όσο και ο Ντον Κάρλος. Και βέβαια άλλο το φάντασμα της Όπερας κι άλλο η Όπερα-φάντασμα.

Στέφανος Προτεστάκις

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

- Την περασμένη Τρίτη (16/9) εγκαινιάστηκε η νέα έκθεση του Μουσείου Μπενάκη, με τίτλο «Γλυκεία Χώρα Κύπρος. Η Ευρωπαϊκή Χαρτογραφία της Κύπρου, 15ος-19ος αι.». Περιλαμβάνει περισσότερους από 90 χάρτες της Κύπρου (από τον 15ο ως τον 19ο αι.), καθώς και σχετικά χειρόγραφα και σπάνια παλιά βιβλία από τη συλλογή της Σύλβιας Ιωάννου. Θα διαρκέσει μέχρι τις 19/10.

- Σήμερα (Παρασκευή 19/9), στις 8.30

το βράδυ, εγκαινιάζεται στο Μέγαρο Εϋνάρδου (Αγίου Κωνσταντίνου 20 & Μενάνδρου) η έκθεση φωτογραφίας του Χουάν Ρούλφο, που συνδιοργανώνουν το ΜΙΕΤ, το Ινστιτούτο Θερβάντες

και η Πρεσβεία του Μεξικού. Στα εγκαίνια θα παραστεί ο συγγραφέας Κάρλος Φουέντες και ο Χουάν Κάρλος Ρούλφο. Διάρκεια έως 15/10.

- «Τετραχρωμία» είναι ο τίτλος της ομαδικής έκθεσης των νέων καλλιτεχνών Νίκου Αρβανίτη, Σοφίας Κυριακού, Μαρούσας Παραβάλου και Κώστα Χριστόπουλου, με έργα που δημιουργούν επεμβαίνοντας «χειρωνακτικά» (και σχολιαστικά) σε τυποποιημένες εικόνες, φωτογραφίες, αποκόμματα, στοιχεία βιομηχανικού σχεδίου κ.λπ. Γίνεται στη γκαλερί Ζουμπουλάκη (Πλατεία Κολωνακίου 20) και διαρκεί έως 4/10.

- Τέσσερις εικαστικοί καλλιτέχνες, οι Augusto Canedo, Vitor Espalda και Raquel Gralheiro από την Πορτογαλία και η Daniela Steele από τη Βραζιλία δείχνουν δουλειά τους και στη γκαλερί TinT της Θεσσαλονίκης (Χρυσοστόμου Σμύρνης 13), στην ομαδική τους έκθεση με τίτλο «Quattro» (από 25/9 μέχρι και 25/10).

- Στη Θεσσαλονίκη πάλι, στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, από σήμερα (19/9) έως και 12/10, γίνεται η έκθεση «Πτυχιούχοι Οκτωβρίου 2001-Ιουνίου 2003», με έργα ακριβώς των πτυχιούχων του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών της ΑΣΚΤ του ΑΠΘ, της περιόδου αυτής.

Το Αντιφεστιβάλ 2003 στα Σφαγεία

Στις 31 Οκτωβρίου θα εκδοθεί το τεύχος του *Αντί* με αριθμό 800. Όπως και στο 200, το 400 και το 600 τεύχος, οργανώνουμε και φέτος το 4ο στη σειρά Αντιφεστιβάλ.

Το φεστιβάλ θα γίνει στο χώρο των παλαιών Σφαγείων, στην οδό Πειραιώς, στο Δήμο Ταύρου.

Στις εκδηλώσεις που ετοιμάζονται θα υπάρχουν εκθέσεις εικαστικών, έκθεση γελοιογραφίας των σκιτσογράφων που συνεργάστηκαν με το *Αντί*, έκθεση φωτογραφίας του βαλκανικού χώρου, βραδιά βαλκανικής ποίησης, προβολές κινηματογραφικών ντοκιμαντέρ για τη ζωή των προ-

σφύγων, θέατρο, καραγκιόζης και πολύ μουσική με συγκροτήματα από τη Βουλγαρία, την Αλβανία, την Τουρκία, τη Σερβία, τις Ινδίες και, φυσικά, την Ελλάδα. Η κουζίνα προβλέπεται νόστιμη και εξωτική.

Θα υπάρχει και μια έκθεση για την δράση του *Αντί* από το 1972 μέχρι σήμερα.

Εμείς δουλεύουμε εντατικά και ελπίζουμε ότι δεν θα σας απογοητεύσουμε. Ως τα 1000 τεύχη είναι μακριός ο δρόμος...

Στο μεταξύ, ελάτε στα Σφαγεία, στις 31 Οκτωβρίου, την 1η και 2η Νοεμβρίου.

«Δρόμοι... Θεάτρου Δρόμου» 1ο Πειραματικό Φεστιβάλ Θεάτρου Δρόμου στη Δραπετσώνα

Από τις 3 έως τις 6 Οκτωβρίου 2003 θα πραγματοποιηθεί στη Δραπετσώνα το 1ο Πειραματικό Φεστιβάλ Θεάτρου Δρόμου. Πάνω σε ποικίλες φόρμες θεαμάτων, ομάδες ή μεμονωμένοι καλλιτέχνες θα παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους, με θέατρο, χορό, μουσική, παντομίμα κ.λπ. σε χώρους υπαίθριους που θα επιλέξουν οι ίδιοι, στον κεντρικό άξονα της πόλης.

Το φεστιβάλ είναι διαγωνιστικό και διοργανώνεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Μπορούν να λάβουν μέρος σ' αυτό και καλλιτέχνες εκτός διαγωνιστικού προγράμματος σε παράλληλες εκδηλώσεις. Μπορούν ακόμη να συμμετέχουν και παιδιά κάτω των 16 ετών, σε ει-

δικό απογευματινό πρόγραμμα εκτός διαγωνισμού. Το φεστιβάλ είναι ανοικτό σε όσους θέλουν να συμμετέχουν, αρκεί να συμπληρώσουν τη σχετική αίτηση, να καταθέσουν ένα σκεπτικό για τη στήριξη της συμμετοχής τους και να λάβουν γνώση του κανονισμού. Οι αιτήσεις πρέπει να υποβληθούν στο αρμόδιο γραφείο του Δήμου Δραπετσώνας το αργότερο μέχρι τη Δευτέρα 22/9/03.

Οι τρεις πρώτες μέρες του φεστιβάλ θα είναι προκριματικές και οι παραστάσεις που θα επιλεγούν από τους κριτές θα διαγωνισθούν την 4η μέρα. Πληροφορίες: κος Γιώργος Μαρκόπουλος· τηλ.: 210-4617744 ή 6934572164, φαξ: 210-4622110.

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Κυκλοφορεί το 38ο τεύχος του περιοδικού *Τα Ιστορικά*, το οποίο μάλιστα γιορτάζει και τα είκοσι χρόνια του, σε εκδήλωση που θα γίνει στο Αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών στις 30 Σεπτεμβρίου. Στο τεύχος περιλαμβάνονται τα εξής άρθρα: Ν.Ε.Καραπιδάκης, «Η πρακτική των τεκμηρίων»· Βάσω Ψιμούλη, «Οι Σουλιώτες στα Επτάνησα»· Σ. Καραβάς, «Οι εθνογραφικές περιπέτειες του "ελληνισμού"»· Α. Διαμαντής, «Ο χώρος ως εθνική ιδιαιτερότητα και η βυζαντινή πρωτοτυπία του Κ. Παπαρρηγόπου-

λου»· Α. Αντωνίου-Κ. Μπρέγιαννη, «Όψεις της Θεσσαλικής ενσωμάτωσης»· Ευδοκία Ολυμπίτου, «Η εισαγωγή του καταδυτικού σκαφάνδρου στη σπογγαλιεία της Καλύμνου»· Ν. Σεβαστάκης, «Δημοκρατία και αντιπολιτική»· Α. Λιάκος, «Γνωστική ή δεοντολογική ιστοριογραφία;»· Σ.Χ. Καρύδης, «Έντυπα εκκλησιαστικά τυπικά». Περιλαμβάνει επίσης ενδιαφέρουσες βιβλιοκρισίες: Του Βασίλη Παναγιωτόπουλου για το βιβλίο της Μάχης Παΐζη-Αποστολοπούλου και Δ.Γ. Αποστολόπουλου, *Αφιερώματα και δωρεές τον 16ο αι. στη*

Οπτική Ποίηση

Την Τετάρτη 8 Οκτωβρίου 2003, στις 20:30, εγκαινιάζεται στις Γκαλερί Κένεντυ και Χατζηκυριάκος-Γκίκας της Ελληνοαμερικανικής Ένωσης (Μασσαλίας 22, Κολωνάκι) και τον «Τεχνοχώρο το Μήλο» δύο παράλληλες εκθέσεις με τίτλο «Εικονο-γραφές. Τα χρόνια της οπτικής ποίησης στην Ελλάδα», με έργα της «Ομάδας Οπτικής Ποίησης» και σε επιμέλεια του Μάνου Στεφανίδη. Η έκθεση θα διαρκέσει έως τις 27 Οκτωβρίου. Παράλληλα θα εκτεθούν συνθέσεις Artists' Books μεγάλων ευρωπαίων και αμερικανών εκπροσώπων του κινήματος της οπτικής και συγκεκριμένης ποίησης (Chopin, Higgins, Spatola κ.ά.), ενώ θα οργανωθούν στρογγυλές τράπεζες και ποιητικές βραδιές για να εξετασθεί πιο αναλυτικά η σχέση ποιητικού λόγου και εικόνας.

Το 1981 ιδρύεται ο πρώτος πυρήνας ομάδας ποιητών-εικαστικών με το όνομα γκρουπ F, οπότε και παρουσιάζεται η Α' Διεθνής Έκθεση Οπτικής Ποίησης στην Ελλάδα στη «Γκαλερί 3». Την επόμενη χρονιά συγκροτείται η Ελληνική Ομάδα Οπτικής Ποίησης με 12 μέλη και αρχίζει έκτοτε έντονη εκθεσιακή δραστηριότητα, στην οποία μετέχουν οι Δημοσθένης Αγραφιώτης, Γιούλα Γαζετοπούλου, Αλεξάνδρα Κατσιάνη, Σοφία Μαρτί-νου, Μιχαήλ Μήτρας, Κύριλλος Σαρ-κής, Έρση Σωτηροπούλου, Κωστής Τριανταφύλλου, Νατάσσα Χατζηδά-κη, Θανάσης Χονδρός, Στάθης Χρυσικόπουλος και Τηλέμαχος Χυτήρης.

Πληροφορίες στο τηλ.: 210 3680000

Μ. Εκκλησία. Θεσμικές όψεις της ευσέβειας (έκδοση ΚΝΕ/ ΕΙΕ 2002)· και του Δημήτρη Σπάθη για το βιβλίο του Θόδωρου Χατζηπανταζή, *Από τον Νείλου μέχρι του Δουνάβεως. Το χρονικό της ανάπτυξης του ελληνικού επαγγελματικού θεάτρου στο ευρύτερο πλαίσιο της Ανατολικής Μεσογείου από την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους ως τη Μικρασιατική Καταστροφή* (Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Παν/ κες Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2002).

Απόστολος Διαμαντής

Ο Ηλίας Πετρόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1928. Παιδί βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη όπου τέλειωσε τις εγκύκλιες σπουδές του, δουλεύοντας παράλληλα. Μπήκε στη Νομική Σχολή της Θεσσαλονίκης, αλλά δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ για τα Νομικά. Στην Κατοχή στρατεύθηκε στην ΕΠΟΝ. Μπήκε στους κύκλους των «ανήσυχων νέων» της Θεσσαλονίκης: στην πραγματικότητα ήταν από τους πρώτους της παρέας. Εμφανίστηκε στα γράμματα το 1966 με το δοκίμιό του «Ελύτης, Μόραλης, Τσαρούχης». Ήταν ένα διεισδυτικό δοκίμιο για τη νέα ζωγραφική και την ποίηση. Όταν το 1968 κυκλοφόρησαν *Τα ρεμπέτικα Τραγούδια* καταδικάστηκε σε πεντάμηνη φυλάκιση. Το 1972 καταδικάστηκε και πάλι για τα *Καλιαρντά*. Το 1973 αναχωρεί για το Παρίσι όπου και εγκαθίσταται μόνιμα. Πέθανε πριν λίγες μέρες στο Παρίσι. Τα αφηγείται ο Δημήτρης Πετσετίδης.

Για τον Ηλία Πετρόπουλο

*Ελπίζω πως, οι νεοέλληνες δεν θα απαιτήσουν εις το μέλλον τα οστά όσων συγγραφέων μας, ή καλλιτεχνών, έζησαν στο Παρίσι, αγάπησαν το Παρίσι, πέθαναν στο Παρίσι...
(ο Κουραδοκόφτης)*

Ο Ηλίας Πετρόπουλος είχε επιμόνως αρνηθεί να επιστρέψει στην Ελλάδα ενόσω ζούσε. Βρήκε όμως τρόπο να ξαναγυρίσει νεκρός ήδη, χωρίς να επιτρέψει να μεταφέρουν κάποια μέρα οι επίσημες αρχές τα οστά του αεροπορικώς, όταν η συμβολή του στην ελληνική γραμματεία θα είναι παντελώς αναγνωρισμένη.

Έξω από το νεκροταφείο Père-Lachaise, όπου αποτεφρώθηκε η σωρός του, υπάρχει ένα αδιέξοδο δρομάκι και στο τέρμα του μια σχάρα υπονόμου. Εκεί μέσα άδειασε η σύντροφός του στο Παρίσι Μαίρη Κουκουλέ την τέφρα του, ενώ ένας λαϊκός οργανοπαίχτης, ο Νικόλας Σύρος, έπαιζε με το μπουζούκι του το σκοπό ενός πονεμένου ρεμπέτικου. Ένας πανύψηλος αρχάγγελος, έτσι τον είχε πει η Νιόβη, τώρα μια χούφτα στάχτη. Γύρω από τη σχάρα του υπονόμου λίγοι φίλοι συγκενημένοι και δυο Γάλλοι που είχαν ανοίξει την πόρτα του μπαλκονιού τους και παρακολουθούσαν παραξενεμένοι.

Τα νερά του υπονόμου θα χυθούν στον Σηκουάνα, ο Σηκουάνας θα χυθεί

στον Ατλαντικό και, σίγουρα, τα θαλάσσια ρεύματα θα μεταφέρουν τις στάχτες του Ηλία Πετρόπουλου στη θάλασσα του Αιγαίου και τελικά στον Θερμαϊκό κόλπο.

Ο Πετρόπουλος ήταν ένας σεμνός, ευγενικός και απίστευτα εργατικός άνθρωπος. Αυτό μπορούν να το διαβεβαιώσουν όλοι όσοι είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν από κοντά, από τον Φαίδωνα, τον γιο της Μαίρης, ίσαμε τον Ηλία Παπαδημητρακόπουλο, τον πρώην μπατζανάκη του.

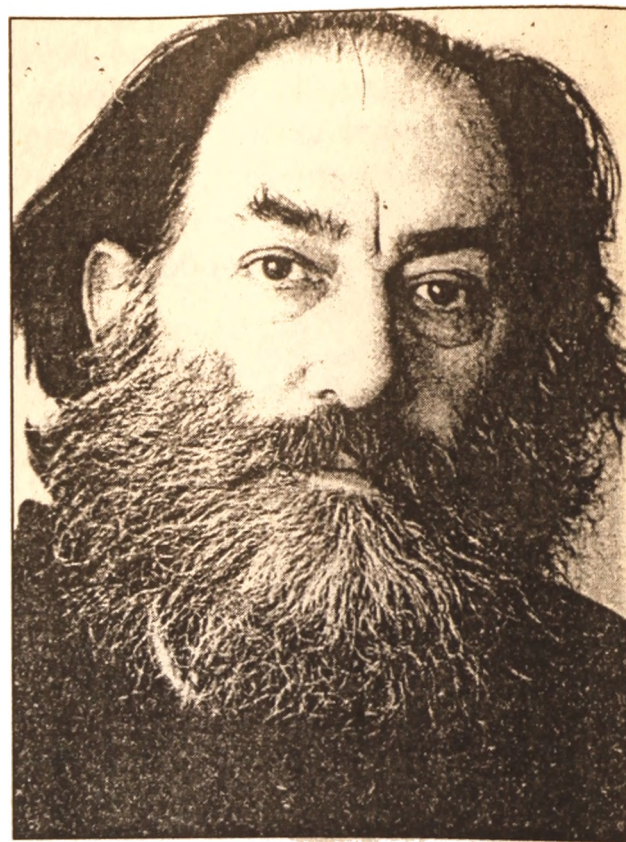
Τα περί λαογραφίας, ρεμπετολογίας, τουρκολογίας, λεξικογραφίας, γνωστά. Τα είπαν και θα τα λένε και άλλοι επί μακρόν. Στο μέλλον θα μιλήσουν για τα ποιήματά του, για τις φωτογραφίες του, για τα σκίτσα του και τα κολλάζ που είχε κάνει – ακόμη, για την μεγάλη κριτική του ικανότητα περί τα εικαστικά.

Όμως, ο σαν μικρό παιδί ευαίσθητος Πετρόπουλος, είχε και άλλα χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, ήταν πάντοτε καλοντυμένος. Γράφει σ' ένα ποίημά του:

Αγαπώ τον Μορανία για όσα έγραψε.

Μα, τον αγαπώ και γιατί πάντα φόραγε πολύ όμορφες γραβάτες.

Όσον καιρό βρισκόταν στο νοσοκομείο, στην Clinique Saint Hilaire, εκεί όπου άφησε την τελευταία του πνοή, στο σπίτι του της οδού Mouffetard σε μια καρέκλα του γραφείου του, είχε αφήσει ακουμπισμένο τον πίνακα που είχε φιλοτεχνήσει ο ζωγράφος Αλέξης

Βερούκας για το εξώφυλλο του *Κουραδοκόφτη* και πάνω σ' αυτόν τον πίνακα είχε κρεμάσει μια ωραιότατη μωβ γραβάτα.

Την αγαπημένη του πάλι γραβάτα, του φόρεσε η Μαίρη όταν ο Ηλίας όδευε προς το κρεματόριο του Père-Lachaise.

Είχε λόξα με την καθαριότητα και την τάξη, αυτός ο αναρχικός. Ο Φαίδων Κουκουλές μου έλεγε πώς ο Πετρόπουλος μάζευε και τα πολύ μικρά χαρτάκια τα οποία περισσεύαν όταν ψαλίδιζε αποκόμματα εφημερίδων και τα απόθετε στον κάλαθο των αχρήστων – ακόμη και στον κάλαθο επικρατούσε τάξη!

Όταν, στα τελευταία του, του είχαν βάλει καθετήρα, αρνήθηκε επιμόνως να τον πλησιάσουν νοσοκόμες, κι ουδέποτε χτύπησε το κουδούνι για να ζητήσει λίγο νερό, τότε με τον μεγάλο καύσωνα. Περίμενε πότε θα έρθει η Μαίρη.

Και αν κάποιος γιατρός τον ρωτούσε πώς είναι: «très, très bien» απαντούσε, ενώ υπέφερε από τρομερούς πόνους.

Μέχρι τα τελευταία του δεν έχασε τη διάθεσή του να σχολιάζει όλα όσα έβλεπε να προβάλλονται στην τηλεόραση.

Την παραμονή του θανάτου του, όταν δεν μπορούσε πια να μιλήσει καθώς πλησίαζε το τέλος, θυμάται ο Φαίδων, με πόσο μεγάλη λαχτάρα γούρλωνε τα μάτια παρακολουθώντας με ένταση ένα ντοκιμαντέρ που πρόβαλλε η γαλλική τηλεόραση για την Ελλάδα.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΕΤΣΕΤΙΔΗΣ

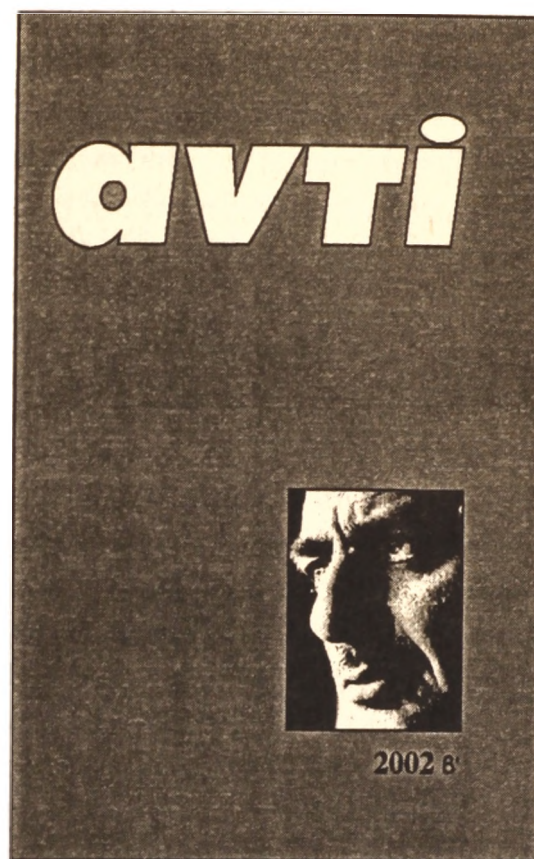
Οι τόμοι του ANTI ένας πολύτιμος σύμβουλος

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (2002)

Α' εξάμηνο 2002

Είναι έτοιμοι και
διατίθενται
δύο ακόμα τόμοι του
ANTI που
περιλαμβάνουν
τα τεύχη:
754 έως και 766
(τόμος ΝΣΤ),
767 έως και 778
(τόμος ΝΖ).

Β' εξάμηνο 2002

Στα γραφεία του περιοδικού
θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών.

- Το ANTI ήταν πάντοτε μια ζωντανή παρουσία.
- Το ANTI είναι και σήμερα μια ζωντανή παρουσία στην πολιτική και πολιτιστική μας ζωή.
- Το χρονικό της Ελλάδας στα τελευταία τριάντα χρόνια είναι αποτυπωμένο στις σελίδες του ANTI.
- Η σειρά των τόμων του ANTI είναι ένας πολύτιμος σύμβουλος για σας.

Οι τόμοι του ANTI διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού:
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα. Τηλ: 210-72.32.713 και 210-72.32.819,
fax: 210-72.26.107, e-mail: chrapou@otenet.gr

Ο πεζογράφος μπροστά στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα

του Δημήτρη Χατζή

Τό κείμενο μέ θέμα «Ο πεζογράφος μπροστά στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα», κλείνει ένα μικρό κύκλο τεσσάρων δημοσιεύσεων απομαγνητοφωνημένων όμιλιών του Δημήτρη Χατζή. Θά θυμίσω καί πάλι πώς οί πηγές αὐτῶν τῶν δημοσιεύσεων ἀναφέρθηκαν στό σημείωμα «Νέα δελτία για τον Δημήτρη Χατζή», στό τεύχος 745 τοῦ περιοδικοῦ, Παρασκευή 7 Σεπτεμβρίου 2001, σ. 48-50. Ἐς ὑπενθυμίσω πάλι καί τίς προηγούμενες σχετικές δημοσιεύσεις: 1) Κώστας Κουλουφάκος, Δημήτρης Χατζής, «Για τον Διονύσιο Σολωμό», Ομιλίες στον Φιλοτεχνικό Όμιλο Τρίπολης, 1978, τεύχος 759, Παρασκευή 22 Μαρτίου 2002, σ. 45-50 καί τεύχος 762, Παρασκευή 3 Μαΐου 2002, σ. 45-52, 2) Δημήτρης Χατζής, «Μαθήματα 3», Μαθήματα νεοελληνικής λογοτεχνίας από τον Δημήτρη Χατζή – τρίτη συνάντηση και συνομιλία (Μαθήματα 3) – στον Φιλοτεχνικό Όμιλο Τρίπολης, Φεβρουάριος 1979, τεύχος 778, Παρασκευή 27 Δεκεμβρίου 2002, σ. 52-63, 3) Δημήτρης Χατζής, «Μαθήματα 4», Μαθήματα νεοελληνικής λογοτεχνίας από τον Δημήτρη Χατζή – τέταρτη συνάντηση και συνομιλία (Μαθήματα 4) – στον Φιλοτεχνικό Όμιλο Τρίπολης, Φεβρουάριος 1979, τεύχος 795, Παρασκευή 5 Σεπτεμβρίου 2003, σ. 49-57.

Σχετικά μέ τήν προέλευση τῆς μεταγραφῆς πού δημοσιεύεται σήμερα ἀντιγράφω ἀπό τό σημείωμα πού προαναφέρθηκε: «1981, Δελτίο Πνευματικῆς Ἑστίας Νίκαιας ΠΕΝ: Τό Περιοδικό Ἐνημερωτικό Δελτίο τῆς Πνευματικῆς Ἑστίας Νίκαιας, ΠΕΝ Ἔτος ίδρύσεως 1958, γενάρης-φλεβάρης-μάρτης 81, ἀρ. τεύχους: 7, δοχ.: 1 (καί εὐχαριστῶ τόν Ἀλέξη Ζήρα γιά τήν φωτοτυπία) ἀναφέρει

(σελ. 9(;) / 10): ΑΦΙΕΡΩΜΑ “ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΜΗΝΑΣ” 14 ΓΕΝΑΡΗ-23 ΦΛΕΒΑΡΗ [1981], Τό τεῦχος αὐτό τοῦ Δελτίου μας εἶναι ἀφιερωμένο στόν “Πνευματικό Μῆνα” τῆς ΠΕΝ. [...], “Ἡ ἐλληνική πεζογραφία σήμερα” εἰσηγητής ὁ πεζογράφος ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ, Τόν “Πνευματικό Μῆνα” ἀνοίξε ὁ Δημήτρης Χατζής μέ τή διάλεξη “Ἡ ἐλληνική πεζογραφία σήμερα”. Ὅπως γίνεται καί γιά ὅλες τίς ἄλλες διαλέξεις καί συζητήσεις ἀναγκασόμαστε νά δημοσιεύουμε μερικά μόνο ἀποσπάσματα ἐξ αἰτίας τοῦ περιορισμένου χώρου πού διαθέτουμε. [...] Στό ἀρχεῖο τῆς Πνευματικῆς Ἑστίας Νίκαιας ἔχει διατηρηθεῖ ἡ ἡχογράφηση [διάρκειας περίπου 60:00] τῆς ὁμιλίας αὐτῆς τοῦ Δ.Χ. (ἔγινε τό Σάββατο 14 Φεβρουαρίου 1981) καί ἐπίσης ἡ ἡχογράφηση [διάρκειας περίπου 122:27] ἐκδήλωσης γιά τόν Δημήτρη Χατζή, πού ἔγινε στίς 28 Μαΐου 1982 μέ τήν συμβολή τοῦ Φίλιππου Δρακονταειδῆ καί τοῦ Μένη Κουμανταρέα».

* * *

Ἐς μοῦ ἐπιτραπεί νά ἐπωφεληθῶ ἀπό τήν φιλοξενία τοῦ περιοδικοῦ γιά νά σημειώσω πώς τά πολιτιστικά, διαφωτιστικά κείμενα τοῦ Δημήτρη Χατζή δέν ἔχουν εὐτυχῆσει νά φτάσουν ἐλεύθερα στούς φυσιολογικούς ἀποδέκτες τους, στούς ἀναγνώστες. Ἡ ἀπουσία αὐτή – ἃς μοῦ ἐπιτραπεί πάλι νά πῶ τήν γνώμη μου – εἶναι ἐπιζήμια καί γιά τήν μελέτη τοῦ ἔργου ἑνός συγγραφέα καί γιά τήν ἐλληνική αὐτογνωσία μας. ΝΓ

(Τήν ἐκδοτική ἐπιμέλεια τοῦ κειμένου ὅπως παρουσιάζεται ἐδῶ ἔκανε ἡ Λίλα Θεοδόση.)

[...] Εγώ –δεν εἶναι ἀνάγκη νά το ξαναπῶ, το εἶπα, το ἔγραψα, αὐτό λέω παντού καί πάντοτε– χαίρομαι πάρα πολύ ὅταν βρίσκομαι σε τέτοια κέντρα, εἴτε συνοικιακά εἴτε επαρχιακά, γιατί νομίζω πως ἀπ’ αὐτά μπορεί νά προέλθει μια πνευματική κίνηση πολύ υγιέστερη ἀπό τίς κουλτουριάρικες συζητήσεις καί τους κουλτουριάρικους καυγάδες, που εἶναι συνηθισμένα πράγματα μέσα στην «υψηλή» διανόηση. Εἶπε ὁ ἀγαπητός φίλος ὅτι δεν εἴμαστε θορυβῶδεις, εἴμαστε ἀθόρυβοι. Δεν εἶναι ἐντελῶς ἀλήθεια αὐτό. Ὅπου μπορούμε κάνουμε καί θόρυβο καί πρέπει νά κάνουμε καί θόρυβο σε ὅλες τίς ἐκδηλώσεις μας. Λοιπόν: νά καθίσω καί νά ἀρχίσουμε τήν δουλειά μας.

Τό θέμα, τό πρώτο θέμα αὐτῶν τῶν συνομιλιῶν μας, τῶν ὁμιλιῶν μας, τῶν συναντήσεων, τῆς ἀποψινῆς μας συνάντησης, ὅπως γράφεται εἰς τό πρόγραμμα, εἶναι ἡ ἐλληνική πεζογραφία σήμερα. Θα μπορούσα νά το χαρακτηρίσω, καλύτερα ἴσως, ὡς ἐξῆς: ὁ πεζογράφος μπροστά στη σημερινή ἐλληνική πραγματικότητα. Καί χωρίς καθόλου καθόλου προλόγους περνῶ ἀμέσως σε αὐτό τό θέμα.

Αρχίζοντας ὡστόσο, ἐγώ θεωρῶ ἀναγκαῖο νά πῶ πως ἡ πεζογραφία μας ὅλη, ὅσο καί ἀν περιέχει ἐδῶ καί κει κάποια ἔργα που θα μπορούσε κανένας ἀνάλογα με τίς προτιμήσεις καί με τα κριτήρια που ἔχει νά τα θεωρεῖ ἀξιόλογα, ἀπό τόν καιρό τῶν πρώτων ἡθογράφων καί ὡς τους μεταπολεμικούς

σημερινούς συγγραφείς της αμφισβήτησης και της άρνησης – δεν νομίζω λοιπόν ότι η πεζογραφία η δική μας, η ελληνική, η νεοελληνική μάς κληροδοτεί κάποια σπουδαία παράδοση, την παράδοση δηλαδή μιας τελειωμένης έκφρασης της Ελλάδας, ότι αυτή η πεζογραφία έχει αποτυπώσει τον εθνικό μας βίο. Δε νομίζω δηλαδή πως ο εθνικός βίος βρίσκεται αποτυπωμένος στο έργο των πρώτων ηθογράφων, στο έργο αργότερα των πεζογράφων της γενιάς που τη λέμε του 1930, στο έργο πιο ύστερα της λεγόμενης γενιάς της αντίστασης – ένας προσδιορισμός που χρονικά και στατιστικά μπορεί να είναι σωστός, αλλά λογοτεχνικά δε σημαίνει καμία τομή στη λογοτεχνία μας – ως το έργο των από κάθε άποψη αξιολογότερων μεταπολεμικών συγγραφέων μας.

Ακολουθώντας τη γενική ανεπάρκεια και ισχνότητα της πνευματικής μας ζωής, την όχι βέβαια ανεξάρτητη από τις ανώμαλες εσωτερικές μας, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, η πεζογραφία μας παρουσιάζει και αυτή τα χάσματα και τις ασυνέχειες μεγάλων μεταπτώσεων και μεταβολών. Χωρίς να τελειώνει και να προφταίνει να ολοκληρωθεί το έργο μιας γενιάς ή μιας περιόδου, το έργο μιας νεότερης κάθε φορά, εμπίπτοντας μέσα σε νέες καταστάσεις, φαίνεται πολλές φορές να αγνοεί εντελώς τις καταβολές της προηγούμενης περιόδου, της προηγούμενης γενιάς. Η αλληλουχία φαίνεται πολλές φορές να είναι σπασμένη, τα νήματά της να είναι κομμένα. Περισσότερο νομίζω μπορούμε να μιλούμε για στάδια διάφορα της πεζογραφίας μας, παρά για μια συνεχή και ενιαία παράδοσή της.

Και εάν, αγαπητοί φίλοι, η λογοτεχνία δεν είναι άθροισμα – δεν είναι άθροισμα – καλών ή σπουδαίων έργων, αλλά είναι με το σύνολό της ο πιστός δείκτης της πνευματικής στάθμης ενός λαού και είναι κύρια έκφραση της πνευματικής του ζωής και πορείας, ακριβώς η οργανική συνέχεια και αλληλουχία είναι το ουσιώδες γνώρισμα και κριτήριο κάθε εθνικής λογοτεχνίας.

Δεν ξέρω τι και ποιες αντιρρήσεις μπορεί να έχει κανένας σε αυτή τη γενική μου θεώρηση και αποτίμηση της πεζογραφικής μας παράδοσης. Εγώ νομίζω ότι δεν είναι πάρα πολύ μεγάλη. Κάποιος άλλος μπορεί να πει ότι είναι πολύ μεγάλη. Θα πρόσθετα μόνο μέσα σε παρένθεση – και θέλω αυτή την παρένθεση να την ξαναβάλω και εδώ μπροστά σας – πως τέτοιες γενικές θεωρήσεις, τέτοιες συνολικές ιστορικές συνδέσεις και επισκοπήσεις, εμένα μου φαίνεται να είναι κάπως παραμελημένες στις μέρες μας μέσα στις πολλές και επίμονες αναλύσεις μεμονωμένων έργων. Η ιστορία δηλαδή, στην εξέταση των Γραμμάτων μας, δε μου φαίνεται καθόλου να συνδυάζεται με την κριτική και τη θεωρία της λογοτεχνίας, σάμπως τα έργα να μπορούσαν να έρχονται από μόνα τους, από κάποιες παρθενογεννήσεις, ή σάμπως αισθητική ανάλυση ενός έργου και ιστορία όλων μαζί των άλλων έργων είναι πράγματα αντίθετα. Τέλος με την παρένθεση.

Μία σύντομη, δασκαλίστικη – ίσως σας κουράσει λίγο, ίσως μακρύνει λίγο η ομιλία μου, αλλά θέλω να την κάνω – μία σύντομη ματιά σε αυτή την πεζογραφική μας παράδοση δεν νομίζω, όσο κι αν είναι λίγο βαρετή, όσο κι αν μακρύνουμε, δε νομίζω ότι είναι εντελώς άχρηστη. Αν μάλιστα είναι και δάσκαλοι εδώ, εκπαιδευτικοί, που τώρα έχουν τα Νεοελληνικά

Αναγνώσματα στο Γυμνάσιο, ε, τότε είναι ακόμα πιο χρήσιμη.

Το πρώτο που έχουμε να δούμε κοιτάζοντας την πεζογραφική μας παράδοση είναι πως η πεζογραφία μας έχει μία πολύ πρόσφατη εμφάνιση, μία μικρή διαδρομή μέχρι σήμερα, όχι περισσότερο από εκατό χρόνια. Δηλαδή, σε σχέση με την εμφάνιση της ευρωπαϊκής διηγηματικής πεζογραφίας, η δική μας παρουσιάζεται με καθυστέρηση ενός περίπου αιώνα.

Ύστερα από τα πρώτα πενήντα χρόνια της απόλυτης ερημίας και στειρότητας που ακολουθούν την απελευθέρωση εξαιτίας της επικράτησης των αντιδραστικών φαναριωτικών δυνάμεων στη διάρκεια του επαναστατικού αγώνα, ξεκινώντας μαζί με τον δημοτικισμό γύρω στα 1880, μια μεγάλη σειρά πεζογράφων παίρνει επιτέλους για θέμα της την σύγχρονη ελληνική ζωή. Η σύγχρονη ελληνική ζωή της εποχής εκείνης είναι μια ζωή βουνίσια, αγροτική, θαλασσινή και ψαράδικη. Η Ελλάδα μέσα στα πενήντα χρόνια της απελευθέρωσης δεν έφυγε μακριά από εκείνο που είχε αφήσει η Τουρκιά, από εκείνο που είχε αφήσει η σκλαβιά, από εκείνο που είχε αφήσει ο Μεσαίωνας.

Αυτοί οι πεζογράφοι που είπα είναι οι πάντοτε ανεκτίμητοι ηθογράφοι μας, όπως τους λέμε. Πρόδρομό τους έχουν τον Βιζυηνό και τον Καλλιγά και τον Βικέλα¹, επικεφαλής τους είναι ένας σπουδαίος συγγραφέας, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης², και η μεγάλη τους αρετή σε όλη τη δημιουργία τους, αυτή την δημιουργία που μας κληροδότησαν, είναι πως όλοι τους βρίσκονται μέσα στα μέτρα της εθνικής ζωής και αυτήν αποδίνουν, χωρίς να την προδίνουν, χωρίς να υπολείπονται και χωρίς να πάνε πέρα από αυτήν. Βρίσκονται όλοι μέσα στα μέτρα της τοτινής ανάπτυξης της Ελλάδας, της κοινωνικής και της πνευματικής.

Αυτή η προσφορά των πρώτων διηγηματογράφων μας και πεζογράφων μας, των ηθογράφων, όπως τους λέμε, αντιμετωπίζεται σήμερα από δύο απόψεις, με δύο σκοπιές. Είναι μία αριστοκρατική άποψη, που τη θεωρεί ολόκληρη για πέταμα. Και είναι μία λαϊκιστική άποψη, η οποία την υπερεκτιμάει και νομίζει ότι ύστερα απ' αυτό δεν είχαμε να πούμε και δεν είπαμε τίποτα. Η σωστή κριτική τοποθέτησή της είναι πέρα από το ένα και πέρα απ' το άλλο. Η ηθογραφία δίνει, εκφράζει την ελληνική ζωή την τοτινή και σημαδεύει μία στροφή προς την εθνική ζωή που ως τα τότε δεν υπήρχε. Δεν πήγε ίσως η ηθογραφία πέρα από την εξωτερική εικόνα της ελληνικής πραγματικότητας. Αλλά – θα προσθέσουμε – όλος ο δημοτικισμός δεν πήγε πέρα από την τοτινή ελληνική πραγματικότητα και όλη η ελληνική πραγματικότητα δεν πήγε πέρα από τα δεδομένα εκείνης της εποχής.

Μία τρίτη άποψη, πέρα από την αριστοκρατική αντίληψη που την πετάει στα σκουπίδια αυτή την ηθογραφική παράδοση και πέρα από το λαϊκισμό που την υπερεκτιμάει, θέλει να βλέπει σε αυτήν την πεζογραφία μία έκφραση της «πραγματικής» Ελλάδας, στη «βαθύτερη», όπως μας λένε, «ουσία» της. Είναι, λένε, αυτή η Ελλάδα και οποιαδήποτε άλλη Ελλάδα δεν υπάρχει, είναι ψεύτικη.

Η τρίτη αυτή αντίληψη, μυστικιστική στο βάθος της, συνδέεται πολύ στενά με αυτό το κήρυγμα που ακούμε επίμονα τον τελευταίο καιρό και στο οποίο θα χρειαστεί να ξαναγυρί-

σουμε περί το τέλος της ομιλίας, το κήρυγμα της «επιστροφής στις πραγματικές μας ρίζες», στην «πραγματική ζωή του Έλληνα», να φύγουμε από την «καταστροφή» της προόδου και της ανάπτυξης. Αυτή και μόνον αυτή που περιγράφουν οι ηθογράφοι μας, η ελληνική ζωή, αυτή είναι η Ελλάδα. Κάθε άλλο είναι χαλασμός.

Μία τέτοια αντίληψη ήταν φυσικό να μας δώσει πολύ χαλασμένη την εικόνα και των άλλων πεζογράφων και κυριότατα του σπουδαιότερου απ' όλους, του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Από τις μυστικές αυτές εξηγήσεις – τις μυστικιστικές αυτές εξηγήσεις πολύ δύσκολα πια μπορούμε να δούμε το αληθινό πρόσωπο της αγνής και ωραίας του ποίησης, που είναι η αξία του. Ο Παπαδιαμάντης δεν περιγράφει απέξω κοιτώντας τίποτα απολύτως. Όχι. Ο Παπαδιαμάντης ζει από μέσα τη ζωή που περιγράφει και ανήκει ο ίδιος σε αυτήν. Ο κόσμος του είναι ο μαγικός κόσμος της ψαράδικης, της θαλασσινής, της νησιώτικης ζωής και της θρησκευτικής ζωής, εάν θέλετε, αλλά ο κόσμος αυτός για τον Παπαδιαμάντη είναι απόλυτα πραγματικός – δεν είναι μαγικός κόσμος. Δεν είναι καθόλου μυστικός κόσμος και έτσι ο Παπαδιαμάντης δεν είναι καθόλου μυστικός ή μυστικιστής συγγραφέας, αλλά είναι ένας συγγραφέας πραγματιστής, ένας ρεαλιστής συγγραφέας.

Αν κάποιος έχει αντίρρηση, τελειώνοντας μπορούμε να συζητήσουμε κατιτίς απάνω σε αυτά για τον Παπαδιαμάντη ειδικά.

Όμως δυο λόγια ακόμα για τους ηθογράφους αυτούς. Φίλοι μου καθηγητές μου λένε πως τα παιδιά των μεγαλύτερων τάξεων στο γυμνάσιο μένουν κάπως ασυγκίνητα από την ανάγνωση των διηγημάτων των ηθογράφων αυτών, δε νιώθουν πια την θεματική τους, δε συγκινούνται τα παιδιά από τα δράματα της φτώχειας και της ταπεινής ζωής που περιγράφουν αυτοί, και τα παιδιά χορτασμένα ή απλώς κακομαθημένα μέσα στη σημερινή μας κοινωνία μένουν αδιάφορα, τους είναι βαρετό να τα διαβάζουν.

Θα έλεγε η ταπεινότη μου πως αλήθεια εκείνη η θεματική ξεπεράστηκε μέσα στις σημερινές συνθήκες. Δεν υπάρχουν παιδάκια που πηγαίνουν στο μπακάλη με το σπασμένο μπουκάλι να τους βάλει λίγο λαδάκι. Παίρνουμε τους ντενεκέδες με το λάδι, έχουμε άλλα πράγματα, έχουμε νάιλον, έχουμε πλαστικά, έχουμε άλλα πράγματα, τα παιδιά δεν καταλαβαίνουν αυτό το πράμα. Ναι, η θεματική ξεπεράστηκε. Αλλά μέσα από τις τόσες και τόσες αναλύσεις που γίνονται στο σχολείο και που προτείνονται, εγώ νομίζω πως οι δάσκαλοί μας πρέπει να βοηθηθούν και να βοηθήσουν αυτοί τα παιδιά, πέρα από την ξεπερασμένη θεματική, να δουν αυτά τα έργα των ηθογράφων, όχι σαν μουσειακά μνημεία, όχι σαν ντοκουμέντα μιας εποχής, μα να τα συλλάβουν στην ποιητική τους αξία. Και έτσι δεν ήταν καθόλου τυχαίο που είπα δυο λόγια για τον Παπαδιαμάντη. Πάμε παρακάτω.

Μικρασιατική καταστροφή. Η Μικρασιατική καταστροφή, όσο και αν το μασάμε από δω, το μασάμε από κει, δε θέλουμε να το πούμε –δε ξέρω γιατί δε θέλουμε να το πούμε– είναι το μεγάλο γεγονός της νεότερης ιστορίας μας, εθνικά, κοινωνικά, πολιτικά και ιδεολογικά. Είναι περιττό σε μια ομιλία στη σημερινή να πω γιατί είναι το μεγάλο γεγονός. Σε μια άλ-

λη ομιλία, αν όλα μας εδώ στη Νίκαια πάνε καλά, μπορούμε να μιλήσουμε για την σημασία αυτού του γεγονότος και ειδικά για την ιδεολογική του σημασία.

Ιδεολογικά, διότι η ιδεολογία που είχε θρέψει γενεές ολόκληρες Ελλήνων, μετά την απελευθέρωση της χώρας, καταρρέει ολόκληρη τη μέρα εκείνη που η Σμύρνη καιγότανε. Δεν είναι μόνο ότι έρχονται εδώ ενάμισι εκατομμύριο πρόσφυγες, άνθρωποι με ανώτερη κουλτούρα από αυτή που βρήκαν να έχουν οι Έλληνες, άνθρωποι με ανώτερη παιδεία απ' αυτούς. Δεν είναι μόνον ότι ο καπιταλισμός αρχίζει να αναπτύσσει τις δυνάμεις του για ένα μεγαλύτερο και ευρύτερο... για μια μεγαλύτερη και ευρύτερη αγορά. Είναι ότι οι συνθήκες όλες, ο προσανατολισμός αυτής της χώρας από τη στιγμή εκείνη αλλάζει. Δε μπορεί να μην αλλάξει. Η παραδομένη ζωή, η φτωχική και στερημένη ζωή δεν είναι πια δυνατή. Όλα αλλάζουν και μαζί αλλάζει και η λογοτεχνία.

Στην ποίηση έχουμε αυτό το θαυμάσιο πράμα της επαναστατικής έκρηξης που το ονομάζουμε Νέα Ποίηση. Και είναι έκρηξη επαναστατική όχι διότι περιέχει επαναστατικές ιδέες ή επαναστατικά κηρύγματα, αλλά διότι αυτή η ίδια η Νέα Ποίηση είναι επανάσταση σαν απάρνηση και απόρριψη της παραδομένης αστικής κοσμοθεωρίας, κοσμοαντίληψης, ιδεολογίας, ηθικής και της τεχνικής επίσης, επανάσταση που πίσω απ' αυτήν, πίσω από την εκφραστική της εγκατάλειψη των μορφών του δημοτικισμού, βρίσκεται η εγκατάλειψη και της ιδεολογίας του αστισμού.

Ο Καβάφης είναι ο μεγάλος πρωτουργός και δάσκαλος της επανάστασης αυτής³. Ύστερα έρχονται οι άλλοι, ο Ρίτσος, ο Σεφέρης, ο Ελύτης και λοιπά⁴. Άλλοι, σπουδαίοι συνάδελφοι –που τολμώ να λέω κι εγώ τον εαυτό μου συνάδελφό τους– θα μιλήσουν εδώ γι' αυτή την ποίηση. Εγώ περιορίζομαι και συνεχίζω για την πεζογραφία.

Η ανανέωση στην πεζογραφία γίνεται με τη γενιά του 1930, όπως τη λέμε. Η γενιά αυτή είναι μία μορφωμένη, γλωσσομαθής, με πολλούς ταλαντούχους συγγραφείς και ξεκινάει ακμαία και γενναία με έναν γνήσιο ρεαλισμό. Μόνο τα ονόματά τους είναι ένας μακρύς κατάλογος που σας είναι... από ονόματα που είναι τώρα γνωστά: Μυριβήλης, Βενέζης, Καραγάτσης, Καστανάκης, Θεοτοκάς, Πολίτης, Τερζάκης, Πρεβελάκης⁵, όλοι αυτοί μαζί, ταυτόχρονα ξεκινώντας, γύρω στα '30 –γι' αυτό τους λέμε γενιά του '30– δημιουργούν και καθιερώνουν την νέα αυτή ελληνική πεζογραφία.

Μαζί τους ξεκινάνε για πρώτη φορά αναρχικοί, επαναστατημένοι, όπως ο Βουτυράς, ο Λουντέμης, ο Κορνάρος⁶. Μαζί τους είναι καθαρά κοινωνικοί επαναστάτες κομμουνιστές, όπως ο Πέτρος Πικρός, ο Νίκος Κατηφόρης ή ο Κώστας Παρορίτης⁷. Μαζί τους τέλος είναι αρκετές γυναίκες που βάζουν το γυναικείο πρόβλημα, όπως η Γαλάτεια Καζαντζάκη, η Έλλη Αλεξίου, η Λιλίκα Νάκου, η Τατιάνα Σταύρου, η Κατίνα Παπά και ένας μακρύς ακόμα κατάλογος από τέτοιες γυναίκες αξιοτίμητες και γενναίες⁸.

Αυτή η πολύφωνη πεζογραφία παίρνει από πολλές μεριές την ελληνική πραγματικότητα, ενώ ταυτόχρονα σημαδεύει αυτή τη μικρή νεοελληνική αναγέννηση που γίνεται ανάμεσα στα 1930-1936, όσο που την σταματάει, την πνίγει η δικτατορία του Μεταξά.

Ναι, είναι μια μικρή ανανέωση, μια μικρή αναγέννηση. Αλλά το κύριο βάρος αυτής της ανανέωσης, παρά την ύπαρξη, και άλλων, αριστερών, όπως είπα, κομμουνιστών, αναρχικών συγγραφέων, το κύριο βάρος πέφτει στις πλάτες των νέων αστών πεζογράφων. Είναι, όπως το είπα ήδη, μία γενιά προικισμένων, άξιων πεζογράφων. Ξεκινούν με μεγάλα εφόδια, που ποτέ ως τα τότε δεν τα είχαν οι έλληνες συγγραφείς, να πιάσουν και να αποδώσουν την ελληνική πραγματικότητα. Προχωρούν ο Μυριβήλης, ο Βενέζης, ο Καραγάτσης, ο Θεοτοκάς. Μεταφέρουν τα ευρωπαϊκά ρεύματα. Δημιουργούν το ελληνικό μυθιστόρημα που δεν είχε ως τότε υπάρξει παρά μονάχα μ' έναν πρόδρομό του, τον πάντοτε αξιολύπηστο Γρηγόριο Ξενόπουλο⁹.

Ταυτόχρονα προσπαθούν και τα καταφέρνουν να απαλλάξουν τη γλώσσα από τα ποιητικά στοιχεία που ήταν φυσικό να έχουν οι πρώτοι, οι ηθογράφοι, και δημιουργούν τη γλώσσα της πεζογραφίας. Έτσι προχωρούν θαυμάσια.

Και τότε –ω! τότε, όπως λέει ο ποιητής– μόλις αγγίζουν, μόλις αντικρίζουν την ελληνική πραγματικότητα, υποχωρούν έντρομοι. Από τον ρεαλισμό ξεπέφτουν στις γλυκερές ποιητικότητες του γαλανού Αιγαίου και στις ειδυλλιακότητες της ελληνικής ευτυχίας, της ελληνικής μοναδικότητας. Και εκεί, εις το γαλανόν Αιγαίον βουλιάζουν όλοι μαζί ανεξαιρέτως, χωρίς να αποδώσουν την Ελλάδα, χωρίς να αφήσουν έργα που να είναι κτήμα εσαεί για τη λογοτεχνία, για την παράδοση, για την παιδεία μας.

Είναι, όπως την είπα άλλη μια φορά σε μια άλλη αίθουσα, μία αναιμική γενιά, μία χτικιασμένη γενιά, όπως χτικιασμένη και αναιμική είναι ολόκληρη η ελληνική αστική προοδευτικότητα. Η ελληνική της ιδεολογία είναι ένας επαρχιωτικός ελληνοκεντρισμός, που άμα κάτσουμε κάτω και τον κουβεντιάζουμε, δε θα τη γλιτώσει.

Από κει και πέρα τα πράγματα εξελίχθηκαν, και στην πεζογραφία, όπως και σε όλη τη νεοελληνική ζωή, με δραματική ραγδικότητα: ο πόλεμος, η κατοχή, η αντίσταση, ο εμφύλιος πόλεμος, η μεγάλη συμφορά, η μεγάλη αναταραχή. Στην πεζογραφία, μία νέα εντελώς γενεά, μέσα σε μία πολυφωνία, που αρχίζει από τις πιο ακραίες αναζητήσεις του μοντερνισμού, δηλαδή από τα σύγχρονα ρεύματα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, που πιάνει τα γεγονότα της αντίστασης και της κατοχής και φτάνει ως τις επιβιώσεις της παλιάς ηθογραφίας, κατόρθωσε να εκφράσει την αβεβαιότητα και την ταραχή της εποχής. Η πεζογραφία μας αυτή, από το 1945 και ως τα χρόνια της διχτατορίας, με πολλούς, πάρα πολλούς αξιόλογους συγγραφείς, και την πεζογραφία κατόρθωσε να ανανεώσει και από την Ελλάδα του Μεσοπολέμου να δώσει κάποιες εικόνες πιστές και δραματικές και συνεχίζει και σήμερα το δρόμο της, όχι χωρίς επιτυχία.

Αυτή περίπου και πολύ χοντρικά βέβαια –μπορούσαμε ολόκληρα βράδια να περνάμε εδώ αναζητώντας και ανασκοπώ-

ντας ολόκληρη την παράδοσή μας– έτσι, χοντρικά βέβαια, είναι η μικρή ιστορία της πεζογραφίας μας. Έδωσε αρκετά αξιόλογα πράγματα. Μείναμε ωστόσο μακριά από μία ολοκληρωμένη πεζογραφική παράδοση που να έχει αποτυπώσει τον εθνικό βίο της εκατονταετίας αυτής. Αυτό είναι το δικό μου το πόρισμα από την γνώση μου αυτής της πεζογραφικής μας παράδοσης.

Εάν θέλετε, το συζητάμε. Εάν θέλετε, ξαναμαζευόμαστε κι άλλο βράδυ, μες στο Φλεβάρη, Μάρτη και τα ξαναλέμε απάνω σε αυτά τα θέματα, διότι αυτό ήταν μία παρέκβαση, δεν ήταν ακριβώς η σημερινή μας ομιλία.

Ύστερα από την σύντομη αυτή επισκόπηση που είχα την τιμή να κάνω εδώ, το ερώτημα έρχεται από μόνο του: αυτή η παράδοση –που εγώ την είπα μισή και ανολοκλήρωτη και καθένας μπορεί να έχει διαφορετική γνώμη– μπορεί αυτή σήμερα η παράδοση –και σε τι– να είναι ο οδηγός μας, να είναι το στήριγμα, να είναι ο ανοιγμένος δρόμος, να είναι έστω βοηθός μας στην εκπλήρωση του έργου μας στην πεζογραφική

απόδοση της σημερινής πραγματικότητας; Μπορεί;

Πριν απαντήσω θα πω πως, εγώ τουλάχιστον, δε θα μπορούσα να ξεχωρίσω ποτέ κανένα θέμα ή ζήτημα της ελληνικής κοινωνικής, πολιτικής και συνεπώς και πνευματικής ζωής και συνεπώς και αυτά τα προβλήματα της σημερινής πεζογραφίας που θέλουμε εδώ να τα μιλήσουμε απόψε – δε θα μπορούσα, λέω, να τα ξεχωρίσω από την γενικότερη παγκόσμια συγκυρία. Όποιες κι αν είναι οι ιδιομορφίες μας –και κάθε λαός έχει τις δικές του ιδιομορφίες– δεν πίστεψα ποτέ σε καμιά, κανενός είδους ελληνική ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα, τέτοια που να βρίσκεται όξω από την γενική ιστορική νομοτέλεια. Ό,τι καλό έχουμε ανήκει στη γενική πρόοδο και ανάπτυξη του κόσμου, δηλαδή της Ευρώπης, που είμαστε και εμείς τμήμα της. Δεν είμαστε και δεν υπήρξαμε ποτέ –όσο και αν μας κοπανάνε το κεφάλι με

αυτό– ποτέ κανενός είδους νησί Ροβινσώνων ούτε κανέναν υπέρκοσμο αθανάτων. Και ό,τι ατελές και πλημμελές και ανολοκλήρωτο έχουμε ανήκει και αυτό στην καθυστέρησή μας, με μέτρο της πάντοτε τη γενική πρόοδο και ανάπτυξη των άλλων λαών. Ξαναλέω πως η γενική νομοτέλεια έχει και για μας την απόλυτη ισχύ του καθοριστικού παράγοντα, τη σημασία ενός άξονα σταθερού, γύρω από τον οποίον θα περιστραφούν και τα δικά μας ζητήματα, με τη μορφή και την ιδιομορφία που θα πάρουν σε μας και με τις λύσεις που θα ζητήσουμε εμείς και θα μπορέσουμε ίσως να δώσουμε εμείς. Τα ίδια όμως προβλήματα.

Θα πω λοιπόν πως η κρίση της πεζογραφίας σήμερα στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι γενική. Και περιορίζω αυτή την κρίση στις αναπτυσσόμενες χώρες, ακριβώς γιατί νομίζω πως στις χώρες που δε μπήκαν ακόμα ή δε μπήκαν ολοκληρωτικά στο μηχανισμό του καπιταλισμού, της τεχνικής ανάπτυξης

**Η κοινωνία της κατανάλωσης,
μας βρήκε απροετοίμαστους. Οι
ρίζες μας ήταν σπασμένες. Η
παράδοσή μας ήταν
παραμελημένη και
παραποιημένη, ο εθνικός μας
πολιτισμός δεν είχε
δημιουργήσει σταθερές
αφετηρίες για παραπέρα
ανάπτυξη. Έτσι ήρθε σε μας η
καταναλωτική κοινωνία.**

και της ομοιομορφίας της, στο σύστημα της κατανάλωσης και της ισοπεδωτικής δύναμης που έχει αυτό το σύστημα, στις χώρες αυτές υπάρχει ακόμα ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο περιθώριο κάποιας τοπικής, εθνογραφικής, ηθογραφικής περιγραφής και απεικόνισης, που η ανάγνωσή της έχει την αξία και κάποτε τη γοητεία ενός μακρινού και εξωτικού αναγνώσματος. Εδώ θα ήθελα να βάλω τα έργα κάποιων σπουδαίων σημερινών συγγραφέων, όπως είναι ο Τούρκος Γιασάρ Κεμάλ ή, στην άλλη άκρη του κόσμου, την Κολομβία, ο Γκάρθια Μαρκές¹⁰, έργα μέσα στα οποία: Κάποια άτομα **ολόκληρα** –την υπογραμμίζω τη λέξη «ολόκληρα» διότι αυτή ακριβώς θα μας χρειαστεί παρακάτω– μπορούν ακόμα να ζουν την προσωπική τους ζωή μέσα σε έναν κόσμο δοσμένο ή ενάντια σε αυτόν τον κόσμο. Και εδώ επίσης θα ήθελα να βάλω κάποια έργα της σημερινής αμερικάνικης πεζογραφίας, διηγήματα του Φόκνερ, παλιότερα του Τρούμαν Καπότε ή του Ίρβιν Στόουν τώρα ή ολόκληρη την λογοτεχνία των μπίτνικ¹¹, όπου επίσης κάποια άτομα, εκτός νόμου, έξω δηλαδή απ' τον δοσμένο κοινωνικό νόμο και έξω από τον παραδομένο ηθικό νόμο, μπορούν να εκφράζουν, ακόμα και με αποκρουστικό τρόπο, την παραφορά και παραφροσύνη τους ενάντια στον ισοπεδωτικό μηχανιστικό κόσμο της εξουθένωσης και της εκμηδένισης του ατόμου που βρίσκονται οι αναπτυγμένες χώρες.

Αλλά, αγαπητοί φίλοι, αν μπορούσα να εκτιμώ κι αν μπορούμε ν' αγαπάμε αυτά τα έργα, το ανθρώπινο άτομο δεν βρίσκεται –δε μπορεί να βρίσκεται– στους χώρους που είναι το περιθώριο και το άτομο από το περιθώριο καθόλου δε μπορεί να ανταποκρίνεται στον κορμό της κοινωνίας ούτε να εκφράζει αυτό τα μεγάλα ισοπεδωμένα σύνολά της ούτε να αποτελεί κάποια έξοδο, διέξοδο ή λύση γι' αυτά.

Απλώς κάποτε το άτομο από το περιθώριο μπορεί να ενσαρκώνει μία αόριστη νοσταλγία και των άλλων στρωμάτων των κοινωνικών, ανέφικτη μέσα στα δεσμά τους, που δεν είναι δεσμά που τους τα επέβαλε κάποια κρατική ή άλλη βία, μα είναι η ίδια τους η ζωή πια μέσα σε αυτή την κοινωνία – αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. Δεν τους τα επέβαλε κάποιος αυτά τα δεσμά. Μονάχοι τους, περπατώντας μέσα σε αυτή την κοινωνία της κατανάλωσης και μέσα σε αυτή την κοινωνία της αφθονίας –που δεν είναι αφθονίας για όλους βέβαια– αυτοί μονάχοι τους δέχτηκαν και έβαλαν στο λαιμό τους αυτά τα δεσμά.

Αυτού κινείται και η άλλη ευρωπαϊκή και αμερικάνικη λογοτεχνία, από την πεζογραφία ως το θέατρο, και ο δρόμος της πεζογραφίας από τον πόλεμο και ύστερα, περισσότερο από τριάντα-σαράντα χρόνια τώρα, ήταν ακριβώς αυτό: το μέχρις ανυπαρξίας εξουθενωμένο άτομο μέσα σε μία κοινωνία εξωτερικά σιδερένια, εσωτερικά σπασμένη. Να το ξαναπώ: το θέμα της αμερικάνικης και ευρωπαϊκής λογοτεχνίας μέσα στα τριάντα-σαράντα τελευταία χρόνια ήτανε το μέχρις ανυπαρξίας εξουθενωμένο άτομο μέσα σε μία κοινωνία που είναι εξωτερικά σιδερένια –δεν έχεις πού να πας– και εσωτερικά είναι σπασμένη – δεν είναι καν κοινωνία.

Θα πω λοιπόν πως η μεγάλη, η πολύ μεγάλη πεζογραφία του 19ου αιώνα είναι ακριβώς η σύγκρουση κάποιου δοσμένου και συγκεκριμένου και υπαρκτού ανθρώπινου ατόμου

μέσα σε μία κοινωνία δοσμένη. Και πως μέσα απ' αυτήν τη συγκεκριμένη σύγκρουση ανεβαίνει η υπέροχη ανθρώπινη γενίκευση της πεζογραφίας αυτής. Η θαυμαστή αυτή πεζογραφία του 19ου αιώνα –Άγγλοι, Γάλλοι, Σκανδιναβοί, κάποιοι Γερμανοί, λιγότεροι, και η μεγάλη ρωσική λογοτεχνία των Ντοστογιέβσκηδων και των Τολστόιδων– όλη αυτή η λογοτεχνία αποτελεί –η πεζογραφία– αποτελεί μέρος ενός πολύ μεγάλου πολιτισμού, του πολιτισμού των αστών, που αρχίζοντας από την Αναγέννηση φτάνει στον 19ο αιώνα στην κορύφωσή του και στην τέχνη και στην λογοτεχνία, αλλά και σαν κοσμοαντίληψη και κοσμοθεωρία, σαν ηθική του ατόμου, αλλά επίσης και σαν ιδεολογία της ελευθερίας του ατόμου-πολίτη μέσα στη δημοκρατούμενη κοινωνία του.

Αρχίζοντας, όπως πάντα, με τη ζωγραφική, από τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας η τέχνη αρνήθηκε, υπονόμωσε και αποσύνθεσε την παράδοση αυτού του πολιτισμού με μία νέα οπτική γωνία του κόσμου και με αποκορύφωμα την ανεικονική τέχνη, την αφηρημένη ζωγραφική. Ακολουθώντας την η λογοτεχνία πρόσφερε αργότερα και αυτή τη δική της συμβολή στην απάρνηση της μεγάλης [...] [σύντομη διακοπή της ηχογράφησης] [...] την αστική ιδεολογία και τον αστικό πολιτισμό. Και πίσω απ' αυτήν την απάρνηση, σύμφωνα με τις δικές μου κοινωνικές και πολιτικές ιδέες, βρίσκεται η αδυναμία της αστικής κοινωνίας να είναι ακόμα το όχημα που θα οδηγούσε την ανθρωπότητα στους νέους της δρόμους. Ολόκληρη λοιπόν αυτή η τέχνη, που αρχίζει εις τις αρχές του 20ού αιώνα με την άρνηση και την απιστία στις παλιές μορφές, είναι τέχνη υπονομευτική, τέχνη προδρομική, τέχνη πρωτοποριακή για έναν καινούργιο κόσμο.

Ο αντίκτυπος αυτής της αμφισβήτησης, της άρνησης και της απάρνησης, έφτανε και σε μας, και στην ποίηση και στην πεζογραφία. Πόσο τα έργα της αμφισβήτησης, που από το 1950 ακόμα άρχισε να εμφανίζεται και σε μας, ανταποκρίνονταν τότε σε μια πραγματική ελληνική προβληματική, δεν είναι τώρα, αυτή τη στιγμή, σ' αυτή την ομιλία μας το σημαντικό. Το σημαντικό είναι πως οριοθετούσαν οριστικά και αμετάκλητα και σε μας το τέλος της παράδοσης, και στην ποίηση και στην πεζογραφία, και αποτελούσαν έτσι ή αλλιώς μία πρωτοπορία από το 1950 και ύστερα. Δε θα παρέλεια όμως εδώ –πάντα στις αναδρομές μου τις δασκαλίστικες δυστυχώς– να αναφέρω τιμητικά έναν Γιάννη Σκαρίμπα¹², που εκεί στη Χαλκίδα, πολύ πριν υπάρξει το νουβό ρομάν εις τη Γαλλία ή οποιοδήποτε άλλο, αυτός είχε στήσει τους παραμορφωτικούς του καθρέφτες και έβλεπε τον κόσμο να καταρρέει.

Από τότε και ύστερα, η ελληνική κοινωνία βυθίζεται όλο και περισσότερο, όπως νομίζω, όπως επίμονα λέω, σε μία βαθύτατη εσωτερική κρίση. Ποια είναι η κρίση αυτή της δικής μας κοινωνίας. Είναι ότι: ο παλιός της κόσμος απέρχεται χωρίς να έχει ακόμα δημιουργηθεί ένας καινούργιος. Με κατηγορούν κάποτε οι φίλοι –και όχι άδικα, το ομολογώ– ότι όλο αυτό λέω και ξαναλέω. Δεν ξέρω να πω άλλο, αγαπητοί φίλοι. Λέω δηλαδή ότι οι παλιές δομές της ελληνικής κοινωνίας έχουν σπάσει, πως όλες οι ιεραρχίες της έχουν ανατραπεί, πως είμαστε ξεριζωμένοι μέσα στον ίδιο τον τόπο μας, πως τριάντισι εκατομμύρια είναι οι έλληνες πρόσφυγες στο μεγάλο της απάνθρωπης πόλης που λέγεται Αθήνα, όπου μα-

ζεύτηκαν όχι διά να ζήσουν, αλλά για να βγάλουν το ψωμί τους. Η πλήμμυρα της κατανάλωσης μας βρήκε εμάς απροετοίμαστους και μας παράσυρε. Οι ρίζες μας ήταν από πολύ γρηγορότερα σπασμένες και δεν είχαμε με τι να αντισταθούμε, από πού να κρατηθούμε. Τα άτομα μέσα σε μία τέτοια συνεχή κρίση, σκορπίζονται και εξουθενώνονται, χάνουν τη μορφή τους, που, αν μιλάμε για την λογοτεχνία, είναι απαραίτητο για να σταθεί ένα έργο της πεζογραφίας. Η εσωτερική μετανάστευση στη δική μας τη χώρα επήρε τεράστιες διαστάσεις. Οι άνθρωποι άλλαξαν τόπο, άλλαξαν επάγγελμα, άλλαξαν κατάσταση και τρόπο ζωής, χωρίς να έχουν κατασταλάξει ακόμα. Όλοι μας –και σκεφτείτε ο καθένας τον εαυτό του ή το γείτονα ή τον αδελφό του– είμαστε ακόμα μετέωροι, είμαστε προσωρινά τοποθετημένοι εκεί που βρισκόμαστε, είμαστε ταξικά, κοινωνικά απροσδιόριστοι. Η Ελλάδα ολόκληρη, λέω εγώ, βρίσκεται σε μία μετάβαση, σε μία καμπή, μια μετάβαση και μία καμπή που συνεχίζεται χρόνια. Και μέσα σε αυτήν τη μετάβαση και την καμπή τα άτομα, χωρίς στήριγμα από την παλιά τους ζωή που χάνεται και χωρίς στήριγμα από την καινούργια ζωή που δεν υπάρχει, χάνονται, συντρίβονται, αλλοτριώνονται, αποξενώνονται από τους άλλους.

Και πριν από τον πόλεμο εμείς είχαμε πάψει να είμαστε χωριάτες, χωρίς να έχουμε γίνει ακόμα αστοί. Η αναταραχή του πολέμου, οι αλλαγές των κοινωνικών, οικονομικών συνθηκών έσπασαν όλες τις παλιές κοινωνικές δομές, χωρίς να δημιουργηθούν φυσιολογικά, οργανικά, οι καινούργιες. Η κοινωνία της κατανάλωσης, είπα γρηγορότερα, μας βρήκε απροετοίμαστους. Οι ρίζες μας ήταν σπασμένες. Η παράδοσή μας ήταν παραμελημένη και παραποιημένη, ο εθνικός μας πολιτισμός δεν είχε δημιουργήσει σταθερές αφετηρίες για παραπέρα ανάπτυξη. Έτσι ήρθε σε μας η καταναλωτική κοινωνία.

Σε αυτό το μεταξύ, στις αναπτυγμένες χώρες, νομίζω –και δεν είμαι μόνος που το νομίζω– ο σιδερένιος μηχανισμός της παραγωγής αποστερεί όλο και μεγαλύτερες μάζες από τη χαρά της δημιουργικής εργασίας. Είναι η αλλοτρίωση. Ο σιδερένιος μηχανισμός της κατανάλωσης αποστερεί όλο και μεγαλύτερες μάζες από τις ατομικές προτιμήσεις και δυνατότητες. Είναι η ισοπέδωση. Ο σιδερένιος γραφειοκρατικός μηχανισμός του κράτους στερεί από τα άτομα την ενεργητική έφεση του πολίτη. Είναι η απάθεια και η αδιαφορία που έχουμε γύρω μας. Ο κορεσμός της αστικής ιδεολογίας, της κοσμοθεωρίας και της ηθικής στερεί επίσης τα άτομα από την πατροπαράδοτη ηθική τους, την συναισθηματική και ιδεολογική ασφάλεια που, και αν δεν την είχαν, τουλάχιστον πίστευαν πως υπάρχουν για τους άλλους. Έτσι, έρχεται και η πτώση των αξιών και μαζί τους των θεσμών και των ιεραρχιών. Και είναι μαζί με αυτά και το τέλος των οραματισμών.

Και έτσι, η δεκαετία του '70-'80 επέρασε διαψεύδοντας, αν

όχι τις ελπίδες, τουλάχιστο τον εφησυχασμό μεγάλων μαζών πως η κοινωνία της κατανάλωσης θα τους οδηγούσε μέσα από την αφθονία και την ευημερία σε μία νέα ποιότητα ζωής. Ήταν η μεγάλη διάψευση. Η δεκαετία αυτή, σφραγισμένη από το μεγάλο στην έντασή του και ακόμη μεγαλύτερο για την αποτυχία του γαλλικό '68, διέψευσε επίσης και τις ελπίδες πως η αμφισβήτηση και η άρνηση μπορούσαν από μόνες τους να οδηγήσουν στην έξοδο, τη διέξοδο, τη λύση.

Δύο διαψεύσεις. Η μία διάψευση πως η κοινωνία της κατανάλωσης θα μας οδηγούσε σε μία ποιότητα ζωής, η άλλη διάψευση πως η αναρχία και η αμφισβήτηση μπορούσαν να είναι η διέξοδος απ' αυτό.

Τώρα, στις αρχές του 1980 που βρισκόμαστε¹³, ποιο μπορεί να είναι το έργο του πεζογράφου; Θ' απαντήσω, έντιμα και σωστά απέναντί σας: δεν ξέρω. Δεν ξέρω! Ξέρω ωστόσο πως το έργο του πεζογράφου ορίζεται από κάποια αρνητικά ορόσημα εντελώς καθαρά και εντελώς ανυπέρβλητα. Ποια είναι αυτά;

Από τη μία μεριά, δεν γίνεται με κανένα τρόπο να ξαναγυρίσουμε πίσω. Δεν γίνεται με κανένα τρόπο να πάμε πίσω στην παράδοση. Μπορούμε να πάρουμε απ' την παράδοση, όχι να πάμε πίσω. Να συνεχίζω σήμερα με κάποια ή με πολλή εξυπνάδα και δεξιοτεχνία εκείνη τη ζωγραφική ή εκείνη την τέχνη ή εκείνο το θέατρο του 19ου αιώνα και να κάνω πεζογραφία με τον τρόπο της παράδοσης είναι σα να βρίσκομαι έξω από την εποχή μου και έξω από τις ανάγκες της.

Από την άλλη μεριά, να στέκομαι ακόμα με την άρνηση και με την αμφισβήτηση, να χαίρομαι ακόμα με το σπάσιμο της μορφής, όπως το λέμε εμείς του επαγγέλματος, και μόνο με αυτό –με αυτό που ήταν κάποτε πραγματική επανάσταση– είναι το ίδιο σα να θέλω να παραβιάσω κάποιες πόρτες που άνοιξαν πια οριστικά. Ακόμα, η αμορφία, που ήταν κάποτε και αυτή επανάσταση, δε μπορεί να είναι σήμερα νέα μορφή, είναι μανιέρα, είναι μίμηση. Και ακόμα, η αφαίρεση, που και αυτή μάς ει-

σήγαγε στην απάρνηση της παράδοσης, σε καμία περίπτωση δε μπορεί να αντικαταστήσει την ανάγκη για μια νέα σύνθεση. Με την απόλυτη γενίκευσή της μπορεί τελικά να υπηρετεί εκείνο που λέει ότι δεν υπηρετεί, να εξαλείφει δηλαδή τη διάκριση ανάμεσα στο παλιό και στο καινούργιο, να εξαλείφει τη διάκριση ανάμεσα στην πρόοδο και στην συντήρηση.

Το πρόβλημα λοιπόν του σημερινού πεζογράφου, όπως και κάθε καλλιτέχνη, είναι νομίζω τούτο δω: με ποιο τρόπο, αποκτώντας συνείδηση του εαυτού του και συνείδηση της εποχής του, θα περάσει ανάμεσα από αυτές τις συμπληγάδες του παλιού, του ξεπερασμένου, απ' τη μια μεριά, και του αρνητικού από την άλλη, σε μία νέα δημιουργική σύλληψη της ζωής, πώς δηλαδή, πρωτοπορώντας αυτός και προφητεύοντας θα εκφράσει εκείνο που είναι ουσιαστικά νέο στη ζωή και πώς με αυτό θα μιλήσει με τους σημερινούς ανθρώπους τη σημερινή

**...το ανθρώπινο άτομο δεν
βρίσκεται –δε μπορεί να
βρίσκεται– στους χώρους που
είναι το περιθώριο και το άτομο
από το περιθώριο καθόλου δε
μπορεί να ανταποκρίνεται στον
κορμό της κοινωνίας ούτε να
εκφράζει αυτό τα μεγάλα
ισοπεδωμένα σύνολά της ούτε
να αποτελεί κάποια έξοδο,
διέξοδο ή λύση γι' αυτά...**

τους γλώσσα. Μέσα σε μία κοινωνία, όπου η αδιαφορία και η ιδεολογική παραίτηση απλώνονται όλο και περισσότερο, η συνείδηση της αχρηστίας του παραμονεύει σε κάθε στιγμή να σκοτώσει τον καλλιτέχνη. Κανένας δε μας χρειάζεται, λένε πολλοί συνάδελφοι. Οι εύκολοι, οι απροβλημάτιστοι κυριαρχούν και μεγαλώνουν συνεχώς και περισσότερο την απόσταση ανάμεσα στους ανθρώπους και την αναγκαία ανανέωση. Και τα λεγόμενα μαζικά μέσα ενημέρωσης δεν κάνουν τίποτ' άλλο παρά να μεγαλώνουν αυτή την απόσταση.

Δε μπορούμε έτσι να μείνουμε με την παλιά τέχνη. Και δε μπορούμε επίσης να συνεχίζουμε μία άγονη και στείρα κραυγαλέα διάλυση πραγμάτων που έχουν διαλυθεί. Και δε μπορούμε επίσης να υπάρξουμε πια με φτωχές παρηγοριές, με τις εύκολες αισιοδοξίες, με τις έτοιμες δογματικές λύσεις κάθε πλαστής ιδεολογίας. Που σημαίνει πως μπορούμε ίσως με κάποια εξυπνάδα να στήσουμε ένα άτομο ηρωικό ή και απλά θετικό σαν φορέα της αντίστασής μας στην ισοπέδωση; Ναι, μπορούμε να το στήσουμε. Αλλά το άτομο αυτό, και αν θα ήτανε πειστικό, δε θα μπορούσε ποτέ να είναι αντιπροσωπευτικό μέσα σε μία κοινωνία ισοπεδωμένων, μονοδιάστατων και καθόλου ηρωικών ατόμων. Αυτό είναι και το τέλος του θετικού ήρωα στη δική μας εποχή.

Και αυτές είναι της σημερινής πεζογραφίας οι δυσκολίες. Η ρευστότητα και η ασάφεια η ιδεολογική, η απουσία ιδεολογίας –η κοινωνική¹⁴– η απουσία ιδεολογίας που θα στήριζε την πεζογραφία και η απουσία του ζωντανού ατόμου που θα την κινούσε. Είπα μιλώντας παραπάνου πως υπογραμμίζω την έκφραση «ολόκληρο άτομο». Είναι χωρίς σημασία να φκιάσουμε ένα ψεύτικο άτομο και είναι πάρα πολύ δύσκολο να φκιάσουμε ένα ολόκληρο ζωντανό άτομο. Μέσα σε αυτήν την γενική δυσκολία, μέσα σε αυτή την αμηχανία και την αβελτηρία, εμείς εδώ στην Ελλάδα έχουμε και κάποιους άλλους δικούς μας εχθρούς και κινδύνους που μας παραμονεύουν.

Είναι, πριν απ' όλους, ο δόλιος εχθρός του λαϊκισμού. Αυτός ο λαϊκισμός, συνταιριασμένος πάντοτε με κάποια αόριστα και πολλά νοούμενη «ελληνικότητα», μπορεί να μας δίνει την ψευδαίσθηση πως οι εύκολες λύσεις του ταυτίζονται με το αίτημα της εποχής και με την αγάπη μας προς το λαό. «Επιστροφή στις ρίζες», «παράδοση», «ελληνική μοναδικότητα», όλη αυτή η χωρίς χαλινάρια ευτέλεια, μίας δημαγωγίας η οποία πάει με την επανάπαυση και την αυτοϊκανοποίηση να αναπληρώσει την πραγματική ζωή, δεν είναι στο θέμα μας. Εμπύπτουν όμως οι δυσκολίες αυτές, τόσο θεματικά όσο και ιδεολογικά και τεχνικά ακόμα, μέσα στις δυσκολίες του σημερινού καλλιτέχνη, και συνεπώς και του πεζογράφου. Θα 'λεγα μάλιστα πως αυτή η λαϊκιστική δημαγωγία που μας κατακλύζει απ' όλες τις μεριές τα τελευταία χρόνια είναι το έσχατο

καταφύγιο της αστικής ιδεολογίας, που αναπληρώνει την έλλειψη ιδεολογίας με αυτόν τον λαϊκισμό. Θα πρόσθετα ωστόσο ότι –γιατί αυτό είναι το καθήκον μου, όχι να λέω μισά ή να παραλείπω κάποια– θα πρόσθετα ωστόσο πως ο επίσημος, ο κρατικός, ο αστικός αυτός λαϊκισμός βρήκε σε μας, εδώ στην Ελλάδα, σύμμαχο και συνοδοιπόρο τον λαϊκισμό της ιδεολογικής φτώχειας του Κ.Κ. που συμπορεύεται μαζί του.

Ο άλλος εχθρός και κίνδυνος –τονίστηκε και παραπάνω και πολλές άλλες φορές από την ταπεινότητά μου– είναι αυτή η μίμηση –μίμηση πια!– της άρνησης και της αμφισβήτησης, που ήταν κάποτε επανάσταση και ανανέωση. Και επειδή η δική μας αμφισβήτηση, έτσι όπως ήρθε ξαφνική και ραγδαία

και μάλιστα και ξενόφερτη, απόμεινε σπασμωδική και κομματιαστή χωρίς τις βαθιές ρωγμές που προκάλεσε αλλού, μπορεί πάντοτε να γελάει κανέναν πως περιγράφοντας εξωτερικά κακές καταστάσεις ή καταγγέλλοντας τέτοιες κακές καταστάσεις, εκπληρώνει την επιταγή των καιρών μας.

Όχι μικρότερος δίπλα σ' αυτά είναι πάντοτε και ο κίνδυνος της εκτροπής –ένας τρίτος κίνδυνος, που και αυτός φαίνεται να γίνεται ουσιαστικός στην Ελλάδα– ο κίνδυνος της εκτροπής σε φαινόμενα και σε πρόσωπα που ανήκουν στο περιθώριο. Το περιθώριο έρχεται και ξανάρχεται και στην ιδεολογική πορεία των τελευταίων χρόνων και στη λογοτεχνία μας και στις άλλες εκδηλώσεις της τέχνης μας. Η γοητεία που ασκούν τέτοια φαινόμενα και τέτοια πρόσωπα, που ανήκουν στο περιθώριο, μπορούν πάντοτε να παραπλανήσουν τον καλλιτέχνη και να του δώσουν την ψευδαίσθηση πως επαναστατεί ενάντια στο καταστημένο. Αλλά δεν έχω παρά μόνο μία φράση να του πω, πως το περιθώριο δεν είναι το αντίστροφο του καταστημένου. Είναι πάντοτε και παντού μέρος του

καταστημένου το περιθώριο και όχι επανάσταση.

Έτσι, αγαπητοί φίλοι, φτάνοντας προς το τέλος, θα ομολογήσω πως κάποτε η δυσκολία του εγχειρήματος, το βάρος της ευθύνης, η αδιαφορία των μεγάλων μαζών, η δύναμη των μηχανισμών του καταστημένου κουράζουν σήμερα τον δημιουργό και αποθαρρύνουν τον καλλιτέχνη. Η δική του η αμφιβολία για τη χρησιμότητά του αποτελεί μέσα του μία, την πιο μεγάλη, αναστολή. Η κάμψη της πεζογραφίας σε όλο τον κόσμο, μέσα σε τέτοιες συνθήκες, είναι γενική και εντελώς γνωστή. Πάρα πολλοί μεγάλοι συνάδελφοι –όχι μικροί σαν εμάς– κηρύχνουν την αχρηστία μας, ομολογούν την παραίτησή τους. Εγώ εδώ μπροστά σας, από μία διάλεξη, ομιλία ή συζήτηση, κατάληξα, όπως βλέπετε, σε μία εξομολόγηση για τις δικές μου δυσκολίες. Αν δεν είναι σπουδαίο και χρήσιμο, είναι ωστόσο το τιμιότερο που έχω να κάνω, όσο η εξομολόγηση αυτή σημαίνει ακριβώς το αντίθετο της υπεκφυγής ή της παραίτησης. Και σημαίνει πράγματι.

**...η αφαίρεση, που και αυτή μάς
εισήγαγε στην απάρνηση της
παράδοσης, σε καμία
περίπτωση δε μπορεί να
αντικαταστήσει την ανάγκη για
μια νέα σύνθεση. Με την
απόλυτη γενίκευσή της μπορεί
τελικά να υπηρετεί εκείνο που
λέει ότι δεν υπηρετεί, να
εξαλείφει δηλαδή τη διάκριση
ανάμεσα στο παλιό και στο
καινούργιο, να εξαλείφει τη
διάκριση ανάμεσα στην πρόοδο
και στην συντήρηση...**

Γιατί σημαίνει, αγαπητοί μου. Διότι η ζωή υπάρχει πάντοτε γύρω μας. Διότι ο άνθρωπος ούτε πέθανε ούτε πεθαίνει. Οι άνθρωποι γύρω μας ερωτεύονται, παλεύουν, ονειρεύονται, ελπίζουν ακόμα. Δεν έγιναν ρομπότ. Και η ιστορία της ανθρωπότητας δεν τελείωσε. Μέσα στην καταστροφή των παλιών αξιών, κάπου μυστικά, καταχθόνια, υποχθόνια, με την ανίκητη δύναμη της ζωής δημιουργούνται νέες αξίες και νέες δυνάμεις. Η κρίση η σημερινή δεν είναι κρίση του ανθρώπου, είναι κρίση του αστικού κόσμου, της αστικής κοινωνίας. Και εποχή κρίσης η δική μας εποχή, δε μπορεί να μην είναι ταυτόχρονα και εποχή προετοιμασίας για το μεγάλο, το μεγαλειώδες ιστορικό άλμα σε μία νέα κοινωνία, την κοινωνία της σοσιαλιστικής δημοκρατίας, όπου τα σκορπισμένα σήμερα άτομα θα ξαναβρούν μέσα σε καινούργιες παραγωγικές και κοινωνικές κυψέλες τα κοινά συμφέροντα, τα κοινά ενδιαφέροντα και, αν θέλετε, τα κοινά τους νέα όνειρα.

Μέσα σε αυτήν την αντίφαση της εποχής μας, να είναι εποχή της πτώσης ενός πολιτισμού και να είναι μαζί η εποχή της αυγής ενός νέου, η διανόηση, η πρωτοπορία, παρά τις δυσκολίες που τόση ώρα ανάφερα, δεν μπορούν ποτέ να παραιτηθούν από τη θεμελιακή αιτιολογία της ύπαρξής τους, δηλαδή από τη θέληση και την προσπάθεια να επηρεάσουν την εξέλιξη. Οι δυνάμεις αυτές της διανόησης, της πρωτοπορίας, ανήκοντας στις προοδευτικές δυνάμεις του τόπου τους, μετέχουν στις δραστηριότητές τους σαν πολίτες, μετέχουν σε κάθε αγώνα, από τον αγώνα ενάντια στην παπαδοκρατία ως τον αγώνα ενάντια στις αμερικάνικες βάσεις, από την παιδεία ως τον πληθωρισμό. Η διανόηση, η πρωτοπορία δεν είναι απολιτική, δεν είναι ακοινωνήτη, είναι πολιτική και κοινωνική. Και συμβάλλει με όλες τις άλλες προοδευτικές δυνάμεις αυτού του τόπου, ακόμα και αν σήμερα δεν έχουμε θετικά, ενθαρρυντικά αποτελέσματα, στον αγώνα για την αλλαγή, που σημαίνει την απαλλαγή του κράτους μας από το μονοπώλιο της δεξιάς, για να γίνουν οι θεσμικές αλλαγές που χρειάζονται στο σημερινό στάδιο της ανάπτυξής μας.

Μαζί με αυτά, κάνοντας δηλαδή το καθήκον του σαν πολίτης, ο καλλιτέχνης αναζητάει ταυτόχρονα το δρόμο του, ένα δρόμο που ομολογεί προκαταβολικά πως δεν τον ξέρει και δεν τον ορίζει. Δεν είναι ένας δρόμος που θα τον ανοίξει αυτός. Θα τον ανοίξει όλη μαζί η κοινωνία. Ο πεζογράφος, ο καλλιτέχνης, ο ποιητής ξέρει ωστόσο πως αυτός είναι ο μοναδικός δρόμος: να συλλάβει τη σημερινή πραγματικότητα και να μορφοποιήσει με τον δικό του τον τρόπο τη συνείδηση μιας νέας και καταφατικής αντίληψης της ζωής.

Και για να καταλήξω: το καθήκον, το χρέος του σημερινού πεζογράφου, του σημερινού ποιητή, του σημερινού καλλιτέχνη, για μας, εδώ, σε αυτή τη μικρή μας Ελλάδα, αυτό σημαίνει: να μπορέσουμε να μιλήσουμε στα επόμενα χρόνια, αρχίζοντας όμως κάθε στιγμή με προσπάθεια και με αγώνα αληθινόν και προπαντός με ειλικρίνεια, να μπορέσουμε να μιλήσουμε με την ελληνική μας λαλιά – τι; – την παγκόσμια ανθρωπινή γλώσσα του καιρού μας. Μέσα σε έναν κόσμο που πρέπει να ξέρουμε, να το έχουμε συνείδηση, ότι από μέρα σε μέρα γίνεται όλο και πιο ενιαίος και ομοιόμορφος και όπου «υπάρχω» σημαίνει μονάχα «δημιουργώ» και όπου «αυτοθαυμάζομαι στον καθρέφτη των μεγάλων μου παραδόσεων ή

των τάχα μεγάλων μου παραδόσεων» δε σημαίνει τίποτ' άλλο, αγαπητοί φίλοι, παρά «πεθαίνω», «αφήνω να πεθάνω».

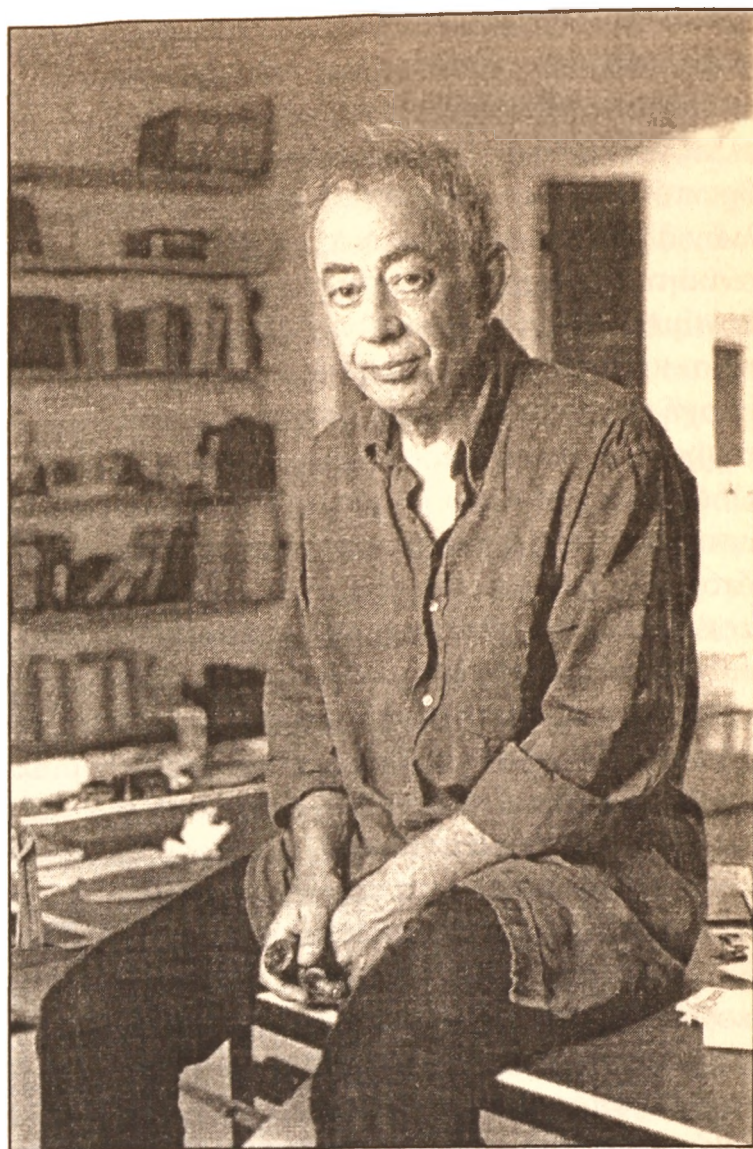
[Χειροκροτήματα]

[...] [Η ηχογράφηση κλείνει με την παρέμβαση του «Φάνη του Μούλιου, πεζογράφου». Η ποιότητα της ηχογράφησης κάνει πολύ δύσκολη τη μεταγραφή αυτής της παρέμβασης.]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896): εξέδωσε κάποιες ποιητικές συλλογές, πιο σημαντικά και πιο χαρακτηριστικά όμως θεωρούνται τα διηγήματά του. Παύλος Καλλιγιάς (1814-1896): το μυθιστόρημά του *Θάναος Βλέκας* θεωρείται προδρομικό έργο για την νεοελληνική ηθογραφία. Δημήτριος Βικέλας (1835-1908): συνέγραψε το μυθιστόρημα *Λουκής Λάρας* και διηγήματα.
2. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911).
3. Κωνσταντίνος Π. Καβάφης (1863-1933).
4. Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996), Γιώργος Σεφέρης (1900-1971), Γιάννης Ρίτσος (1909-1990).
5. Στράτης Μυριβήλης (1890-1969), Ηλίας Βενέζης (1904-1973), Μ. Καραγάτσης (1908-1960), Θράσος Καστανάκης (1901-1967), Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1966), Κοσμάς Πολίτης (1887/1888-1975), Άγγελος Τερζάκης (1907-1979) και Παντελής Πρεβελάκης (1909-1986).
6. Δημοσθένης Βουτυράς (1871/1872-1958), Μενέλαος Λουντέμης (1912-1977), Θέμος Κορνάρος (1907-1970): πεζογράφοι.
7. Πέτρος Πικρός (1896-1957), Νίκος Κατηφόρης (1905-1967), Κώστας Παρορίτης (1875-1931): πεζογράφοι.
8. Γαλάτεια Καζαντζάκη (1881-1962), Έλλη Αλεξίου (1894-1988), Λιλίκα Νάκου (1905-1989), Τατιάνα Σταύρου (1899-1990), Κατίνα Παπά (1900-1959). Πεζογράφοι, που εμφανίστηκαν στα γράμματα γύρω στη δεκαετία του '30.
9. Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951): πολυγραφότατος συγγραφέας· ασχολήθηκε με το διήγημα, το μυθιστόρημα, το θέατρο, την κριτική. Υπήρξε εκδότης των περιοδικών *Διάπλασις των παιδών* και *Νέα Εστία*.
10. Γιασάρ Κεμάλ (1922): Τούρκος συγγραφέας. Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές (Gabriel Garcia Marquez, 1928): Κολομβιανός πεζογράφος. Βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας (1982).
11. Ουίλιαμ Φόκνερ (William Cuthbert Faulkner, 1897-1962): Αμερικανός πεζογράφος. Τρούμαν Καπότε (Truman Capote, 1924-1984): Αμερικανός συγγραφέας. Ίρβιν Στόουν (Irving Stone, 1903-1989): Αμερικανός συγγραφέας. Η «λογοτεχνία των μπίτνικ» αναφέρεται στην παραγωγή μιας ομάδας αμερικανών κυρίως συγγραφέων, που εμφανίστηκε στα γράμματα γύρω στη δεκαετία του '50 και επιδίωκε την αποφυγή των κατεστημένων ηθών και τον καλλιτεχνικό αυτοσχεδιασμό μέσω «περιθωριακών» δραστηριοτήτων.
12. Γιάννης Σκαρίμπας (1893/1897-1984): πεζογράφος.
13. Η ομιλία έγινε το Σάββατο 14 Φεβρουαρίου 1981. Ο ομιλητής πρέπει να εννοεί «αρχές της δεκαετίας 1980».
14. Ο ομιλητής διορθώνει τη διατύπωση: «Η ρευστότητα και η ασάφεια η ιδεολογική» σε «Η ρευστότητα και η ασάφεια η κοινωνική».

Ιδιαίτερα γνωστός στο ελληνικό όσο και στο γαλλικό κοινό, ο Βασίλης Αλεξάκης επανέρχεται στο προσκήνιο, αυτή τη φορά με το νέο του βιβλίο *Οι ξένες λέξεις*. Συγγραφέας βιβλίων όπως το *Τάλγκο*, *Η μητρική γλώσσα*, *Η καρδιά της Μαργαρίτας*, έχει καταπιαστεί σ' ένα μέρος του έργου του με τις λεπτές αποχρώσεις της γλώσσας, με τον ιδιαίτερο κόσμο που καλούμαστε ν' αποκαλύψουμε. Μοιράζει τη ζωή του ανάμεσα στις δύο μεγάλες του αγάπες: την Ελλάδα και τη Γαλλία, χωρίς να προδίδει τη μια για την άλλη. Πέρα από το συγγραφικό ταλέντο, εκφράζεται με επιτυχία τόσο μες από τη δημιουργία χιουμοριστικών σκίτσων όσο και από τις επιδόσεις του στο πινγκ-πονγκ.

Βασίλης Αλεξάκης: «Οι γλώσσες είναι χώροι ελευθερίας»

Τη συνέντευξη πήρε ο Σωτήρης Λέτσιος

• Οι ξένες λέξεις είναι το 16ο βιβλίο σας. Σ' αυτό πρωταγωνιστεί μια άγνωστη σε όλους μας γλώσσα, η γλώσσα των «σάνγκο», από την περιοχή της Κεντρικής Αφρικής. Ποιο ήταν το κίνητρο που σας ώθησε ν' ασχοληθείτε μ' αυτή τη γλώσσα;

— Ένας από τους λόγους ήταν να καταλάβω ακριβώς ποιο ήταν αυτό το κίνητρο, και έγραψα 330 σελίδες για να το καταλάβω... Έχει σχέση με τα προσωπικά βιώμα, το τι σημαίνει Αφρική για ένα παιδί. Είναι ο χώρος της ελευθερίας, των παιδικών ονείρων, της περιπέτειας, και που βέβαια ξεφεύγει από τα δικαιολογημένα αισθήματα της συμπόνιας, της κατανόησης για τα προβλήματα που βιώνουν οι άνθρωποι της. Η Αφρική προσφέρει την ευκαιρία της φυγής από το πένθος του θανάτου. Με ενδιέφερε μια γλώσσα της Αφρικής επειδή αυτές οι γλώσσες απειλούνται καθημερινά με εξαφάνιση και κάποιος έπρεπε ν' αναφερθεί στην πολύτιμη σημασία τους. Πάνω από την πολιτική και την ιστορία με ενδιαφέρει να κατασκευάσω ένα μυθιστόρημα.

• Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ουνέσκο περίπου 25 γλώσσες εξαφανίζονται κάθε χρόνο! Ένας συγγραφέας μπορεί να θεωρεί εαυτόν ως ωτακουστή αυτής της παγκόσμιας αγωνίας για τις γλώσσες;

— Για έναν συγγραφέα οι λέξεις δεν είναι απλά τα εργαλεία

του αλλά η ίδια του η ζωή. Έχω την αίσθηση ότι η ζωή μας κυλάει κυρίως μέσα από τα κείμενα παρά μέσα από την πραγματικότητα. Είναι αναμενόμενο να πονάει περισσότερο από τους υπόλοιπους ο συγγραφέας για τις δυσκολίες και τους κινδύνους που αντιμετωπίζει μια γλώσσα. Είναι τελείως εσφαλμένο αυτό που υποστηρίζεται, ότι εάν μιλούσαμε μία γλώσσα θα ήταν πιο απλή η ζωή μας και θα συνεργαζόμασταν καλύτερα. Εάν μιλούσαμε μία γλώσσα, αυτό θα ήταν μια αναίρεση της ιστορίας μας και της προσωπικότητάς μας. Η τάση προς μία κοινή γλώσσα, δεν είναι τάση για μια σωστή γλώσσα αλλά για ένα κώδικα. Αυτό καταλήγει σε έναν εξευτελισμό της αμερικανικής γλώσσας: είναι φθορά να χρησιμοποιείς έναν κώδικα χρήσιμο μόνο για καθημερινές εμπορικές συναλλαγές αποτελούμενο από ελάχιστες λέξεις που στερούνται νοήματος. Σ' αυτή την περίπτωση έχουμε μια πλήρη αναίρεση του τι μπορεί να σημαίνει άνθρωπος και ποιες είναι οι νοητικές του ανάγκες.

• Επί 35 χρόνια γράφετε στην ελληνική και γαλλική γλώσσα ταυτόχρονα. Αυτή η παράλληλη σχέση ισοδυναμεί με την επιθυμία ενός εραστή ν' αγαπήσει εξίσου και την ίδια χρονική στιγμή δύο διαφορετικές γυναίκες; Πόσο ξένος νιώθετε στα όρια μιας συγκεκριμένης γλώσσας, πέρα από τη

σχέση που σας συνδέει με τη μητρική γλώσσα;

— Καθόλου πίσω δεν έχω αφήσει τα ελληνικά. Αυτό ίσχυε για την εποχή της Χούντας όπου έγραφα αποκλειστικά στα γαλλικά, επειδή οι συνθήκες στην Ελλάδα δεν μου επέτρεπαν να δημοσιεύσω έργα μου. Βέβαια, όταν απουσιάζεις από μια χώρα, μοιραία αρχίζεις να την ξεχνάς. Αναγκάστηκα να κάνω μεγάλη προσπάθεια για να αποκτήσω την επαφή που είχα με τα ελληνικά. Έγραψα το *Τάλγκο*, τη *Μητρική γλώσσα*, την *Καρδιά της Μαργαρίτας*, όπως και άλλα βιβλία στα ελληνικά. Έχω γράψει τα μισά βιβλία στα ελληνικά και τα υπόλοιπα στα γαλλικά. Μπορώ και θέλω να μάθω άλλη μια ξένη γλώσσα, ακριβώς επειδή δεν έχω το άγχος να αποκοπώ από τη μητρική γλώσσα. Στο νέο βιβλίο μια από τις θέσεις που υποστηρίζεται είναι ότι πρέπει να μάθεις πρώτα καλά τη μητρική γλώσσα, για να προχωρήσεις στη συνέχεια στην εκμάθηση και άλλων γλωσσών. Στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία αδυνατούν να μάθουν γαλλικά αφού δεν διδάσκονται στο σχολείο τη δική τους γλώσσα: τα σάνγκο. Όπως συμβαίνει και με τους έλληνες μετανάστες στον Καναδά, οι οποίοι και τα ελληνικά ξέχασαν αλλά και σωστά αγγλικά δεν έμαθαν.

• *Τον εαυτό μας τον αναγνωρίζουμε μόνον όταν κινούμαστε στα πλαίσια της δικής μας γλώσσας; Έξω απ' αυτά τα πλαίσια αδυνατούμε να συλλάβουμε την πραγματικότητα;*

— Οι ξένες γλώσσες σου επιτρέπουν να εκφράσεις τον εαυτό σου όπως είναι και δεν σου επιβάλλουν λογοκρισία, ούτε πρότυπο έκφρασης. Οι γλώσσες είναι χώροι ελευθερίας, είναι γενναιόδωροι χώροι που σε δέχονται όπως είσαι. Δεν αισθάνομαι, όταν γράφω γαλλικά, ότι προδίδω τον εαυτό μου. Εκφράζω τον εαυτό μου όπως είναι, χωρίς παρεκκλίσεις. Όποιος διαβάσει τα έργα μου δεν μπορεί να ξεχωρίσει τι έχω γράψει σε πρώτη γραφή, είτε είναι αυτό στα γαλλικά ή στα ελληνικά. Και οι δύο γλώσσες σέβονται τον εαυτό μου και του επιτρέπουν να εκφραστεί όπως θέλει.

• *Στο βιβλίο σας Μητρική γλώσσα λέτε ότι οι νέοι έρωτες χρειάζονται καινούργιες λέξεις. Αυτό επειδή ένας νέος έρωτας μας φέρνει αντιμέτωπους με μια αναδυόμενη χώρα την οποία χρειάζεται να χαρτογραφήσουμε προσεχτικά;*

— Ο παραλληλισμός «γλώσσα-χώρα-γυναίκα» είναι λίγο ρομαντικός, αλλά πιστεύω ότι έτσι λειτουργεί περίπου. Είναι αλήθεια ότι για να μάθεις μια γλώσσα, πρέπει να συζητήσεις μαζί της. Να της αφοσιωθείς, πάρα πολύ, όπως ακριβώς σε έναν έρωτα. Να δείξεις προσήλωση και τρυφερότητα για να σου το ανταποδώσει. Είναι και θέμα κεφιού... Οι καινούργιοι έρωτες χρειάζονται νέες λέξεις επειδή έχεις την ψευδαίσθηση ότι ανακαλύπτεις ξανά τον κόσμο, γίνεσαι και λίγο παιδί, ανανεώνεσαι και τίποτα δεν είναι όπως πριν. Θέλεις να δείξεις στους άλλους ότι έχουν αλλάξει τα πράγματα παρ' όλο που οι άλλοι δεν το βλέπουν.

• *Όσο πιο σωστοί χειριστές της γλώσσας είμαστε, τόσο πιο πολλές ελπίδες έχουμε να κρατήσουμε μια γυναίκα;*

— Οι γλώσσες έχουν μια μαγεία. Π.χ. στην Αφρική, όταν θέλουν να μιλήσουν για μια γυναίκα που κοκκινίζει, λένε ότι

αυτή παίρνει το χρώμα των μάνγκο στην εποχή των βροχών. Μοιάζει για ποιητική αλλά είναι μια απλή, καθημερινή έκφραση για το ροζ, πορτοκαλί χρώμα. Όταν προσεταιριστείς μια γλώσσα είναι βέβαιο ότι θ' ασκήσεις κι εσύ μια γοητεία μες από τη γλώσσα.

• *Έχετε την ικανότητα, το προνόμιο της ευγλωττίας και της γραφής. Καταφέρνεται να διατηρείτε αυτό το προνόμιο και στην ιδιωτική σας ζωή, χαρακτηρίζει τις διαπροσωπικές σας σχέσεις;*

— Ενώ φαινομενικά εκφράζομαι εύκολα, στα βιβλία εντούτοις εκφράζομαι δυσκολότερα. Πρέπει να δουλέψω 15 ώρες για να γράψω 10 γραμμές. Αυτό σημαίνει ότι για την πιο απλή φράση έχω σταθεί μια ώρα... Δίνω λίγο την ψευδαίσθηση στον αναγνώστη ότι και αυτός θα μπορούσε να γράψει έτσι, αν και δεν είναι έτσι τα πράγματα. Δεν έχω καμιά άνεση στο γράψιμο.

• *Η συγγραφή είναι τελικά μια άσκηση στην δυστυχία;*

— Αυτό νόμιζα όταν ήμουν μικρός. Στην πραγματικότητα είναι ένα επάγγελμα: Ένας οικοδόμος ή αρχιτέκτονας. Είναι μια πολύπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία που απαιτεί μια μεγάλη ποικιλία υλικών. Όταν γράψω ένα βιβλίο το αφήνω και δεν ασχολούμαι μαζί του, όπως ένας αρχιτέκτονας που όταν τελειώνει ένα σπίτι δεν στέκεται απέναντι να το κοιτάξει.

ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ίνστιτούτων Ομαδικής Ανάλυσης (E.G.A.T.I.N.),
της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας (EFPF) και
της Εθνικής Έταιρείας Ψυχοθεραπείας Ελλάδος (ΕΕΨΕ) (Μέλος της ΕΑΡ)

ΕΤΗΣΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

Ομαδική Ψυχοθεραπεία - Ψυχόγραμμα
Ψυχολογική Αξιολόγηση
Κοινωνική Ψυχιατρική - Κοινωνικοθεραπεία
Δυναμική της Οικογένειας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ
ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πληροφορίες - Έγγραφές

Αθήνα:	Γραμματεία του Α.Ψ.Κ. 9.00 π.μ. - 9.00 μ.μ.
Ιωάννινα:	Γεωργία Μωυσοπούλου 0651 75487, Τζένη Τόλη 0651 21782.
Θεσσαλονίκη:	Φραντζέσκα Μπασιόλα 031/455.331, Τρίτη - Τετάρτη 6.00 - 8.00 μ.μ. Λαμπρινή Παπαδοπούλου 031 / 435 919, Δευτέρα & Τετάρτη 6.00-8.00 μ.μ.
Κατερίνη:	Λάμπης Σιδηρόπουλος 0351/ 38465, Τρίτη 10.00 - 1.00 π.μ. & Τετάρτη 5.00-8.00 μ.μ.
Λάρισα:	Στέλλα Γ. Λαμπρούλη 041 / 253108
Βόλος:	Μαρία Αποστολίδου 0421 / 50349

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ * ΤΗΛ. 6447.533-6435.980
FAX 6445.140 e-mail: igee-opc@otenet.gr - www.opc.gr

Η φύση, ο χρόνος και οι νοήμονες

Solus locus: γοητευτικό πείραμα επάνω στη συλλογικότητα και την εικαστική δράση· από όλους για όλους (από τις 18/9 στη γκαλερί Gazon Rouge).

Χρόνος, η ακόρεστη κοκκινίλα
Νίκος Καρούζος

Ο χρόνος είναι ό,τι σταθερά κατέχοντας σταθερά χάνουμε. Χρόνος επίσης είναι ο τρόπος που το σύμπαν εκδικείται το ανθρώπινο είδος· κι αυτό πάλι, το ανθρώπινο είδος δηλαδή, διεκδικεί όχι τον ατομικό του χρόνο αλλά την αιωνιότητα, καταθέτοντας τέχνη. Τέχνη είναι η διακαίωση των θνητών όντων απέναντι στην παντοδυναμία του Χρόνου-Κρόνου, ο οποίος διαρκώς καταβροχθίζει. Οι καλλιτέχνες του Νταντά συνήθιζαν να ψιθυρίζουν το τραγουδάκι: *Wir spielen, bis uns der Tod abholt* (παίζουμε ώσπου ο θάνατος να μας αρπάξει). Και ο Picabia συνέχιζε: «αποφεύγω την ευτυχία για να μην μου την κλέψουν». Στις εικαστικές τέχνες, τις κατά παράδοση τέχνες του χώρου, η διάσταση του χρόνου αποτελεί ένα διαρκές ζητούμενο. Ίσως θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η γλυπτική ή η ζωγραφική υπερέβησαν το μέτρο όταν κατάφεραν να ενσαρκώσουν στη φόρμα τους το χρόνο: ο Ριέρο πούμε στην «Φραγγέλωση» της National Gallery του

Λονδίνου, ή ο Velazquez στις «Δεσποινίδες των τιμών», όπου ο ζωγράφος επιχειρεί να φυλακίσει το παρόν κοιτώντας έξω από τις συντεταγμένες του ζωγραφικού χώρου κατευθείαν προς τον αποσβολωμένο θεατή· η αποθέωση της επικοινωνίας! Απ' την άλλη πλευρά οι ρομαντικοί διαπραγματεύτηκαν τον ιστορικό χρόνο ως υπαρξιακό βίωμα, ενώ οι ιμπρεσιονιστές σχολίασαν πλαστικά το ενσταντανέ της φωτογραφίας καταθέτοντας την αμεσότητα της χειρονομίας ως το πάρισο του δευτερολέπτου που σπαρταράει, της στιγμής που ρέει.

Απ' τον παγωμένο χρόνο των Αιγυπτίων ως τις μεσαιωνικές εικονογραφήσεις του γερο-Χρόνου με το δρεπάνι η απόσταση είναι όντως μεγάλη. Η δραματική όμως τομή θα γίνει με τον κυβισμό: η διάσπαση του αντικειμένου στα επίπεδα και τις οπτικές γωνίες που το συνθέτουν, σημαίνουν πρωτίστως την χρονική μετάβαση από το ένα σημείο στο άλλο· είναι, ας πούμε, ο χρόνος που καταναλώνει ένα παιδί για να διαλύσει ή να φτιάξει το ξυλοπαίχνιδό του. Στον κυβισμό ο νους παρακολουθεί το μάτι

κατά τη στιγμή που το μάτι βλέπει. Κατ' ουσίαν αποδίδεται η διαδικασία της όρασης. Νόηση και οράν αλληλοσυντίθενται. Ο κυβισμός, αμύντορας του μοντερνισμού, ιχνηλατεί τις άπειρες δυνατότητες και διαστάσεις του «τώρα», τις άπειρες πλευρές του νυν. Το παρόν παίρνει την εκδίκησή του από την ηγεμονία του παρελθόντος. Ο Duchamp έλεγε πως δεν επιτρέπεται στους πεθαμένους να είναι πιο δυνατοί από τους ζωντανούς. Η τέχνη της νεωτερικότητας εχθρεύεται την προγονοπληξία, όπως επίσης εχθρεύεται την εμμονή στα στερεότυπα. Αντίθετα λατρεύει την εμμονή στις εμμονές της ιδεολογίας της! Εδώ εντοπίζεται και ο υπολανθάνων «φασισμός» της. Η επιθυμία της ν' αλλάξει τον κόσμο βάσει ενός κανόνα, ασχέτως αν ο κόσμος θέλει, ή δεν θέλει, ν' αλλάξει! Ο νεωτερικός καλλιτέχνης επιδιώκει τη ρήξη με τον κόσμο ενώ ο ακαδημαϊκός εξέφραζε την ταύτισή του με τον κόσμο. Ο μετανεωτερικός πάλι, έχοντας αποσαθρώσει τον ιστό της ιστορίας, δηλαδή τη διαλεκτική του χρόνου, εξαντλεί το όποιο ενδιαφέρον του στην

«ανακάλυψη» του εαυτού του εκτός χρόνου. Ζει για να διαφοροποιείται από τον κόσμο σ' ένα ατελείωτο παιχνίδι αυτισμού. Εδώ ο χρόνος έχει άνωθεν αποφασιστεί, να μην υπάρχει. Ιδού πού οφείλεται η κρίση των μεγάλων, των διεθνών εκθέσεων όπως η Biennale ή τα Documenta. Το χάος των συμμετεχόντων, η μεταφυσική του υπερθεάματος και η θεολογία του μεγέθους τους επ' ουδενί αποκρύπτουν την ανυπαρξία θεωρίας και δέους εμπρός στο ιστορικό γίγνεσθαι. Ζούμε σήμερα την έκπτωση των μεγάλων κινημάτων και την εξαφάνιση των καινοτόμων ιδεών. Ο δημιουργός εξοστρακίζεται στο ρόλο ενός προβλέψιμου όντος, του διασκεδαστή του καινούργιου άρχοντα, του πολυεθνικού manager και της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Τα ονόματα πλέον υπάρχουν μόνο μέσα από γραμμικές συνοματώσεις χωρίς εσωτερικούς συσχετισμούς. Ενοποιητικό τους χαρακτηριστικό η ημερομηνία λήξης που αναφέρεται τόσο στα πρόσωπα όσο και στα έργα τους.

Έτσι μοιραία η σχέση θεατή και δημιουργήματος επανατίθεται με νέα, δραματική φόρτιση. Περισσότερο από τα έργα ενδιαφέρουν οι δημιουργοί ή, ακόμη καλύτερα, οι θεατές-δημιουργοί· η κοινωνία, τέλος, ως σύνθεση των επί μέρους καλλιτεχνικών αναγκών· η τέχνη όχι ως εποικοδόμημα αλλά ως θεμέλιο των ανθρώπινων υπάρξεων, πέρα από συμβάσεις, υποκειμενικότητες ή καιροσκοπισμούς. Το πρόβλημα σήμερα είναι η διαμεσολαβημένη πληροφορία που λειτουργεί σαν αισθητική αξία· το έγκλημα της δυτικής υπεροψίας. Πρόχειρο παράδειγμα: Δεν υπάρχει λόγος ν' ανέβουμε στην Ακρόπολη, να

επιδιώξουμε μια *προσωπική* εμπειρία γιατί ήδη την έχουμε δει διαμεσολαβημένη. Η σύγχρονη τέχνη, αρκούντως επιθετική στην «ακατανόη-σΙΑ» της (πρβλ. το YBA του Λονδίνου, δηλαδή τους Young British Artists), θέλει να πλασάρεται ως αρκετά «υψηλή» προκειμένου να «εφαρμοστεί», και πολλαπλώς σημαίνουσα για να εννοεί οτιδήποτε (A.K. Coomaraswamy, ένας διανοητής από την Κεϋλάνη που πέθανε το 1947 και που ο Meyer Shapiro θεωρούσε δάσκαλό του).

Ο σημερινός καλλιτέχνης, βουλιάζοντας στις virtual πληροφορίες για τον χώρο, χάνει σταδιακά την ενιαία περί χώρου αντίληψη όπως σφυρηλατήθηκε από την Αναγέννηση, και προσεγγίζει την αποσπασματική γνώση του μεσαιωνικού ανθρώπου. Μόνο που, ενώ ο άνθρωπος του Μεσαίωνα αντιλαμβανόταν τον χώρο πάντα σε σχέση μ' ένα αντικείμενο ή μ' ένα πρόσωπο, ο σύγχρονος δημιουργός προσλαμβάνει τον θραυσματικό χώρο σε σχέση μ' ένα φάντασμα. Ο μεσαιωνικός δημιουργός δοκίμαζε συνεχώς την εμπειρική του αντίληψη σε σχέση με τον χρόνο και το χώρο. Ο τωρινός απεμπολεί την εμπειρία υπέρ μιας φαντασιωτικής συμ-πάθειας.

Θυμάμαι τον Valéry όταν έλεγε: «Από δύο πράγματα κινδυνεύει η ανθρωπότητα: από την τάξη και την αταξία». Θα πρόσθετα και από την υποβάθμιση της προσωπικής εμπειρίας υπέρ ενός συλλογικού «κανόνα». Αλίμονο όμως αν η τέχνη δεσμεύει, σαν μικροαστική υστερία των δηθεν ταλέντων, αντί ν' απελευθερώνει. Αλίμονο αν στη θέση του «Φτυχισμένου Κονέκ-Κονέκ», του βασιλιά της μυθι-

κής Ισπροβάνα που ιστόρησε ο Κόντογλου επιμένοντας στην ασκητική της σαφήνειας, δοξάσουμε τον «Κόναν

τον βάρβαρο», εκφραστή της εξομοίωσης των πάντων προς όσα τα φωτισμένα κέντρα επιτάσσουν. Πώς το

λέγε ο Καρούζος; «Πότε-πότε συμπίπτουν φύση και νοήμονες».

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ANTOINE BASBOUS

Δ/ντής του Κέντρου Ερευνών των Αραβικών χωρών

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

ΜΙΑ ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ;

Μετάφραση Σταύρου Βλοντάκη

Ο Ισλαμισμός είναι μια αποτυχημένη Επανάσταση; Το κίνημα του Ισλάμ βρίσκεται σε παρακμή; Είναι σήμερα νικημένο μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου;

Ο διακεκριμένος συγγραφέας Antoine Basbous, ειδικός σε θέματα του Ισλαμικού κόσμου και στα προβλήματα των αραβικών χωρών γενικότερα, θεωρεί πως το δυναμικό του κινήματος παραμένει τεράστιο γιατί εκφράζει την εξέγερση του μουσουλμανικού κόσμου ενάντια στην υποανάπτυξη, στη δικτατορία, στη φτώχεια, την ανεργία και τη διαφθορά των ανώτερων τάξεων· το κίνημα μπορεί να ξαναγεννηθεί και να ενσαρκώσει τη λαϊκή δυσaréσκεια του αραβικού κόσμου -εξαιτίας της ταπείνωσής του από το κράτος του Ισραήλ- και την αδυναμία των αραβικών λαών να αποδεχτούν την πρόκληση του εκσυγχρονισμού, του εκδημοκρατισμού και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

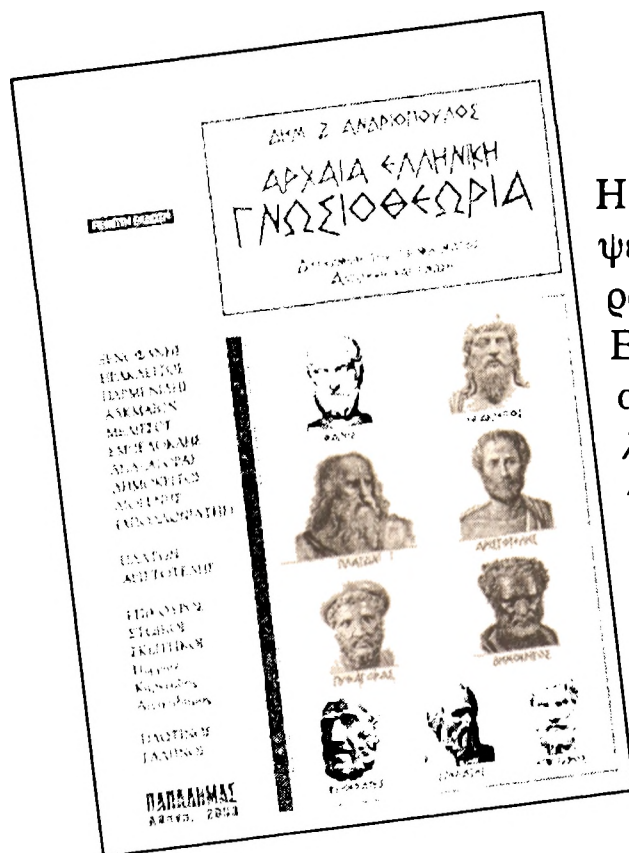

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό και την Παιδεία

Ιπποκράτους 8 Αθήνα Τηλ.: 210 36.27.318

www.papadimasbooks.gr e-mail: papadimas@atp.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ΔΗΜ. Ζ. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΙΑ

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να καλύψει μια πραγματική ανάγκη όσων ενδιαφέρονται για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Είναι εργασία που καλύπτει την έννοια της αίσθησης *ειδικά στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία*. Ταυτόχρονα όμως λαμβάνει υπόψη της τι έχει προσφέρει η φιλολογική και φιλοσοφική εργασία στο χώρο αυτό τις τελευταίες δεκαετίες και δίνει νέες ερμηνείες που αποσαφηνίζουν τις φιλοσοφικές προεκτάσεις.

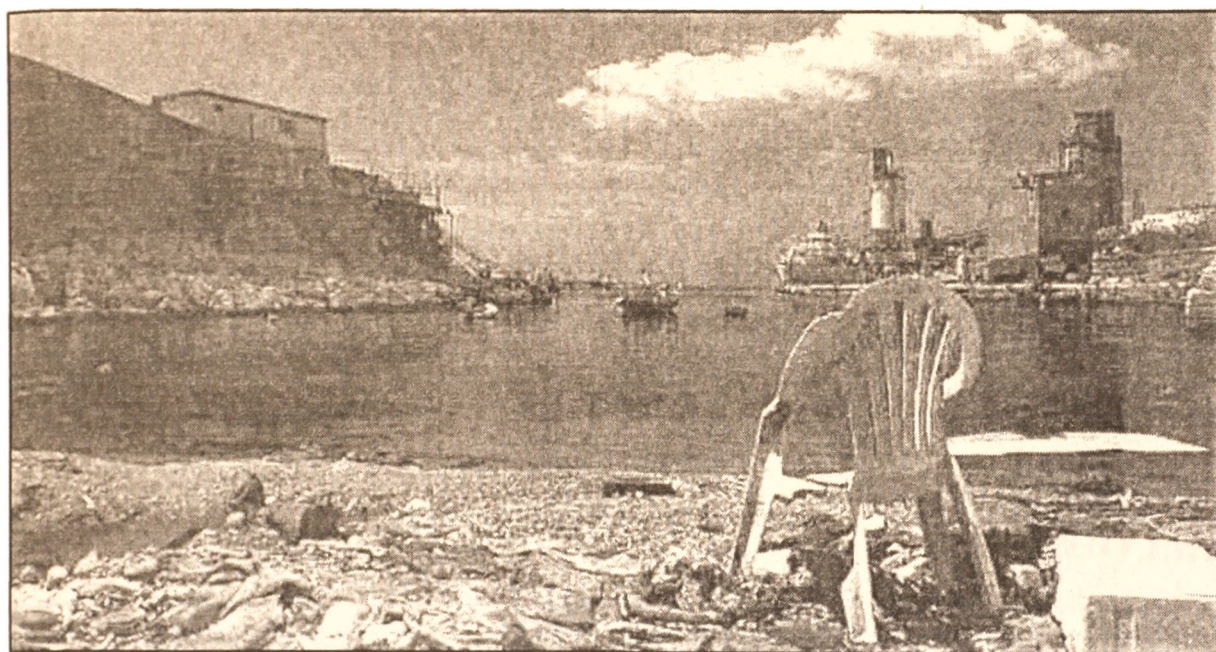
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Ιπποκράτους 8 Αθήνα Τηλ.: 210 36.27.318

www.papadimasbooks.gr e-mail: papadimas@atp.gr

Αν και ακόμα τρέχει, το 2003 σηματοδεύτηκε από διάφορα αρχιτεκτονικά γεγονότα που συγκίνησαν την κοινή γνώμη: Ολυμπιακά έργα, Μουσείο Ακρόπολης, αμαρτωλές κεντρικές πλατείες στην Αθήνα. Ασφαλώς λιγότερο, και με μικρότερη απήχηση στο ευρύ κοινό, ήταν το μείζον (για μερικούς) ζήτημα της περσινής έκθεσης στο ελληνικό περίπτερο στην Biennale της Βενετίας. Η επιλογή του θέματος («Απόλυτος Ρεαλισμός») και ο τρόπος παρουσιάσής του (αυτόματη προβολή, χωρίς αναστολές, της χυδαίας αρχιτεκτονικής εικονογραφίας στη σύγχρονη ελληνική πόλη) θεωρήθηκε σκάνδαλο στους αρχιτεκτονικούς «κύκλους» και πυροδότησε ένθερμους διαπληκτισμούς ανάμεσα σε επικριτές (ίσως οι περισσότεροι) και υποστηρικτές (ανάμεσά τους, το μάλλον αιφνιδιασμένο ΥΠΠΟ). Επειδή αυτές τις μέρες κλείνει ένας χρόνος από την έκθεση, χρήσιμη θα ήταν μια νηφάλια επισκόπηση.

Επιστροφή στον τόπο του εγκλήματος

Αρκετές φορές στις εν θερμώ συζητήσεις που έγιναν, αλλά και σε ένα τουλάχιστον, απ' όσο ξέρω, κείμενο (Δ. Φατούρος, *Αρχιτέκτονες*, 36/2002) προέκυψε ένα ουσιαστικό ζήτημα γενεαλογίας. Ποιο ήταν το ιστορικό προηγούμενο; Πώς είχαν αντίστοιχα αντιμετωπιστεί ανάλογα θέματα στην Ελλάδα; Τα ερωτήματα είχαν φανερά προκύψει ως αντίδραση στην (επίτηδες;) αντι-ιστορική αντιμετώπιση των υπεύθυνων της έκθεσης, που αποσιώπησαν όσα είχαν πιθανόν προηγηθεί. Βαρύ παράπτωμα για μια χώρα όπου το παρελθόν μετρά (όταν υπάρχει φυσικά κίνητρο) όπως μετρά.

Γιατί σίγουρα υπήρξαν προηγούμενα. Αν στην πιο πρόσφατη ενότητα της ιστορίας μας συμπεριλάβουμε (όπως πρέπει) και τη δεκαετία του '30, τότε βλέπουμε πως ο πολύς Δ. Πικιώνης και ο νεότερός του (και σε μεγάλο βαθμό ομοϊδεάτης του) Α. Κωνσταντινίδης έστρεψαν το βλέμμα τους προς τους προσφυγικούς καταυλισμούς του '22

υποστηρίζοντας ότι εκεί υπήρχαν αισθητικά (ο πρώτος) και συνθετικά (ο δεύτερος) προτερήματα. Τους επισκέφθηκαν ατομικά ή ομαδικά (με μαθητές τους), κράτησαν σημειώσεις, έκαναν σκίτσα και διέγινωσαν ότι εδώ βρίσκεται η γνήσια, πηγαία αρχή της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Πολύ αργότερα μάλιστα, ο Κωνσταντινίδης θα δήλωνε πως η προσφυγική παράγκα είναι πιο ενδιαφέρουσα από τον Παρθενώνα. Αυτά τα φερσίματα σόκαραν ποτέ κανέναν; Δεν ξέρω, πάντως ήταν η αναμενόμενη στροφή από το μπουχτισμα της επίσημης αρχαιολατρίας.

Το μάθημά τους δεν ξεχάστηκε μεταπολεμικά: με ελάχιστη προτροπή από το πολιτικοποιημένο διεθνές κλίμα του '60, παρουσιάστηκε νέα παραλλαγή του ίδιου βασικά μοντέλου: οι μελετητές των αυθαιρέτων θα ανακάλυπταν σε αυτά σοφές επιλύσεις κοινωνικών και λειτουργικών αναγκών για τις στερημένες μάζες, προϊόν της αστυφιλίας, που έχτιζαν έξω από το καπιταλιστικό σύστημα,

την εναλλακτική λύση στην αντιπαροχή. Μιλιά για αισθητική ή για συνθετικές αρχές – αντί για αυτά, συζήτηση για σταδιακή ανέγερση και την αποθέωση του πανωσηκώματος. Έχει νομίζω σημασία ότι σπάνια τότε, ή και αργότερα στη μεταπολίτευση, γίνονταν διακρίσεις ανάμεσα σε κατηγορίες αυθαιρέτων. Το όραμα του Αντώνη Τρίτση για την ανέγερση ανδριάντα του αυθαίρετου οικιστή στην πλατεία Συντάγματος τα λέει όλα: ο λαϊκός ήρωας καρφί στο μάτι του κατεστημένου.

Ο καιρός όμως περνά. Ελάχιστοι πια το 2000 θυμούνται (ή τουλάχιστον ασχολούνταν ακόμα) με τέτοια θέματα, και ιδίως με τέτοιους όρους. Το κλίμα είχε αλλάξει. Άμεση συνέπεια της υποχώρησης της πολιτικής στάσης ήταν η ισοπέδωση των πάντων. Η αναγνώριση ότι όλοι είναι αυθαίρετοι δεν είχε λυτρωτικές επιπτώσεις στη συλλογική συνείδηση. Η «αλήθεια» αυτή ήταν γνωστή από καιρό, απλά κανείς δεν έκανε τον κόπο να την διαλαλήσει. Τρίτη λοιπόν στη σειρά μετάλλαξη: η «σκληρή», ανεπιτήδευτη, αμακιγιάριστη πραγματικότητα είναι η μόνη αξία λόγου αρχή. Εκεί πρέπει να επιστρέψουμε και να αναγνωρίσουμε (γιατί όχι;) ότι ο ρεαλισμός σώζει. Η ελληνική συμμετοχή στη Biennale της Βενετίας έπιασε αυτό ακριβώς το μήνυμα. Αντί για «επιτεύγματα» μιας καταξιωμένης έντεχνης (όπως την θέλουν μερικοί) αρχιτεκτονικής, να δείξουμε την ακατάστατη «πίσω αυλή» μας, με όλη της την ασχήμια. Η ειλικρίνεια μπορεί έτσι να διαβαστεί και ως πρωτοπορία. Οι αντιδράσεις σε αυτό ήταν κάτι περισσότερο από αναμενόμενες.

Άραγε ήταν αυτή η στάση μια προσχηματική επιστροφή στην αισθητική αντιμετώπιση του '30; Γενικότερα, κάνουν (αιώνιους) κύκλους οι ιδέες; Δεν αποκλείεται. Πάντως είναι μια ευδιάκριτη αλλαγή ως προς τα προηγούμενα, αν και ουσιαστικά δεν έχει γίνει ούτε βήμα για να ξεφύγουμε από παλιότερες εμμονές. Η παρουσία των πρόσφατων (ιδεολογικών) προγόνων και η τραυματική καθημερινότητα των (σύγχρονων) πόλεων είναι τόσο τυραννικές ώστε να προκαλούν βαθιά ρήγματα στην αρχιτεκτονική σκέψη. Η σύγκρουση με τον πατέρα και η σύγκρουση με τον τόπο αποδεικνύονται για άλλη μια φορά ένα επικίνδυνο, εκρηκτικό μίγμα, ένα παιχνίδι που λίγοι μπορούν να παίξουν πειστικά.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Πριν από σαρανταπέντε χρόνια η Ρόδος είχε αποτελέσει την αρχική επιλογή εγκαθίδρυσης του πρώτου κινηματογραφικού φεστιβάλ στην Ελλάδα. Άλλες πολιτικές σκέψεις εκείνης της εποχής επικράτησαν και τελικά το δέλησαν στη Θεσσαλονίκη δορυφόρο –ως πριν από λίγα χρόνια– της Δ.Ε.Θ.

Το Ecocinema στη Ρόδο

Σκηνή από την ταινία *Το δίκαιο του ισχυρού* του Βέλγου Patric Jean, η οποία κέρδισε το πρώτο βραβείο ντοκιμαντέρ μεγάλου μήκους.

Αυτό που δεν έγινε τότε, ήρθε η ώρα του και το πραγματοποίησε το Ecocinema, η γνωστή πλέον ετήσια διοργάνωση οικολογικού και περιβαλλοντικού κινηματογράφου (με τον Ηλία Ευθυμιόπουλο ως πρόεδρο και τη Λουκία Ρικάκη ως καλλιτεχνική διευθύντρια). Ύστερα από δύο σχετικά επιτυχημένες διοργανώσεις που πραγματοποίησε στη Ζάκυνθο, αποφάσισε την οργανωτική του υπέρβαση –προς την ενηλικίωση– «μετακομίζοντας» στη Ρόδο, τη «ναυαρχίδα» του ελληνικού τουρισμού. Για πολλούς και προφανείς λόγους, αλλά και όπως αποδείχτηκε, η κίνηση αυτή στάθηκε εύστοχη.

Μέσα σε λίγους μήνες συντελέστηκαν μικρά θαύματα προπαρασκευής. Μια πρόθυμη και συγκριτικά αφειδής δημοτική αρχή «τσάκωσε» σωστά τα (καλώς νοούμενα) οφέλη αυτής της μετεγκατάστασης. Οι δύο αίθουσες (η χειμερινή και η θερινή) δέχθηκαν όσες μπορούσαν να γίνουν σ' αυτό το χρονι-

κό διάστημα επεμβάσεις. Αγοράστηκαν καινούργιες μηχανές, εγκαταστάθηκε κεντρικός κλιματισμός, μπήκαν καινούργιες ταπεταρίες σε όλα τα καθίσματα, προστέθηκαν καινούργια... Σίγουρα υπάρχει πολλή δουλειά ακόμα να γίνει. Υπάρχει όμως και δικαιολογημένη αισιοδοξία.

Το άλλο, επίσης παρήγορο, είναι ότι η Ρόδος, παρά το υπέρβαρο τουριστικό φορτίο και τις αλλοιώσεις που αυτό έχει επιφέρει στον κοινωνικό ιστό, εξακολουθεί να διαθέτει ένα σημαντικό, ανθρώπινο αστικό περιβάλλον, έτοιμο να δεχτεί τον νεόφερτο πολιτιστικό θεσμό. Και οι δύο αίθουσες (η χειμερινή από το πρωί) σχεδόν πλήρεις, υποδέχτηκαν, στη διάρκεια πέντε ημερών, τις προβολές 74 ταινιών. Και οπωσδήποτε, τα περιβαλλοντικά ντοκιμαντέρ δεν είναι και το πιο «ψυχαγωγικό» είδος σινεμά για μια πόλη (όπως και ολόκληρη την Ελλάδα) που τη ναρκώνουν τα τηλεοπτικά ριάλιτι και ο καταιγισμός των σίριαλ. Και όμως, το

θαύμα λειτούργησε από τον πρώτο κιόλας χρόνο.

Με καλοκουρδισμένο ένστικτο και γνώση, η Λουκία Ρικάκη επέλεξε, σχεδόν στο σύνολό τους, αξιόλογα και ενδιαφέροντα δείγματα της διεθνούς παραγωγής. Ταινίες καταγγελίας, ταινίες ευαισθητοποίησης, ταινίες ενημέρωσης, ταινίες αδιεξόδων όπως είναι οι μετανάστες, η καταστροφή μη ανανεώσιμων πόρων (νερό, δάση, πανάρχαια οικοσυστήματα), η υπερθέρμανση, η εξόντωση άγριων φυλών απ' αυτές που εναπόμειναν, τα χίλια, σκληρά, πρόσωπα της παγκοσμιοποίησης. Το κακό είναι ότι σπάνια τέτοιες ταινίες (δηλαδή δραματοποιημένα ντοκιμαντέρ) να φιλοξενηθούν σε εμπορικές αίθουσες ή σε (ελληνικά) τηλεοπτικά κανάλια. Κατά κανόνα πρόκειται για μια κι έξω. Τι νόημα λοιπόν έχει να περιγράψει κανείς ταινίες όπως *Το έσχατο σημείο* της Καναδής Carole Poliquin, ή οι *Ναυαγοί της Κούβας* των Carles Bosch και Josep Maria Domenech, η *Λάμψη* του Αμερικανού Art Jones, ή το *Το δίκαιο του ισχυρού* του νεαρού Βέλγου Patric Jean, το *Άγιο Μύρο* του Αρμένι Nigol Bezjian, ή το εικαστικό *Ποταμοί και Παλίρροιας* του Γερμανού Thomas Riedelsheimer, το *Tong Tana - ο χαμένος παράδεισος* του Σουηδού Jan Roed, ή το *Δύο χρόνια μετά* της σπουδαίας Agnes Varda, η *Φωνή της Λιουντμίλα* του Σουηδού Gunnar Bergdahl, ή το *Παράθυρο της ψυχής* των Βραζιλιάνων Joao Jardim και Walter Carvalho, το *Κυνηγοί Πιθήκων* του Jeremy Bristow, ή η *Μάχη του Γάγγη* του Daniel Whistler, ή το *Κλάψε για την Αργεντινή* του Angus Macqueen, ή το *Λεωφόρος Karakoram! Ο δρόμος προς την Παγκοσμιοποίηση* των Gabriela Neuhaus και Angelo Scudeletti, ή *Ο γιός μου ο Κάρλο* του Βασίλη Κατσίκη, ή *Τα δέντρα* των Sophie και Marc Roudil;

Οι περισσότερες ελληνικές συμμετοχές είχαν προβληθεί στο φετινό Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ της Θεσσαλονίκης, οπότε και είχαμε εκφράσει τις απόψεις μας από τις φιλόξενες στήλες του *Αντί*. Με δυο-τρεις εξαιρέσεις, οι άλλες παραμένουν –και τώρα που τις ξαναείδαμε– αδύναμες και κάποτε με στιγμές δημιουργικές.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Στις 10 και 11 Σεπτεμβρίου είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού τον πολυδιαφημισμένο «Κύκλο του Οιδίποδα» από το Shakespeare's Theatre της Ουάσιγκτον. Η παραγωγή αυτή παρουσιάστηκε στη χώρα μας χάρη στη σύμπραξη των Σχολών Αμερικάνικης Παροικίας Αθηνών, του Αμερικανο-Ελληνικού Κέντρου Τεχνών Χαλανδρίου, του Φεστιβάλ Αθηνών και του Πολιτιστικού Τμήματος της Αμερικάνικης Πρεσβείας. Το Shakespeare's Theatre είναι πολύ γνωστό σ' ολόκληρο τον κόσμο για τις παραστάσεις έργων και διασκευών του Σαίξπηρ αλλά και άλλων σημαντικών δραματουργών όπως του Ίψεν, του Μπέρναρντ Σω, του Όσκαρ Ουάιλντ και του Ευγένιου Ο' Νηλ. Η παράσταση αυτή παρουσιάστηκε για πρώτη φορά πριν από δύο χρόνια. Ο σκηνοθέτης της παράστασης Michael Kahn, διευθυντής του θεάτρου από το 1986, στάθηκε ιδιαίτερα στο γεγονός πως τους δόθηκε η ευκαιρία φέτος να παίξουν στην κοιτίδα της Δημοκρατίας την επέτειο της 11ης Σεπτεμβρίου.

Ένας συμπαθητικός Οιδίποδας

Η αποδέσμευση του σκηνοθέτη και των ηθοποιών από το βάρος της ελληνικής παράδοσης, της κληρονομιάς που κουβαλούν οι ιθαγενείς μας ηθοποιοί, δε σημαίνει και μία διαφορετική οπτική στις τραγωδίες, που παρουσιάστηκαν σχεδόν αυτούσιες, με κάπως πιο συνοπτικά μονάχα τα χορικά. Ο *Οιδίπους Τύραννος*, ο *Οιδίπους επί Κολωνώ* και η *Αντιγόνη* παρουσιάστηκαν σαν σύνολο, σε μια προσπάθεια του σκηνοθέτη να προβάλει την ασυνείδητη παραβίαση της

θείας Δίκης, τη λύτρωση και την τελική ενσυνείδητη τήρηση των νόμων της θείας Δίκης.

Σ' ένα μιούζικαλ, ένα «κινηματογραφικό» υπερθέαμα φωτισμών και κοστουμιών ως επί το πλείστον κιτς, ένας πολυάριθμος θίασος αфро-αμερικανών ηθοποιών προσπάθησε να μας μεταφέρει σε μία Αφρική της φαντασίας. Σ' έναν κόσμο άγνωστο και σε παραδόσεις αδιευκρίνιστες και ακαθόριστες όπου μάταια ο σκηνοθέτης κόπιαζε να εντάξει το τελετουργικό στοιχείο. Το

εγχείρημα δεν πέτυχε. Σύμβολα στις εισόδους παρέμεναν ανεκμετάλλευτα. Η ύπαρξή τους περιοριζόταν στην ύπαρξη τους. Ηθοποιοί μπαινόβγαιναν στη σκηνή. Φορούσαν φτερά στο κεφάλι τους, πολύχρωμα κοσμήματα και ρούχα. Χόρευαν στους ήχους της ζωντανής μουσικής και τραγουδούσαν. Έπαιζαν απλά, απαιδέυτα, ακολουθώντας έναν κινηματογραφικό - τηλεοπτικό τρόπο. Ορισμένες φορές το όλο θέαμα έμοιαζε αστείο. Η αφρικανική Θήβα, η τόσο ξένη από εμάς Ελλάδα. Η εντιμότητα όμως των συντελεστών της παράστασης και ιδίως του πρωταγωνιστή Avery Brooks (*Οιδίπους*) όπως και ο έκδηλος ενθουσιασμός τους ήταν ικανά να αμβλύνουν τις δυσάρεστες εντυπώσεις και να κερδίσουν τη συμπάθεια του κοινού. Σε καμία περίπτωση όμως δε μπορούμε να μιλάμε για μια άλλη προσέγγιση της ελληνικής τραγωδίας ή για ένα νέο τρόπο ερμηνείας. Τη δυνατότητα να δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους, να μεταγράφουν τον ποιητικό λόγο των ελληνικών τραγικών σε ίδια καλλιτεχνική δημιουργία μπορούν, και πρέπει, να την έχουν όλοι. Ο πειραματισμός άλλωστε επιβάλλεται. Προϋποθέτει όμως εγκράτεια. Τόσο από την πλευρά των συντελεστών όσο και από την πλευρά των θεατών. Ακόμα περισσότερο δε των κριτικών. Η παράσταση αυτή μπορεί να μη μας συνεπήρε, να μη μας εντυπωσίασε, αλλά ήταν εγκρατής. Κατάφερε να μη μας εκνευρίσει, να μη μας κουράσει ιδιαίτερα (αν και η τετράωρη διάρκειά της αρκεί για να δικαιολογήσει κόπωση), να μη μας ταλαιπωρήσει. Ήταν μία παράσταση, σχεδόν αδιάφορη επί της ουσίας, που δεν μπόρεσε να προσθέσει τίποτα παραπάνω, όπως τόσες και τόσες άλλες που έχουμε παρακολουθήσει στο πλαίσιο των διαφόρων Φεστιβάλ.

Η μετάφραση ήταν του Nicolas Rudall, η χορογραφία του Marlies Yearby, η μουσική του Baikida Carroll, τα σκηνικά του Charles McClellanahan, τα κοστούμια του Toni-Leslie James, οι φωτισμοί του Marcus Dilliard και η μουσική διεύθυνση του George Fulginiti-Shakar.

ΕΙΡΗΝΗ ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ

Απίδανα πράγματα συνέβησαν με αφορμή την παράσταση του Στάδη Λιβαθινού. Η φετινή *Μήδεια* της Πειραματικής (το τονίζω) Σκηνης του Εθνικού Θεάτρου ανακίνησε αντιδράσεις που νομίζαμε ότι είχαν ξεχαστεί. Ακόμα κι αν δεχτούμε πως η ίδια η παράσταση δεν προχώρησε την αντίληψή μας για το αρχαίο δράμα, η αντίδρασή μας σ' αυτή την οδήγησε δύο βήματα πίσω. Ύστερα από αυτό, πολύ θα το σκεφτεί ένας ταλαντούχος σκηνοθέτης πριν ανεβάσει στην Επίδαυρο άλλη αποτυχία. Έτσι το ελληνικό μας θέατρο θα έχει από εδώ κι εμπρός μονάχα επιτυχίες!

Κριτική ή αντίδραση;

Ο Λιβαθινός όφειλε πιθανώς να χρησιμοποιήσει ένα μικρό μέρος της αλαζονείας και της έπαρσης που του καταλογίστηκε προσφάτως, προκειμένου να υπερασπίσει κάτι από το έργο του. Γιατί προσωπικά αδυνατώ να πιστέψω πως ό,τι έγινε, έγινε με σκοπό την πρόκληση. Πως μόνο για την πρόκληση βρέθηκε η πisinά στη μέση του κοίλου, η Κουλίεβα μιλούσε με γεωργιανό χξάν και ο Χορός έδινε την κοσμοπολίτικη αίσθηση, σχεδόν, της σαπουνόπερας.

Βρήκα και εγώ τη *Μήδεια* προβληματική. Γιατί, όπως πιστεύω, ο Λιβαθινός προσπάθησε να αποδώσει την ποιότητα της συγκεκριμένης τραγωδίας μέσα από την αισθητική του ρεαλισμού. Η *Μήδειά* του χωρίστηκε θεωρητικά

εξαρχής, ή μάλλον κόπηκε, σε δύο μέρη: το πρώτο περιγράφει τη δραματική ιστορία της ξένης ερωτευμένης γυναίκας, που χάνει τον άνδρα της από μια νεότερη, πλουσιότερη ερωμένη. Ζηλοτυπίες, μοιχείες, ίντριγκες γύρω από τις πισίνες μιας εύφορης και επιπόλαιης νεολαίας που ερωτοτροπεί αδιάφορα. Είναι το ρεαλιστικό, το ψυχολογικό μέρος του έργου. Το δεύτερο μέρος συνδέεται με το δαιμονικό στοιχείο της *Μήδειας*: Αδιανόητα αποτελέσματα, απάνθρωπα πάθη, εγκληματική και παράλογη εκδίκηση. Είναι το μυθικό και σκοτεινό μέρος του.

Ο Λιβαθινός προσπάθησε να παρουσιάσει το δεύτερο μέρος σαν φυσική συνέχεια του πρώτου. Δηλαδή προσπάθησε να δομήσει κάτι που ξεκινά από το ρεαλισμό για να καταλήξει στο αντι-

ρεαλιστικό. Δυστυχώς, όπως έχει φανεί από τη μέχρι τώρα πράξη, αυτά τα δύο, δύσκολα υπηρετούνται από την ίδια αισθητική. Το ένα χλευάζει το άλλο. Αυτό έγινε και στην παράσταση του Εθνικού: η ψυχολογία κοροΐδευσε το δαίμονα και το ένα πρόσωπο της *Μήδειας* έβγαλε τη γλώσσα στο άλλο. Είναι λογικό, όταν ακούς τη *Μήδεια* να προσφέρει «κάπως» τα ελληνικά ή να τραγουδά τραγούδια της πατρίδας της, όταν μια παράσταση κάνει τα πάντα στο πρώτο μισό της για να σου δείξει τη *Μήδεια* σαν την αδύναμη μετανάστρια που φοβάται ότι δε θα ανανεώσει την πράσινη κάρτα της, έκπληκτος να προσπαθείς να καταλάβεις στο δεύτερο μισό πού στο καλό οφείλεται η συμπεριφορά της. Σχιζοφρένεια; Μανιοκατάθλιψη; Διχασμός προσώπου; Η *Μήδεια* είχε την ατμόσφαιρα ενός ειρωνικού δράματος, που αποφασίζει κάποια στιγμή να φορέσει το κοστούμι της τραγωδίας. Του πέφτει όμως πια κάπως μεγάλο.

Φαίνεται πως το όλο πράγμα δε λειτουργεί: εκτός πια κι αν δε σ' ενδιαφέρει τίποτ' άλλο από το να δείξεις πού μπορούν να φτάσουν οι πρώιμες φεμινίστριες στο πλαίσιο της αρχέτυπης φαλλοκρατικής κοινωνίας. Το σχόλιο δεν είναι ειρωνικό: το ξένο θέατρο είναι γεμάτο από παρόμοιες προσεγγίσεις, χωρίς να ακούει τα σκολιανά του από τους σύγχρονους εκφραστές των πνευματικών δικαιωμάτων του μεγάλου αρχαίου μας τραγικού. Το πρόβλημα μ' αυτές τις προσεγγίσεις βρίσκεται όχι στο τι κερδίζεις, αλλά στο τι τελικά χάνεις. Σαν να νοικιάζεις Μαζεράτι για να κάνεις βόλτα στους δρόμους του λεκανοπεδίου.

Η αποτυχία της *Μήδειας* του Εθνικού δεν ήταν διόλου ασήμαντη. Ήταν το αποτέλεσμα ενός πειράματος που οδηγεί στην καλύτερη διατύπωση του ερωτήματος που εξετάζει. Προσωπικά παρακολούθησα την παράσταση του Εθνικού γοητευμένος από την αποτυχία της. Αν ήμουν νέος σκηνοθέτης, θα μελετούσα την παράσταση και την οπτική της σε βάθος. Όσο για τον χαρακτήρα του Λιβαθινού, όπως αποκαλύπτεται από αυτή τη *Μήδεια*, αφήστε τον κόσμο να συσχετίζει.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ελληνίδες ποιήτριες της Διασποράς

της Ρίτσας Φράγκου-Κικίλια

Αικατερίνη Γεωργουδάκη,
*Ποιήτριες ελληνικής καταγωγής στη
Βόρεια Αμερική, Αυστραλία και
Γερμανία: Ακροβατώντας ανάμεσα σε
δύο πατρίδες, δύο ταυτότητες,*
University Studio Press,
Θεσσαλονίκη 2002.

Η κ. Αικατερίνη Γεωργουδάκη αποτελεί ένα από τα σπάνια παραδείγματα επιστημονικής ευθύνης και εργατικότητας. Ομότιμη καθηγήτρια –χωρίς αυτό να έχει καμία σχέση με την ηλικία της– του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ., αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου της στην έρευνα και τη συγγραφή μελετών που, κατά κάποιο τρόπο, αποτελούν συνέχεια της πορείας που η ίδια χρόνια πριν είχε χαράξει. Η συγγραφική ενασχόλησή της εστιάζεται κυρίως στη μελέτη των έργων αμερικανών συγγραφέων, την υποδοχή τους στην Ελλάδα, καθώς και την επίδραση που το έργο τους άσκησε σε συγγραφείς της χώρας μας. Οι μελέτες, τα άρθρα και τα δοκίμιά της για τους William Faulkner, Ernest Hemingway, Robinson Jeffers, Herman Melville, John Steinbeck, Mark Twain, Tennessee Williams κ.ά. έχουν δημοσιευτεί σε σημαντικά ελληνικά, ευρωπαϊκά και αμερικανικά περιοδικά.

Σημαντική όμως υπήρξε η συμβολή της κ. Γεωργουδάκη και στις λεγόμενες γυναικείες σπουδές. Η κ. Γεωργουδάκη μελέτησε συστηματικά μεγάλο μέρος της γυναικείας λογοτεχνικής παραγωγής των ΗΠΑ. Αποτέλεσμα ήταν η δημοσίευση σημαντικών εργασιών για το έργο των ποιητριών Denise Levertov, Adrienne Rich και Anne Sexton και της θεατρικής συγγραφέως Lillian Hellman. Το ενδιαφέρον της ερευνητριας εστιάστηκε κατόπιν στην αφροα-

μερικανική λογοτεχνία και ιδιαίτερα στις ποιήτριες Maya Angelou, Gwendolyn Brooks, Rita Dove, Nikki Giovanni και Audre Lorde, με αποτέλεσμα την εμφάνιση, το 1991, ενός τόμου από το University Studio Press, με θέματα όπως η φυλή, το φύλο, η κοινωνική τάξη, να εξετάζονται συστηματικά στο έργο των παραπάνω ποιητριών.

Όπως είναι προφανές, η γυναικεία ποίηση, το περιεχόμενό της και οι συνθετικές δυνατότητες των δημιουργών της απασχόλησαν ιδιαίτερα την κ. Γεωργουδάκη, γεγονός που έφερε στην επιφάνεια μια πρόσφατη έκδοση από το University Studio Press της Θεσσαλονίκης (2002) με τίτλο *Ποιήτριες ελληνικής καταγωγής στη Βόρεια Αμερική, Αυστραλία και Γερμανία* και υπότιτλο *Ακροβατώντας ανάμεσα σε δύο πατρίδες, δύο ταυτότητες*. Το βιβλίο περιλαμβάνει πρόλογο, εισαγωγή, δύο μέρη που το καθένα περιλαμβάνει από τρία κεφάλαια, επίλογο, βιβλιογραφία, βιογραφικά σημειώματα των εξεταζομένων ποιητριών, ευρετήριο ονομάτων και στα αγγλικά title page και contents. Επίσης μια ένθετη σελίδα με μερικά παροράματα για τα οποία η συγγραφέας ουδεμία ευθύνη φέρει.

Το πρώτο μέρος της σημαντικής αυτής εργασίας, που τιτλοφορείται «Η εμπειρία της μετανάστευσης», περιλαμβάνει τα κεφάλαια: α) Εκπατρισμός, β) Η ζωή στη χώρα υποδοχής και γ) Με την καρδιά μοιρασμένη σε δύο πατρίδες. Το δεύτερο μέρος τιτλοφορείται «Η διατήρηση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς» και περιλαμβάνει τα εξής: α) Η επίδραση της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, β) Αστείρευτες πηγές έμπνευσης και γ) Ιστορικές μνήμες. Κάθε κεφάλαιο διαιρείται σε ενότητες.

Στην «Εισαγωγή» της η κ. Γεωργουδάκη, αφού υπενθυμίσει το γεγονός της ελληνικής μεταναστευτικής παράδοσης, επισημαίνει τους λόγους οι

οποίοι έσπρωξαν στη μετανάστευση τους Έλληνες των αρχών του 20ού αιώνα καθώς και τις ιδιομορφίες που παρουσίασε η ελληνική διασπορά μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο και αναλύει την κατάσταση που επικρατούσε στις χώρες υποδοχής, γεγονός απαραίτητο για να αντιληφθεί ο αναγνώστης πως –εξ αυτής της αιτίας– «οι συνθήκες που έχουν επηρεάσει τη δημοσίευση, καθώς και την κριτική και κοινωνική υποδοχή των έργων τους παρουσιάζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές από χώρα σε χώρα».

Η κ. Γεωργουδάκη αναφέρεται σε 46 ποιήτριες της διασποράς (Αυστραλία: 27, Γερμανία: 5, ΗΠΑ: 8, Καναδάς: 6). Οι περισσότερες από τις ποιήτριες αυτές έχουν μεταναστεύσει μέσα στο διάστημα των τριών δεκαετιών αρχής γενομένης από το 1950. Όπως πάλι η ίδια η συγγραφέας αναφέρει, η προσοχή της «εστιάζεται στην κοινή θεματική των ποιητριών της διασποράς αλλά και «στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους την αναπτύσσουν». Έτσι στο πρώτο μέρος της μελέτης της η κ. Γεωργουδάκη εκθέτει τα μέσα δια των οποίων οι ποιήτριες αυτές εκφράζουν «την εμπειρία του εκπατρισμού» και τα στάδια από τα οποία πέρασαν οι μετανάστες μέχρις ότου συμβιβαστούν με το γεγονός της διπλής ταυτότητας. Στο δεύτερο μέρος η συγγραφέας εξετάζει ποια στοιχεία της «πολιτιστικής κληρονομιάς» οι ποιήτριες αυτές κουβάλησαν μαζί τους στις χώρες υποδοχής τους και πώς τα στοιχεία αυτά ποιητικά αξιοποιήθηκαν, όπως το θέμα α) της ελληνικότητας, β) η μυθολογία και κυρίως μια νέα ανάγνωση των μύθων.

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε μερικούς στίχους από τα ποιήματα με τις θεματικές που αναφέρθηκαν. Π.χ. στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου «Εκπατρισμός» η ποιήτρια Αύρα Τσαμπί-Μιχαηλίδη γράφει στο ποίημα

«Τορόντο 1975» της ανθολογίας *Αλλόχθονα τοπία*:

Εδώ πωλούνται όνειρα,
αγοραστές
τα θύματα των καταστάσεων.

Οι ονειροκρίτες
εξαντλήθηκαν.

Τα όνειρα που ξεκίνησαν ήδη φθαρμένα και τσακισμένα από τη χώρα αναχώρησης παρά ταύτα θέριευαν μια αποσταμένη ελπίδα κι η ανασφάλεια που ένιωθαν μόλις πάτησαν στην ξένη χώρα το πόδι τους παραπέμπει σαφώς κατευθείαν στις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες των χωρών υποδοχής. Δεν θα πρέπει να ξεχνάει κανείς πέραν όλων των άλλων και το βασικό θέμα της ξένης γλώσσας. Η Ντάντη Σιδέρη εξέφρασε το φαινόμενο αυτό σπαρακτικά. Ας δούμε λίγους στίχους από το ποίημα «Ειπώθηκε» της ανθολογίας *Ανάμεσα σε δύο κόσμους*:

Η αγγλωσσία μου
ασκείται
σε μια γλώσσα
που δεν είναι
η γλώσσα μου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, «Η ζωή στη χώρα υποδοχής», περιγράφεται «η προσγείωση στη σκληρή καθημερινότητα». Οι μετανάστριες θρηνούν την ξενιτειά τους όπως γίνεται και στα δημοτικά μας τραγούδια. Το χωρίς τόνους ποίημα «Σταδιοδρομία» της συλλογής *Πυρρίχιος* της Ρεγγίνας Παγουλάτου ζωγραφίζει την καθημερινότητα του μετανάστη:

Σκαλωμενη αραχνη
στ ατσαλι και το μπετον των ουρανο-
ξυστων
υφανα τ ανηλιαγο
του μεταναστη υφαδι

Αλλά, όπως βλέπουμε στο υποκεφάλαιο «Υλιστικές αξίες και κοινωνικές ανισότητες ...», και η κοινωνική κριτική διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο καθώς μέσα από τους στίχους τους οι μετανάστριες επιτίθενται στον καταναλωτισμό του καπιταλισμού. Στο ποίημα «Το ορυχείο της Μπάρας» (Από της ζωής το ταξίδι) η Γεωργία Ξενοφού μεταφέρει φωνές νεκρών ανθρακωρύχων που:

Μόχθος, αρρώστειες, βάσανα,
.....

Για του πλούσιου το πορτοφόλι
Για να πλουτίσουν τ' αφεντικά

.....
..... πεθάναμε νέοι

Ο ρατσισμός και τ' αποτελέσματά του αλλά και η πίκρα της αφομοίωσης του μετανάστη ζωγραφίζονται πολύ χαρακτηριστικά στους στίχους της Ντάντης Σιδέρη πάλι από την ανθολογία *Ανάμεσα σε δύο κόσμους*. Πρόκειται για το ποίημα «Προσαρμογή»:

Το πλήρωσα ακριβά
μα ξέμαθα
να μιλώ δυνατά
να χρωματίζω
τα λόγια
με χειρονομίες,
ν' αγκαλιάζω
σφιχτά.
Τώρα κρατώ
συγκρατημένη
σιωπηλή
τις αποστάσεις.
Μετά από τόσο αγώνα
τώρα
είμαι
επιτέλους
Γερμανίδα.

Η έντονη πικρία αλλά και η ειρωνεία της Σιδέρη φανερώνουν την τραγικότητα της θέσης του μετανάστη ο οποίος παρά τις τραγικές του προσπάθειες μένει ξένος και μέσα στους δικούς και μες στους ξένους ξένος, όπως σαφώς υποδεικνύει η κ. Γεωργουδάκη στο υποκεφάλαιο «Η αφομοίωση του "άλλου"». Το πρόβλημα του ρατσισμού». Μια ποιήτρια από τη νέα μεταναστευτική γενιά, η Λίλη Μπίτα, απλώνει τη ματιά της παραπέρα απ' το προσωπικό της πρόβλημα και στο ποίημα «Χάρλεμ» της συλλογής της *Ερινύες* περιγράφει τη «μαύρη θάλασσα»:

Οι μαύροι σκλάβοι
την ημέρα,
ελεύθεροι γίγαντες
την νύχτα,
κατεβαίνουν σμαριαστά
να ξεχάσουν στο μεθύσι
τον παραλογισμό της αδικίας.

Η αλήθεια είναι πως ο μετανάστης έχει την «καρδιά μοιρασμένη σε δύο πατρίδες», όπως ακριβώς είναι και ο τίτλος του τρίτου κεφαλαίου της μελέτης. Στα έργα των ποιητριών της δια-

- Ζήσης Σαρίκας, *Το όραμα του Υπερανθρώπου* (μια ερμηνεία του «Ζαρατούστρα» του Νίτσε)
- Άρθουρ Κάιςλερ, *Το μηδέν και το άπειρο*
- Πετρ Κροπότκιν, *Αναμνήσεις ενός επαναστάτη*
- Αλφρέ Ζαρύ, *Υμνύ δεσμών*
- Ζιλ Λιποβετσκί, *Η εποχή του κενού, Δοκίμια για τον σύγχρονο ατομικισμό*
- Πωλ Βιρλιό, *Καθαρός Πόλεμος*
- Κρίστοφερ Λας, *Η κουλτούρα του ναρκισσισμού*
- Περικλής Π. Βασιλόπουλος, *Δοκίμιο για το κοινωνικό Είναι* (εισαγωγή Κωνσταντίνος Πρέβε)
- Χριστίνα Γ. Φλόκα, *Εγώ, ο Αμάραντος* (τα βότανα στο δημοτικό τραγούδι)
- Φούλα Λαμπελέ, *Διακοπή Ταξιδιού*
- Άλντους Χάξλεϋ, *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος*
- Απόστολος Λυκεσάς, *Στυμφαλίδες όρνιθες*
- Αργύρης Παυλιώτης, *Ο φόνος θέλει τέχνη*

Τα έργα του Φρ. Νίτσε σε καινούργιες μεταφράσεις του Ζήση Σαρίκα:

- Γενεαλογία της ηθικής
- Η θέληση για δύναμη
- Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα
- Πέρα από το καλό και το κακό
- Το λυκόφως των ειδώλων -
- Ίδε ο άνθρωπος - Αντίχριστος
- Γέννηση της τραγωδίας
- Κείμενα για την Ελλάδα
- Πωλ Βιρλιό, *Η διαδικασία της σιωπής*
- Η πληροφορική βόμβα
- Ζαν Μπωντριγκιάρ, *Συνθήματα*
- Η καταναλωτική κοινωνία
- Ταβιτάν Τόντοροφ, *Απέναντι στο ακραίο*
- Άσγκερ Γιορν, *Περί μορφής*
- Νταϊνβιντ Ρήσμαν, *Το μοναχικό πλήθος*
- Καρλ Πολάνυι, *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*
- Λιούις Μάμφοντ, *Η ιστορία των ουτοπιών*
- Χρίστος Τσολάκης, *Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική* (δύο τόμοι)
- Ν. Μουτσόπουλος, *Συναισθηματική τοπογραφία*
- Διαδρομή αυτογνωσίας (δύο τόμοι)
- Γιώργος Χουρμουζιάδης, *Λόγια από χόμα*
- Θωμάς Κοροβίνης, *Ο Μάρκος στο χαρμί*
- Φούλα Λαμπελέ, *Ίο* (διηγήματα)
- Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου, *Επιλογές και σύνολα* (ποιήματα 1965-95)

- Αργύρης Παυλιώτης, *Ολεθριος δεσμός*
- Στέφανος Μπαλής, *Μαθηματικά και ποίηση*
- Χριστίνα Φλόκα, *Η φαρμακογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη*
- Εντουάρ Ντυζαρντέν, *Έδρεψε δάφνες*
- Ετέλ Αντινάν, *Περί πόλεων και γυναικών*
- Άνα Νόβακ, *Οι στυχίες της ψυχής*
- Λώρενς Στερν, *Αισθηματικό ταξίδι*
- Τόμας Μπέρνχαρντ, *Οι φτηνοφαγάδες*
- Γιαν Νέρουντα, *Ιστορίες από την παλιά Πράγα*
- Πιέρ-Πάολο Παζολίνι, *Μυθοπλασία*
- Φ. Ντοστογιέφσκι, *Ο σωσίας*

- Μ. Μπουράς, *Έλληνας, Εβραίος και αριστερός*

- Ιβάν Ίλλιτς, *Για τις ανάγκες του ανθρώπου*
- Τζερυ Μπράουν, *Η άλλη Αμερική*
- Ν. Κον, *Αγώνες για την έλευση της χιλιετούς βασιλείας του Θεού*
- Π. Μπράντλιτσερ, *Άρτος και θεάματα*
- Μαρία Λουίζα Μπερνέρι, *Περιήγηση στην Ουτοπία*

Τα βιβλία του Κώστα Τομανά για τη Θεσσαλονίκη

• ΝΗΣΙΔΕΣ •

37003 Σκόπελος Τηλ. 24240-23277, 23283
www.nissides.gr 2310-263363

σποράς έντονο ρόλο διαδραματίζει η νοσταλγία. Όμως τις περισσότερες φορές ο *Νόστος* είναι μόνο στα όνειρά τους. Η γλυκιά ημέρα της επανόδου δεν πραγματοποιείται. Έτσι στο ποίημα της Άννας Τασσόγλου «Μια ζωή», στην ανθολογία *Deutschland, deine Griechen*, διαβάζουμε:

Τα χρόνια περνούσαν.

*Έγιναν τρία, τέσσερα, πέντε χρόνια,
μια ολόκληρη ζωή...*

Όμως ο μετανάστης ακροβατεί ανάμεσα σε δύο πατρίδες, σε δύο ταυτότητες. Από τη μια πλευρά ευγνωμονεί κατά κάποιον τρόπο τη νέα του πατρίδα, γιατί βελτιώθηκαν οι όροι της ζωής του, από την άλλη ζει σε μια τραγική ανασφάλεια και αβεβαιότητα καθώς μονίμως συνειδητά ή ασυνείδητα ψάχνει την ταυτότητά του. «Πληγώνει το να μην ξέρεις πού είναι το σπίτι», σημειώνει η Σμαρώ Καμπουρέλη στο βιβλίο της *in the second person*. Επίσης «...δε χωράμε / μέσα σε κανενός τ' αχνάρι» γράφει η Ειρήνη Παππά στο ποίημα «Ισορροπία» της ανθολογίας *Με δικά μας λόγια*.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για το γεγονός ότι η κ. Γεωργουδάκη ερευνά τις επιδράσεις που προέρχονται από τον τόπο καταγωγής των ποιητριών, την παιδεία τους και τη νοσταλγία, την ανάγκη μέσα τους να διατηρήσουν μια διαχρονική Ελλάδα. Σημαντικό μέρος στην ποιητική παραγωγή των Ελληνίδων της διασποράς διαδραματίζει η αρχαία ελληνική μυθολογία, η οποία διατρέχει το έργο των ποιητριών αυτών, θα έλεγα, από την αρχή ως το τέλος της. Κοσμογονία, βίος θεών και θεαινών, οι ιδιότητές τους, η ερμηνεία τους, η εμπορευματοποίησή τους, η πικρία π.χ. στο ποίημα της Θάλειας Τάσου «Αφροδίτη Μοντρεαλίτισσα» της ανθολογίας *Αλλόχθονα Τοπία*:

*σ' ένα μουσείο
στη Νέα Υόρκη
τα βράδνα χόρευε
το χορό της κοιλιάς
σε τραπέζια πλουσίων*

Αλλά και ο Όμηρος, ο Αισχύλος, η Σαπφώ, οι σημαντικότεροι αρχαίοι έλληνες δημιουργοί, περνούν από την ποίηση των Ελληνίδων της διασποράς.

Τρεις στίχοι για παράδειγμα της Λίλης Μπίτα από το ποίημά της «Απόψε θα γίνεις άντρας» της συλλογής της *Αστραπές στη σάρκα*. Η γυναίκα που περιμένει έναν έφηβο να τον μυσήσει στα μυστήρια του έρωτα:

*Έχει του Οδυσσέα
την ανήσυχη ψυχή
και της φωτιάς τη θερμή*

Αλλά και οι νεότεροι έλληνες δημιουργοί δεν λείπουν από το πάνελ των επιδράσεων της ποίησης της διασποράς: Παπαδιαμάντης, Ελύτης, Σεφέρης κ.λπ. Δεν λείπουν επίσης οι θεσμοί της αρχαιότητας, τα μνημεία της και ό,τι γενικότερα αφορά στην έκφραση του πνεύματος της αρχαιότητας.

Στην ποίηση που εξετάζει η μελετήτρια δεν λείπει ο λαϊκός μας πολιτισμός ούτε τα ιστορικά γεγονότα του απελευθερωτικού αγώνα του 1821 αλλά και τα νεότερα, καθώς και οδυνηρά γεγονότα που οι ποιήτριες αυτές στον γενέθλιο τόπο τους έζησαν και που, σε πολλές περιπτώσεις, έγιναν αιτία μετανάστευσης.

Στον επίλογο του βιβλίου η συγγραφέας, στηριγμένη σε ό,τι προηγουμένως ανέλυσε, εκθέτει με σαφήνεια τα συμπεράσματά της.

Η προσφορά της κ. Γεωργουδάκη στο χώρο της μελέτης της λογοτεχνίας της διασποράς και ιδιαίτερα του γυναικείου ποιητικού λόγου είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η κ. Γεωργουδάκη συγκέντρωσε και μελέτησε το έργο σαράντα έξι ποιητριών στην ελληνική ή στη γλώσσα της νέας πατρίδας που οι ίδιες επέλεξαν. Μετέφρασε ποιήματα τα οποία της χρειάστηκαν ως στήριξη και απόδειξη των γραφομένων της. Σε ελάχιστες περιπτώσεις χρησιμοποίησε δόκιμες μεταφράσεις άλλων. Με τη συστηματική της εργασία προέβαλε την προσφορά των ελληνίδων ποιητριών της διασποράς, και έδειξε πως μακριά από την πατρίδα τους δημιούργησαν προβάλλοντας κι αυτές στην ουσία, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τον γενέθλιο τόπο τους. Η κριτική ματιά της κ. Γεωργουδάκη κατέγραψε πώς οι ποιήτριες αυτές ασχολήθηκαν και τραγούδησαν την πατρίδα τους αλλά και τη χώρα υποδοχής τους από την πλευρά του φυσικού, κοινωνικού, πολιτικού (με ό,τι οι όροι αυ-

τοί συνεπάγονται) και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η φύση υμνείται, ασκείται πολιτικοκοινωνική κριτική, κορυφώνεται ο πόνος της ξενιτειάς. Η αξιοποίηση επίσης στοιχείων που έφεραν οι ποιήτριες αυτές στις πνευματικές τους αποσκευές είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τα οποία ευστόχως επισήμανε η κ. Γεωργουδάκη και επίσης επισήμανε τη λειτουργικότητά τους. Πέραν όμως της θεματικής η κ. Γεωργουδάκη επισημαίνει και την ποικιλία των ποιητικών τρόπων δια των οποίων η θεματική αυτή αναπτύσσεται. Μια σημαντική παρατήρηση της συγγραφέως σε σχέση με την ποίηση που μας απασχολεί είναι το γεγονός ότι «ορισμένα κείμενα εκφράζουν επίσης, είτε ανοιχτά, είτε υπαινικτικά, θεωρητικές απόψεις για τον γυναικείο ή / και για τον μειονοτικό / διασπορικό λόγο». Έχει τονίσει επίσης το μέγεθος της συμβολής της γυναικείας ποίησης στη λογοτεχνία της χώρας που τις υποδέχτηκε. Επίσης έχει επιμείνει στο γεγονός ότι η ποίηση αυτή συνέβαλε στη διατήρηση και διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Ορθώς η κ. Γεωργουδάκη παρατηρεί πως η λογοτεχνία της διασποράς αποτελεί κομμάτι της νεοελληνικής λογοτεχνίας και την εμπλουτίζει. Ορθώς επίσης διακρίνει την ακροβασία ανάμεσα στις δύο γλώσσες, στις δύο κουλτούρες, και πως αυτή η λογοτεχνική παραγωγή προσφέρεται για μελέτη συγκριτική απ' όπου μπορεί να εξαχθούν ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Ήδη μια πρώτη γεύση γι' αυτή την έρευνα προσφέρει η ενήμερη βιβλιογραφία της.

Βεβαίως είναι γεγονός ότι, όπως πάλι επισημαίνει η κ. Γεωργουδάκη, «η λογοτεχνική παραγωγή των Ελλήνων και Ελληνίδων της διασποράς είναι ακόμη ελάχιστα γνωστή στον ελλαδικό χώρο και δεν έχει εκτιμηθεί όσο αξίζει». Με το βιβλίο της αυτό η κ. Γεωργουδάκη έχει κάνει τη σημαντικότερη προσφορά: χαράσσει δρόμους, ανοίγει προοπτικές και κάνει προτάσεις για τη μελέτη της λογοτεχνίας της διασποράς ώστε η λογοτεχνία αυτή να γίνει γνωστή ή περισσότερο γνωστή στον ελλαδικό χώρο, να τοποθετηθεί στις πραγματικές της διαστάσεις και να πάρει τη θέση της στο λογοτεχνικό μας στερέωμα.

Γράμματα σπουδάγματα, (ποιου) Θεού(;) τα πράγματα

ΣΕΤΕΕ (Π. Μπουρντιέ, Μπ. Λακρουά κ.ά), *Επείγουσες διαγνώσεις και θεραπείες για ένα πανεπιστήμιο σε κατάσταση κινδύνου*, μετ. Καίτη Διαμαντάκου, προλ. Νίκος Παναγιωτόπουλος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1999, σ. 164.
Κρίστοφερ Λας, *Η κουλτούρα του ναρκισσισμού*, μετ. Βασίλης Τομανάς, Νησίδες, χ.χ. (2003), σ. 266.
Ζαν-Κλωντ Μισεά, *Η εκπαίδευση της αμάθειας*, μετ.-επιμ. Άγγελος Ελεφάντης, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002, σ. 117.

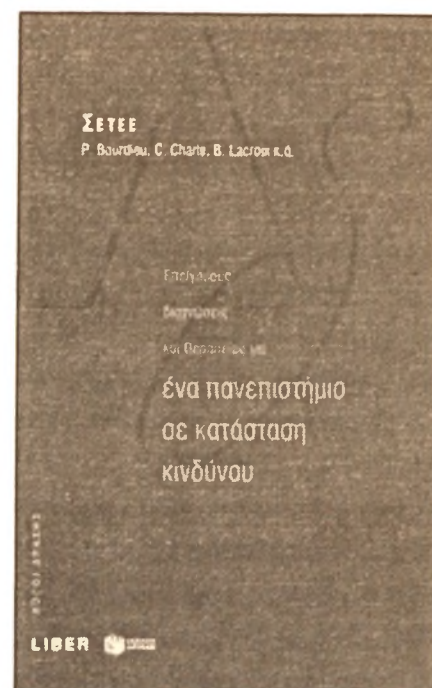
Ποτέ ξανά, τα τελευταία χρόνια, δεν διαπιστώθηκε τέτοια συναίνεση και ομοψυχία, όση αυτή που στοιχήθηκε πίσω από την «Κρίση της Παιδείας». Οι αναταράξεις, οι οποίες ξεκίνησαν από τις ΗΠΑ για να επεκταθούν στην καρδιά της Ευρώπης, έφτασαν (πόσον φυσικά!) στην περιφέρειά της. Ήρθεν η ώρα του «κοινού των Ελλήνων», να τρομοκρατηθεί στην θέα των γενεών της ημιμάθειας και της αμάθειας. Να αναγνωρίσει ότι η ποσοτική παροχή της γνώσης (εννεαετής υποχρεωτική εκπαίδευση, «κύκλοι» και υπόκυκλοι και τόξα σπουδών, πανεπιστήμια από την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη έως το Κορακοχώρι και την Άνω Πετεινοράχη) παρήγαγε, δίκην μηχανής, μία «μάζα» η οποία δεν μπορεί να συνδυάσει την απλή ιστορική αίσθηση (εάν την έχει) με τις στοιχειώδεις βάσεις των μαθηματικών (εάν ξέρει ποιες είναι), να «διαβάσει» ευκρινή τον κόσμο και να τον πει ενάρθως (εάν τα καταφέρνει). Εν τέλει, να ομολογήσει ότι η διπλή φαντασίωσή του, του «μορφωμένου» ως προϋπο-

τιθεμένου και του «επιστήμονος» ως διακριτού, πραγματώθηκε μέσω του ναυαγίου των δεκάδων εκατοντάδων χιλιάδων άχρηστων πτυχίων.

Το έλλειμμα πανθομολγούμενον, είναι τα αίτιά του αυτά που διχάζουν. Οι συντηρητικοί και οι παλαιοδεξιοί το πιστώνουν στο γεγονός της εγκατάλειψης της οδού του Θεού και της Πατρίδος (έχουν δίκιο – αλλά μισό δίκιο· χώρια που υπήρξαν ο μοχλός επιβολής της νέας πραγματικότητας). Οι προοδευτικοί, η εύθυμη «Κεντροαριστερά» του Κακαουνάκη, του Βέλτσου, του Πανταγιά και του Μπίστη, οι οποίοι αυτοδικαίως χρεώνονται το χάλι (αλλά κατά το ήμισυ· πράττουν και ουκ οίδασι τι ποιούσι, ναι, αλλά δεν είναι οι συγκοινωνιολόγοι που ρύθμισαν την κυκλοφορία – ταπεινοί τροχονόμοι είναι), αποδίδουν το κακό στην μη ολοκλήρωση των οραμάτων τους· ριζοσπαστικοί και καινοτόμοι κύκλοι και επίκυκλοι μάθησης, ανακαίνιση των κτηρίων στο Κορακοχώρι και ίδρυση νέου πανεπιστημίου στην Κάτω Πετεινοράχη θα θεραπεύσουν το ανίατο τραύμα.

Και οι αριστεροί, όσοι ξέμειναν; Ένα, το μεγάλο, τμήμα τους επαναλαμβάνει τα επιχειρήματα των συντηρητικών μεταβάλλοντας το πρόσημο (και έχουν το ίδιο μισό δίκιο με αυτούς) ενώ κάποιοι ολίγοι, κριτικά σπουδάζοντας την Κοινωνία, αναγνωρίζουν ότι το ρήγμα της Παιδείας είναι συνυφασμένο με την Καινούργια Πραγματικότητα, συνδέεται άρρηκτα με την κατά ποιόν συντελεσθείσα μεταβολή του κοινωνικού ιστού, δεν είναι ιάσιμη κύστη παρά ο οφθαλμοφανής όγκος ενός γενικευμένου καρκίνου. Και, αλίμονο, ό,τι έπεται είναι ένα βεβιασμένο χαμόγελο – και το αμήχανο σήκωμα των χεριών. Ο καιρός στον οποίον ο Β.Ι. Λένιν προέτρεπε, με αποφαιτική βεβαιότητα, «τι να κάνουμε», παρήλθεν ανεπιστρεπτί.

Και, έτσι, κείμενα σαν αυτό του Πιερ Μπουρντιέ και των δορυφόρων του όχι απλώς εμφανίζονται αλλά διεκδικούν τον χαρακτηρισμό της «αριστερής» πρότασης – το ακούσαμε και τούτο. Ο προλογίζων Νίκος Παναγιωτόπουλος, εξ αρχής και με καμάρι μάς προειδοποιεί ότι σκοπός των συντακτών είναι «να μετατρέψουν τελικά το πανεπιστήμιο σε αντικείμενο και όχι “σε συνέχεια του βλέμματός τους”, για να παραφράσουμε τον Μ. Merleau Ponty» (σ. 15). Είναι αλήθεια ότι ο Μπουρντιέ και οι συν αυτό έχουν, ορθώς, κατηγορηθεί για οικονομισμό – ο ένθερμος απολογητής τους ξεκάθαρα υπερηφανεύεται ότι προτί-

θενται να «πραγματοποιήσουν» την Κοινωνία, να εμπραγματωθούν οι ίδιοι ως καταλύτες του ανθρώπινου βλέμματος – στην απόλυτη οικονομιστική χυδαιότητα.

Ο υπομονετικός αναγνώστης θα διατρέξει σελίδες επί σελίδων, όπου απαιτούμενοι πόροι εναλλάσσονται με θεσμικές προτάσεις διοικήσεως, επενδύσεις στην υλικοτεχνική υποδομή πακτώνονται με μοντέλα και διακυβεύματά τους. Οφείλει συνεχώς να υπενθυμίζει στον εαυτό του, ότι το κείμενο, το προ των οφθαλμών του, συνιστά πρόταση για πανεπιστήμιο και όχι εισήγηση για την εύρυθμη λειτουργία πολυεθνικής. Οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι (τα ψάρια, του κοπαδιού, βρωμούν *ακόμη* από το κεφάλι) που συνυπογράφουν αυτό το άθλιο κείμενο αρνούνται να υπάρξουν ως ενήλικες άνθρωποι, καθήκον των οποίων είναι να μεταλαμπαδεύσουν την γνώση (που έλεγαν, ωραία, οι παλιοί) σε νέους ανθρώπους (οφειλή δικιά τους το να μά-

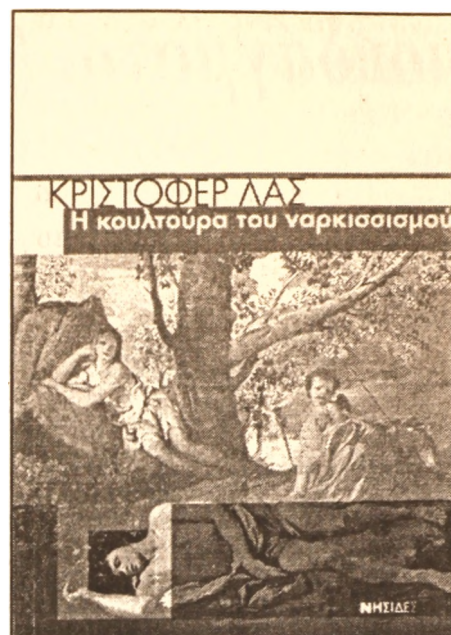
θουν). Ο κόσμος τους είναι ο κόσμος των χρηστικών αντικειμένων – και το πανεπιστήμιο είναι μια φάμπρικα με τους «διδάσκοντες» γρανάζια, το «μαθησιακό υλικό» ιμάντα και τους φοιτητές «πρώτη ύλη» προορισμός της οποίας είναι να μετουσιωθεί σε «βιομηχανικό προϊόν».

Το ΣΕΤΕΕ (Σωματείο Εξέτασης θεμάτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και της Έρευνας) προνοεί να πασαλείψει με «αριστερές» πινελιές προάσπισης του Δημοσίου Σχολείου τον ζοφερό, καταθλιπτικό πίνακά του. Όμως, όταν φτάνουν στο ζουμί, στο δια ταύτα, «οι άτιμοι, τρέχουνε για το λουφέ» (για να θυμηθώ τον Σεφέρη). Στην σ. 29, όπου επιγραμματικά διατυπώνονται τα έξι αιτήματά τους, το πρώτο απαιτεί *χρηματοδοτική δέσμευση* και το έκτο *αναθεώρηση των τρόπων πρόσληψης* (και τι να σχολιάσω για το δεύτερο; «αύξηση των ανθρώπινων μέσων» – η υπογράμμιση δική μου, αλλά η διατύπωση των αδηφάγων και εξαχρειωμένων καρεκλοκένταυρων). Εξάλλου, όπως ευθαρσώς συμπεραίνουν, «το χρηματοοικονομικό κόστος μιας πραγματικής πολιτικής ρήξης δε θα σταθεί ανυπέρβλητο εμπόδιο» (σ. 155) – εικοσιτρείς αιώνες μετά την Πλατωνική Ακαδημία και τον Αριστοτελικό Περίπατο προοδεύσαμε τόσο ώστε η πρότασή μας για την Παιδεία, την Γνώση, την Μάθηση να συνοψίζεται (και να σουμάρεται) στο σύνθημα «δώστε/ κονδύλια/ στον Μπουρντιέ».

Αυτονόητο, πως αρνούμαι να συγκουβεντιάσω με οποιονδήποτε, για το αν οι γνωσιοφορντικές, ταιηλορο-

μαθησιακές θέσεις του ΣΕΤΕΕ σε ένα, έστω σε ένα σημείο τους, έχουν υποτυπώδη σχέση με την Αριστερά. Αλλά, ούτε αυτό έχει μεγάλη σημασία. Δεν είναι μόνον η Αριστερά και οι ιδέες της που φύλαξαν την αθρωπότητα. Όμως, όλοι όσοι το έκαναν, οι κοινωνίες που, κουτσά-στραβά, έσωσαν την ύπαρξή τους (δια της μνήμης των προς την συνέχειά τους), από τους Πέρσες του Κύρου στους Μαορί, και από τους Κινέζους των Μινγκ στους συμπατριώτες μας – λοιπόν, όλοι αυτοί αντιλαμβάνονταν τους εαυτούς τους ως ανθρώπους. Και παρόμοια αντιμετώπιζαν τα παιδιά τους, τους εφήβους, τους νέους των. Η ανατριχιαστική έκφραση «τα ανθρώπινα μέσα» (πώς λέμε τα «τούβλα»; πώς λέμε τα «μπετά»;) του ΣΕΤΕΕ ήχησε πένθιμα επί των ημερών μας – ας το καταπιούμε. Να βάλουμε όμως κατά νουν ότι, για να γεννηθεί, να συντονιστεί και να εκφραστεί επίσημα και η πλέον αποτρόπαια άποψη, προαπαιτείται ότι την εγκατοστρώθη και την κυοφόρησε το περιβάλλον της. Διότι έτσι αντιλαμβανόμαστε πως το σημαντικό, το κύριο δεν είναι το αν το κείμενο του ΣΕΤΕΕ είναι ροχάλα – που είναι. Το ανησυχητικό και κινδυνώδες, εδώ, το ότι αυτός ο ρύπος εξεμέσθη από το στόμα όλων μας.

Ο Κρίστοφερ Λας (1932-1994), του οποίου το βιβλίο *Η κουλτούρα του ναρκισσισμού*, γραμμένο το 1979, έχω την χαρά να παρουσιάζω (και, άμποτες, ο Βασίλης Τομανάς ή και άλλος εκδότης, να μας δώσει και τις λοιπές συγγραφές του, ιδιαίτερα την *Εξέγερση των ελίτ*) υπήρξε, για να παραδιορθώσω τον ιουδαϊκό θρύλο, ένας

από τους μετρημένους δίκαιους οι οποίοι σώζουν (έως πότε; άλλα λόγια) τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οφείλω να επισημάνω στον υποψήφιο αγοραστή του ότι το βιβλίο του δεν είναι ένα εγχειρίδιο για την εκπαίδευση – τεχνικό ή άλλου τύπου. Το έργο του Λας πραγματεύεται τον Άνθρωπο και την Κοινωνία του Ανθρώπου – ιδού λοιπόν γιατί είναι αρμόδιος να μιλήσει (και μιλά) για την Παιδεία του Ανθρώπου. Χρησιμοποιώντας την Ψυχανάλυση ως όχημα, ο Λας διαπορθμεύεται στην θέαση της Ιστορίας και στην ανθρωπολογική μεταγλώττισή της. Βαθύτατα ουμανιστικό, το βλέμμα του Λας δεν φοβάται να ονομάσει υποκείμενα – η συμπάθεια, η συνεκτική μας ουσία, υπάρχει, συνεχώς παρούσα, η πρόθεσή του είναι αυστηρή και λελογισμένη. Όντας Πολιτικό, το κείμενό του επιδιώκει και το επιτυγχάνει να προκαλέσει τόσο την κατάφασή μας όσο και τις ενστάσεις μας. Ένα κοινωνιολογικό δοκίμιο που προτείνει, αποκαλύπτει και ενεργοποιεί – ασφαλώς, ένα δραστικό, αριστερό κείμενο. Και, τι περισσότερο να ζητήσουμε στο ευρωπαϊκό απόκεντρο των χαλεπών καιρών μας...

Ο Λας ωκεανοπορεί και

αποτυπώνει το μέγα σώμα των Ηνωμένων Πολιτειών της εποχής του (μας). Διαπιστώνει, με όση κατά το δυνατόν ακρίβεια, την φάση ανάπτυξης του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, την ολική απελευθέρωση και κυριαρχία της Αγοράς (η φάση αυτή, ισχυρίζομαι, απέχει πολύ από το να είναι η τελική του Καπιταλισμού – και πιθανότατα, και αυτή, να μην συμπίπτει με την τελική της Αυτοκρατορίας). Ανιχνεύει την διείσδυση, σταδιακή και εδραιωμένη, του κρατικού μηχανισμού στην οικογένεια, στην εκπαίδευση των παιδιών, στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και καταγράφει με πιστότητα την παραχάραξη και μετάλλαξή τους. Είναι προς τιμήν του Λας, ότι δεν εγκαταλείπει ποτέ την Ιστορία και την Πολιτική Οικονομία – είναι οι δύο σταθερές μέτρησης των μεταβλητών του σύγχρονου επιφανομένου. Απόρροια της μεθόδου του η συνολική θεώρηση, η διακρίβωση των συνάψεων, η αποφυγή μάταιων ομφαλοσκοπήσεων, η ικανότητα να μελετάς το δάσος ως άθροισμα δέντρων.

Να πώς ερμηνεύεται το παράδοξο της κριτικής του Λας, ο οποίος ακροβολίζεται στην νεωτερικότητα (και, κατά κόρον, χρησιμοποιείται προτάγματά της) για να την καταγγείλει ως θέσει παραβατική και φύσει απανθρωπίζουσα. Να πώς η πτώση του επιπέδου σπουδών (για να γυρίσουμε στο θέμα μας) αποσυνδέεται από σχεδιοποιήσεις και ασκήσεις επί του μαθητικού χάρτη, για να προσμετρηθεί με τα επίκτητα, αυτοχειριαστικά αιτήματα των μαζών. Το επόμενο, αποφασιστικό βήμα δεν αργεί. Ο Λας ακτινογραφεί την προοδευτική επιχειρηματο-

λογία και πρακτική για να φανερώσει ότι, εκούσα άκουσα, υπηρέτησε την μεγάλη στρατηγική του Κεφαλαίου. Μεταβιβάζοντας τις παιδευτικές αρμοδιότητες της οικογένειας στον δημόσιο τομέα, (πόσο απλά) έκοψε το αόρατο νήμα μιας πανάρχαιας παράδοσης. Και, αυτός ο κραδασμός, αποσυνέθεσε όχι μόνον (ούτε κυρίως) τον κραταιότερο των θεσμών, παρά και την υπόσταση του υποκειμένου, την αυτοαντίληψή του και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται αισθητά και αόρατα. Εδώ είμαστε.

Η πρώτη και πρωταρχική συμβολή του Λας είναι η ρήξη του με την έννοια της Προόδου, αέναης και αιεφόρου. (Ξαναγυρνάμε στον συκοφαντημένο και καταφρονημένο Σορέλ; Ίσως: πάντως, ο χαιρετισμός του στην Επανάσταση των Μπολσεβίκων, της οποίας προβλέπει την πτώση, εγγράφεται στη μνήμη ως ένα από τα ευγενέστερα και πλέον αξιοπρεπή κείμενα της ανθρωπότητας.) Αυτή η άρνηση οδηγεί στον, και επιφέρει την, ανάδυση ενός νέου Ανθρωπισμού, επανασυνδέοντας την αριστερή σκέψη με τις αφετηριακές προϋποθέσεις της. Επιτέλους το ολοκληρωτικό, εθνικοσοσιαλιστικής τάξεως, παραλήρημα περί «Αλλαγής του Ανθρώπου» εγκαταλείπεται. Μπορούμε να ανταμώσουμε εκ νέου το πραγματικό επαναστατικό αίτημα: την Αλλαγή του Κόσμου, την άρση των νόμων της Αγοράς, την αποτίναξη των αλλοτριωτικών σχέσεων. Και ο Λας παραθέτει το πώς η απρόσκοπτη ανάπτυξη του καπιταλισμού απαγγέλλει την έσχατη αλλοτρίωση.

Εδώ, στην ανάλυση του

συμβάντος της αλλοτρίωσης έγκειται η, κατά δεύτερον, σπουδαιότητα της *Κουλτούρας του ναρκισσισμού*. Οι μεγάλες «κρίσεις» (της οικονομίας, της παιδείας, των διαπροσωπικών σχέσεων, του ελεύθερου χρόνου και της ψυχαγωγίας) αποσύρονται από το προσκήνιο των «σημαινόντων» – μεταφορές τα ίδια μιας, ριζικότερης, δομικής κρίσης. Καθώς λέει ο Λας, η Οικονομία αναδιαρθρώνει και μεταμορφώνει το τοπίο: «ότι συμπεριλαμβάνεται στην επικράτεια των συναφειών, δεσμών και θεσμών της Κοινωνίας του Ανθρώπου, υπόκειται στα παράγωγα της αλλοτρίωσής του. Όμως, συνεχίζει, απειλητικά, αυτή η αποληκτική μορφή της αλλοτρίωσης, πιθανότατα, επαναχαράζει την γεωγραφία της ψυχής. Ο νέος «άνθρωπος της Αγοράς» θα βρίσκεται σε διάσταση με το σύνολο των επιτευγμάτων, των προθέσεων και των ονείρων (ακόμη και των κακουρηγμάτων) της ανθρωπότητας την οποία γνωρίζουμε. Ίσως υπερβάλλει – βέβαια, ουδείς Ιερεμίας εθρήνησεν ασκόπως.

Με τα περί υπερβολής, κατέθεσα ήδη την πρώτη επιφύλαξή μου. Ενθυμούμαι ότι, κάθε γενιά αρέσκεται και ναρκισσεύεται να ανακηρύττει εαυτήν ως την *στερνή μιας εποχής*. (Ίσως εδώ τα πράγματα διαφοροποιούνται: ο λόγος ακουμπά στο τέλος όλων των εποχών.) Να προσθέσω ότι η θέση του Λας στην Μητρόπολη, τον εμποδίζει να διακρίνει τις μεθόδους επιβολής της δύναμης της Αγοράς, ότι οι οικονομικοί όροι – στην υπερχρήση τους – συνιστούν εκκοσμίκευση του Πολιτικού. Έτσι αποφεύγει τα απαγορευμένα ερωτήματα: πού

και πόθεν και ποία η *Ισχύς* – πώς το διακύβευμά της. Ειρήσθω ότι (για να παραφράσω τον Βιτγκενστάιν) «το λεξιλόγιο της γλώσσας μας είναι η γραμματική του κόσμου μας» – αυτό που ξεβράκωσε ως οικονομίστικη διαχείριση το ΣΕΤΕΕ φωτίζει τον Λας, τέκνο του καιρού και του τόπου του (όπως όλοι μας), ως υπόδικο και έγκλειστο του ψυχαναλυτικού νεοσαμανισμού. Διότι, αυτός ο οποίος στηλιτεύει τις χειρονομίες της Ανάλυσης καθ' όλην την έκταση του βιβλίου του, δεν παύει να τις βλέπει ως υπερβάσεις. Το ότι η παραβατικότητα της Ανάλυσης ταυτίζεται με την ύπαρξή της, είναι κάτι που ο Λας επ' ουδενί διανοείται.

Από την κριτική του Λας αφορμώμενος, ο Ζαν-Κλωντ Μισεά μπολιάζει την δική του με την αφηγηματική παράδοση της πολιτοφροσύνης και της κοινωνικής αλληλεγγύης – τα καμάρια της δικής του, γαλλικής, εντοπιότητας. Επιπλέον, η θεωρητική του σκευή, αυτό το σπινθηριστό μείγμα διαφωτιστικών αξιών και μαρξιστικής μεθοδολογίας το οποίο αίρει την θετικιστική αδράνεια (αντίθετα, η μεταμοντέρνα συνθήκη επικαλούμενη έναν τεχνήντα ιρρασιοναλισμό εκπίπτει σε *σπιριτουαλισμό*, την υστάτη έκφανση του θετικισμού) κατευθύνει την σκέψη του σε τόπους πλέον προσδιορισμένους (θα 'γραφα «γεωμετρικούς», όμως το μεταμοντέρνο όνειδος κατέστησε ύποπτη και την απλή παρομοίωση). Ο Μισεά δεν χρεώνεται την ηθική επιταγή του (τι να κάνουμε; έτσι είναι) Αμερικάνου: να στονάξει εξ άμβωνος, να λαλήσει στα έθνη, να βροντοφωνάξει πλήρη την οδό της Σωτηρίας. Προς τούτο, προσηλώνεται

με ακρίβεια στο συγκεκριμένο – αν ο Λας είναι ο (μέχρις εξαντλήσεως) αόριστος Ιησούς, ο Μισεά είναι ο συγκροτημένος (και, συνάμα, βαθιά μεσσιανικός) Παύλος ο οποίος οργανώνει έργα και ημέρες ανθρώπων.

Ο Μισεά ξεκινά το βιβλίο του με την ψυχρή και ντοκουμενταρισμένη αποτύπωση της καθ' ημάς πραγματικότητας. Εγκαθιστώντας έναν κεντρικό ιστορικό άξονα (τον οποίο συνθέτουν, όχι οι «επικές» χρονολογήσεις, αλλά τα αλληπάλλληλα κοινωνικοοικονομικά σχήματα) υψώνει την παράλληλο της Παιδείας, για να εφαρμόσει με περισσή ικανότητα τις ορίζουσες της αντανάκλασης και της αλληλεπίδρασης. Στο *Η εκπαίδευση της αμάθειας*, η αλλοτρίωση δεν διακυλοδεικτείται για να υπάρξει – ονομάζεται συνεχώς (και από τον αναγνώστη) καθώς παρατίθενται οι ολοένα μεγαλύτερες επιδράσεις των εμπορευματοποιημένων συνάψεων στην Κοινωνία. Ο άνθρωπος –που– παράγει, καθίσταται στον θρίαμβο της Αγοράς άνθρωπος –που– παράγεται, καθώς οι μηχανιστικές παρεμβάσεις της εξαρθρώνουν

τους αρχαϊκούς (και, αυτή η λέξη, παρατίθεται εδώ με τον πρέποντα σεβασμό) σχηματισμούς αμύνης του – αμφισβητώντας μάλιστα την νομιμότητά τους. Οι κατακτήσεις της Κοινωνίας του Ανθρώπου, η διαφύλαξη της μνήμης και του αγαπητικού δεσίματος με τους άλλους (και όχι κάποιον μυθικόν – ανύπαρκτο «Άλλον»), η πέραν της φιλανθρωπίας συμμόνια, ο ίδιος ο «συνάνθρωπος», η αφορεσμένη έννοια, αποκαθίστανται από τον συγγραφέα, δόξα και καύχημά μας, στην επικράτεια του Υψηλού.

Η «πολιτοφροσύνη» (όπως, όμορφα και έξυπνα, μεταφράζει ο Ελεφάντης το *civilité*) αποτελεί κομβικό σημείο στην σκέψη του Μισεά. Ο πολιτόφρων δεν είναι δημιούργημα της απελπισμένης ώρας, δεν είναι «προϊόν» – της ανάγκης ή όποιου άλλου πράγματος. Οι πολιτόφρονες υπήρξαν όσον υπάρχει η Κοινωνία και η Κοινωνία υπάρχει δι' αυτών. Είμαστε φύσει πολιτόφρονες, αναφωνεί ο Μισεά, και το σημερινό σύστημα παροξύνθηκε στον ύψιστο βαθμό επικινδυνότητας ακριβώς διότι, αρνούμενο την πολιτοφροσύνη, αρνείται την φύση μας, μας απαλλοτριώνει την ανθρώπινη υπόστασή μας. Και, εν συνεχεία, με έναν έξοχο, καταγγελτικό τόνο, επαναφέρει στο ιστορικό φως (επιτέλους!) την υπευθυνότητα ενός εκάστου. Αυτό, θα ήταν από μόνο του σημαντικό, όμως ο Μισεά κάνει και τα αποφασιστικά, παραπάνω βήματα.

Εν αρχή, εφεσιβάλλει ως ψευδεπίγραφες και υπαγορευμένες από τους νόμους της Αγοράς τις (τάχα μου και) «επαναστατικές ρήξεις», οι οποίες στράφηκαν

κατά των παραδοσιακών θεσμών της στοιχειώδους κοινωνικής συνοχής. Ο θάνατος της Οικογένειας, η εγωιστική περιφρόνηση προς την θρησκεία (γιατί, ο άθεος πολιτόφρων, σέβεται βαθύτατα το θρησκευτικό φαινόμενο), η απεμπόληση ενός ηθικού κώδικος ο οποίος στιγματίστηκε ως όπιο του «συστήματος» (οι ψευδοεπαναστάτες χαρακτηρίζονται τόσο από την ανιστορικότητα όσο και από τις γενικεύσεις τους) – ό,τι πολύτιμο οικοδομήσαμε και μας εμπόδισε να γίνουμε «ges», μονάδα παραγωγής, ό,τι κατά κόρον αμφισβητήθηκε και εδηλώθη και συλήθηκε, αποκαθίσταται ως η ανθρώπινη κληρονομιά μας.

Αυτή είναι η αρμόζουσα στιγμή, η στιγμή η ολόκληρη, για να πραγματευθεί ο Μισεά την διττή υπόσταση της Παιδείας. Θυμίζοντάς μας ότι η μάθηση της Ιστορίας, της Λογοτεχνίας, των Μαθηματικών, της Φυσικής, της Γεωγραφίας είναι ο τρόπος ο επιβεβλημένος (σήμερα, πότερο από ποτέ άλλοτε) για να διδαχτούμε, να αναγνωρίσουμε και να θαυμάσουμε τον Κόσμο και τον Άνθρωπο (αλήθεια, ο θαυμασμός του ανθρώπου που εννοεί είναι το ακριβότερο συναίσθημα). Θυμίζοντάς μας ότι η «Γνώση» δεν είναι ποτέ αντιδραστική: όποιος διδάχθηκε το Πυθαγόρειο Θεώρημα, έκανε ένα άλμα στο να εξηγήσει τον περίγυρό του αλλά και τους λογισμούς του, όποιος διδάχθηκε τον Φαίδωνα έμαθε ότι ο άνθρωπος έχει *αθάνατη ψυχή*. (Δεν υπονοώ μετά θάνατον ζωή· η ψυχή είναι αθάνατη όσο ζει ο άνθρωπος – και αυτό δεν συνιστά λογικό παράδοξο). Αυτό δεν εμποδίζει εμάς να γίνουμε μια χαρά αντιδραστικοί – αλλά,

θα το κάνουμε *κόντρα* στον Πυθαγόρα και στον Πλάτωνα.

Ο Πυθαγόρας, ο Πλάτων... Η γνώση του παρελθόντος είναι απτική, η Παιδεία είναι χειροθεσία. Γενεά έρχεται και γενεά υπάγει, και ο Άνθρωπος παραλαμβάνει από τους προγόνους του για να παραδώσει στους απογόνους του. Ο καθένας μας βρίσκει την θέση του μέσα σε αυτήν την διαδοχή και, πόσον απροσδόκητα, κανείς δεν πεθαίνει. Έτσι πορευτήκαμε, αιώνες αιώνων, μέχρι τους καιρούς μας, όπου οι κρίκοι της αλυσίδας ανοίγουν. Και ο Θάνατος έγινε μια μοναχική, ιδιωτική υπόθεση – και πώς να τον αντέξεις; Και η ζωή μας πλημμύρισε από τον φόβο του Θανάτου και «τραύματα καινοφανή» εγεννήθησαν – και

εφηύραμε την ψυχαναλυτική ιδιόλεκτο, μπας και την μισοειπούμε. Αυτό είναι το τίμημα που πληρώνουμε για τις «ρήξεις» και την άρνηση της πολιτιφροσύνης. Όσοι από μας δεν πεθαίνουν από την παγκόσμια Πείνα.

Αυτά εγώ κατάλαβα από το βιβλίο του Μισεά – που κρύβει, υποψιάζομαι, και άλλα πολλά. Την συμπάθεια και την αγάπη που νιώθει για τον «κοσμάκη» (ό,τι οι πάσης φύσεως ελίτ απεχθάνονται), την αίσθηση της ανθρωπότητας μέσω των προαιωνίων δεσμών αίματος (δεν περιμέναμε τον Χριστιανισμό για να αγαπήσουμε εαυτούς και αλλήλους). Και, ακόμη, την ανθρωπιστική οντολογία του (πάντοτε) επαναστατικού μαρξισμού – την θρησκευτική εμμονή του στην ανθρώπινη ελευθερία.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Νίκος και Αργυρώ Κοκοβλή:

ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΔΕΝ ΥΠΗΡΧΕ

Αντίσταση – Εμφύλιος – Προσφυγιά

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21

τηλ: 210-7232819, φαξ: 210-7226107,

e-mail: chrapou@otenet.gr

Η ιστορία του Νίκου και της Αργυρώς Κοκοβλή όπως την ζωντανεύουν οι ίδιοι. Ξεκινά από την προσφυγιά της Μικράς Ασίας και συνεχίζει στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης στην Κρήτη. Αρχίζουν οι διώξεις, ο Εμφύλιος, το κυνηγητό των διαλυμένων τμημάτων του Δ.Σ. με τη δεκαεξάχρονη παρανομία σε σπηλιές και κρύπτες στα βουνά των

Λευκών Ορέων, η δραματική απόδραση στην Ιταλία. Το περιπετειώδες ταξίδι μέσω Ελβετίας, Αυστρίας και Ουγγαρίας μέχρι την ΕΣΣΔ. Η άφιξη στην Τασκένδη. Η αποκάλυψη της σοβιετικής πραγματικότητας. Οι περιορισμοί. Επιστροφή στην πατρίδα ύστερα από 14 χρόνια. Μια απίστευτη σε δραματικά γεγονότα ανθρώπινη ιστορία.

ΕΒΡΑΙΟΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΣΙΩΝΙΣΜΟΥ

Επιμέλεια: Γιώργος Καραμπελιάς

είμενα Εβραίων διανοουμένων όπως των *Ν. Τσόμσκυ, Ι. Σαχάκ, Ν. Φίλεϊν*, κ.ά.. κείμενα σιωνιστών και αντισιωνιστών, που αποκαλύπτουν την μετάλλαξη του εβραϊκού επαναστατικού μεσσιανισμού σε έναν ολοκληρωτικό, ακόμα και ρατσιστικό, εθνικισμό. Κείμενα για την επιρροή και τη δράση του σιωνιστικού λόμπυ στις ΗΠΑ, για την Παλαιστίνη, για τις σχέσεις με την Τουρκία, για το ολοκαύτωμα και τη χρήση του.

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ "ΝΟΥΜΑ"

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΕΝΝΕΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟΝ ΙΩΝΑ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

Αναδημοσιεύονται και σχολιάζονται όλα τα κείμενα του Ιώνα Δραγούμη που είχαν δημοσιευτεί στον ιστορικό "Νουμά". Παρουσιάζονται επίσης οι επιστολές του Π. Γιαννόπουλου στον Ιώνα Δραγούμη, ενώ αναλύεται η μεταξύ τους σχέση.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΜΑΖΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ένα άγνωστο κείμενο του συγγραφέα που εκδίδεται για πρώτη φορά. Πρόκειται για τη σχέση των μαζών με την ιστορία, για το ρόλο της «επαναστατικής μάζας» στην ιστορική διαδρομή. Ένα από τα πιο φιλόδοξα εγχειρήματα του Κ. Παπαϊωάννου το οποίο παραμένει επίκαιρο και θα ήθελε να αποτελέσει έναν αντίποδα στην αντίληψη περί «μαζικής κοινωνίας» και «εξέγερσης των μαζών» του Γουστάβου Λε Μπρόν και του Ουίλιαμ Γκράντ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ ΧΙΛΙΑΕΝΝΙΑΚΟΣΙΑΕΙΚΟΣΙΔΥΟ ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

Το 1922 αποτελεί μια τομή χωρίς ιστορικό προηγούμενο την τραγική ολοκλήρωση τριών ή τεσσάρων χιλιάδων χρόνων ιστορίας. Έλαβε τέλος μια διαδρομή, εξέλιπε οριστικά μια συγκεκριμένη μορφή του ελληνισμού στη Μεσόγειο, το Λιγαίο, τη Μαύρη Θάλασσα. Εκείνον τον Αύγουστο του 1922 ο ελληνισμός μπόηκε στη θανάσιμη αγωνία του...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΚΕΔΡΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΥΛΟΓΡΑΦΙΕΣ
Α. ΤΑΣΣΟΣ

XXX ΕΚΔΟΣΗ 1979
"ΚΕΔΡΟΣ"

Τιμητική έκδοση
του Επιτάφιου
του Γιάννη Ρίτσου
με χαρακτηριστικά
του Α. Τάσσου.

Ξανακυκλοφορεί
ύστερα από 24 χρόνια
σε 1000 αριθμημένα
αντίτυπα.

30X22.5, ΣΕΛΙΔΕΣ 96, ΤΙΜΗ 50 €

ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 3, 106 78 ΑΘΗΝΑ | τηλ.: 210 3809712, 210 3802007
www.kedros.gr / books@kedros.gr